

SUIDWES-AFRIKA, 1880-1894

deur

J. H. Esterhuyse M.A.

Proefskrif voorgelê ter verkryging van
die graad van Doctor in Filosofie
in die Departement van Geskiedenis aan
die Universiteit van Kaapstad.

Promotor: Prof. dr. E. Axelson.

1964

The copyright of this thesis vests in the author. No quotation from it or information derived from it is to be published without full acknowledgement of the source. The thesis is to be used for private study or non-commercial research purposes only.

Published by the University of Cape Town (UCT) in terms of the non-exclusive license granted to UCT by the author.

Opgedra aan die nagedagtenis
van die pioniere van
Suidwes-Afrika.

V O O R W O O R D

In die studie wat hier volg is 'n poging aangewend om 'n oorsig te gee van die gebeure in Suidwes-Afrika gedurende die eerste tien jaar van die Duitse administrasie. Hierdie tydperk is baie onbekend en tog besonder belangrik. Gedurende hierdie jare is die Duitse koloniale beleid geformuleer en in Suidwes-Afrika is die grondslag gelê vir die land se toekomstige ontwikkeling.

Om die probleme waarmee die Duitse ryksregering in die beginjare te kampe gehad het des te beter te verstaan, is ook 'n oorsig gegee van die laaste vier jaar wat die Duitse anneksasie voorafgegaan het, d.w.s. van 1880 af toe die Nama-Herero-oorlog uitbreek het.

Die diplomatieke stryd tussen Groot-Brittannië en Duitsland om die besit van Angra Pequena is slegs in breë trekke behandel, want dit is alreeds deur verskeie persone ondersoek en te boek gestel. Dr. W.J. de Kock het die vraagstuk in sy doktorsale verhandeling Ekstra-territoriale Vraagstukke van die Kaapse Regering (1872-1885) met besondere verwysing na die Transgariep en Betajoeanaland baie grondig nagevors en beskrywe. Ander skrywers wat hierdie vraagstuk en sy verskillende fasette ook behandel het, is Aydelotte, Bixler, Hodge, Lovell en Schüssler.

Van die werke wat ek as besondere literatuur geraadpleeg het, dien die volgende nadere vermelding: Dr. H. Vedder se werk Das alte Südwestafrika, wat met die dood van Kamaherero in 1890 eindig, is die beste kroniek oor die voorgeskiedenis. Sy beskrywing van die blankes se bedrywighede vir die jare 1880-1890 is baie oppervlakkig en onsamehangend. Curt von Francois se publikasie Deutsch-Südwestafrika is die volledigste en insiggewendste werk vir die jare 1889 tot 1893. Hoewel die skrywer se

(11)/....

feite deurgaans korrek is, moet sy beskouings baie krities behandel word, want hy probeer deurgaans om sy optrede as Landeshauptmann te regverdig. Vir die tydperk na 1893, is majoor T. Leutwein se werk Elf Jahre Gouverneur in Deutsch-Südwest-Afrika die vernaamste literêre bron. Dit het egter dieselfde tekortkomings as Von Francois se boek.

Wat die gepubliseerde argivale bronne betref, het ek van dr. H. Vedder se Quellen Zur Geschichte von Südwestafrika ruimskoots gebruik gemaak. Hierdie getikte uittreksels en afskrifte uit die Rynse sendingargief is 'n onontbeerlike bron vir die studie van Suidwes-Afrika se geskiedenis. Die Deutsches Kolonialblatt is ewe-eens 'n baie waardevolle bron. Baie amptelike briewe, afkomstig van Suidwes-Afrika, is hierin afgedruk.

Die argief van die Duitse Landeshauptmann (das Zentral-Bureau) is op verre na die belangrikste ongepubliseerde Duitse bron vir die tydperk 1885 tot 1894. Hierdie argief is met enkele uitsonderings volledig. Die enigste noemenswaardige lakune vir die onderhawige periode is lêers VII d16, bande 1 en 2 (Z.B.2028). Hierdie twee lêers bevat die meeste van die briewe wat van 1885 tot 1893 tussen die Landeshauptmann en Hendrik Witbooi gewissel is. Hierdie hiaat kon gelukkig grootliks aangevul word deur die briewe wat in Hendrik Witbooi se dagboek, gepubliseer deur die Van Riebeeckvereniging, verskyn. Die argief van die Bezirksamtmann van Keetmanshoop bevat ewe-eens baie waardevolle inligting.

Die argief van die Kaapse sekretaris van Naturellesake is die belangrikste argiefgroep vir die periode voor 1835 en vir die periode daarna bevat dit waardevolle aanvullende materiaal. Die argief is in die meëntigerjare deur 'n brand baie erg beskadig en 'n aantal belangrike briewe het toe verlore gegaan. Dieselfde lot het die argief van

die magistraat van Walvisbaai in 1907 getref, toe die magistraatskantoor aldaar afgebrand het.

Spesiale vermelding dien gemaak te word van die Von Goldammer-versameling. Met behulp van die inligting wat uit hierdie versameling verkry is, was dit moontlik om die bewegings van die Duitse Rykskommissaris in Suidwes-Afrika te bepaal.

Baie moeilikheid is ondervind om voldoende gegewens te verkry oor die verloop van die Witbooi-oorlog tot Februarie 1894. Die argief van die Duitse troepe waarin hierdie inligting allerwaarskynlik te vinde is, ontbreek in sy geheel. Daar is aanduidings dat die Duitse troepe van die dokumente saamgeneem het toe hulle in 1920 na Duitsland gerepatrieer is. Of hulle al die dokumente toe saamgeneem het, weet ons nie. Vir die aanvulling van hierdie lakune is vryelik gebruik gemaak van Schwabe se werk Mit Schwert und Pflug in Deutsch-Südwest-Afrika. Schwabe was 'n offisier wat die oorlog deurgemaak het. Hy het 'n dagboek gehou wat hy later gepubliseer het.

Graag wil ek my promotor, prof. dr. Eric Axelsson, bedank vir sy hooggewaardeerde leiding, sy belangstelling en aanmoediging gedurende die verskillende fases van die werk. Verder is dit my ook aangenaam om dr. A. Kieser, Direkteur van Argiewe, te bedank vir sy aanmoediging en tegemoetkomings. Ook my opregte dank aan die personeel van die Openbare Biblioteek, Kaapstad. Graag wil ek ook vir dr. H. Vedder van Okahandja bedank vir die inligting wat hy aan my verstrek het, asook vir mej. U. Metzger wat die sketskaarte geteken het. Ten slotte ook 'n woord van dank aan my eggenote vir haar hulp en bemoediging.

PRETORIA.

4 Maart 1964.

I N H O U D S O P G A W E

Bladsy

Hoofstuk I

Die Land en sy Inheemse stamme 1

Bou
Klimaat en natuurstreke
Die Inheemse stamme
Die Herero-Nama-stryd

Hoofstuk II

Die Blankes se bedrywighede voor 1880 8

Vroegste landtogte
Die sendelinge
Ghwano en koper
Die handel
Belangstelling van die Kaapse regering
Die sending van Palgrave

Hoofstuk III

Die Nama-Herero-oorlog 42

Uitbreek van die oorlog
Onttrekking van Kaapse regering
Verloop van die stryd
Ineenstorting van die handel
Sending van dr. Hahn
Vrede van Rehoboth
Konsessiejag
Koms van Lüderitz

Hoofstuk IV

Die Duitse adelaar oor die Suidwes-kus 68

Bismarck word „Kolonial-Mensch“
Die Angra-Pequena-vraagstuk
Bemoeiing van die Kaapse regering
Anneksasie van die kusgebied
Die Anglo-Duitse kommissie

Hoofstuk V

Die Anglo-Duitse hinterlandpolitiek 98

Bismarck se plan
Die Höpfner-Lüderitz-ekspedisie
Die Kaapse regering tree op
Dr. Nachtigal se koms
Palgrave se sending
Vogelsang se sending
Die Bergh-sending

Hoofstuk VIDie Deutsche Kolonialgesellschaft für
Südwest-Afrika

130

Bismarck se koloniale beleid
 Lüderitz se mynekspedisies
 Lüderitz in finansiële moeilikheid
 Stigting van die Kol. Gesel.
 Eerste bedrywighede

Hoofstuk VIIDie eerste fase van die Bismarck-beleid

145

Die Duitse rykskommissaris
 Dr. Büttner se sending
 Schutzvertrag met die Herero's
 Schutzvertrag met die Afrikaners
 Moeilikhede met die Swartboois
 Upingtonia

Hoofstuk VIIIDie Bismarck-beleid misluk

177

Die maatskappy se mislukte myn-
 ekspedisie
 Ontdekking van goud
 Dr. Göring se voorstelle
 Moeilikhede met die Witboois
 Robert Lewis verskyn op die toneel
 Dr. Göring help die Rooinasie
 Die Okahandja-debakel

Hoofstuk IXHerstel van die Duitse gesag

210

Politieke toestande in S.W.A.
 Koms van die Duitse troepemag
 Die Otjimbingwe-voorval
 Stryd met die agitators
 Die Rooibank-voorval
 Kamaharero aanvaar die Schutzvertrag
 Windhoek word die hoofkwartier

Hoofstuk XDie Nuwe Koers

244

Bismarck verlaat die skip
 Die Landeshauptmannschaft
 Die hawe-vraagstuk
 Die Siedlungsgesellschaft
 Die Pfeil-skema
 Die Hermann-onderneming
 Die Witbooi-vraagstuk

Hoofstuk XIDie Onderwerping van Hendrik Witbooi

280

Die slag van Hoornkrans
 Witbooi slaan terug
 Die besetting van Hoornkrans
 Die Desember-offensief
 Koms van Leutwein
 Die Khauas-hottentotte
 Die wapenstilstand
 Die slag van Noukloof
 Die vrede

Hoofstuk XIIVestiging van die Duitse gesag in
Herero- en noordoos-Namaland

316

Die Herero's se houding
 Die militêre-stasie te Okahandja
 Die Christie-moord
 Die militêre-stasie te Omaruru
 Die veldtog teen die Khauas-hottentotte
 Die onderwerping van die
 Khauas-hottentotte

Hoofstuk XIIISamevatting

338

Literatuur- en bronnelys

343

HOOFSTUK I

DIE LAND EN SY INHEEMSE STAMME

Suidwes-Afrika is aan die westekant van die Afrikaanse sub-kontinent tussen die 17de en 28ste suidelike breedte lyn geleë.¹⁾ Dit het die vorm van 'n reuse driehoek wat met sy basis na bo staan.

Aan die suidekant is die Kaapprovinsie geleë en die grenslyn word deur die noordoewer van die Oranjerivier gevorm. Brits-Betsjoeanaland en Betsjoeanalandprotektoraat is aan die oostekant geleë. Vanaf die Oranjerivier tot by die 22ste breedte lyn word die grens deur die 20ste lengte lyn gevorm en hiervandaan deur die 21ste lengte lyn.²⁾ Die noordgrens teen Angola word gedeeltelik deur die Kunene- en die Okavangoriviere gevorm en origens deur 'n kunsmatige grenslyn.³⁾ Die Caprivistroom of -Zipfel skiet vanaf die noordoostelike hoek van Suidwes-Afrika uit en sluit 'n gedeelte van die Sambesirivier en die Chobe-moerasse in.⁴⁾ In die weste is die Atlantiese oseaan.

Suidwes-Afrika beslaan 317,725 vierkante myl en is ongeveer driekwart so groot as die Unie van Suid-Afrika.⁵⁾ Behalwe 'n smal kusstrook is die res van Suidwes-Afrika op 'n plato geleë wat vanaf die Oranjerivier in die suide geleidelik noordwaarts styg. Die hoogste gedeelte is die Khomas-hoogland en die Anasberge in die omgewing van Windhoek, die hoofstad. Op die

-
1. Official Year Book, 27, 1952/53, p.1146.
  2. Riebow: Die Deutsche Kolonial-Gesetzgebung, I. p.95.
  3. Z.B.2, AI b.5. bd.1, Abgrenzung d. Schutzgeb.: Vertrag mit Portugal, 31-12-1886, p.5.
  4. Ibid.; A.1131, Mil. report on German S.W.A., 1906, pp.6-7; Riebow: Die Deutsche Kol. Gesetzgeb. I., p.95.
  5. Official Year Book, 27, 1952/53, p.1146.

noordelike gedeelte van die plato is 'n aantal losstaande berge waarvan die Waterberg, in die noordooste; die Brandberg, die Erongoberge en die Omatako's, in die noordweste, die vernaamstes is. Die wesrand van die plato daal steil af na die kusstrook en vorm 'n hoë eekarp tussen die Swakoprivier en Aus in die suide. Langs hierdie platorand is daar 'n aantal berge waarvan die Gamsberg, met sy uitloper die Hornkranzberg, die Naukloofberge in die middel, die Tirasberge met sy uitloper die Swarttrand en die Ausberge in die suide, die vernaamstes is.¹⁾

Die kuslyn is reëlmatig. Lüderitzbaai in die suide en Walvisbaai in die middel is die enigste twee geskikte plekke vir hawens. Langs die kus, suid van Walvisbaai, lê die ryk ghwano-eilande.²⁾

Die Visrivier wat in die Khomashoogland begin, vloei feitlik in die middel van die gebied suidwaarts na die Oranjerivier, terwyl die Wit- en die Swartnossob sowel as die Olifantsrivier, wat aldrie naby Windhoek begin, in 'n suidoostelike rigting na die Kalahari vloei. Die Olifantsrivier vloei in die Auob wat op sy beurt weer in die gesamentlike Nossob vloei. Die vernaamste riviere wat vanaf die plato weswaarts vloei, is die Kuiseb-, die Swakop-, Omaruru- en die Ugabriviere.³⁾

Vanaf die suide waar die reënval onder vyf duim per jaar is, neem dit geleidelik toe na die noorde waar dit in die Okavangogebied tot 22 duim per jaar

-
1. Fitzner: Deutsch-Südwestafrika, pp.139-143;
Du Toit en Coetzee: Wêreld-Aardrykskunde, p.390.
  2. Frey en Watt: Streek-Aardrykskunde van S.W.A.,
pp.21-22.
  3. Fitzner: a.w., pp.142-144.

styg.¹⁾

Die kusstrook wat nêrens breër as 80 myl is nie, is as gevolg van sy lae reënval een van die onherbergsaamste woestyne in die wêreld en vorm 'n natuurlike hindernis wat toegang vanaf die kus na die binneland versper.²⁾

Die oosgrens any vanaf die suide tot ver in die noorde deur die Kalahari-woestyn. As gevolg van die waterskaarste in hierdie strook was en is dit nog altoos 'n dunbevolkte streek. Daarby verhoed die Kalahari toegang vanaf die ooste.³⁾

Die sentrale strook wat tussen die Namib in die weste en die Kalahari in die ooste geleë is, is by verreweg die belangrikste gebied in Suidwes-Afrika. Dit word op sy beurt in drie streke onderverdeel. Die gebied vanaf die Oranjerivier tot by ongeveer Rehoboth word Namaland en soms ook Groot Namakwaland genoem. Skaapbossies en gras wat na die reëns vinnig opskiet is die natuurlike plantegroei. Dit is by uitstek geskik vir skaapboerdery en is vandag ook die tuiste van die Karakoelbedryf.⁴⁾ Weens die geringe aantal natuurlike „oepwaters“ vorm die gebied 'n versperring vanaf die suide.⁵⁾ Keetmanshoop is die vernaamste dorp en dit is sowat 250 myl van Lüderitz en 330 myl van Windhoek af.

Die tweede streek, Damaraland, ook soms Hereroland genoem, strek vanaf die Ausberge noordwaarts

-
1. A.1311, Mil. report of G. S.W.A., 1906, pp.8-25; Eveleigh: South West Africa, pp.13-86.
  2. Frey en Watt: Streek-Aardrykskunde van S.W.A., pp.21-30.
  3. Ibid., pp.65-71.
  4. Eveleigh: South West Africa, pp.19-21; „Karakul's Copious Contribution“ South West Annual, 1952, pp.89-93.
  5. Deutsches Kolonialblatt, 3de Jrg., nr.5, 1-5-1892, pp.146-147.

tot ongeveer die hoogte van Outjo. Weens die goeie reënval, is die streek 'n grasland wat baie geskik vir beesboerdery is.¹⁾ Okahandja wat sowat 37 myl noord van Windhoek geleë is, was vir baie geslagte die ver- naamste sentrum in Damaraland. Die bekende „Baiweg“ het vanaf Okahandja die Swakoprivier gevolg en oor Grosz- Barmen en Otjimbingwe na Walvisbaai gegaan.²⁾ Omaruru lê ongeveer 120 myl noordwes van Okahandja.

Noord van Damaraland, van die weste na die ooste, vind ons die Kaokoveld, Ovanboland en die Okavan- gogebied. Aldrie gebiede is naturellereservate.³⁾

Van die inheemse volkstamme wat deur die eer- ste blankes in Suidwes-Afrika aangetref is, was die Boes- mans die oudste. Wanneer hulle na Suidwes-Afrika gekom het, weet ons nie, maar hulle is reeds op 'n baie vroeër stadium deur die ander stamme na die onherbergsame randgebiede uitgedruk.⁴⁾

Algemeen word aangeneem dat die verskillende Hottentotstamme wat bekend staan onder die gesament- like naam Namas, Suidwes-Afrika die eerste na die Boes- mans bereik het. Na langdurige omswerwings het die Namas hulle in die suide in Namaland gevestig. Die Namas was net soos die Hottentotstamme in die Kaapkolonie in 'n aantal los stamme met baie min samehorigheids- gevoel, verdeel.⁵⁾

Teen die jaar 1880 was die vernaamste Nama-

-
1. Pechuel-Loesche: „Zur Kenntnis des Hererolandes“ Ausland, 1886, bd. 59, p.821, 849, 869 en 889.
  2. Dr. Vedder: Das Alte S.W.A., p.252.
  3. Official Yearbook, 27, 1952/53, pp.1172-1173.
  4. Seligman, C.G.: Races of Africa, p.32.
  5. The Cambridge Hist. of the Br. Empire, VII, p.28.

stamme in Suidwes-Afrika die Bondelswarts van Warmbad, die Veldskoendraers wat suid van Keetmanshoop en in die rigting van Hasuur gewoon het, die Rooinasie van Hoachanas, die Topnaars van Walvisbaai en die Swartboois van Fransfontein in die Kaokoveld.¹⁾

Gedurende die eerste drie dekades van die 19de eeu is die Namas se getalle aansienlik versterk deur groepe Hottentotte wat vanuit die Kaapkolonie oor die Oranjerivier in Namaland ingetrek het. Hierdie nuwe intrekkers wat met die Westerse beskawing in die kolonie reeds kennis gemaak het, is die Oorlamse Hottentotte genoem.²⁾ Die vernaamste Oorlamse stamme was die Afrikanerhottentotte wat hulle op Windhoek gevestig het, die Witboois van Gibeon, die Amraals van Gobabis en die Berseba-hottentotte.³⁾

In die begin van die sewentigerjare het 'n laaste groepie immigrante in Suidwes-Afrika aangekom. Hulle was die Rehoboth-basters wat hulle onder die leierskap van Hermanus van Wyk op Rehoboth, die vroeë woonstede van die Swartboois, gevestig het. Omdat die Rehoboth-basters op 'n hoër lewenspeil as die inheemse stamme gestaan het, het hulle weldra 'n leidende rol in Suidwes-Afrika begin speel.⁴⁾

Die Namas se bure op hulle noordgrens was die Herero's. Die Herero's het Suidwes-Afrika na die Namas bereik en omdat hulle beesboere was, het hulle Damaraland wat 'n baie goeie beeswêreld is, as hulle

-
1. Vedder: Das Alte S.W.A., pp.126-129.
  2. Fitzner: Deutsch-Südwestafrika, p.154.
  3. H. von Francois: Nama und Damara, pp.79-81.
  4. U.G. 71 - '26, Rehoboth Com., pp.31-32.

woonstede gekies. Die Herero's bestaan uit twee stam-groepe, te wete die oostelike groep of die Mbanderu en die westelike groep of die Ovaherero.¹⁾

Hoewel die twee stamgroepe vanaf die vroegste jare deur onderlinge raadpleging saamgewerk het, het Kamaherero van die sestigerjare af na vore begin tree en die stamgroepe verder begin saamsmee.²⁾

Nog 'n stam wat 'n tuiste in Suidwes-Afrika gevind het, was die Damaras. Hoewel hulle van Bantoe-afkoms is, is baie min oor hulle bekend. Hulle het voor die Herero's in Suidwes-Afrika aangekom en hulle aanvanklik in Damaraland gevestig. Met verloop van tyd is hulle eers deur die Namas, lastig geval en daarna deur die Herero's verower en tot slawerny gedwing. Diegene wat nie die Herero's se beestroppe opgepas het nie, het in die berge ingevlug waar hulle 'n uiters armoedige bestaan gevoer het.³⁾

Die Herero se sosiale posisie word bepaal deur die getal beeste wat hy besit. Hoe meer beeste hoe groter is sy gesag. Hierdie karaktertrek het meegebring dat die Herero baie ongeneë is om van sy beeste afstand te doen. Gevolglik het die Herero's, kort na hulle aankoms in Damaraland, al meer en meer weiveld vir hul toenemende beestroppe nodig gehad en dit het hulle in Noord-Namaland gaan soek. Die Namas, daarenteen, was nie bereid om met hierdie ongevraagde agressie genoë te neem nie, en het dit met geweld teëgestaan.

-
1. H. von Francois: Nama und Damara, p.101; The Cambridge Hist. of the Br. Empire, VII, p.36.
  2. G.H.19/10: Memorandum van J. Chapman, 13-2-1865.
  3. Theal: Ethnography and condition of S.A. before 1505, pp.198-200; Murdock: Africa, Its Peoples and their Culture History, pp.52-53.

Hierdie botsing wat in die eerste dekade van die 19de eeu begin het, het ontplooi tot die reuse kragmeting tussen die twee stamme; 'n botsing wat tot die koms van die Duitse gesag die hele politieke toneel in Suidwes-Afrika oorheers het. Dit is eers deur die tussenkoms van die Duitse bewind beëindig. Geografies was hierdie stryd tot die opvanggebied van die Swakop-rivier beperk.

Die blankes wat in Suidwes-Afrika voor 1880 was, het 'n baie klein aandeel in die politieke gebeurtenisse gehad. Dit was in die eerste instansie te wyte aan die feit dat die blankes se getalle baie klein was en tweedens omdat die meeste blankes hulle verblyf in Suidwes-Afrika as van 'n tydelike aard beskou het en doelbewus 'n afsydige houding ingeneem het.

Eers vanaf die tagtigerjare het die blankes doelbewus op die voorgrond begin tree en sedertdien die hele politieke toneel begin oorheers.

HOOFSTUK II

DIE BLANKES SE BEDRYWIGHED E VOOR 1880.

Die Portugese ontdekkingsreisigers was die eerste blankes wat langs die kus van Suidwes-Afrika aangedoen het.¹⁾ Daar was egter geen ekonomiese voordele uit die kusgebied te haal nie en die volgende twee eeue lank het die Portugese en daarna hulle opvolgers, die Hollanders, geen verdere aandag aan die gebied geskenk nie.

Eers na die vestiging van die volksplanting aan die Kaap het die Kompanjie die kuslyn verder ondersoek. In 1670 is die Bode en in 1677 die Grundel noordwaarts langs die weskus opgestuur.²⁾ Die handelsmoontlikhede van die kusstrook was egter te gering om dit voordelig te ontwikkel.

Om dieselfde rede was die Kaapse Goewerneurs ook onwillig om die hinterland van Suidwes-Afrika vanuit die suide oorland te verken. Eers nadat Jacobus Coetsé in 1760 die Oranjerivier op eie inisiatief oorgesteek het,³⁾ het die toenmalige goewerneur, Ryk Tulbagh, in die Transgariep, soos Suidwes-Afrika soms genoem is, belang begin stel. Tulbagh stuur dan ook die volgende jaar 'n wetenskaplike ekspedisie onder die leiding van Hendrik Hop uit om die gebied nader te verken.⁴⁾ Hop vorder tot in die omgewing van die huidige Keetmanshoop en versamel baie interessante

-
1. Welch: Europe's Discovery of South Africa, pp.177 & 205.
  2. Mitt, aus den Dt. Schutzgebieten, No.31, „Die Reise des Schiffes Grundel“, pp.27; „Die Reise d. Schiffes Bode“, pp. 39-61.
  3. V.R.V.15, Mossop: The Journal of Wikar, Coetsé and v. Reenen, pp.277 t.a.p.
  4. C.53. Resolusies, 30-6-1761.

inligting oor die land.¹⁾ Omdat hy geen minerale ontdek of enige voordelige handelskontakte met die inheemse stamme gemaak het nie, is van owerheidsweë geen verdere landtogte na Suidwes-Afrika gestuur nie.²⁾

Gerugte oor die bestaan van ryk goudneerslae in die Transgariep³⁾ was die direkte aanleiding tot die volgende landtog wat Willem van Reenen teen die einde van 1791 op eie inisiatief, maar met goedkeuring van die owerheid onderneem het.⁴⁾ Hy trek noordwaarts tot by die Rheniusberg, die teenswoordige Rehoboth, waar hy met die Herero's in aanraking kom.⁵⁾ By sy tuiskoms deel hy die Nederlandse Kommissaris, Nederburgh en Frykenius, mee dat hy baie ryk goudneerslae gevind het en oorhandig dan ook enige monsters aan hulle.⁶⁾ By die ontleding van die monsters het dit geblyk dat die erts nie goud nie maar koper van 'n baie hoë gehalte bevat.⁷⁾

Die Kommissaris het baie min waarde aan die moontlikheid van 'n goudmyn in Suidwes-Afrika geheg, en die idee beskou as „behooren tot de herschimmige projecten waar meede de verhitte verbeelding zig vaak bezig houd.”⁸⁾ Hulle sou beslis ook geen verdere aandag aan die saak geskenk het nie as dit nie was dat hulle kort daarop besluit het om 'n boot vir 'n totaal ander rede na Walvisbaai te stuur nie.

-
1. V.R.V.28, Mossop: Journal of Brink and Rhenius, pp.6-57.
  2. Theal: Hist. of S.A., II, p.47-50.
  3. V.R.V.19, Franken: Duminy-dagboeke, p.189.
  4. V.R.V.15, Mossop: The Journal of Wikar, etc., p.10.
  5. C.696, Bylae: Nr.391, Journal ens., pp.1041-1061; V.R.V.15, Ibid, pp.293-323.
  6. V.R.V.19, Franken: Duminy-dagboeke, p.194.
  7. C.696, Bylae, nr.395, pp.1063-1065, Verklaring, 7-1-1793.
  8. V.R.V.19, Duminy-dagboeke, p.198.

'n Geruime tyd lank was vreemde walvisvaarders langs die kus van Suidwes-Afrika bedrywig gewees en die gevaar het bestaan dat vreemde moondhede van die „ongeoccupeerde baaijen" in besit kon neem.¹⁾ Om soiets te verhoed, is toe besluit om die boot De Meermin wat beskikbaar was, na die noorde te stuur ten einde al die hawens tot by Walvisbaai in besit te neem.²⁾

Aan van Reenen is verlof toegestaan om 'n ekspedisie met die Meermin na Walvisbaai te stuur wat daarvandaan op eie koste na die beweerde goudmyn kon gaan soek.³⁾

Toe die Meermin op 3 Januarie 1793 uit Tafelbaai vertrek, was Willem se twee broers, Bastiaan en Dirk van Reenen, asook Pieter Pienaar aan boord. Willem self het nie saamgegaan nie.⁴⁾ Nadat kaptein Duminy by 'n drietal hawens langs die Suidweskus geland het en dit deur die oprigting van 'n klipbaken in besit geneem het, het hy op 22 Januarie in Walvisbaai aangekom.⁵⁾ Hiervandaan het Pienaar 'n twaalfdaagse reis langs die Swakoprivier onderneem, op soek na die beweerde goudmyne. Hy het egter geen goud gevind nie en het slegs drie olifante en 20 renosters geskiet.⁶⁾

Die Hollandse besetting van die Transgariëpkus was egter van korte duur, want twee jaar later het die Kaap 'n Britse kolonie geword en daarmee, so het die Engelse outoriteite gemeen, ook die suidweskuslyn.

-
1. V.R.V.19: Duminy-dagboeke, p.199, Vedder: Das alte S.W.A., p.15.
  2. C.696: nr. 396, Instruksie aan Duminy, pp.1069-1076.
  3. Ibid: nr. 397, Instruksie aan v. Reenen, pp.1077-1085.
  4. V.R.V.19: Duminy-dagboeke, p.273, „Journal of Meermin", 3-1-1793.
  5. C.696, Bylae: nr.399, Uittreksels uit Duminy se Joernaal, p.10.
  6. V.R.V.19: Duminy-dagboeke, p.293, „Journal of Meermin", 21 - 22-2-1793.

Nietemin vertrek die sloep, die Star, in 1796 noordwaarts en seil tot op die hoogte van die 15de breedte lyn, land op ses plekke „(and) took possession in His Majesty's name by hoisting the King's Colour.”¹⁾ Groot Brittanje was op daardie tyd stip egter in die Napoleontiese oorloë gewikkel en die politieke, militêre en ekonomiese waarde van die Transgariep was te gering om verdere aandag daaraan te skenk.

Nie ekonomiese faktore nie, maar die geestelike behoeftes van die Inboorlingstamme het die aandag van die westerse beskawing opnuut weer op die Transgariep gevestig. In die begin van die jaar 1806 rig die Londense Sendinggenootskap stasies te Warmbad en Heirachabis op.²⁾ Die stasie Heirachabis, waar Johannes Seidenfaden gewerk het, moes in 1809 gesluit word,³⁾ maar die Albrechtbroers wat te Warmbad gewerk het, het baie meer sukses op hulle werk gehad.⁴⁾ In 1810 is Abraham Albrecht oorlede en Christiaan het die werk alleen voortgesit totdat Jager Afrikaner die stasie in 1811 aangeval en geplunder het.⁵⁾ Op versoek van Jager Afrikaner, wat berou oor sy daad gekry het, het die Londense Sendinggenootskap in 1815 weer 'n stasie by sy kraal, naby Warmbad geopen.⁶⁾ Weens die swaar droogtes en onluste is die stasie drie jaar later vergoed gesluit.⁷⁾

-
1. C.4190: Settlement re Angra. Peg.: Blankett - Col. Of., 17-2-1796, pp.28-29; Bergamt, Windhoek; No.31, B.12: Blankett - Col. Of., (Copy) 17-2-1796.
  2. Burkhardt: Die ev. Miss. unter d. befreiten und freien Neger in W.Af., p.144.
  3. Vedder: Das alte S.W.A., p.195.
  4. Mitt. aus d. Schutzgeb., No.31: „Tagebuch - Auszug,” 1807, pp.107-111.
  5. Ibid.: „Aufzeichnungen über d. Jahr 1811,” pp.121-123.
  6. Burkhardt: Die ev. Miss., p.145; Ostertag: Jager Afrikaner, p.20.
  7. Mitt. Aus d. Schutzgebiet, no.31: „Ebners Aufenthalt in Warmbad,” pp.127-132.

Intussen het eerw. Schmelen hom in 1814, nadat hy toe alreeds 'n drietal jare langs die Oranjerivier gewerk het, met 'n aantal oorlamse Hottentotte te Bethanie gevestig en 'n stasie geopen.¹⁾ Hiervandaan het hy die daaropvolgende 20 jaar uitgebreide sending-reise in Suidwes-Afrika onderneem.²⁾

Vanaf die twintigerjare het die Wesleyaanse Sendinggenootskap ook in Namaland geïnteresseerd geraak en gereeld sendelinge oor die Oranjerivier gestuur om sendingreise onder die Namas te onderneem.³⁾ Weens finansiële moeilikhede kon die genootskap eers in 1834 'n stasie op warmbad, wat hulle Nisbet Bath genoem het, open en eerw. Cook is soontoe gestuur.⁴⁾

Die Rynse Sendinggenootskap wat kort hierop die Londense Genootskap se stasies in Klein-Namakwaland oorgeneem het, het sendelinge Hugo Hahn en Heinrich Kleinschmidt in 1842 na Suid-Afrika gestuur om Bethanie te heropen. Hierdie stasie was sedert Schmelen dit in 1834 verlaat het, gesluit.⁵⁾ Toe hulle egter in Suid-Afrika aankom, is besluit om hulle na Jonker Afrikaner, wat intussen sy vader Jager Afrikaner opgevolg en na Windhoek verhuis het, te stuur⁶⁾ en om eerw. Knudsen op Bethanie te plaas.⁷⁾

Die Afrikanerhottentotte het hulle egter meer tot die Wesleyaanse sendelinge wat hulle reeds geken het, aangetrokke gevoel. Kort nadat Hahn en Kleinschmidt

-
1. Büttner: Das Hinterland von Angra Pequena, p.32;
Rohden: Geschichte d. R. Ges., p.175.
  2. Speicher: Die R. Miss. in Hereroland, p.3.
  3. Burkhardt: Die ev., Miss., p.148.
  4. Vedder: Das alte S.W.A., p.196.
  5. Rohden: Geschichte der. R. Miss., p.149.
  6. Vedder: pp.238-239.
  7. Quellen 4: Auszug vom Tagebuch, 1-11-1843, p.22.

hulle in November 1842¹⁾ te Windhoek gevestig het, slaag Jonker Afrikaner daarin om eerw. Haddy van die Wesleyaanse sendinggenootskap oor te haal om hom ook in Windhoek te kom vestig.²⁾ Hahn en Kleinschmidt verlaat Windhoek en vestig hulle in 1844 op Otjikango wat hulle tot Neu-Barmen herdoop en begin onder die Herero's werk.³⁾

Vanaf hierdie beskeie begin het die Rynse Sendinggenootskap se werk in weerwil van groot terugslae stadig gegroei en die een sendingstasie na die ander is in Suidwes-Afrika geopen. In die tagtigerjare was daar alreeds 18 stasies in die Transgariep. Hiervan was elf onder die Nama-stamme en sewe onder die Herero's.⁴⁾ In Namaland is hulle werk met veel sukses bekroon en teen die neëntigerjare was die kerstening van die Namastamme 'n voldonge feit.⁵⁾ In Hereroland moes hulle 'n bykans bomenslike stryd voer teen die Herero's se agterdog en slaafse gehegtheid aan hulle eeu-oue heidense instellings en dit was eers in 1869 dat die eerste Herero-meidjie te Neu-Barmen gedoop is.⁶⁾

Maar die Rynse sendelinge het ewe-eens 'n reuse aandeel gehad in die algemene verhoging van die inheemse stamme se beskawingspeil en lewensstandaard. Dit was grootliks deur die sendelinge se toedoen dat die Namas van hulle nomadiese leefwyse afgesien het en hulle permanent in bepaalde gebiede begin vestig het. Op die gebied van die onderwys het die Bybelskooltjies

-
1. Quellen 20: Tagebuch v. Kleinschmidt. 9-12-1842, p.10; Speicher: Die R. Miss. im Hereroland, p.4.
  2. Quellen 30: Tagebuch, Windhuk, 1844, pp.50-58.
  3. Ibid 20: Tagebuch v. Kleinschmidt, 31-10-1844, p.19.
  4. Deutsches Kolonialblatt, 1890, no.5, p.75; Vedder: Das alte S.W.A., pp.565-573.
  5. Berichte d. Rh. Miss. - Ges., 1892, 301-303; Ibid, 1895, p.294.
  6. Vlehe: Johanne Kariko., p.8.

wat by die stasies geopen is, hulle invloed laat geld en hul bydrae gelewer. Hoewel die Rynse sendelinge hulle doelbewus van deelname aan politiek onthou het, het hulle hulle altoos beywer vir die vrede en was hulle dan ook die dryfkrag agter die verskillende vredes wat na 1870 gesluit is.¹⁾

Ten tye van die koms van die Rynse sendelinge is die sakewêreld se aandag vir die eerste maal op Suidwes-Afrika gevestig toe ryk ghwanolae op die kuseilande ontdek is.²⁾ Op Ichaboe, die rykste eiland, was die ghwanolae tot 72 voet diep en honderdduisende tonne voëlmis is tussen 1843 en 1848 vanaf hierdie eiland verwyder.³⁾ Daar was 'n geweldige toeloop van skepe na die ghwano-eilande en baiekeer het sowat 300 skepe om Ichaboe voor anker gelê.⁴⁾ Konkurrerende ghwanogaarders het mekaar met bederfde pikkewyneiers van die eiland gehou deur mekaar te bestook en toe dit nie meer help nie, het daar sporadiese skietery plaasgevind.⁵⁾ Vanaf 1847 was die monopolie van die ghwanohandel in die hande van die firma A. en E. De Pass, die latere De Pass, Spence en Kie,⁶⁾ In 1861 en 1867 het die firma huurkontrakte met die Kaapse regering aangegaan waarkragtens hulle die alleenreg gekry het om die eilande vir 21 jaar te ontgin.⁷⁾ Vrye konkurrensie was hierdeur in die ghwanohandel uitgeskakel en die oorsese belangstelling het verflou.

---

1. U.G. 41-'26, Reh. Com.: p.17.

2. Theal: Hist. of S.A. since, II, p.234; Morrell: Narrative of a Voyage to the South and West Coast of Africa, etc., p.60, pp.139-140.

3. Andersson: The Okovango River etc., pp.349-364.

4. Theal: Hist. of S.A., II, p.235.

5. G.H. 21/21, Angra Pequena Commission: Getuienis van Kapt. Spence, Vraag Nrs. 111 en 219.

6. A.3-'95: Petition of Mr. De Pass: Getuienis van De Pass, Vrae nrs. 7-22.

7. G.H. 21/21, Ibid: Huurkontrakte, 24-10-1861 en 11-1-1869.

Die verslapping van die sakewêreld se belangstelling in die Transgariëp was van korte duur. Die ontdekking van koper in die Klein-Namakwaland en die boom wat daarop gevolg het,¹⁾ het die hoop dat koper in Namaland gevind mag word, laat opvlam. In November 1854 begin die pas gestigte Great Namaqualand Mining Company met prospekterwerk suid van Angra Pequena langs die kus.²⁾ Na 'n paar maande staak die maatskappy sy werksaamhede en in 1856 neem die Phoenix Mining Company die konsessie oor.³⁾ Hierdie maatskappy het ook geen sukses gehad nie. In 1855 verkry Fielding van die Bondelswartshottentotte van Warmbad, 'n myn-konsessie langs die Oranjerivier se noordoewer⁴⁾ en enige maande later het John H. van Reenen die reg van die Bethanie-hottentotte verkry om by „van Reenen's Creek" na koper te prospekter.⁵⁾ Toe hy kort daarna by Ausna koper kom soek, het Dawid Christiaan van Bethanie hom die land verbied.⁶⁾ Te Angra Pequena, wat die middelpunt van die bedrywighede was, het 'n tydelike blanke gemeenskappe gewoon.⁷⁾

In Noord-Namaland verkry ene Stead in 1855 'n gesamentlike konsessie van die Rooinasie van Hoachanas en die Witboois van Rehoboth.⁸⁾ Die volgende jaar is begin met die ontginning van 'n kopermyn naby Rehoboth.⁹⁾ Ryk kopererts is hier gevind, maar in 1858 is die werk

-
1. Theal: Hist. of S.A., III, pp.83-84.
  2. G.H. 21/18, Joint Commission: Minutes of evidence, Getuienis van G.F. Carstens, Vrae 1-39, 28-3-1885.
  3. Ibid: Vrae nr. 47-69.
  4. Quellen 3: Auszug v. Tagebuch, 1855, p.142.
  5. Ibid, p.143.
  6. Ibid, p.147.
  7. Vedder: Das Alte S.W.A., p.329.
  8. Quellen 5: Auszug v. Tagebuch, 15-9-1855, p.78.
  9. Quellen 20: Auszug v. Tagebuch, 4-11-1856, p.66.

gestaak, weens die hoë bedryfskoste en die Nama-onluste.¹⁾

Intussen slaag 'n Joodse handelaar, Aaron, daarin om in 1854 te Windhoek van Jan Jonker 'n dergelike konsessie op die benede stroomgebied van die Swakop- en Kuisebriviere te verkry.²⁾ Aaron dra die konsessie aan 'n drietal Kaapse maatskappye oor waarvan slegs een t.w. die Walwich Bay Mining Company dit verder as die prospekterestadium bring.³⁾ Laasgenoemde maatskappy het in Februarie 1855 met die ontginning van die Matchlessmyn in die Khomashooglande begin. Otjimbingwe is as die maatskappy se hoofkwartier gekies en 'n aantal steengeboue is hier opgerig. Die kopererts is van die myn af met ossewaens oor Otjimbingwe na Walvisbaai vervoer.⁴⁾ In 1859 het runderpes onder die trekkosse uitgebreek en omdat die rykste erts toe uitgewerk was, is die werksaamhede gestaak. Die maatskappy was insolvent en die geboue te Otjimbingwe is aan Charles John Andersson wat die hoofbestuurder was, verkoop.⁵⁾

Teen 1863 het die firma De Pass, Spence en Kie., daarin geslaag om van die myngebiede in die hande te kry. In Damaraland het die firma 'n poging aangewend om die Eboniemyn naby Walvisbaai onder die leiding van Robert Lewis te ontgin. Nadat die firma tussen R1500 en R4000 in die onderneming gestee het, het die firma sy werksaamhede gestaak.⁶⁾ In Namaland het die firma 'n konsessie oor die kusgebied vanaf Baker's Cove tot

-
1. Quellen 20: Auszug v. Tagebuch, 23-5-1858, p.74.
  2. Vedder: Das alte S.W.A., p. 331.
  3. Theal: Hist. of S.A., III, p.86.
  4. Quellen 1: Gemeindechronik v. Otjimbingwe, 16-2-1855.
  5. Wallis: Fortune my Foe, pp.182-185; Burg: Die Nutzbaren Minerallagerstätten v. D.S.W.A., p.90.
  6. G.H. 21/20, Angra Pequena Com.; Getuienis van R. Lewis, vrae nrs. 1281-1283.

by Angra Pequena verkry.¹⁾ Kopererts is te Naub of Rapoensberg gevind en die Pomona Mining Company is in Kaapstad opgerig. Hierdie firma het die myn tot die begin van die jare sewentig teen 'n verlies van R10,000 bewerk.²⁾ Na hierdie reeks van mislukte pogings om koper lonend te ontgin, was sakemanne nie bereid om vereers verder geld in die Transgariepmyne te belê nie en gevolglik het die mynbedrywighede 'n tydlank op die agtergrond getree.

Die ivoor uit die Transgariep se olifant-wêreld, die Herero's se groot beesstapel en Namaland se volstruisvere het groot handelsmoontlikhede ingehou en baie vroeg die aandag van die Kaapse handelaars getrek. In 1835 is begin om gedroogde beesvleis en -velle vanaf Angra Pequena te verskeep.³⁾ In 1841 het die handelaars, Dixon en Morris, hulle in Walvisbaai gevestig en slag-beeste na St. Helena begin uitvoer.⁴⁾ Die ghwano-gaarders van Ichaboe was vir hulle vleisvoorrade grootliks op die Herero- en Namakuddes aangewese en voornemende handelaars het 'n winsgewende ruilhandel met die Inboorlingstamme gevoer. Die handelware is, ôf oorland ôf per boot, na Angra Pequena en Walvisbaai gebring.⁵⁾

In die noorde het Windhoek, waar Jan Jonker destyds gewoon het, die vernaamste handelsentrum geword. Nadat die sg. baaipad in 1844 gebou is,⁶⁾ is groot hoeveelhede handelware na Windhoek vervoer. Gewere, kruit, lood, gietvorms vir koeëls, kruideniersware en klerasie

-
1. Bergant Nr.32, B.12, bd.1, Pomona-Frage: Konsessies, 21-9-1863 en 9-12-1864; C-4190: Enclosure 1 in nr.31, p.26.
  2. Bergant Nr.32, Ibid: Statement (ongedateer); Quellen 3: Berichte v. Kreft, 16-7-1872, p.227.
  3. Mitt. aus d. Dt. Schutzgebieten, Nr.31: „Berichte von Layle“, p.138.
  4. Naude: Ongebaande weë, p.41.
  5. Büttner: Das Hinterland von Walfischbai u.s.w.: p.39.
  6. Quellen 20: Auszüge aus dem Tagebuch, 5-1-1844, p.14.

is vir vee of ivoor verruil.¹⁾ Die vee is vanaf Walvisbaai na Ichaboe uitgevoer of andersins oorland na die Kaapse mark gestuur.²⁾

Die ontdekking van koper het die Transgariep-handel verder aangehelp. Benewens Windhoek het Walvisbaai en Otjimbingwe nou ook belangrike handelsentra geword.³⁾ Vanaf hierdie handelspunte het handelaars gedurende die vyftigerjare uitgebreide handelstogte in Damara- en Namaland onderneem.⁴⁾

Teen die einde van die vyftigerjare het die „groot handelaars“ hulle opwagting in Suidwes-Afrika begin maak. Charles John Andersson, die voorloper van hierdie groep, het, nadat hy die Walwich Bay Mining Company se geboue te Otjimbingwe gekoop het, hom as handelaar aldaar gevestig. Hy het goeie sake gedoen en in 1862 eenkeer R10,000 se handelware vanaf Kaapstad na Otjimbingwe gebring.⁵⁾ In Namaland het die firma De Pass, Spence en Kie., die voortou geneem. Hulle het hul handelsbelange na die vasteland uitgebrei en hulle hoofkwartier te Angra Pequena opgerig. Hier, sowel as te Sandwich Harbour, is 'n vissery opgerig en 'n gereelde skeepsverbinding is met Kaapstad ingestel.⁶⁾ Te Angra Pequena en Rapoensberg het die firma in die sestigerjare winkels geopen en 'n florerende ruilhandel met die Namas gedryf. Gereelde handelstogte is na die binneland

-
1. de Kock: Ekstraterritoriale vraagstukke ens., p.13; Büttner, pp.77-79.
  2. Quellen 2: Berichte v. Knudsen, 16-5-1850, p.59.
  3. Quellen 1: Chronik v. Otjimbingwe, 1855, pp.26-27.
  4. Quellen 5: Bericht v. Vollmer, 5-1853, p.34. Binne drie maande het nege handelaars Rehoboth besoek.
  5. Quellen 29: Hahn Hoofkantoor, 5-2-1863, p.32; Quellen 1: Chronik v. Otjimbingwe, 1850, pp.26-27; Wallis: Fortune my Doe, p.268 et. seq.
  6. G.H. 20/21, Angra Pequena Com.: Getuigenis v. Spence, vrae nrs.177-187; Quellen 25: Bericht v. Hahn, 8-2-1857, p.173; Hermann: A Hist. of Jews in S.A., p.124.

ondernem.¹⁾

In 1869 het Anders Ohlsson en sy rasgenoot, Axel Eriksson, 'n sakeonderneming te Ommarruru begin.²⁾ Eriksson wat die Ommarruru-tak bestuur het, het gedurende die eerste jare na die vrede van Okahandja in 1870 baie goeie sake gedoen. Hiervandaan het hy uitgebreide handelstogte in Noord-Damaraland en tot by Ngami-meer ondernem.³⁾ Hy het in 1876 reeds sowat 20 blankes in sy diens gehad⁴⁾ en in 1878 het die getal verdubbel. Sy voorrade is in daardie jaar op R12,000 geskat.⁵⁾ Die vorige jaar is o.a. 1,000 geweerlope, 20,000 pond kruit, 600 gellings brandewyn, 39,600 pond koffie en 51,000 pond suiker⁶⁾ ingevoer.

Ander bekende handelaars wat ook hulle verskyning in Damaraland gemaak het, was W. Coates Palgrave wat in 1860 die eerste maal na Suidwes-Afrika gekom het⁷⁾ en Robert Lewis wat eers die Eboniemyn ontgin het en hom daarna as handelaar te Otjimbingwe gevestig het.⁸⁾ In Namaland het Robert Duncan, ou Bob, hom reeds in 1866 langs die Auobrivier by Haruchas gevestig⁹⁾ en dr. Theophilus Hahn het in 1874, nadat hy twee jaar by die Velskoendraers handelaar was, 'n winkel op Rehoboth geopen.¹⁰⁾

-
1. Bergamt, 32, B.12 bd.1; Pomona-Frage: Statement of facts (ongedateerd), pp.1-4; Quellen 3: Berichte von Kreft, 9-1886, p.197.
  2. Z.B.1820, U III f5, bd.1; Eriksson-Landeshauptmann, 23-3-1898, p.1.
  3. G.50-'77, Report of Palgrave, p.24.
  4. Ibid, p.25; N.A.1137 Palgrave's Official Journal, 20-6-1876.
  5. G.H. 19/10, Papers relating to Walfisch Bay etc: Konferensie met Hoë Kom., 17-5-1878.
  6. Ibid: Memo. van Ohlsson, 20-3-1878.
  7. G.H. 20/19, Angra Peq. Com.: Getuienis van Palgrave, vraag 1132.
  8. Ibid: Getuienis van Lewis, vrae 1260-1261.
  9. Bezirkgericht, Keetmanshoop (Ongedateerd): Duncan v. die staat, 13-6-1894; Quellen 16: Bericht v. Olpp, 17-9-1873, p.19.
  10. Quellen 21: Bericht v. Heidmann, 18-10-1876, p.115 et. seq.

Van 'n totaal ander patroon was die Missionshandelsgesellschaft wat in die jaar 1870 opgerig is. Gewetenlose handelaars het nie alleen die Inboorlinge op 'n ongehoorde wyse uitgebuit nie, maar ook onbeperkte hoeveelhede drank aan hulle verkoop.¹⁾ Toe die geestelike arbeid onder die drankhandel begin ly het,²⁾ het die Rynse Sendinggenootskap besluit om die euwel te bestry deur self tot die handel toe te tree. In 1864 het die genootskap 'n winkel te Otjimbingwe geopen.³⁾ Die onderneming was so geslaag dat die genootskap besluit het om dit uit te brei. Om te verhoed dat die genootskap se geestelike werksaamhede benadeel sou word, is 'n aparte handelsorganisasie, die Missionshandelsgesellschaft, met Barmen, Duitsland, as hoofkwartier opgerig.⁴⁾ Die maatskappy se aanvangskapitaal was 708000 mark en die helfte van die netto winste sou na die Rynse Sendinggenootskap gaan.⁵⁾ Die bestaande winkel te Otjimbingwe is deur die maatskappy oorgeneem.⁶⁾

Die maatskappy het van die begin af baie goed gevaar. Groot hoeveelhede ivoor en volstruisvere, wat destyds tot R90 per pond werd was,⁷⁾ is vir wapens, ammunisie, klerasie, ens. verruil.⁸⁾ Te Okahandja en Rehoboth is takke geopen.⁹⁾ Die maatskappy het in 1872 reeds 4,200 mark, wat die helfte van sy netto wins was,

-
1. Wallis: Fortune my Foe, p.104; Vedder: Das alte S.W.A., p.261; Spriecker: Die Rh. Mission in Hereroland, p.19.
  2. Quellen 10: Bericht v. Krönlein, 1855, p.119; Quellen 16: Bericht v. Knauer, 24-10-1863, p.7.
  3. Quellen 30: Hahn-Hoofkantoor, 25-3-1870, p.44; Quellen 1: Chronik v. Otjimbingwe, 1866, p.61.
  4. Quellen 1: Ibid: 1870, p.77.
  5. v. Francois: D.Südwest-Afrika, p.7; Rohden: Geschichte der Rh. Miss. Ges., p.327.
  6. Brincker: Aus dem Hererolande, p.40.
  7. Ibid, p.23; Büttner: Das Hinterland v. Walfischbai usw., p.77.
  8. v. Francois: D.S.W.A., p.7. Die maatskappy het tot 1500 pond kruit te Otjimbingwe gehou.
  9. Riesle-aanwins: Verdrag met Rehoboth-basters, 5-1872; Büttner: Das Hinterland von Walfischbai usw. p.77.

aan die Rynse sendinggenootskap uitbetaal en in 1875 het dit tot 10,500 mark gestyg.¹⁾

Die winsgewende Suidweshandel het sy hoogtepunt gedurende die sewentigerjare bereik. Hoeveel blanke handelaars toe daaraan deelgeneem het en wat die handel se omvang was, kon ongelukkig nie presies bepaal word nie. Daar was sowat 137 blankes gedurende hierdie tydperk in Suidwes-Afrika en behalwe die Rynse sendelinge was die ander direk of indirek aan die handel verbonde.²⁾

Wat die omvang van die handel betref, is slegs die invoer- en die uitvoersyfers deur Tafelbaai, van en na die verskillende Transgariëphawens, beskikbaar. Dit is vir die tydperk 1850 tot 1880 soos volg:-

	Invoer	Uitvoer
1850	R 532	R 4,496
1860	R19290	R14,292
1870	R18824	R40,982
1880	R48940	R68,206 ³⁾

Die Suidweshandel was egter baie groter, want die winsgewende handel wat oorland gevoer is, is nie hierby ingesluit nie. Daar bestaan geen gegewens oor die landshandel nie, maar dit was beslis ook baie groot. So het eerwaarde Knudsen, bv. berig dat vier handelaars in 1850 nie minder as 3,000 beeste deur Bethanie na die Kaapse mark gestuur het nie.⁴⁾ Vyftien jaar later (1865) het J. Chapman geskat dat tussen 10,000 en 12,000 beeste jaarliks oorland na Kaapstad gestuur word, terwyl tussen

-
1. Rohden: Geschichte der Rh. Miss. Ges., p.327.
  2. Vedder: Das alte S.W.A., pp.580-584.
  3. Saamgestel uit die "Cape of Good Hope Bluebook."
  4. Quellen 2: Berichte v. Knudsen, 16-5-1850, p.59.

15,000 en 20,000 pond ivoor oorland en deur Transgariëphawens uitgevoer word.¹⁾

Die skattings wat van tyd-tot-tyd van die Transgariëphandel gemaak is deur persone wat op hoogte van sake was, is ewe-eens wyduiteenlopend en veroorsaak slegs verdere verwarring i.p.v. duidelikheid. In 1872 het die Duitse handelaar, dr. Hahn, dit op R100,000 gestel.²⁾ Vier jaar later het Coates Palgrave dit op R90,000 per jaar gestel,³⁾ terwyl die destydse goewerneur, Sir Bartle Frere, dit in 1877 op R400,000 gestel het.⁴⁾

In weerwil van hierdie syfers se onbetroubaarheid, toon dit duidelik daarop dat die Transgariëphandel groter was as algemeen aangeneem word. Die Kaapse handelaars het in Suidwes-Afrika goeie sake gedoen en groot winste uit die gebied gehaal; hulle was nie geneë om van hierdie markte afstand te doen nie.⁵⁾

Die blankes se bedrywighede in Suidwes-Afrika kon nie die aandag van die Kaapse regering te lank ontsnap nie. Trouens, reeds ten tye van die stormloop om die ghwano-lae van Ichaboe te verwyder, is 'n oorlogskip gestuur om 'n ogie oor die ghwano-gaarders te hou.⁶⁾ Die ekonomiese en landboukundige waarde van die ghwano was vir die Kaapkolonie van soveel belang dat die Kaapse regering die ghwano-eilande geannekseer het,⁷⁾ nadat dit in 1866 as Britse gebied verklaar is.⁸⁾

-
1. G.H. 19/10, Papers relating to Walfisch Bay etc.: Memo J. Chapman, Feb. 1865.
  2. G. 50-'77, Palgrave's Report: Bylaag III, Hahn-Boyes 21-10-1872.
  3. Ibid: p.83.
  4. G.H. 19/10, Papers relating to Walfisch Bay: Konferensie met Hoë Kom., 17-5-1878.
  5. G. 50-'77, Palgrave's report: Annexure 7, Petition of hunters and traders, 11-12-1875.
  6. G.H. 20/18, Angra Feq. Com.: Getuienis van Spence vraag 111.
  7. Cape of Good Hope Statutes, vol. III, Wet 4 van 1873.
  8. F.M.243: Sec., of Admiralty - Cockburn, 18-2-1866 met bylae; G.70-'84, Papers and Cor. re Angra Feq.: Proclamation, 27-4-1866, P.3.

Die Kaapse regering was egter huiwerig om op die vasteland op te tree en het in weerwil van die handelaars se verzoek om beskerming¹⁾ 'n afwagende houding ingeneem. Die beleid was allersyds geregverdig. Na die dood van Jonker Afrikaner, leier van die Nama-stamme in Noord-Namaland, en die Hererokrygsman, Tjamuaha, het hulle opvolgers, Christiaan Jonker en Kamaherero, die stryd in 1863 opnuut weer aangeknoop.²⁾ Die jaar daarop het Charles John Andersson aan Hererokant tot die stryd toegetree en die Herero's het onder sy aanvoering die Afrikanerhottentotte suidoos van Windhoek 'n gevoelige neerlaag toegedien.³⁾ Die Nama-stamme het uit weerwraak die blankes begin molesteer. Teen die einde van 1867 het Jan Jonker, Jakobus Boois en Barnabas van die Rooinasie met 'n reeks strooptogte wat sowat vier maande geduur het, in die benede Swakop- en Kuisebriviere begin. Verskeie aanvalle is op Otjimbingwe gedoen en die blankes moes hulle lewens met die wapen beskerm. Die sendingstasies te Rooibank (Schepmannsdorf) en Haigamehap, aan die Swakoprivier, is verwoes en hulle voorraadskuur te Walvisbaai is geplunder. Die blanke handelaars, waaronder Falgrave was, se skure en smouswaens is ewe-eens beroof en te Walvisbaai is die Sweedse handelaar, Iversen, vermoor.⁴⁾

Die blanke handelaars sowel as die Rynse

-
1. G.H. 19/10, Papers relat. to Walfisch Bay: Memo van J. Chapman, Feb. 1865 en Wilson - Wodehouse, 12-9-1865.
  2. Vedder: Das alte S.W.A., pp.398-418.
  3. Quellen 20: Tagebuch, Kleinschmidt, 24-6-1864, pp.134-135; Quellen 28: Bericht, P.H. Brincker, 5-6-1864, pp.5-7.
  4. G.H. 28/88, Enclosures: Ritter - Sir P. Wodehouse, 20-3-1868, 11-6-1868 en 23-9-1868; Quellen 1, Chronik v. Otjimbingwe, 1868, p.70.

sendelinge het 'n beroep op die Kaapse Goewerneur vir beskerming gedoen. Te Otjimbingwe het die blankes 'n petisie waarin om beskerming gevra word, opgetrek. Dit is persoonlik deur Palgrave aan die Kaapse Goewerneur, Sir Philip Wodehouse, oorhandig.¹⁾ Die Rynse Sendinggenootskap het ewe-eens kragtige vertoë tot die goewerneur gerig. Hulle het gevra dat die rowers gestraf word, die kusgebied vanaf Sandwich Harbour tot by Kaapkruis geannekseer word en 'n Britse Resident met 15 man te Walvisbaai gestasioneer word.²⁾

Die Goewerneur het 'n Britse oorlogskip, die Peterel, na Walvisbaai gestuur³⁾ waar dit op 23 Junie aangekom het. Die baai was verlate en 'n vrugtelose soektog is na Iversen se moordenaars onderneem. Te Rooibank aan die Kuisebrivier, is die Britse vlag gehys en die inwoners gewaarsku dat enigeen wat sy hand aan 'n blanke se lewe of goed slaan, summier opgehang sou word.⁴⁾

Die Rynse Sendinggenootskap was egter nog nie tevrede nie en het op meer drastiese optrede aangedring. Hulle versoek die Britse Imperiale regering om 'n ekspedisiemag van 200 man na die Transgariep te stuur en om daarna Walvisbaai en die omgewing te annekseer.⁵⁾ Bismarck, die Duitse Kanselier, het hierdie vertoë op versoek van die genootskap baie sterk ondersteun,⁶⁾ maar die Britse regering het botweg geweier om enige gehoor daaraan te gee.⁷⁾

-
1. Quellen 1, p.72; Vedder: Das alte S.W.A., p.460.
  2. G.H. 28/88, Enclosures: Ritter - Sir P. Wodehouse, 25-9-1869.
  3. G.H. 30/16, Letter Book: Wodehouse - Randolph, 17-6-1869.
  4. G.H. 22/28, Enclosures: Verslag van Peterel, 22-7-1868; A.39-'68, Ibid; Quellen 1, Chronik, p.71.
  5. C-4265, Copies of a despatch from Derby: Petition, 29-9-1868, pp.9-11.
  6. Ibid: Katte - Lord Stanley, 9-11-1868, p.12; Rohden: Geschichte d. Rhein. Miss. Ges., p.95.
  7. Angra-Pequena Weiszbuch: Rykskanselier - Münster, 4-4-1880; Quellen 30, Bernstorff - Fabri, 14-12-1868, p.23.

Die beroeringe in Damaraland het saamgeval met die krygsoperasies wat die Kaapse regering teen die Korannas langs die Oranjerivier gevoer het. Om te verhoed dat die stryd uitbrei, was dit noodsaaklik dat die kapteins van Suid-Namaland uit die moeilikhede in Damaraland sowel as uit die beroeringe langs die Oranjerivier gehou word. In Mei 1868 rig Sir Philip Wodehouse 'n omsendbrief aan die kapteins van Warmbad, Gibeon, Bethanie, Berseba en Keetmanshoop waarin hy hulle ernstig maan om nie aan die oorlog teen Jan Jonker deel te neem nie.¹⁾

Die waarskuwing het die bedoelde uitwerking gehad. Boonop het die Namakapteins, toe Jakobus Boois se strooptogte begin, nie net hulle afkeuring daaroor uitgespreek nie, maar wou ook weet watter stappe die Kaapse regering teen die vrybuiters oorweeg "opdat wij overeenstemmende mogen (handelen)".²⁾ Die Kaapse Goewerneur het ontwykend geantwoord dat hy hoop hulle straf Jakobus Boois self na behore vir sy optrede.³⁾

Die toestand het egter ewe skielik as gevolg van 'n voorval by die Roensbergmyn ontplofbaar geraak. Die mynbestuurder, ene Sinclair, het 'n aantal Boesmans weens diewery gestraf. Die kaptein van Bethanie het gemeen dat dit sy privilegie was en hierin is hy deur die ander Namakapteins gesteun.⁴⁾ Om die ontevrede kapteins te paai, het Wodehouse 'n spesiale Kommissaris, Charles Piers, inderhaas na Suid-Namaland gestuur.⁵⁾

-
1. G.H. 30/15: Wodehouse - Namahoofde, 22-5-1868.
  2. G.H. 19/10: Memorie David Christiaan en andere - Wodehouse, 3-8-1868.
  3. Ibid: Konseppantwoord deur Wodehouse (Ongedateer).
  4. Quellen 3: Bericht, Kreft, 8-5-1868, p.208.
  5. G.H. 30/16, Wodehouse - Piers, 2-10-1868, p.116.

Piers het op 9 Oktober 1868 te Bethanie samesprekings gevoer met die kapteins van Berseba en Bethanie - Kido Witbooi van Gibeon het nie opgedaag nie. Op 'n baie taktvolle wyse het hy hulle die waarheid vertel „ohne sie zu erbittern.“ Die volgende dag het die twee kapteins die Kaapse regering deur Piers versoek om 'n bondgenootskap met hulle te sluit.¹⁾

Aan hierdie versoek is egter geen gehoor gegee nie, maar op 31 Januarie 1870 het die Kaapse autoriteite 'n ooreenkoms met Willem Christiaan, kaptein van die Bondelswarts, gesluit. Laasgenoemde het onderneem om die Kaapse regering te help „in suppressing disturbances, preventing depredations and thefts and co-operating with the Government generally in preserving peace and order along the Orange River.“ Christiaan sou hiervoor 'n toelaag van £50-0-0 per jaar ontvang.²⁾

Die onluste in Damaraland het nog 'n tydjie voortgeduur totdat die Rhyense sendelinge daarin geslaag het om die geskille tussen die Namas en Herero's by te lê en die vrede van Okahandja in September 1870 gesluit is.³⁾

Die vrede van Okahandja is deur 'n tydperk van ongekende rus en orde gevolg. Dit het veral sy invloed op die handel gelaat. Die Kaapse handelaars het opnuut hulle skrede na Damaraland gewend en die Transgarielandhandel het soos ons alreeds gesien het 'n ongekende bloei beleef.

-
1. Quellen 12: Bericht, Krönlein, 2-11-1865, pp.484-485; Vedder: Das alte S.W.A., p.463.
  2. G.61-'79 Report on Affairs on the Northern Border: Hills - Civil Com., 30-11-1889, Annexure nr. 1, p.Xii.
  3. Lemmer: Inleiding tot die Gesk. van S.W.A., p.25; G.50-'77, Palgrave's Report: p.18.

Hulle was egter bevrees dat die Herero-Nama-stryd te eniger tyd weer kon opvlam en daarom het hulle die Kaapse regering herhaaldelik versoek om hulle handelsbelange in Damaraland te beskerm.¹⁾ Hierdie vertoë het die Kaapse regering, wat in 1872 met die instelling van verantwoordelike bestuur, verhoogde status gekry het, baie goed te pas gekom, want hulle kon dit gebruik as hefboom om hulle aktiwiteite in die Transgariep uit te brei.²⁾ Toe Kamaherero en ander invloedryke Hererokapteins in 1874 by Sir Henry Barkly paniekbevange kla dat gerugte die rondte doen dat blankes vanaf Transvaal in groot getalle na Damaraland trek, het die Moltenoregering besluit dat die tyd aangebreek het om handelend op te tree.³⁾ Op 22 Junie 1875 het Molteno self 'n voorstel by die Kaapse parlement ingedien waarin gevra is dat die wesgrens van die kolonie sodanig uitgebrei word dat dit Walvisbaai insluit asook soveel van die hinterland as wat nodig is. Dit moes egter geskied met die goedkeuring van die inheemse stamme wat hierdie gebiede bewoon het.⁴⁾ Die voorstel is eenparig deur die Huis aangeneem.⁵⁾

Molteno het besluit om William Coates Palgrave na die Transgariep te stuur om die laaste gedeelte van die besluit uit te voer.⁶⁾ Palgrave wat destyds magistraat op Barkly-wes was, was uiters geskik vir die moeilike taak. Hy was nie net 'n ervare amptenaar nie, maar het gedurende die sestigerjare 'n tydlang in

-
1. G.50-'77, Palgrave's Report: bylaag III, Hahn-Boyes, 21-10-1872.
  2. de Kock: Ekstraterritoriale vraagstukke, pp.32-33, p.37.
  3. Quellen 15, Kamaherero - Barkly, dokument 8, 21-6-1874; Vedder: Das alte S.W.A., pp.541-543.
  4. Votes and Proceedings of the House of Assembly, 1875, p.435.
  5. Ibid, p.443.
  6. G.H. 19/10: Draft Commission for Palgrave, (ongedateerd).

Damaraland handel gedryf en was boonop 'n persoonlike vriend van Kamaherero.¹⁾

Voordat Palgrave uit Kaapstad vertrek het, het die Koloniale Sekretaris, Lord Carnarvon, die Kaapse regering laat weet dat die anneksasie van Grikwaland-Wes 'n voorvereiste is vir enige gebiedsuitbreiding van Kaapland langs die Transgariepkus.²⁾ Hiervoor was die Moltenokabinet nie te vinde nie en hulle het Palgrave se opdrag beperk tot „functions strictly --- those of a Commissioner of Enquiry into the resources of the Country and the disposition of the various tribes towards Colonial Rule.”³⁾

Kort hierop het Palgrave na die Transgariep vertrek en bereik Okahandja, Kamaherero se woonstede, op 29 Mei.⁴⁾ Hy belê 'n konferensie met Kamaherero en sy hoofde vir die einde van Julie, maar omdat almal nie opgedaag het nie, is die konferensie tot 4 September uitgestel.⁵⁾

In die vyfdaagse konferensie het Palgrave, bygestaan deur Robert Lewis, alles in hulle vermoë gedoen om die Herero's te beweeg om beskerming van die Kaapse regering te vra.⁶⁾ Hulle hoofargument ter bereiking van hierdie oogmerk was die gevaar wat die Dorslandtrekkers vir die Herero's se voortbestaan sou beteken het.⁷⁾

Die eerste groepie Dorslandtrekkers het in

1. G.H. 19/10: Draft Commission for Palgrave, (ongedateerd); Cape of Good Hope Civil List, 1890, p.214; U.G.41-'26, Roboth Com., p.34.
2. G.H. 1/72, no.157, Carnarvon - Barkly, 24-1-1876; Molteno: Life of Molteno, p.285.
3. G.H. 23/33: No.35, Barkly - Carnarvon, 4-4-1876.
4. N.A.1137, Palgrave's Official Journal, 29-5-1876.
5. G.50-77, Palgrave's Report, pp.28-35.
6. Ibid: pp.35-41.
7. N.A.1137, Palgrave's Of. Journal; 4-9 Sept. 1876.

Januarie 1876 vanuit Transvaal op Rietfontein, noord van Gobabis, aangekom.¹⁾ Hulle het van Andries Lambert, kaptein van die Gobabishottentotte, verlof gekry om op Rietfontein te bly.²⁾ Toe Kamaherero hiervan verneem, was hy woedend en het Andries Lambert aangesê om te sorg dat die Trekkers Rietfontein onmiddellik verlaat.³⁾ Die moontlikheid dat die Dorslandtrekkers hul in Hereroland kon vestig was 'n baie goeie bangmaakstorie om die Herero's te oortuig dat hulle heil by die Kaapse regering berus. Kamaherero en sy kapteins het die Kaapse Goewerneur in 'n brief, geskryf op 9 September, gevra „to send some one to rule us, and to be head of our country.“⁴⁾ Aan die Kaapse regering het die Herero's terselfdertyd 'n gedeelte van hulle land, 'n sg. „reserve“, afgestaan. Dit het die hele Kaokoveld en die weskus tot op die hoogte van Rehoboth ingesluit asook 'n gedeelte van Ovamboland.⁵⁾

Ten tye van die Septemberkonferensie was Palgrave in besit van 'n ander soortgelyke versoek van Andries Lambert van Gobabis waarin die Amraal-hottentotte vra „to become subjects of Her Majesty, the Queen of England.“⁶⁾ Met die twee versoekskrifte in sy sak vertrek Palgrave na Windhoek waar hy Jan Jonker en Jakobus Isaak van Berseba ontmoet.⁷⁾ Toe Palgrave nie daarin slaag om van die kapteins 'n skriftelike

-
1. Beiträge zur Kol. Pol. und Kol. Wirtschaft, 1903, No.7, p.204.
  2. Vedder: Das alte S.W.A., p.527.
  3. Trümpelmann: Die Boer in S.W.A., p.23.
  4. N.A.1136, Palgrave's Letters and Papers: Hererokapteins - Sir Henry Barkly, 9-9-1876.
  5. Ibid; G.50-'77, Report of Mr. Palgrave; Die landkaart.
  6. N.A.1136, Palgrave's Letters etc.: Andries Lambert e.a. - Barkly, 17-4-1876.
  7. N.A.1137: Palgrave's Of. Journal: 29-9-1876.

versoek om beskerming te verkry nie, het hy 'n konferensie van die Namahoofde te Berseba belê.¹⁾ Op pad na Berseba doen hy op Rehoboth by die Basters aan wat ewe-eens om Britse beskerming vra.²⁾

Op 27 November het die Berseba-konferensie begin. Palgrave het weereens die Boere-gevaar sowel as die Portugese agressie aan die Namas voorgehou, maar die kapteins wou geen verbintenis met die Kaapse outoriteite aangaan nie en hy het onverrigter sake vertrek.³⁾ Te Warmbad het die Bondelswarts die Kaapse outoriteite versoek om 'n Kommissaris na hulle te stuur „who would manage for us all affairs not connected with our internal policy”.⁴⁾ Palgrave het sy taak in die Transgariëp as afgehandel beskou en het na Kaapstad vertrek.

Weens siekte is die opstel van Palgrave se verslag baie vertraag, maar toe dit eindelijk ingedien is, het dit 'n baie gunstige indruk op die regering gemaak. Die Goewerneur het op 25 Mei 1877 in sy kroonrede aangekondig dat 'n wetsontwerp ingedien sal word vir die anneksasie van Walvisbaai en die omliggende gebiede.⁵⁾ Die verwagte „Letter patent” het egter nie gedurende die sitting opgedaag nie en gevolglik moes die regering afsien van die indiening van die anneksasie-wetsontwerp.⁶⁾

Molteno sou die saak egter nie so maklik

-
1. G.50-'77, Report of Mr. Palgrave, p.78 en p.90.
  2. Quellen 21: Berichte, Heidmann, pp.122-123.
  3. N.A.1137, Palgrave's Cf. Jour., 27-11-1876 - 1.12.1876.
  4. G.50-'77: Christiaan - Palgrave, 22-12-1876, p.101.
  5. The Cape Argus, 26-5-1877.
  6. Ibid., 9-8-1877.

gewonne gee nie en het Palgrave op 26 Julie gevra om as spesiale Kommissaris na Damaraland terug te gaan.¹⁾ Sy opdragte was baie vaag omskryf. Hy moes die aan-gevoorde onderhandelinge met die Inboorlinge voortsit en pogings aanwend om die drankhandel te beperk en om die Inboorling-wette op skrif te stel.²⁾

Op 3 Oktober land Palgrave in Walvisbaai om sy moeilike taak en onbenydenswaardige opdrag uit te voer. Die Kaapse regering was besig met die Gaika-Galeka-oorlog op die Oosgrens en Palgrave het geweet dat hy nie veel hulp kon verwag nie.³⁾ Hy kon weinig meer doen as om die status quo te handhaaf en om gewapende botsings te probeer verhoed. Tot oormaat van ramp het Palgrave by sy aankoms in die Transgariep gevind dat runderpes in Wes-Damaraland uitgebreek het en dreig om na die binne-land te versprei. Boonop was die land in die wurggreep van 'n knellende droogte. Baie Inboorlinge het honger gely en dit het tot diefstal en rowery aanleiding gegee.⁴⁾

In Namaland waar die suidelike Namakapteins en die Rehobothbasters in onmin geleef het, was die politieke toestand uiters gespanne en ontplofbaar. Die Namakapteins het nie met die feit dat die Basters hulle te Rehoboth vestig, genoeg geneem nie. Deur die Basters sistematies te beroof, wou die Namas hulle vanaf Rehoboth verdryf.⁵⁾

-
1. F.M.259, Prime Minister's Cor.: Palgrave - Col. Sec., 27-7-1877.
  2. N.A.844 Letter Book, No.747, S.N.A. - Palgrave, 30-8-1877.
  3. Theal, Hist. of S.A. 1873-1884, I, pp.53 t.a.p.
  4. N.A.1140. Palgrave's L.B., Nr. 1, Palgrave - S.N.A., 9-10-1877.
  5. N.A.1136 Let. rec.: Schröder - Palgrave, 14-12-1877; Lütz - Palgrave, 14-12-1877.

Kort na Palgrave se aankoms het die stelery tot bloedvergieting gelei en aangesien die Herero's ook in die voorval betrokke was, kon dit maklik tot 'n hervatting van die Nama-Herero-fete lei.¹⁾ Die situasie het 'n snelle optrede vereis en Palgrave het die belanghebbende kapteins vir 'n konferensie na Windhoek uitgenooi.²⁾ Hy slaag daarin om 'n skikking tussen die kapteins te bewerkstellig en verkry ook terselfdertyd van die Namakapteins die vae belofte dat die geroofde vee aan die Basters teruggegee sou word.³⁾ Die stelery het inderdaad verminder, maar Palgrave het baie goed besef dat dit slegs van korte duur sou wees.⁴⁾

In Damaraland was politieke toestande ewe-eens baie vloeibaar. Die westelike Herero's se opperhoof is kort vantevore oorlede en daar het heelwat meningsverskille oor sy opvolger bestaan. Kamaherero, wat hom op ontaktfolle wyse met die aangeleentheid ingelaat het, het nog verder tot die spanning en wrywing bygedra.⁵⁾

Te Okahandja waar die Spesiale Kommissaris sy hoofkwartier ingerig het, was Kamaherero baie onvergenoegd oor die feit dat die Kaapse regering nog nie sy belofte om 'n magistraat na Damaraland te stuur, nagekom het nie.⁶⁾ Daarbenewens was Kamaherero ook baie besorgd oor die groepie Trekkers wat, na hulle tragiese dorstrek deur die Kalaharie, onder die leiding van du Plessis en Greyling te Rietfontein gestaan het.⁷⁾

-
1. N.A.1140, Palgrave's L.B: nr.11 Palgrave - S.N.A., 31-1-1878.
  2. Ibid: No.7, Palgrave - Jacobus Izaak en andere, 19-12-1877.
  3. Ibid: No.11, Palgrave - S.N.A., 31-1-1878.
  4. Ibid: No.15, Palgrave - S.N.A., 26-3-1878.
  5. Ibid: No.3, Palgrave - S.N.A. 30-11-1877.
  6. N.A.286, Let. received: Palgrave - S.N.A., 30-11-1877.
  7. G. Preller: Voortrekkers van S.W.A., pp.104-136.

Hy was bang die Trekkers sou hulle in sy grondgebied vestig en het nou Palgrave se hulp ingeroep om dit te verhoed.¹⁾ Die Kaapse regering en Palgrave aan die anderkant het weer gehoop dat die Boere hulle eventueel in die "reserve" sou vestig en dit koloniseer.²⁾ Palgrave was dan ook gelas om met die Boere in verbinding te tree "and to act as Mediator between them and the Damaras."³⁾

Die Spesiale Kommissaris het die situasie baie diplomaties en suksesvol hanteer. Hy het die Boere se teenwoordigheid op die Hererogrens as 'n gevaar vir die Herero's voorgelê. Slegs die Kaapse regering kon die Herero's teen die Boere beskerm en daarom was dit vir Kamaherero noodsaaklik om sy verbintenis met Kaapstad te bly behou.⁴⁾ Kamaherero was nou insiklikker. In Omaruru het sake ewe-eens vir Palgrave gunstig verloop. Die westelike Herero's se nuwe kaptein, Katchechanine, is sonder enige noemenswaardige voorval verkies. Toe Palgrave die nuwe kaptein kort daarna besoek, het Katchechanine onderneem om sy voorganger se verpligtings teenoor die Kaapse regering te eerbiedig en na te kom.⁵⁾ Teen die einde van Januarie het Palgrave volle beheer oor die politieke posisie in Damaraland gehad en kon hy ook in dié voege aan die Kaapse regering rapporteer.

Die Koloniale Kantoor het in Januarie goedkeuring vir die anneksasie van Walvisbaai verleen. Die versoek om 'n protektoraat oor Damaraland af te kondig, is van dié hand gewys, omdat daar te veel onrus in die Trans-

-
1. G.50'77, Report of Palgrave, pp.35-40; N.A.1137, Palgrave's Journal, 4-9-1876.
  2. N.A.1140, Palgrave's L.B.: No.11, Palgrave - S.N.A., 31-1-1878.
  3. G.H. 27/2; Frere - Carnarvon, (Vertroulik) 12-11-1877.
  4. N.A.1140, Nr. 11, Palgrave - S.N.A., 31-1-1878.
  5. N.A.1140, Palgrave's L.B.: No.11, Palgrave - S.N.A., 31-1-1878.

gariep was. Die temming van hierdie onbeheersde element sou slegs tot duur veldtogte lei.¹⁾ Op ontvangs van die missive is kapt. Dyer onverwylde met die Industry na Walvisbaai gestuur. Op 6 Maart 1878 het hy die Britse vlag in Walvisbaai gehys en die baai en omliggende gebiede, sowat 450 vierkante myl, geannekseer.²⁾

Die Koloniale Kantoer se weiering om 'n protektoraat op Damaraland uit te roep, was 'n groot terugslag vir die wankelende prestige van die Kaapse regering en het Palgrave se werk verder bemoeilik. Daar het vir hom egter nog 'n verdere teleurstelling gewag. Vroeg in Februarie 1878 is die Molteno-regering, na 'n botsing met Sir Bartle Frere, ontslaan en deur die Sprigg-ministerie vervang.³⁾ Laasgenoemde was egter nie baie geesdriftig oor die hele Transgarieprojek nie.

Palgrave is egter toegelaat om in die Transgariet te bly, maar hy moes self sien om die mas op te kom. In Rehoboth het die Namakapteins hulle rowery van die Basters se vee hervat. Palgrave het Petrus Zwartbooi, die vroeëre eienaar van Rehoboth, oorreed om op Rehoboth te kom woon. Hy het gemeen dat die Namakapteins hulle stelery sou staak sodra die vroeëre eienaars weer terug is. Die plan was 'n mislukking.⁴⁾ Palgrave het hierop begin om 'n reeks dreigbriewe aan die Namakapteins te skryf,⁵⁾ en om Hermanus van Wyk terselfdertyd te paai met die versekering dat die Kaapse regering sal optree indien

-
1. G.H. 4/2. Confidential Despatches rec.: Carnarvon - Frere, 23-1-1878.
  2. Z.B.4, A1 b7 bd3, Abgrenzung: Proclamation, 12-3-1878; C.2144, Copies of Despatches re Walvisch Bay, p.7 en pp.94-96.
  3. Lewsen, F.: The first crisis in Responsible Govt. in the Cape Col., pp.24-261.
  4. N.A.1140, Palgrave's L.B. No.15, Palgrave - S.N.A., 26-3-1878; Ibid no.112, Palgrave - S.N.A., 8-8-1878.
  5. Ibid: Nr.111, Palgrave - Jan Afrikaner, 8-8-1878; Nr.113, Palgrave - Izaak, 8-8-1878; sien ook nr.166, Palgrave - Jacobus Izaak e.a., 15-10-1878.

nodig.¹⁾

In Damaraland het die sg. „Heathen“-party, 'n groep Herero's wat nie met die intervensie van die Kaapse regering genoeë geneem het nie, die blanke handelaars in Maart skielik begin lastig val en beroof.²⁾ Kamaherero wou die booswigte nie straf nie. Eers in Junie slaag die Spesiale Kommissaris daarin om van die Herero's enige skadevergoeding vir die beroofde handelaars te verkry.³⁾

Die Namakapteins het teen Junie met 'n nuwe set voor die dag gekom. Hulle het die Herero's teen Palgrave en die Kaapse regering begin opsteek. Van Kamaherero wou hulle weet „what really your opinions are with respect to the object of Mr. Palgrave ..... Because we have great satisfaction when we hear that you are totally opposed to trust Mr. Palgrave.“⁴⁾ Die Namakapteins se set was nie sonder gevolge nie. In Augustus het Kamaherero op 'n konferensie te Okahandja die Kaapse regering openlik beskuldig dat hulle die Herero's van hulle voorvaderlike tuiste wou beroof.⁵⁾ Slegs met takt en geduld het Palgrave daarin geslaag om die dreigende breuk met Kamaherero gedurende die Augustuskonferensie af te weer.⁶⁾

Die vraagstuk van die vestiging van die Dorslandtrekkers het gedurende die loop van die jaar 'n onvoorsiene wending geneem en totaal op die agtergrond

-
1. N.A.1140, Palgrave's L.B. nr.198, Palgrave - H. van Wyk, 24-12-1878.
  2. N.A.1140, Palgrave's L.B.: No.15, Palgrave - S.N.A., 26-3-1878.
  3. Ibid: No.20, Palgrave - S.N.A., 25-6-1878.
  4. V.C.274, Potostaat Palgrave's Journal, 5-8-1878. (Afskrif van brief) Witbooi - Kamaherero, 19-6-1878; Quellen 15, dok. 31 Moses Witbooi - Kamaherero, 19-6-1878.
  5. V.C.274, Palgrave's Journal, 5-8-1878; G.33-'79, Blue-Book on Nat. Af.: pp.148-154.
  6. Ibid: Palgrave - S.N.A., 12-8-1878, P.145.

getree. Die Trekkers het vanaf Rietfontein in groepies deur die Tebraveld in die rigting van die Okavango-moerasse begin trek. Hier het hulle ontsettend aan die koers gely. Later in die jaar het hulle deur die Etoshapanne weswaarts na die Kaokoveld begin trek waar hulle hulle 'n tyd lank te Rusplaas (Otjitundua) en Kaoko-Otavi gevestig het.¹⁾ Hier was hulle geen gevaar vir die Herero's nie.²⁾

Midderlerwyle het die Spesiale Kommissaris geleentheid gehad om aandag aan twee ander sake te skenk. Op 1 Mei 1878 is 'n drankwet wat bedoel was om die oormatige gebruik van drank te beperk, afgekondig. Kragtens hierdie wet is die verkoop van wyn, bier of ander sterk drank binne die afstand van ses myl van enige sendingstasie verbied.³⁾ Vir die vervoer van drank was voortaan 'n permit nodig wat, of deur die Spesiale Kommissaris, of deur die magistraat uitgereik is.⁴⁾ Dit is die eerste op Rehoboth van toepassing gemaak en Kaptein Hermanus van Wyk is belas met die uitvoering daarvan.⁵⁾ Palgrave het egter baie gou besef dat van die toepassings van die bepalinge van die drankwet baie min tereg sou kom.⁶⁾

In die tweede instansie het Palgrave in Augustus tot die instelling van jag- en handelsliksensies oorgegaan ter bestryding van die beoogde koste van die magistraat. 'n Groothandelsliksens sou

-
1. Jordan: "Journal of the trek Boers," Cape Quarterly Review, 1881, p.145 t.a.p.; Trümpelmann: Die Boer in S.W.A., pp.28-29.
  2. N.A.1140, Palgrave's L.B.: No.117, Palgrave - S.N.A., 14-8-1878.
  3. Ibid: No.114, Palgrave - S.N.A., 12-8-1878.
  4. Vedder: Das alte S.W.A., p.557.
  5. N.A.1140, No.96, Palgrave - S.N.A., 30-7-1878.
  6. N.A.1140, Palgrave's L.B.: No.14, Palgrave - S.N.A., 22-5-1878.

R50 per jaar kos, 'n kleinhandelsliksens R20 en die lisensie vir 'n smouswa sou R10 wees.¹⁾ Hoewel Kamaherero die instelling van die liksens teëgestaan het, het Palgrave dit ignoreer.²⁾ Die handelaars het dit verwelkom mits hulle deur die regering beskerm word.³⁾

Op Oujaarsdag 1787 het Palgrave sy laaste konferensie met Kamaherero op Okahandja gehou. Die vrug op sy arbeid vir die jaar wat verby was, was nie noemenswaardig nie, en dit was vir hom duidelik dat die Herero-kaptein baie koel teenoor die Kaapse regering gestaan het.⁴⁾ Vroeg in Januarie die volgende jaar het Palgrave na Kaapstad vertrek. Sy klerk Manning het as „Acting Resident” met sekere „diplomatieke” opdragte te Okahandja agtergebly.⁵⁾

Berigte oor die treurige toestand waarin die Dorslandtrekkers verkeer het en die ontberings wat hulle deurgemaak het, het Kaapstad intussen bereik.⁶⁾ Weldra is 'n komitee in Kaapstad gestig. 'n Uitgebreide veldtog is van stapel gestuur en R11,316 is ingesamel.⁷⁾ Die bedrag is gebruik vir die aankoop van klere, voedsel, medisyne en ammunisie. Die Christina, wat vir die vervoer van die goedere gehuur is, het op 24 September, begelei van die oorlogskip Swallow, uit Tafelbaai vertrek. Palgrave het die ekspedisie vergesel en sy amptelike

-
1. G.33-'79, Blue Book N.A., p.157.
  2. V.C.274, Fotostaat, Palgrave's Journal, 31-12-1878; Vedder: Das alte S.W.A., p.557.
  3. C. Büttner: Das Hinterland von Walfischbai u.s.w., p.111.
  4. V.C.274, Fotostaat, Palgrave's Journal, 31-12-1878 en 2-1-1879.
  5. G.H. 19/10, Bright - Littleton (vertroulik) 9-9-1878.
  6. A.40-'80, Affairs re Dam.: p.44, bylaag 1 by nr.1, Ohlsson - Palgrave, 19-7-1879.
  7. De Zuid-Afrikaan, 13-8-1879, 5-9-1879, 6-9-1879.

opdrag was om alle moontlike hulp aan die Trekkers te verleen.¹⁾

Die ekspedisie se idee was om die goedere by Fort Rock te ontskeep. Die skepe kon egter nie by Fort Rock land nie en het toe na Walvisbaai teruggekom, waar die voorrade afgelaai is. Die Trekkers het die voorrade hier met ossewaens kom haal. Die algemene indruk was dat, hoewel die goedere baie welkom was, dit met die Trekkers redelik goed gegaan het in die Kaokoveld.²⁾ Die indruk is dan ook later deur Haybittel wat die Trekkers met die vervoer van die voorrade behulpsaam was, bevestig.³⁾

Die Sprigg-kabinet het teen die einde van 1879 die vernaamste probleme waarmee hulle te kampe gehad het onder die knie gekry,⁴⁾ en kon toe aandag aan die Transgariëp skenk waar die spanning onder die stamme vinnig opgelaa het. Daarbenewens het Manning se onoordeelkundige inmenging met die Herero's se interne sake die wesentlike gevaar geskep dat Kamaherero verder vervreemd kon raak.⁵⁾ Manning is na Walvisbaai verplaas, waar hy majoor Eskine wat met verlof gegaan het, se kantoor oorgeneem het.⁶⁾

Die Kaapse regering het besluit om Palgrave andermaal weer as Spesiale Kommissaris na die Transgariëp te stuur. Hy is gewaarsku om hom te onthou van die uitoefening van enige geweld, want sy pos as

-
1. N.A.846, Letter Book: Ayliff - Palgrave, 23-9-1879.
  2. N.A.1140, Palgrave's L.B., nr.279, Palgrave - S.N.S.; 4-11-1879; p.40-'80; pp.49-51, nr.5, Palgrave - S.N.S., 4-11-1879.
  3. De Zuid-Afrikaan, 7-1-1880, 7-2-1880; N.A.288, Letters Rec.: Verklaring van P.J. van der Merwe, 21-1-1880.
  4. de Kock: Ekstraterritoriale Vraagstukke, ens., pp.55-56.
  5. N.A.288: Let. Rec.: Palgrave - Ayliff, 20-2-1880.
  6. N.A.846, Let. Book: C.S.N.S. - Manning, 18-11-1879; N.A.1140, Palgrave's Let. Book: Nr.278, Palgrave - Manning, 22-11-1879.

Kommissaris was „of purely diplomatic and pacific nature.“¹⁾ Sy standplaas sou Walvisbaai wees en hy moes ook die gewone magistraatspligte daar uitoefen.²⁾ Majoor Benjamin D'Urban Musgrave wat saam met Palgrave gestuur is, sou Resident op Okahandja word. Hy het geen regterlike bevoegdheid besit nie. Hy moes die regering se belange behartig en terselfdertyd die beskawing by die Herero's tuisbring.³⁾

Toe Palgrave in die Transgariep aankom, was die politieke toestande baie vloeibaar en tot die uiterste gespanne. Die Herero's en veral dié van die noordelike gebiede was openlik vyandig gesind teenoor die Kaapse outoriteite en dit het Palgrave se werk baie bemoeilik.⁴⁾

In Maart het Palgrave vir Musgrave as Resident op Okahandja geïnstalleer.⁵⁾ Vanuit die staanspoor het die twee met mekaar oorhoeks gelê en dit het hulle werk erg belemmer.⁶⁾

Reeds op die Maart-byeenkoms het Palgrave geprobeer om die spanning wat tussen die Afrikanerhottentotte en die Herero's bestaan het, enigermate te verlig. Die herero's wat die Afrikaners vanaf Windhoek wou verdryf, het die Afrikaners se gebied met groot troppe beeste binnegetrek en veeposte by die Afrikaners se watergate opgerig.⁷⁾ Met moeite het die Kommissaris wel 'n dreigende botsing afgeweer, maar hy

-
1. P.M.259, Prime Minister's Memo: Ontwerp-instruksie, 29-12-1879; A.40-'80, p.5.
  2. N.A.932, Let. Book: nr.3/7, O.S.K.D. - Palgrave, 8-1-1880; N.A.846, Let. Book: S.N.S. - Palgrave, 12-12-1879.
  3. N.A.932, Ibid: nr.3/8, O.S.D.S. - Musgrave, 8-1-1880; N.A.238, Let. Book: O.S.N.S. - Musgrave, 8-1-1880; A.40-'80, p.7.
  4. N.A.238, Let. Rec.: Palgrave - S.N.A., 13-4-1880 en 8-4-1880.
  5. N.A.1138, Official Journal, 11-3-1880.
  6. A.40-'80. Cf. in Dam.: P.17, nr.9, Palgrave - S.N.S., 9-4-1880.
  7. N.A.1138, Cf. Journal, 16-3-1880; N.A.238, Let. Book: Musgrave - S.N.A., 30-4-1880.

was baie pessimisties oor die toekoms en merk lakonies op: "they must come to blows sooner or later and I am afraid the Damaras are eager to hasten matters."¹⁾

Palgrave het hierop sy aandag aan Cos-Hereroland geskenk waar die Gobabishottentotte onder Andries Lambert vir Hendrik van Lyl en die handelaar Robb beroof en uitgeplunder het.²⁾ Palgrave het om politieke redes besluit om die Namakapteins te oorreed om die ondersoek na die plundery te doen. Met dié doel voor oë besoek hy Namaland waar hy in Junie met Moses Witbooi en Jacobus Izaak op Gibeon samesprekings voer. Die twee kapteins onderneem om die ondersoek te doen, mits Palgrave ook op Gobabis teenwoordig is.³⁾

Palgrave reis vanaf Gibeon oor Windhoek en Okahandja waar hy die politieke toestand baie kritiek aantref. Hy kry egter van Kamaherero die versekering dat hy aan die Afrikaners elders weiveld sal verskaf.⁴⁾

Teen die middel van Augustus kom Moses Witbooi, Jacobus Izaak en Dawid Christiaan op Gobabis aan. Hulle ondersoek die aanklagtes teen die Gobabishottentotte, maar slaag nie daarin om enige skadevergoeding van Andries Lambert vir die beroofde blankes te verkry nie.⁵⁾ Onverrigter sake, moedeloos en boonop nog siek, het Palgrave na Okahandja vertrek. Maar nog 'n groter teleurstelling het vir hom gewag.

-
1. N.A.1138, Cf. Journal, 19-3-1880; N.A.238, Let. Book: Palgrave - S.N.A., 1-5-1880.
  2. N.A.288, Palgrave - S.N.A., 1-5-1880; Von Moltke: Jagskonings, pp.25-34.
  3. N.A.288, Palgrave - S.N.A., 1-7-1880; Ibid: Cf. Jour.; 25-6-1880 en 28-6-1880.
  4. Ibid: Palgrave - S.N.A., 25-7-1880.
  5. Ibid: Cf. Jour., 19- en 26-3-1880.

Op pad na Okahandja het Palgrave tot sy ontsteltenis verneem dat die Herero-Nama-oorlog uitgebreek het en in al sy verskrikings voortwoed.¹⁾

Die hervatting van die stryd tussen die Herero's en die Namas het die eerste fase van die blankes se bedrywighede in die Transgariep afgesluit. Gedurende hierdie eerste jare het die klem op die handel, die mynbedrywighede en die kerstening van die Inboorlingstamme geval. Die handel was op ivoor en vere gebaseer en het die land meer kwaad as goed gedoen. Die mynbedrywighede was 'n reeks van sporadiese soektogte na minerale wat vanaf die begin tot 'n mislukking gedoen was. Die kerstening van die Inboorlingstamme was die enigste konstruktiewe werk wat deur die blankes gedoen is. Die belangstelling van die Kaapse regering was enersyds gedoen om die Kaapse handelaars en hulle handelsbelange te beskerm en andersyds om die weg vir 'n latere gebiedsuitbreiding te baan. Die onttrekking van die Kaap se bedrywighede in die Transgariep na die hervatting van die oorlog is deur die Kaapse outoriteite as 'n tydelike maatregel beskou.

---

1. N.A.288, let. Book: Rusgrave - S.N.A. 30-8-1884.

HOOFSTUK III

DIE HERERO-NAMA-OORLOG.

Die Herero-Nama-oorlog is deur 'n nietige voorvalletjie ontketen. By Gurumanus, 'n watergat was van Rehoboth, het 'n groot Hereroveepos sowel as 'n Namaveepos gestaan. Gedurende die tweede week van Augustus het 'n Hererokoei een aand ontbreek. Die Herero's wat 'n Nama verdink het, het hom 'n goeie afranseling gaan gee. Gevoelens het opgevlam en 'n gewapende botsing het die volgende dag plaasgevind. Die Namas het die oorhand gekry; die meeste Herero-veewagters om die lewe gebring en hulle met sowat 1,500 Herero-beeste uit die voete gemaak.¹⁾

Die nuus van die Gurumanus-voorval het Okahandja op 24 Augustus bereik. Kamaherero was woedend, nie soseer oor die Nama-aanval self nie, as oor die feit dat die geroofde beeste die voorvaderlike Heilige beeste was.²⁾ In sy woede het hy sonder raadpleging van sy voormanne opgetree en opdrag gegee dat al die Namas wat in Damaraland was, uit weerwraak vermoor moes word.³⁾ Dieselfde nag nog is op Okahandja sowat 20 Namas wat in die sg. Namawerf gewoon het op koelbloedige wyse om die lewe gebring en in die daaropvolgende paar dae is na berekening ongeveer 200 Namas deur die Herero's

-
1. N.A.288, Let. Rec. Walfish Bay: Musgrave - O.S.N.S., 4-11-1880; Ibid: Official Journal; Statement re Cause of War, 21-9-1880; Vedder: Das alte S.W.A., pp.587-588.
  2. N.A.288, Let. Rec.: Musgrave - S.N.A., 30-8-1880.
  3. Ibid: Kleinschmidt - S.N.S., 26-8-1880.

vermoor.¹⁾

Jan Jonker Afrikaner wat die ergste gevrees het, het sy woonstede, Windhoek, op 25 Augustus verlaat en met sy stam na Rehoboth probeer vlug. Hy is egter deur die Herero's by Aris in die Auasberge ingehaal. Na 'n swaar geveg slaag die Afrikanerhottentotte daarin om te ontsnap en bereik Rehoboth in 'n gehawende toestand. Die Herero's het daarna op Windhoek toegesak en dit totaal verwoes, insluitende die woonhuis van eerwaarde Schröder.²⁾

Blote toeval het meegebring dat nóg Musgrave nóg Palgrave met die uitbreek van die oorlog op Okahandja was. Musgrave was op Walvisbaai,³⁾ terwyl Palgrave nog op Gobabis was waar hy die rowery van die Gobabishottentotte ondersoek het. Meyer, die klerk van Musgrave, was wel op Okahandja, maar Kamaherero het geen gehoor aan hom gegee nie.⁴⁾ Toe Palgrave teen die begin van September op Okahandja aankom, het hy geweier om Kamaherero te ontmoet en wou hy die kantoor aldaar onmiddellik sluit.⁵⁾ Hy het egter dieselfde dag nog van plan verander en in 'n onderhoud met Kamaherero die versekering verkry dat die blankes deur die Herero-opperhoof, sover hy kon, beskerm sou word.⁶⁾ Met hierdie skrale belofte het Palgrave na Walvisbaai vertrek, maar het Meyer op Okahandja agtergelaat. Teen

-
1. N.A.288, Let. Rec.: Official Journal, 25-8-1880; Vedder: Das alte S.W.A., p.590.
  2. Ibid: Eerw. Irle - Palgrave, 20-12-1880; Palgrave's Journal, 2-9-1880.
  3. Ibid: Musgrave - S.N.S., 30-8-1880; Ibid: Musgrave - S.N.S., 4-11-1880.
  4. Ibid: Official Journal of Resident, 24-8-1880.
  5. Ibid: Palgrave's Journal, 2-9-1880.
  6. Ibid.

die middel van September het Musgrave hom op Okahandja by Meyer aangesluit, die kantoor opgeruim en saam na Walvisbaai vertrek.¹⁾

Die nuus van die oorlog het Kaapstad teen die middel van September bereik²⁾ en die Sprigg-kabinet het onverwyld twee belangrike stappe gedoen. Eerstens het hulle, wat Walvisbaai betref, die oorlogskippe, die „Dwarf“, soontoe gestuur om die blankes teen 'n moontlike aanval te beskerm en om 'n magsvertoon in die Baai te lewer.³⁾ Tweedens het die regering besluit om hulle heeltemal uit die hinterland te onttrek en om hul in geen opsig met die vegtende partye se geskille in te laat nie. Walvisbaai sou as 'n waarnemingspos dien waarvandaan die gebeure in die binneland waargeneem sou word. Gevolglik is Falgrave na Kaapstad teruggeroep⁴⁾ en Musgrave wat hom opgevolg het as spesiale Kommissaris, is aangesê om hom op Walvisbaai te vestig.⁵⁾ As spesiale Kommissaris was Musgrave se pligte baie eenvoudig: „..... you are to obtain and receive all complaints, reports, and petitions, ... and forward them to Government with your report thereon, yet you are not expected to move about amongst those tribes or visit them, without express orders from Government.“⁶⁾ Ter beskerming van Musgrave en sy personeel is 'n klein fortjie in Walvisbaai gebou.⁷⁾ Die invoer van gewere, kruit en lood is stopgesit en alle wapens en ammunisie

-
1. N.A.288, Let. Rec.: Official Journal of Resident, 15-9-1880; Ibid: Musgrave - S.N.S., 4-11-1880.
  2. G.H. 28/107: Bylaes by no.35 van 18-10-1880, briewe aan S.N.S. van Haybittel (11-9-1880), Eriksson 30-8-1880) en Falgrave (29-8-1880).
  3. G.H. 23/37: no.28, Strahan - Kimberley, 12-10-1880.
  4. G.H. 26/107, Bylaes nrs. 9 en 10 by no.35, 18-10-1880.
  5. C-3113, Affairs of S.A.; S.N.S. - Musgrave, 16-10-1880.
  6. N.A.288, Let. Rec.: S.N.S. - Musgrave, 3-12-1880.
  7. Ibid: Statement of G. Park, 14-2-1881.

wat geland is, het die magistraat onder sy beheer geneem. Hy kon dit slegs aan blankes wat dit vir selfverdediging sou gebruik, beskikbaar stel.¹⁾

Die blankes in Suidwes-Afrika was sonder enige beskerming aan die genade van die oorlogvoerende partye oorgelaat. Dit was veral die Duitse sendelinge wat oor die veiligheid van hulleself en hulle gesinne bekommerd was. Gevolglik het die blankes van Otjimbingwe wat hoofsaaklik uit Duitssprekendes bestaan het, 'n versoekskrif aan die Kaapse regering gerig waarin hulle om beskerming gevra het.²⁾ Dit het saamgeval met verdere vertoë wat die Duitse regering op aandrang van die Rynse Sendinggenootskap, aan die Britse regering gerig het.³⁾ Die Britse regering het geantwoord dat hulle slegs binne die grense van die Britse gebied om Walvisbaai enige beskerming aan Duitse onderdane kon verleen.⁴⁾ Die Kaapse regering het, nadat hul 'n afskrif van hierdie missive ontvang het, in dieselfde gees aan die Duitse sendelinge van Otjimbingwe geskryf.⁵⁾

Die terugtrekking van die Kaapse regering uit die Transgariep was die teken vir 'n vinnige uitbreiding van die oorlog. Onder die leiding van Jacobus Izaak is die Namas tot die stryd opgeroep en teen die middel van November was hulle in twee veldlaers saamgetrek en slag gereed.⁶⁾ Te Windhoek was Jacobus Izaak, Dawid Christiaan en die Rehoboth-basters onder die leërleiding

-
1. C.3113, S.N.S. - Musgrave, 16-10-1880.
  2. C.2783, Further S.A. Correspondence: Spiecker en andere - Goewerneur, bylaag 1 by nr.9, Strahan - Kimberley, 7-12-1880, pp.15-17.
  3. Angra Feg. Weiszbuch: Ausw. Amt. - Münster, 4-11-1880, p.4; Hahn: Fürst Bismarck, V, pp.9-10.
  4. Hahn: Ibid, Granville - Münster, 29-11-1880; C.2783, Further Cor.: Col. Cf. - For. Cf., 15-11-1880, nr.6, pp.9-10.
  5. C.2783, Sprigg - Strahan, 1-12-1880, p.18.
  6. Vedder: Das alte S.W.A., p.596.

van Jan Jonker Afrikaner saamgetrek, terwyl Moses Witbooi, Andries Lambert van Gobabis en die Groot Dooden weer by Seeis saamgetrek was.¹⁾

Die Windhoek-groep wat 'n frontaanval beoog het, het na 'n reeks kleinere skermutselinge op 11 Desember voor Grosz - Barmen gestaan. Na 'n heilige botsing waarin Willem Maherero dodelik gewond is, het hulle Grosz - Barmen verower en ongeveer 800 beeste gebuit. Die volgende dag het die Herero's egter 'n onverwagte teenaanval geloots, die Namas verdryf en op hulle beurt 25 waens gebuit.²⁾ Die Seeis-groep het ook nie veel beter gevaar nie. Op 24 Desember is hulle na 'n tweedaagse geveg te Otjosazu deur die Herero's verslaan en het hals-oor-kop na Namaland teruggevlug.³⁾ In die Noordweste het die Swartboois, wat in die omgewing van die Blokberg gewoon het, die stryd onder die leiding van die twee broers, Petrus en Abraham Swartbooi, aangeknoop.⁴⁾ Die Topaars onder Fiet Haibib, wat op Rooibank gewoon het en Britse onderdane was, het by die Swartboois aangesluit en verskeie aanvalle op Otjimbingwe gedoen.⁵⁾

Die hervatting van die oorlog het die Transgariëp handel baie swaar getref en 'n gevoelige slag toegedien. Die handel het vanaf 1870, toe die tienjarige vrede van Okahandja gesluit is, vinnig opgebloeï en teen 1878 'n hoogtepunt bereik, toe die in- en uitvoer

-
1. Vedder: Das alte S.W.A., pp.594-596.
  2. N.A.288, Let. Rec.: Irle - Palgrave, 20-12-1880,
  3. Ibid.
  4. Z.B.2031, WII d26 bd.1, Verwaltung der Eingeb.: Verklaring van die Swartbooië, p.17; N.A.289, Let. Rec.: Notule van vergadering te Otjimbingwe, 6-2-1882, as bylaag D by brief Hahn - Sauer, 16-3-1882.
  5. Ibid. Bylaag E, vergadering te Okahandja, op 14-2-1882, Hahn - Sauer, 16-3-1882.

gesamentlik R178,864 beloop het.¹⁾ Hierna het daar 'n geleidelike verslapping begin intree. Die rede hiervoor was dat die vernaamste handelsartikels, vere en ivoor, as gevolg van die onoordeelkundige uitroeiing van die volstruise en olifante al skaarser begin word het.²⁾

Die Swartboois se bedrywighede langs die Swakop-rivier en hulle herhaalde aanvalle op Otjimbingwe, die handelssentrum van Suidwes-Afrika, het die vervoer van handelware langs die belangrike Baaiweg baie onveilig gemaak en geen handelaar kon dit waag om goedere van Walvisbaai af na die binneland te vervoer nie.³⁾ In die binneland is die rondtrekkende handelaars (smouse) deur die Herero's sowel as deur die Namas lastig geval en beroof. In die Sandveld, oos van Okahandja, het die Herero's teen die einde van 1880 ene Mc.Nab vermoor. Die gevolg was dat die rondtrekkende handelaars hulle lonende handelstogte gestaak het.⁴⁾

Met die gevestigde handelaars het dit nie veel beter gegaan nie. Die Missionshandelsgesellschaft het sulke swaar verliese gely dat dit gelikwideer moes word.⁵⁾ Die firma Eriksson en Kie het ewe-eens swaar verliese gely. A. Ohlsson, die Kaapse vennoot van die firma, het in 1881 verklaar dat hulle verliese tussen R10,000 en R20,000 as gevolg van die oorlog beloop het.⁶⁾

-
1. Saamgestel uit „The Cape of Good Hope Blue Book” 1878; Moritz Schanz: West-Afrika, p.679.
  2. N.A.289, Let. Rec.: Musgrave - S.N.S. 20-3-1882; C. Büttner: Das Hinterland von Walfischbai u.s.w., p.93.en 99; V.R.V. no.35, Mar. of McKiernan, p.43.
  3. N.A.289, Let. Rec.: Whindus - S.N.S., 14-4-1882.
  4. N.A.288, Let. Rec.: Musgrave - S.N.S., 4-11-1880; S.C. 41-'81, Select Com.: Getuienis van G. Robb, v.535-545 en J. Grendon, v.390-399.
  5. Büttner: Das Hinterland u.s.w., p.103-104.
  6. S.C. 41-'81, Select Com.: Getuienis van Ohlsson, v.209-231.

Trouens, in 1881 het die firma dit sterk oorweeg om hulle handelsbetrekkinge met die Transgariep te verbreek en om hulle sake-onderneming daar te sluit.¹⁾ Die handelaars het egter alle pogings aangewend om die handel aan die gang te hou en in 1881 het 'n paar ondernemende sakemanne begin om slagbeeste vanaf Walvisbaai na Kaapstad en St. Helena uit te voer. Van hierdie poging het weinig tereggekom, want runderpes het onder die beeste uitgebreek en die uitvoer van slagbeeste moes gestaak word.²⁾

Middelerwyle het die handelaars hulle vertoë teen die heffing van lisensiegelde deur die Kaapse regering voortgesit,³⁾ en in 1881 het hulle 'n petisie aan die Kaapse Parlement voorgelê waarin verligting van die lisensiegelde gevra word. Die lisensies is betaal onder die indruk dat die handelaars deur die regering beskerm sou word. Dit het nie gebeur nie en soos hulle gemeen het, was die regering nie op die geld geregtig nie.⁴⁾ 'n Gekose komitee is benoem om die handelaars se klagtes te ondersoek. Die komitee het 'n aantal handelaars ondervra en hoewel die betrokke handelaars baie venynig was, het die komitee bevind dat hulle klagtes gegrond was en die terugbetaling van die lisensiegelde aanbeveel.⁵⁾ Die regering het die aanbevelings goedgekeur en kort daarna met die uitbetaling begin.⁶⁾

-
1. N.A.288, Let. Rec.: Musgrave - S.N.S., 19-3-1881; N.A.289, Ibid: Whindus - S.N.S., 7-4-1882.
  2. N.A.288, Ibid: Musgrave - S.N.A., 10-8-1881; N.A.289, Ibid: Musgrave - S.N.S., 20-3-1882.
  3. N.A.288, Let. Rec.: Musgrave - S.N.S., 30-4-1880.
  4. A. 33-'81, Petition of certain Merchants residing in Cape Town.
  5. S.C. 14-'81, Report of Select Committee appointed to consider and report on Damaraland Affairs.
  6. Kaapse Parlement, Manuskrip bylae, nr.153 van 1884.

Die Transgariëphandel het teen die begin van 1882 feitlik tot stilstand gekom en die in- en uitvoer na Kaapstad het gedaal vanaf R138886 in 1880, tot R52032 in 1882.¹⁾

Op die politieke front het die Kaapse regering ook die wind van voor gekry en was hulle beleid om van Walvisbaai 'n vooruitgeskewe waarnemingspos te maak, 'n mislukking. Musgrave, die man wat hierdie beleid moes deurvoer, het die flater begaan om vir die Namas kant te kies.²⁾ Teen die einde van 1880 het Musgrave 'n besending ammunisie wat vir die Missions-handelsgesellschaft te Otjimbingwe bedoel was, na Rehoboth gestuur. Terselfdertyd het hy vir Hermanus van Wyk laat weet dat die ammunisie vir die Basters bedoel is.³⁾ Die Britse Resident het hom die argwaan van die Duitse gemeenskap, sowel as dié van Kamaherero, op die hals gehaal en het hulle vertroue verloor.⁴⁾ Die Duitse sendelinge en handelaars van Otjimbingwe het in Februarie 1881 'n reeks klagtes teen Musgrave aan die Duitse Konsul, W.A. Lippert, gestuur wat dit op sy beurt weer in 'n sterk bewoorde nota na die Kaapse regering verwys het. Behalwe dat Musgrave die Namas sou begunstig het, sou hy ook die aanvalle van die Swartboois op Otjimbingwe oogluikend goedgekeur en toe-

-
1. Saamgestel uit „The Cape of Good Hope Blue Book” 1880 en 1882; M. Schanz: West-Afrika, p.679.
  2. N.A.847, Letter Book: O.S.N.S. - Musgrave, 1-3-1881; N.A.288, Let. Rec.: Musgrave - O.S.N.S., 19-3-1881; N.A.289, Ibid: Hahn - Sauer, 16-3-1882.
  3. N.A.289, Ibid: Hahn - Sauer, 16-3-1882, afskrif van brief, Musgrave - H. van Wyk, (ongedateerd); Quellen 21. Ibid. (Musgrave het die brief later probeer ontken, vgl. N.A.848, Letter Book: de Smith - Musgrave, 31-3-1882 en O.S.N.S. - Musgrave, 19-4-1882).
  4. N.A.289, Let. Rec.: Hahn - Sauer, 16-3-1882, bylaag E. (Notule van vergadering op Okahandja, 14-2-1882).

gelaat het.¹⁾ Sowat ses maande later het dr. C. Hugo Hahn namens die Duitse gemeenskap 'n tweede klagskrif teen Musgrave by die Duitse konsul te Kaapstad ingedien. Dit is ook aan die Kaapse regering voorgelê.²⁾

Musgrave het spoedig geen invloed in die Transgariep meer gehad nie.³⁾ Die Kaapse regering moes beslis hiervan bewus gewees het. Nogtans het hulle Musgrave as bemiddelaar tussen die vegtende partye aangewys toe die goewerneur in April en weer in Augustus die regering versoek het om die oorlog te probeer beëindig.⁴⁾ Geen wonder dat die Resident nie eens 'n poging aangewend het om die opdrag uit te voer nie.

In Walvisbaai het die blankes gevrees dat die Baai netsoos in 1867⁵⁾ weer oorval sou word.⁶⁾ Hierdie mening is nie net deur Musgrave gehuldig nie, maar selfs ook deur Palgrave wat reeds in 1880 opgemerk het: "Walwich Bay is certain to be sacked sooner or later by the Namaquas."⁷⁾ Toe die Herero's die Swartboois teen Maart 1881 in die benede Swakop begin aanval het,

-
1. A.37-'81, Letter from W.A. Lippert Esq. German Consul at Cape Town, dated 21st April, 1881 to the Secretary for Native Affairs etc.; C.3113, Further Cor.: pp.25-26; A.36-'81, Letters with enclosure from Major Musgrave etc., pp.8-11.
  2. C.3113, Further Correspondence etc.: Lippert - S.N.S., 15-7-1881 met bylaag, pp.20-25; N.A.847, Letter Book, S.N.S. - Musgrave, 19-7-1881.
  3. Vgl. 14-'81, Report of Select Com.: Getuienis van Ohlsson, vrae 203-212.
  4. N.A.847, Let. Book: S.N.A. - Musgrave, 23-4-1881 en 2-8-1881.
  5. Vedder: Das alte S.W.A., p.437 t.a.p.
  6. N.A.288, Let. Rec.: Musgrave - S.N.S., 4-11-1881.
  7. G.H. 28/107: Bylaag by no.35 van 18-10-1880, Palgrave - S.N.S., 29-8-1880.

het die blankes se vrees vir 'n aanval oornag toege-
neem.¹⁾ Van Musgrave wou hulle onomwonde weet watter
beskerming die Kaapse regering hulle kon verleen.²⁾

In Desember het die Herero's die Swartboois te
Heigamchab verslaan en tot op die Britse grens agter-
volg.³⁾ 'n Gerug, vermoedelik deur Ludwig Kock ver-
sprei, het die rondte gedoen dat 1,000 Herero's in
aantog was om Walvisbaai aan te val.⁴⁾

Musgrave het op ontvangs van die berig 'n
vergadering van al die blankes in Walvisbaai belê ten
einde te beraadslaag oor die stappe wat geneem sou word
ingeval die Herero's na die Baai sou kom. Eenparig is
besluit dat in so 'n geval die Herero's gevra sou word
om hulle wapens op die grens te laat en om in klein
groepies na die Baai te kom. Weier die Herero's dit
dan sou al die inwoners saamstaan om die neersetting
te verdedig.⁵⁾

Vyf dae later het die paniekbevange inwoners
in 'n gesamentlike brief aan die magistraat 'n ander
deuntjie gesing. Volgens hulle was die Herero's in
aantog met die doel om vir Musgrave te vang. Op 'n
aanmatigende toon versoek hulle hom om met die skip,
die Kimberley, wat in die baai voor anker gelê het na
Kaapstad te gaan om hulp te soek „and (we) trust that
there your presence may prevail upon the Government
to send immediate assistance.”⁶⁾ Sonder die nodige

-
1. N.A.288, Let. Rec.: Musgrave - S.N.A., 19-3-1881
en 28-3-1881.
  2. Ibid: Kock - Musgrave, 15-3-1881.
  3. Vedder: Das alte S.W.A., p.608.
  4. Kaapse Parlement, Ms. bylaag 202/1882, Minutes of
meeting held at Walfish Bay, 28-12-1881, p.32;
Clipp.: Angra Peg., p.147.
  5. Kaapse Parlement, Ms. bylaag; 202/1882: Musgrave -
S.N.S., 30-12-1881, pp.1-2.
  6. N.A.289, Let. Rec.: Musgrave - O.S.N.S., 14-1-1882,
O.3113, Further Cor. etc.: Ryden en andere -
Musgrave, 2-1-1882.

verlof verlaat Musgrave sy pos en vertrek met die Kimberley na Kaapstad waar hy die oggend van 10 Januarie 1882 land.¹⁾ Eers die volgende dag maak Musgrave sy opwagting by die Departement van Naturellesake wat intussen uit die dagblaai van sy aankoms verneem het.²⁾

Hoewel die regering self baie min waarde aan die gevreesde aanval geheg het, was hulle aan die anderkant verplig om iets te doen. Op 12 Januarie besluit hulle om tussen 25 en 30 man na Walvisbaai te stuur ter beskerming van die blankes aldaar.³⁾ Terwyl die verskillende staatsdepartemente besig was om die nodige voorbereidings vir die ekspedisie te tref, verskyn daar op 13 Januarie 'n lang brief van dr. C. Hugo Hahn in die Cape Times. Dr. Hahn het sy kommer oor die beoogde ekspedisie uitgespreek en verklaar dat hy oor baie betroubare inligting beskik, wat onteenseglik bewys dat die Herero's nie 'n aanval op Walvisbaai oorweeg het nie. Enige magsvertoon in Walvisbaai mag noodlottig wees, want die Herero's kon dit as 'n oorlogsverklaring beskou.⁴⁾ Die goewerneur, Sir Hercules Robinson, voer dieselfde dag intonderhoud met Hahn en in oorleg met die regering nooi hy Hahn uit om saam met die ekspedisie na Walvisbaai te gaan.⁵⁾ Hahn is inderhaas aangestel as „Special Commissioner for Walwich Bay Territory" en het uitgebreide magte gehad.⁶⁾

-
1. The Cape Argus, 11-1-1882.
  2. N.A.289, Ibid: Musgrave - O.S.N.S., 14-1-1882; Cape Times, 11-1-1882.
  3. C.3113 Further Cor. etc.: Scanlen - Goewerneur, 12-1-1882.
  4. Cape Times, 13-1-1882.
  5. G.H.23/88: Robinson - Kimberley, no.11 van 14-1-1882; Ms. bylae, nr.202/1882: Telegram, Goewerneur - Kommandeur, Simonstad, 13-1-1882.
  6. Ibid: Rose-Innes - Hahn, 14-1-1882.

Kaptein E.J. Whindus wat oor die afdeling van 25 man bevel gevoer het, is terselfdertyd ook as waarnemende Magistraat van Walvisbaai aangestel.¹⁾

Die ekspedisie het met die Wrangler vertrek en op die oggend van 21 Januarie in Walvisbaai aangekom.²⁾ Whindus en Hahn het dadelik aan wal gegaan. Eersgenoemde het sonder versuim die magistraatskantoor in sy hoedanigheid van waarnemende magistraat oorgeneem. Ter beskerming van die blankes is een sersant en nege soldate vir polisie-diens afgesonder en geland.³⁾

Hahn se eerste stap was om Abraham Swartbooi wat by Scheppmansdorp op Britse gebied skuiling gesoek het, te ontbied. Abraham wat baie inskiklik was, het beloop om die Britse grondgebied te ontruim en noordwaarts na die Blokberg te gaan. Hy was ook bereid om 'n wapenstilstand van ses maande met die Herero's aan te gaan sodat vredesonderhandelinge aangeknoop kon word.⁴⁾ Hahn het hierop besluit om ook met Kamaherero te Okahandja oor die wapenstilstand te onderhandel.⁵⁾ Voor sy vertrek belê Hahn 'n vergadering van die blankes en lig hulle oor sy planne in. Hy deel hulle ook mee dat hy nie van plan was om die 25 man te land nie, want die Herero's mag dit as 'n oorlogsverklaring beskou.⁶⁾

-
1. N.A.289, Let. Rec.: O.S.N.S. - Whindus, 14-1-1882; Kaapse Parlement, Ms. bylaes 202/1882, Rose-Innes - Whindus, 16-1-1882.
  2. G.E. 23/38: Robinson - Kimberley, no.39 van 6-2-1882, met bylaag - Verslag van Kom. Arbuthnot, 4-2-1882.
  3. N.A.289, Let. Rec.: Whindus - S.N.S., 24-1-1882.
  4. Ibid: Hahn - Sauer, 25-1-1882 met bylaag A. - Same-sprekings met Abraham Swartbooi, 23-1-1882.
  5. A.71-'82. Report and Cor. etc.: Ibid, pp.26-30, nr.16.
  6. N.A.289, Let. Rec.: Hahn - Sauer, 25-1-1882, bylaag B. - Vergadering met blankes, 24-1-1882.

Hierna stuur Hahn die Wrangler na Kaapstad terug en vertrek oor Scheppmansdorp en Otjimbingwe na Okahandja. Te Scheppmansdorp het hy die Topnaars die kop gewas oor hulle deelname aan die oorlog,¹⁾ en op Otjimbingwe het die Herero's hom die versekering gegee dat hulle nooit 'n aanval op Walvisbaai oorweeg het nie.²⁾ Kamaherero, daarenteen, het baie besware en beskuldigings teen die blankes gehad. Op taktvolle wyse slaag Hahn hier ook daarin om van Kamaherero die versekering te verkry dat hy Walvisbaai nie sal aanval nie en die wapenstilstand met die Swartboois vir ses maande sal eerbiedig.³⁾

Terwyl die samesprekings aan die gang was, het eerw. Heidmann, Rynse sendeling te Rehoboth, met twee Baster-gesante opgedaag. Die doel van hulle koms was om deur bemiddeling van Hahn 'n afsonderlike vrede met die Herero's te sluit.⁴⁾ Kamaherero was vir 'n sodanige vrede te vinde en na 'n drie-daagse konferensie is 'n voorlopige vrede tussen die Basters en Herero's gesluit.⁵⁾ Hiermee het Hahn sy sending as afgehandel beskou en die terugreis aanvaar. In Walvisbaai het hy vir oulaas nog 'n onderhoud met Abraham Swartbooi gehad en hom gemaan om die wapenstilstand te eerbiedig.⁶⁾

Op 5 Maart land Hahn in Tafelbaai alwaar hy aan die Kaapse regering oor sy vredessending rapporteer het.⁷⁾ Oor die algemeen, was Hahn se

1. N.A.289, Let. Rec.: Hahn - Sauer, 16-3-1882, Bylaag C, 26-1-1882.
2. Ibid: Bylaag D, 6-2-1882.
3. Ibid: Bylaag E, 14-2-1882.
4. Ibid: Bylaag K, H. van Wyk - Hahn, 9-2-1882.
5. Quellen II, Chronik v. Otjimbingwe, p.107; Vedder: Das alte S.W.A., p.609.
6. N.A.289, Let. Rec.: Hahn - Sauer, 16-3-1882, bylaag F - Vergadering met Abraham Swartbooi, 3-3-1882.
7. Kaapse Parlement, Ms. bylaes, 202/1882: Hahn - Sauer, 16-3-1882.

sending 'n groot sukses. Hy het 'n moontlike aanval op Walvisbaai afgeweer en die grondslag vir vredesonderhandelinge in die Transgariep gelê.

Die Kaapse regering, wat op daardie tydstip slegs oor Walvisbaai besorg was, het die aangevoorde vredesonderhandelinge nie verder opgevolg nie, maar dit aan die Rynse Sendinggenootskap oorgelaat. Die genootskap het eerw. J.G. Krönlein vir dié doel na Namaland gestuur.¹⁾ Krönlein besluit om die afsonderlike vrede tussen die Basters en die Herero's tot alle Namastamme te probeer uitbrei. Na uitgerekte onderhandelinge stem al die Namastamme behalwe die Witboois en Afrikanerhottentotte in om met die Herero's vredesonderhandelinge te voer.²⁾ Op 8 Junie het die verskillende stamme se afgevaardigdes op Rehoboth byeengekom en na ses dae is die vrede van Rehoboth gesluit.³⁾ Die vernaamste bepaling was dat vyandighede gestaak sou word; goedere of lewende hawe wat as oorlogsbuit geneem is, deur die teenwoordige eienaar behou sou word; die Kaapse regering gevra word om 'n kommissaris aan te stel, wat die grenslyn tussen die Herero's en Namas moes bepaal en dat 'n staande kommissie benoem sou word wat toekomstige verskille tussen die Herero's en Namas moes besleg.⁴⁾

Die vrede van Rehoboth het nie die verwagte rus en voorspoed vir die Transgariep gebring nie. Jan

-
1. van Rohden: Geschichte der Rh. Mis. Ges., p.438.
  2. Quellen 30: Brincker - Hoofkwartier, 24-6-1882, p.30 et. seq.
  3. E.B.1, Alal, bd.1, Inbesitznahme u.s.w.: Notule van konferensie, 8-6-1882, pp.1-11.
  4. N.A.289, Lat. Rec.: Vredesverdrag, 13-6-1882, bylaag by Whindus - S.N.S., 6-7-1882; Govt. Gazette, nr.959, 25-8-1882.

Jonker Afrikaner, wat nie die vredesverdrag onderteken het nie, het die stryd onverpoos voortgesit. Hy was veral ontevrede dat sy vorige woonstede, Windhoek, nie aan hom teruggegee is nie. Die Afrikaner-hottentotte het hulle toe in die ontoeganklike Gamsberg teruggetrek waarvandaan hulle 'n rowersbestaan gevoer het.¹⁾ In Augustus het Jan Jonker Afrikaner 'n aantal veeposte van die Basters, hulle vroeëre bondgenote, aangeval en geplunder. Die Basters het op hulle beurt weer 'n teenaanval gedoen. Dit was die begin van 'n reeks wedersydse aanvalle.²⁾

Vroeg die volgende jaar het die beroeringe aansienlik uitgebrei toe die Swartboois in die noorde tot die stryd toegetree het en 'n aantal Hereroveeposte aangeval het. Terselfdertyd het die Afrikaners en Witboois weer 'n gesamentlike strooptog op die Herero-beestroppe in die omgewing van Windhoek uitgevoer.³⁾ In die ooste het Andries Lambert op sy beurt weer die Herero's in Nossob gemolesteer en beroof.⁴⁾

Ten einde raad het die Herero's en die Basters, bygestaan deur die Rooinasie van Hoachanas, in September 'n gesamentlike poging aangewend om die Afrikaners uit die Gamsberg te verdryf. Die Afrikaners het weswaarts teruggeval tot waar die Kuiseb deur die eskarp die Khomashoogland breek en hulle hier verskans. In 'n onbesliste geveg het die gesamentlike mag 'n groot aantal perde gebuit.⁵⁾ Hierna het die stryd aansienlik

-
1. N.A.289, Let. Rec.: Whindus - O.S.N.S., 14-10-1882.
  2. Ibid: Whindus - O.S.N.S., 4-1-1883.
  3. N.A.290, Let. Rec.: Simpson - O.S.N.S., 2-4-1883.
  4. Ibid: Simpson - Witbooi en A. Lambert, 10-9-1883.
  5. Ibid: Simpson - O.S.N.S., 11-10-1883.

bedaar en sake het byna 'n normale gang gegaan.

Die voortseulende twiste na die Rehoboth-vrede en die verdere verskerpte beheer wat op die invoer van ammunisie uitgeoefen is,¹⁾ het die kwynende Transgariëphandel baie nadelig beïnvloed en die genadeslag toegedien. Die blanke handelaars was verplig om ander bronne van inkomste te soek en het opnuut weer na kopererts begin prospekteer. Hulle het nou veral aandag aan die gebied tussen die Swakop- en die Kuisebriviere geskenk. Reeds so vroeg as 1877 het Robert Lewis van Kamaherero 'n konsessie verkry om die Eboniemyn vir 21 jaar te ontgin.²⁾ In die jare 1882 en 1883 het die Walvisbaaise handelaars, H.W. Carrington - Wilmer, G. Everson en F.C. Dreary, 'n drietal mynkonsessies van die Topnaarhottentotte verkry.³⁾ Die drie konsessie was: Eerstens, dié van 19 Augustus 1882 waarkragtens die konsessionarisse 'n algemene konsessie vir 31 jaar verkry het;⁴⁾ tweedens, dié van 5 September 1882 wat aan hulle die reg verleen het om die Hopemyn vir 31 jaar te ontgin⁵⁾ en derdens, die koop- en mynkonsessie van 12 Februarie 1883 waarin hulle 16 vierkante myl om die Hopemyn gekoop het.⁶⁾ Deur hierdie konsessies het die driemanskap die monopolie

-
1. N.A.289, Let. Rec.: Windus - O.S.N.S., 26-9-1882.
  2. Z.B.1011, I XII b6, bd.1, Geog. Forschungen: Konsessie, 21-9-1877, p.21.
  3. Z.B.5, Beiakten zu A1 b7; Joint Commission: Getuigenis van Carrington-Wilmer, 17-4-1885; Vrae 450-452; Sander: Geschichte der D.K.G., II, pp.52-53.
  4. Z.B.1532, RVII C24, bd.1, Hope-Mine: Concession, 19-8-1882, p.17.
  5. Z.B.1532, RVII C24, bd.1, Hope-Mine: Concession, 5-9-1882, pp.18-19.
  6. Ibid: Concession, 12-2-1883, p.3.

oor die minerale regte in die benede lope van die Swakop- en Kuisebriviere verkry en hulle het die Hope Mining Company gestig om die konsessiegebied te ondersoek en te ontgin.¹⁾

Intussen het dr. Fabri, gewese Rynse Sending-inspekteur en skrywer van die boek Bedarf Deutschland Kolonien, daarin geslaag om die Duitse nywerheidsmagnaat, F.A. Hasenclever, se belangstelling in die koperneerslae van Suidwes-Afrika gaande te maak.²⁾ Hasenclever stuur gevolglik vir P. Scheidweiler en die geoloog, dr. C. Höpfner, in 1883 na die Transgariëp om na koper te prospekteer en om, indien lonende neerslae gevind word, konsessies af te sluit.³⁾

In Walvisbaai aangekom, kry hulle verlof om die Hope-myn te ondersoek en dr. Höpfner bevind dat „wenn die Qualität in Länge und Tiefe dieselbe bleibt so scheint die Mine gut zu sein.“⁴⁾ Scheidweiler het hierop met die Hope Mining Company begin onderhandel en op 4 Augustus 1883 het hy 'n gedeelte van die maatskappy se mynregte in die Topnaarsgebied vir Hasenclever gekoop. Die gebied het 'n driehoek tussen die Kuiseb en die Swakop gevorm en het die Hope-myn ingesluit. Die waarde van die myn is op R15000 bereken en die verkopers sou verder, as die myn ontgin word, nog 20% van die netto-wins ontvang.⁵⁾

-
1. Z.B.1532, RVII C24, bd.1, Hope-Mine: Declaration, 19-2-1884, p.2.
  2. Schützler: Adolf Lüderitz, p.63.
  3. Quellen (ongenommer): Höpfner - Diehl, 14-6-1883, p.71.
  4. Quellen (ongenommer): Höpfner - Diehl, 14-6-1883, p.71; N.A.291, Let. Rec.: Magistraat - O.S.N.S., 1-5-1884.
  5. Z.B.1532, RVII C24, bd.1, Hope-Mine: Verdrag, 4-8-1883, p.5; Sander: Gesch. der D.K.G., II, pp.52-53.

Daar het egter twyfel bestaan of die Topnaarhottentotte die wettige eienaars van die Hope-myn was.¹⁾ In Jonker Afrikaner se tyd is dit as die eiendom van die Afrikanerhottentotte beskou.²⁾ In die voorjaar van 1883 het Jan Jonker Afrikaner die Afrikanerhottentotte se aanspraak op die myn herhaal en gedreig dat hy enige blanke wat sonder sy toestemming daar koper delf, met geweld sou verdryf.³⁾ Om uit hierdie dilemma te kom, besluit Scheidweiler om Jan Jonker Afrikaner se aanspraak te erken en om met hom oor die afkoop van sy regte te onderhandel. Hierin slaag Scheidweiler en op 15 Augustus reik Jan Jonker 'n verklaring uit waarin hy die mynregte wat Piet Haibib aan die drie Walvisbaaise handelaars verkoop het, erken en bevestig. In ruil hiervoor sou hy 'n jaargeld van R120 ontvang.⁴⁾

Scheidweiler se blik het nou wyer as die Hope-myn gegaan en hy het besluit om mynkonsessies van die aangrensende stamme te verkry. Op 15 Augustus, dieselfde dag wat Jan Jonker die verklaring onderteken het, verkry Scheidweiler van hom ook 'n konsessie waarin hy al die minerale regte in sy gebied aan Scheidweiler afstaan. Vir elke 25 vierkante myl waarin 'n myn ontgin sou word, sou Jonker R240 per jaar ontvang solank die myn ontgin word.⁵⁾ Hierop het hy

-
1. Quellen (ongenommerd): H5pfner - Diehl, 14-6-1883, p.71.
  2. Z.B.1, AI a1, bd.1, Inbesitznahme: Minen-Concession, 15-7-1885, p.29 et. seq.
  3. N.A.290, Let. Rec.: Afrikaner - Whindus, 22-2-1883, bylaag 2 tot brief van Whindus - O.S.N.S., 2-4-1883.
  4. Z.B.1853, UIV b1, bd.1, Komm. zur Prüfung der S.W.A. Gesellschaften: Verklaring, 15-8-1883, p.110.
  5. Ibid: Konsessie, 15-8-1883; Sander: Gesch. der D.K.G., II, p.54.

na Abraham Swartbooi wat toe te Ameib gewoon het, vertrek en van hom mynkonsessies oor die gebied vanaf die Swakop noordwaarts na die Kaakoveld verkry. Die koopvoorwaardes was dieselfde as dié van die Jonker-konsessie.¹⁾

Scheidweiler het met die konsessies en 'n groot hoeveelheid monsters in sy sak na Duitsland teruggekeer, waar hy en Hasenclever hard probeer het om die konsessies van die hand te sit,²⁾ en dit in Junie 1884 dan ook werklik aan die Diskonte-Gesellschaft verkoop het.³⁾

Hoewel van alle kante groot belangstelling in die Transgariëpkoper gestel is, was dit teen die middel van 1883 reeds baie duidelik dat geeneen van die konsessiehouders, of nie die nodige middele gehad het nie, of nie bereid was om groot kapitaal in die ontginning van die myne te belê nie. Daar was dus geen onmiddellike vooruitsigte dat die mynbedryf die land uit sy ekonomiese moeilikhede sou help nie. Te midde van hierdie sombere ekonomiese en politieke toestande het F.A.E. Lüderitz, die man deur wie se toedoen die Duitse vlag vir 45 jaar oor Suidwes-Afrika sou wapper, sy handelsfaktorei in Angra Pequena opgerig.⁴⁾

Adolf Lüderitz, spes hy in die handel bekend was, is op 16 Julie 1834 te Bremen, waar sy vader 'n

-
1. Z.B.1853, UIV b1, bd.1, Komm. zur Prüfung der S.W.A. Gesellschaften: Vertrag mit A. Swartbooi, 17-12-1883, p.110.
  2. Z.B.1532 RVII C24, bd.1, Hope-Mine: Scheidweiler - Diary, 21-6-1884, pp.6-7.
  3. Z.B.1853, UIV b1, bd.1: Kom. zur Prüfung der S.W.A. Gesel., p.15.
  4. Lüderitz: Erschliessung usw.: Tagebuch, p.18.

tabakonderneming gehad het, gebore.¹⁾ Na 'n avontuurlike jeug neem hy sy vader se tabaksaak in 1878 oor.²⁾ Kort daarna moes Lüderitz, as gevolg van die Duitse tabakbelasting, nuwer inkomstebronne begin soek en in 1881 open hy 'n handelsfaktorei te Lagos langs die Goudkus.³⁾ Die faktorei het aanvanklik goeie sake gedoen, maar dit moes weens die Britse diskriminerende invoerbelasting gesluit word.⁴⁾

Juis op hierdie tydstip verneem Lüderitz deur die twintigjarige Heinrich Vogelsang, wat vroeër by 'n Kaapse handelaar in diens was, van die Transgariëpse handelsmoontlikhede.⁵⁾ Terselfdertyd het 'n werklose seekaptein, Carl Timpe, wat die Transgariëpkus baie goed geken het, by Lüderitz om werk aangeklop.⁶⁾ Lüderitz besluit nou om 'n handelsfaktorei langs die Transgariëpkus op te rig en hy koop 'n brik, die Tilly,⁷⁾ asook 150,000 mark se handelware, insluitende 'n groot hoeveelheid gewere en ammunisie, vir dié doel aan.⁸⁾

Intussen het Vogelsang vooruit vertrek en op 6 Januarie 1883 in Kaapstad aan wal gestap om die handelsmoontlikhede van die Transgariëp te ondersoek. Hy doen hom voor as die seun van welgestelde ouers en ontmoet vir dr. Theophilus Hahn wat as seun in Namaland

-
1. Zeitschrift für Kolonialpolitik, Kolonialrecht und Kolonialwirtschaft, 1909, Nr.5, p.306.
  2. Schützler: Adolf Lüderitz, pp.24-27.
  3. Zeitschrift für Kol. Pol., Kol. recht und Kol. wirtschaft, 1909, Nr.5, p.306.
  4. Sander: Geschichte der D.K.G., I p.1.
  5. Z.B.1860, UIV C5, bd.1, Ausprüche von Radford: Blank versus D.K.G., p.92; Zeitschrift für Kol. pol., Kol. recht und Kol. wirtschaft, 1906, p.37 et. seq.
  6. Schützler: Adolf Lüderitz, p.39.
  7. Zeitschrift für Kol. pol. usw.; 1909, XI: Lüderitz - Lesser, 1-2-1884, p.317.
  8. Lüderitz: Erschließung usw: Lüderitz - Auswärtiges Amt, 23-11-1882, p.14.

opgegroeï het en tot 1876 'n winkel te Rehoboth gehad het.¹⁾ Op versoek van Vogelsang stel dr. Hahn 'n breedvoerige verslag op oor die ekonomiese en handelstoestande van die Transgariep. Hahn wys in sy verslag daarop dat die Herero-Nama-oorlog die handel lam gelaë het en dat die verneamste handelsartikels t.w. ivoor en volstruisvere van die toneel verdwyn het. Die gebied was egter baie ryk aan kopererts en besonder geskik vir veeboerdery en boonop het Angra Pequena, die toegangspoort tot Namaland, aan die Bethanie-hottentotte behoort, „und könnte wohl durch geschickte Unterhaltung käuflich erworben werden.“²⁾ Toe die Tilly teen die einde van Maart in Kaapstad aankom, het Vogelsang alreeds besluit om die handelsfaktorei in Angra Pequena te gaan oprig. Nadat voorrade ingeskeep is en 'n valse bestemmingsoord aan die hawe-owerheid verstreë is, het die bootjie na Angra Pequena vertrek waar hulle op 10 April aangekom het.³⁾

Hier tref Vogelsang 'n aantal ghwano-gaarders en vir Radford, wat sedert 1862 daar gewoon het, aan.⁴⁾ Hy was egter haastig om na Bethanie te gaan en stuur 'n boodskapper om rype te gaan haal.⁵⁾ Intussen is begin met die ontskeping en oprigting van 'n voorafgefabriëerde huis wat „Fort Vogelsang“ gedoop is.⁶⁾

Eers nadat Vogelsang 'n mislukte poging aangewend het om na Bethanie te stap, het die rype

-
1. Driesler: Die Rheinische Mission in S.W.A.; p.126.
  2. Z.B.1, AI al, bd.1, Inbesitznahme usw.; Hahn - Vogelsang, 31-3-1883, pp.71-72.
  3. Lüderitz: Erschliessung usw. Tagebuch, p.17.
  4. Z.B.1860, UIF C5, bd.1, Ansprüche usw.; Zeuge, 25-7-1910, p.21; Keltie: The Partition of Africa, p.181; M.Schanz: West-Afrika, p.350.
  5. Schützler: Adolf Lüderitz, p.49.
  6. Lüderitz: Erschliessung usw. Tagebuch, p.18 et seq.; N.A.290, Let. Rec.; Simpson - O.S.N.S., 26-11-1883.

opgedaag en kon hy, vergesel van von Pestalozzi en de Jongh, daarheen vertrek.¹⁾ By sy aankoms aldaar het hy met die Hottentotte onderhandel en op 1 Mei 1884 is 'n koopverdrag afgesluit waarkragtens kaptein Josef Frederiks „verkocht en afstaan de ..... Bay Angra Pequena en het aangrenzende land 5 (vijf) mijlen in alle rigtingen aan de firma F.A.E. Lüderitz.“²⁾ Die koopson was R200 en 200 gewere en die verdrag het by ondertekening van krag geword. Vogelsang het verder ook die reg verkry om te Bethanie 'n stoor te open.³⁾ Die doel was om hiervandaan groot handelstogte te onderneem.⁴⁾ Terug op Fort Vogelsang het die leier die Duitse vlag op 12 Mei seremonieel gehys en sy baas telegrafies meegedeel: „Land vom Chief gekauft gegen einmalige Zahlung.“⁵⁾ 'n Tweede voorafgefabriseerde huisie is te Bethanie opgerig en 'n groot hoeveelheid handelware is soontoe vervoer.⁶⁾

Vogelsang het sy onderhandelinge met Josef Frederiks voortgesit en op 25 Augustus 1883 het hy 'n tweede koopverdrag afgesluit waarkragtens hy die hele kusgebied vanaf die Oranjerivier tot by die 26ste breedtelyn en 20 geografiese myle landinwaarts gekoop het. Die koopprys was R200 en 60 Wesley-Richard gewere en die verdrag sou eers van krag word nadat die koopprys tenvolle betaal was.⁷⁾ Hierdie gebied het

-
1. Lüderitz: Erschliessung usw. Tagebuch von Vogel-sang; pp.48-54.
  2. Z.B.1854, UIV Cl, bd.1, Deutsche Kol. Gesel.:Koop-akte, 1-5-1883, p.60.
  3. Quellen 3: Bericht von Bam, Bethanie, 6-5-1883, p.281.
  4. Lüderitz: Erschliessung; Lüderitz - Ausw. Amt., 23-11-1883, p.14.
  5. Schützler: Adolf Lüderitz; Anmerkung, nr.39, p.240.
  6. Quellen 3: Berichte von Bam, Bethanie, 9-1883, p.284, C-4190, Settlement at Angra Pequena; Report of Sanders, 10-9-1883, p.17.
  7. Z.B.1854, UIV Cl, bd.1, D.K. Gesel.: Koopverdrag, 25-8-1883, pp.60-61.

later bekend gestaan as Lüderitzland.

Die nuus van Vogelsang se grondtransaksies is met ontsteltenis deur die firma De Pass, Spence en Kie ontvang. De Pass, die firma se Londense verteenwoordiger, het die Koloniale Kantoor meegedeel dat Josef Frederiks geen reg het om die gebiede te verkoop nie, want sy firma het reeds in September 1863 Angra Pequena en die kusgebied tot by Baker's Cove gekoop.¹⁾ John Spence, die Kaapse verteenwoordiger, het by die Kaapse regering gekla dat die inwoners van Fort Vogelsang die voëls op die ghwano-eilande in Lüderitzbaai, wat hulle onder kontrak van die Kaapse regering gehuur het, molesteer en daardeur die ghwano-opbrengs benadeel. Verder sou Vogelsang die Britse vlag by Radford se huis wederregtelik neergehaal het en sou ook groot hoeveelhede wapens aan die Namas verkoop het.²⁾ Die Britse kanonboot, die Starling, is na Angra Pequena gestuur om te gaan kyk of die firma se belange werklik bedreig word. Daar is egter gevind dat die bewerings ongegrond was.³⁾

Lüderitz, wat besluit het om sy faktorei in Suidwes-Afrika persoonlik te gaan inspekteer, het op 13 September, drie dae nadat die Starling uit Angra

-
1. C-4190, Settlement re Angra Pequena: De Pass - Koloniale Kantoor, 13-7-1883, p.9.
  2. Ibid: Spence - Scanlen, 17-8-1883, bylaag by nr.13, p.14; Ibid: Report of Sanders, 10-9-1883, bylaag by nr.17, pp.17-19; Z.B.1860, UIV C5, bd.1, Ausprüche v. Radford: Report of Sanders, 10-9-1883 (Die bewering oor die vlagvoerval is in die Blouboek weggelaat).
  3. C-4190, Settlement re Angra Pequena: Report of Lt. Sanders, 10-9-1883, bylaag by nr.17, Salmon - Smyth, 11-9-1883, pp.17-19.

Pequena teruggekeer het, op sy reis na die Transgariep in Kaapstad aangekom.¹⁾ Sy onverwagte aankoms in Tafelbaai het 'n nuwe wending aan die verloop van sake gegee. Twee dae later het die waarnemende Britse Hoof Kommissaris, Sir Leicester Smyth, in 'n onderhoud met Lüderitz 'n lang uiteensetting van die Britse aanspraak op die drie ghwano-eilande in Angra Pequena gegee.²⁾ Daarna het John Spence sy firma se aansprake op die vasteland rondom Angra Pequena en suidwaarts langs die kusgebied, aan Lüderitz verduidelik.³⁾ Lüderitz het hom nie hierdeur van stryk laat bring nie, maar na Fort Vogelsang vertrek, vasbeslote om sy regte te handhaaf.

In Angra Pequena vind Lüderitz dat die firma De Pass, Spence en Kie hulle handelware vrylik land en hierteen het die Breemse handelaar sterk beswaar gemaak.⁴⁾ Die Kaapse handelaars was woedend en het gedreig om sake in eie hande te neem. Hulle wou Lüderitz met geweld gaan verdryf.⁵⁾ Die Britse oorlogsboot, die Boadicea, wat vanaf Simonsstad gestuur is, om 'n botsing tussen Lüderitz en die Kaapse handelaars te verhoed, het teen die einde van Oktober in Angra Pequena aangekom, maar alles rustig daar aange-tref en die offisiere is baie vriendelik deur die Duitse handelaar ontvang.⁶⁾

Na die Boadicea se vertrek, het Lüderitz sy

-
1. Schützler: Adolf Lüderitz, p.67 et. seq.
  2. Ibid: pp.68-71; G.H. 21/21: Spence - Lippert, 25-9-1883.
  3. Schützler: Adolf Lüderitz, p.69.
  4. Ibid, pp.70-71.
  5. C-4190, Settlement re Angra Pequena: Goewerneur - Derby, (Telegram) 19-10-1883, Nr19, p.19.
  6. Ibid: Report of Capt. Church, 31-10-1883, pp.29-32; Lüderitz: Erschlieszung, Lüderitz - Emmy, 28-10-1883, p.60 et. seq.

reis na Bethanie voortgesit. Hier het hy op 24 November 'n verklaring van Josef Frederiks, kaptein van die Bethanie-hottentotte, verkry waarin verklaar word dat die grondgebied waarop De Pass, Spence en Kie aanspraak maak, nooit aan hulle verkoop is nie, maar dat hulle slegs 'n mynkonsessie daarop verkry het. Die konsessie het met die sluiting van die koopverdrag met Lüderitz geheel-en-al verval.¹⁾ Met die verklaring in sy sak, keer Lüderitz na Fort Vogelsang terug waar hy die Duitse kannonboot, die Nautilus, op 24 Januarie 1884 verwelkom het. Kaptein Aschenborn het 'n baie rooskleurige prentjie van die baai geskilder en volgens hom was die gebrek aan varswater die enigste tekortkoming.²⁾

Op sy terugreis het Lüderitz op 19 Februarie in Kaapstad 'n lang onderhoud met die Britse Imperiale Sekretaris, Graham Bouwer, gehad. Hy het alle pogings aangewend om Bouwer te oortuig van sy reg op Lüderitzland. Hy het Bouwer ook meegedeel dat hy hom op die Duitse regering sou beroep.³⁾

Vogelsang het hom in alle erns op die handel in wapens en skietgoed toegelê en het goeie sake gedoen. Die verbod van die Kaapse regering op die uitvoer van wapens na die Transgariep het vir Vogelsang 'n onbeperkte afsetgebied gelaat. Boonop het hy sy gewere en skietgoed spotgoedkoop verkoop.⁴⁾

-
1. Z.B.1854, UIV C1, bd.1, D.K.G.: Verklaring, 24-11-1883, p.62.
  2. Angra Pequena Weiszbuch: Aschenborn - Admiraliteit, 27-1-1884, No.11, pp.19-20; Rohlfs: Angra Pequena, pp.14-15.
  3. Ochuszier: Adolf Lüderitz, pp.74-75; Rohlfs: Angra Pequena, p.75.
  4. H.A.290. Let. Rec.: Simpson - C.C.N.S., 26-11-1883.

Die Herero-Nama-oorlog het die landseksonomie en veral die handel lam gelaat en die Kaapse handelaars het hulle belangstelling in die Transgariep vergoed verloor. Die een na die ander het hulle van die toneel verdwyn.

Die bemoeiings van die Kaapse regering om die vrede en orde in die Transgariep te herstel, is gedoen met die oog daarop om 'n aanval vanuit die binneland op Walvisbaai te verhoed en nie om die stryd in die Transgariep te beëindig nie.

Die koms van Lüderitz en die oprigting van sy handelsfaktorei het 'n nuwe era in die Transgariep ingelei.

HOOFSTUK IV

DIE DUITSE ADELAAR OOR DIE SUIDWES-KUS

Netsoes prins Otto van Bismarck die sentrale figuur in die unifikasie van Duitsland was, so was hy dit ook in die verkryging van Duitsland se kolonies. As persoon was Bismarck nooit in kolonies geïnteresseerd nie en het dit as „Versorgungsstellen“ bestempel.¹⁾ Trouens, Bismarck het gedurende die eerste vyf jaar na unifikasie verskeie aanbiedinge gehad om oorsese gebiede te annekseer, maar hy het dit voor die voet van die hand gewys.²⁾ Die vinnige ontwikkeling van die Duitse nywerhede en die noodsaaklikheid om oorsese markte te verkry, het Duitsland gedwing om na 1875 sy afsydige houding te laat vaar. Deur die afsluiting van 'n reeks handelsooreenkomste en -verdrae met onderontwikkelde lande, sowel as deur die uitbreiding van die Duitse handelskonsulêre korps, het Bismarck gepoog om sy land se oorsese handel te beskerm en uit te brei.³⁾

„Der Exportkilling“, soos Duitsland destyds genoem is, se handelsbeleid het nie die ander Europese handelsmoondhede aangestaan nie en hulle het deur die heffing van hoë invoerregte Duitse handelware uit hulle oorsese kolonies en besittings probeer hou.⁴⁾

-
1. Klein: Der Kanzler Otto v. Bismarck in seinen Briefen, Reden und Erinnerungen u.s.w., p.220.
  2. Vgl. Townsend: The Rise and Fall of Germany's Colonial Empire, p.51; Dawson: The German Empire, II, p.175; von Kosschitzky: Deutsche Colonialgeschichte, I, p.127.
  3. Dehn: Von deutscher Kolonial- und Weltpolitik, p.65; Valentin: Kolonialgeschichte der Neuzeit, p.195; Lovell: The Struggle for South Africa, p.79.
  4. Dawson: The German Empire, II, p.176; Herfuth: Fürst Bismarck als Kolonialpolitiker, (Zeitschrift für k. pol. k. recht und k. wirtschaft, 1909, XI Jahrgang, p.729.

Duitse kaart van Angra Pequena (oorgegeven an Duitse Wilhelk oor
Angra Pequena, 1884).

Die Duitse nyweraars het op hulle beurt gemeen dat die verkryging van kolonies die enigste wyse sou wees waarop hierdie gevaar die hoof gebied kon word. In die kolonies kon hulle hul ware sonder mededinging bemark.¹⁾ Hierdie gedagte wat veral deur Duitse handels tydskrifte gepropageer is, het 'n „hot-house atmosphere for the culture of the Colonial idea" geskep.²⁾

Nadat die Duitse nyweraars die eerste stoot aan die koloniale gedagte gegee het, is dit verder deur verskeie faktore beverder. Die vernaamste faktore was die ontwakende Duitse nasionalisme wat die gedagte laat ontstaan het dat kolonies essensieel is vir die Duitse prestige³⁾ en tweedens; die groot getal publikasies wat teen die begin van die tagtigerjare die lig gesien het en waarin die ekonomiese en politieke voordele van kolonies ten volle uitgepluis is.⁴⁾

In Duitsland het, soos verwag kon word, 'n aantal organisasies en verenigings opgeskiet wat 'n meer aktiewe koloniale beleid bepleit het. Hulle gelede is in 1882 tot 'n eenheidsfront saangesnoer deur die stigting van die Kolonial-Verein, 'n landswye organisasie wat hom ten doel gestel het om „ein praktische Lösung der Kolonisationsfrage ausubahnen."⁵⁾

Op die vasteland van Europa het die hele

-
1. Zeitschrift für Kolonialpolitik und Kolonialwirtschaft, 1ste jaargang, pp.71-75.
  2. Townsend: European Colonial Expansion, p.163.
  3. Ibid., p.163.
  4. Dawson: The German Empire, II, p.173; Lewin: The Germans and Africa, p.49, 54, 64-71.
  5. Hahn und Wippermanns: Fürst Bismarck, V, Konstitusie van die Kolonial-Verein, p.8.

„Europa-Politik“ in die begin van die tagtigerjare in Duitsland se guns gedraai. Die Duits-Franse revanche-beleid het plek gemaak vir 'n gemagtigde toenaderings-beleid.¹⁾ Terselfdertyd was Bismarck, deur die afsluiting van die driekeiserverbond van 1881, waarby Italië later aangesluit het, verseker dat sy orige bure nie sy koloniale planne in die wiele sou ry nie.²⁾

Te midde van hierdie gebeurtenisse en stromings het Adolf Lüderitz op 16 November 1882 die Duitse departement van Buitelandse Sake van sy planne om 'n faktorei langs die Suidweskus te gaan oprig, verwittig en terselfdertyd om Duitse beskerming gevra.³⁾ Lüderitz het gevrees dat die Britse regering vroeër of later die Transgariep sou annekseer „und ein wahrscheinlich bedeutendes Absatzgebiet für deutsche Industrie ginge wieder verloren.“⁴⁾

Op uitnodiging van die Auswärtige Amt het Lüderitz Berlyn in Januarie 1883 besoek en gevra dat aan sy faktorei „Allgemeinen Schutz“ wat Duitse sake-ondernemings in die buiteland ontvang, verleen word. Verder moes dit onder die jurisdiksie van die Duitse konsul in Kaapstad geplaas word.⁵⁾ Bismarck het die Breense Koopman meegedeel dat aan die laaste gedeelte van sy versoek uitvoering gegee sou word. Maar aangesien Britse onderdane ook in die gebiede faktoreie besit het, moes eers vasgestel word wat Groot Brittanje se aansprake is, alvorens verdere stappe gedoen kon word.⁶⁾

-
1. Mommsen: Politische Geschichte v. Bismarck bis zur Gegenwart, p.446.
  2. Taylor: Germany's first bid for Colonies, pp.17-18.
  3. Angra Pequena Weissbuch: Lüdwig - Aus. Amt, 16.11.1882, p.10, nr.1; Hahn und Wippermann: Fürst Bismarck, W., p.10.
  4. Lüderitz: Erschliessung u.s.w., Lüderitz-Aus., Amt, 23.11.1886, p.16.
  5. Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol., Note No.1, p.38.
  6. Schüssler: Adolf Lüderitz, p.53.

Bismarck het woord gehou en op 4 Februarie die Foreign Office van Lüderitz se voornemings verwittig en gevra of Engeland enige soewereiniteitsregte oor die kusgebied uitoefen en/of andersins bereid is om die onderneming te beskerm.¹⁾ Ingeval Londen Lüderitz nie kon beskerm nie, sou die Duitse ryksregering aan hom dieselfde beskerming verleen as wat Duitse onderdane destyds in ander wêrelddele geniet het.²⁾

Die Britse regering het die vraag probeer ontwyk en geantwoord dat die Kaapse regering wel 'n paar nedersettings (faktoreie) langs die Transgariëpkus het, maar dat die ryksregering nie in staat is om te sê of hulle aan Lüderitz enige beskerming kan verleen nie, alvorens hulle presies weet waar sy faktoreie opgerig sal word nie. Op ontvangs van hierdie inligting sal die Kaapse regering gevra word „to report whether and to what extent their (German Government) wishes could be met.“³⁾

Bismarck het op hierdie nota eers weer in September gereageer. Die Kanselier het later verduidelik dat hy weens gesondheidsredes verhoed was om vroeër aandag daaraan te skenk.⁴⁾ Die werklike rede was dat Bismarck eers gewag het om te sien of daar enigiets van Lüderitz se planne teregkom.⁵⁾ Op 7 Augustus het Lüderitz 'n afskrif van sy eerste koop-

-
1. Angra Pequena Weissbuch: Hatzfeldt-Graaf Bismarck, 4.2.1883, p.11, nr.2.
  2. Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol., Nota nr.2, p.38. (Die gedeelte is in die Angra Pequena Weissbuch weggelaat).
  3. C-4265, Copy of despatch re. German Prot.: F.O.-L'Ambassador, 23.2.1883, p.13, bylaag 1 by nr.2; Hahn: Fürst Bismarck, V, p.10.
  4. Angra Peg. Weissbuch: Bismarck-Münster, 10.6.1884, p.26 nr.24.
  5. Schüssler: Adolf Lüderitz, p.57.

verdrag (dis die verdrag van 1 Mei waarin hy die baai van Angra Pequena gekoop het) by die Auswärtige Amt ingedien. Terselfdertyd het hy aan Bojanowski, 'n amptenaar van Buitelandse Sake, sy planne met sy Suidwes-Afrikaanse besitting verduidelik.¹⁾

Die nuus van Lüderitz se grondtransaksie was net waarvoor die Duitse Kanselier gewag het, want nou kon hy Lord Granville in 'n hoekie keer deur direk op sy vraag te antwoord en presies te sê waar Lüderitz se faktorei geleë is. In 'n aantal kant-aantekeninge wat Bismarck gemaak het op die pre-memorie wat oor die onderhoud tussen Lüderitz en Bojanowski aan hom voorgelê is, het hy 'n aanduiding van sy verdere optrede gegee. Hy het „Lüderitz als Severän von Angra Pequena“ beskou, maar die Duitse regering sou hom beskerm solank as wat hy 'n Duitse onderdaan bly.²⁾ Sy eerste stap was dan ook om die Duitse Konsul in Kaapstad mee te deel dat Lüderitz se Transgariëpbesitting voortaan onder sy konsulêre beskerming sou ressorteer en dat alle bystand aan die Breemse handelaar verleen moes word.³⁾

Hierna het die Duitse Saakgelastigde in Londen, Baron von Flessen, in opdrag van Bismarck, op 10 September 1883 'n nota aan die Britse regering oorhandig waarin hulle amptelik meegedeel is dat Lüderitz die hawe Angra Pequena gekoop het en in dieselfde asem gevra is „whether Her Majesty's Government claim the suzerainty of the Bay of Angra Pequena.“ Indien

-
1. Schüssler: Adolf Lüderitz, p.57; Aydelotte: Bis. and Brit. Col. Pol., p.32.
  2. Ibid., pp.57-58; Aydelotte: Bis. and Brit. Col. Pol., pp.38-39, nota nr.4.
  3. Angra Peg. Weissbuch: Bismarck-Lippert, 18.8.1883, p.11 nr.3; Hahn: Fürst Bismarck, V, p.11.

Engeland dit wel doen, moet sy sê op watter gronde haar aanspraak berus. Ten slotte, is aan die Britse regering die versekering gegee dat die navraag slegs vir private doeleindes gedoen is.¹⁾

Die Foreign Office is deur die Koloniale Kantoor, op navraag meegedeel dat die Kaapse regering die drie eilande, geleë in die baai van Angra Pequena, geanneksee het en dat die firma De Pass, Spence en Kie wel op 'n gedeelte van Luderitzland aanspraak maak,²⁾ „but that Her Majesty's Government have no claims of jurisdiction over the mainland.”³⁾ 'n Ontwerp-antwoord met 'n bygaande nota is opgestel waarin Groot Brittanje rondborstig erken dat sy geen aanspraak of jurisdiksie oor Angra Pequena het nie.⁴⁾ Voordat die nota afgestuur is, het dit onder die aandag van die Kaapse Eerste Minister, Sir Thomas Scanlen, wat toe juis in Engeland was, gekom.⁵⁾ Die Kaapse regering was, soos ons reeds gesien het, baie besorg oor Luderitz se bedrywighede in Angra Pequena en op Scanlen se aandrang is die beoogde nota nie aan die Duitse regering gestuur nie.⁶⁾ Scanlen het die standpunt gehuldig „that between Cape Frio on the west and Delagoa Bay on the east there should be a South African Monroe Doctrine, and all European powers be given to understand that it must be 'hands off'”.⁷⁾

-
1. C-4190 Settlement re Angra Pequena: F.O.-C.O., 22-9-1883, p.15, Bylaag by nr.15.
  2. Ibid., C.O.-F.O., 2-10-1883, p.16, nr.16.
  3. Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol., p.34. (Hierdie frase verskyn nie in die Britse Blouboek nie).
  4. Ibid: p.35.
  5. Lovell: The Struggle for S.A., p.85.
  6. Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol., p.34-35; Hodge: Angra Pequena, p.27, Aanhalings Herbert-Currie, 7-11-1883.
  7. Laurence: The Life of Merriman, p.85; Scanlen-Merriman, 29-11-1883; Lewsen: Cor. of Merriman, p.143.

Bismarck het egter intussen ongeduldig geraak oor die gesloer en op 16 November het Graaf Münster, in opdrag by Lord Granville op 'n spoedige antwoord aangedring.¹⁾ 'n Week later het die niksvermoedende Lord Granville sy antwoord, opgestel in die gees van 'n Britse monroe-leer, aan die Duitse Ambassadeur oorhandig. Hy het verklaar dat, alhoewel slegs Walvisbaai en die ghwano-eilande as Britse gebiede geannekseer is, beskou Groot Brittanje nogtans dat „any claim to sovereignty or jurisdiction by a Foreign Power between the southern point of Portuguese jurisdiction at latitude 18 and the frontier of the Cape Colony would infringe their legitimate rights.“²⁾ In sy begeleidende brief van die Britse nota het Graaf Münster wat self geen vriend van die Duitse koloniale gedagte was nie, lakonies bygevoeg dat Lord Granville hom vantevore meegedeel het „dass er ja wisse, dass meine h^ohe Regierung keine Colonial-Politik befolge und auch gewiss nicht beabsichtige dort eine Colonie zu gründen.....“³⁾

Bismarck was woedend oor die Britse nafewe houding⁴⁾ en het blykbaar op hierdie stadium van die onderhandelinge besluit om oorsese gebiede vir Duitsland te verkry. Voordat hy egter op Lord Granville se nota geantwoord het, het Bismarck in die geheim opdrag gegee dat dr. Nachtigal, die bekende Duitse Afrika-reisiger,

-
1. C-4190, Settlement re Angra Peq.: Fauncefote-Col. Of., 17-11-1883, p.24 nr.29; Hahn: Fürst Bismarck, V, p.11, Hatzfeldt-Duitse Boedskapper, Londen, 12-11-1883.
  2. C-4190, Settlement re Angra Peq.: Granville-Münster, 21-11-1883, p.24, nr.30.
  3. Angra Peq. Weissbuch: Münster-Bismarck, 22-11-1883, p.14, nr.7. Die aangehaalde gedeelte verskyn nie in die wetboek nie maar is aangehaal uit Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol., p.153.
  4. Schüzler: Adolf Lüderitz, p.81-82.

met die Duitse kanoneerboot Möwe, na Wes-Afrika vertrek.¹⁾ Op 27 Desember het Bismarck aan Münster die konsep van sy antwoord gestuur en dit is op oujaarsdag deur die Ambassadeur aan Lord Granville oorhandig.²⁾

Die Britse regering is daarop gewys dat, toe hulle in 1880 gevra is om die Rynse sendelinge in Suidwes-Afrika te beskerm, hulle verklaar het dat die Britse jurisdiksie slegs tot Walvisbaai beperk is, terwyl hulle nou 'n ander standpunt huldig. Daar bestaan dus onsekerheid oor die omvang van die Britse jurisdiksie en Duitsland sal derhalwe bly wees „zu erfahren, auf welche Titel dieser Anspruch gegründet ist und welche Einrichtungen England dort besitzt, um deutsche Unterthanen in ihren Handelsunternehmungen und rechtmässigen Erwerbungen daselbst solchen Rechtsschutz zu gewähren, welcher das Reich der Pflicht überhäbe, seinen Angehörigen in jenem Gebiete selbst und direkt den Schutz zu gewähren, dessen sie bedürfen können.“³⁾

Die Desembernota het baie min indruk op die Britse outoriteite gemaak en dit is inderdaad eers agt maande later beantwoord. Trouens, Lord Granville, wat nog steeds onder die indruk verkeer het dat Bismarck afsydig gestaan het teenoor enige Duitse kolonisasieskema,⁴⁾ het die nota as 'n direkte uitnodiging aan die Britse regering beskou om hulle jurisdiksie in die Transgariep verder uit te brei.⁵⁾ Die gevolg was dat die Foreign Office die nota op 19 Januarie 1884, d.w.s.

-
1. Schüssler: Adolf Lüderitz, p.83.
  2. Angra Reg. Weiszbuch: Busch-Münster, 27-12-1883, p.15, nr.15; C-4196, Cor. re Ang. Reg.: Münster-Granville, 31-12-1883, p.36, bylaag by nr.38.
  3. Ang. Reg. Weiszbuch: Münster-Granville, 31-12-1883, p.16, nr.19.
  4. Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol., pp.40-43.
  5. Fritzmaurice: Life of Granville, II, p.350.

byna drie weke nadat dit ontvang is, as 'n roetinesaak aan die Colonial Office gestuur het.¹⁾ Lord Derby het dit 'n week later aan Sir Hercules Robinson, wat destyds in Londen was, gestuur met die vraag: „Whether he was right in concluding that there is no prospect of the Cape Government offering to undertake control of Angra Pequena, as in such case it would appear difficult to resist the representation of the German Government that, failing other protection for German subjects at that place, they must assume jurisdiction over it.”²⁾ Die Kaapse Goewerneur het hierdie versoek aan die Kaapse regering op 3 Februarie van Londen af aangestuur.³⁾

Die Kaapse regering wat baie besorg was oor die Duitse belangstelling en bedrywighede in die Transgariep het ook nie stilgesit nie en op 30 Januarie het hulle onder aanvoering van John X. Merriman, 'n lang nota by die Hoof Kommissaris se kantoor ingedien. Hierin het hulle voorgestel dat die hele kusgebied van die Portugese grens af tot by die Oranjerivier deur Brittanje geannekseer word „leaving the question of the settlement of the amount of effective control and the provision to be made in that behalf to be arranged between Her Majesty's Government and the Government of the Colony.”⁴⁾ Die Goewerneur se Kantoor het die afstuur van hierdie belangrike nota om een of ander rede bykans twee maande vertraag.⁵⁾ Die Kaapse regering wat onder die indruk verkeer het dat hulle minute op pad na

-
1. C-4190, Settlement re Ang. Peq. F.O.-C.O., 19-1-1884, pp.35-36, nr.38.
  2. Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol., pp.48-49, aanhaling uit F.O.64/1102, Col.Of.-Robinson, 29-1-1884.
  3. P.M.19, Minutes from Governor: (Confidential) Administrator-Ministers, 4-2-1884.
  4. P.M.286, Minutes to Governor: (13/17), 30-1-1884, Merriman-Administrator; C-4190, Settlement re Ang. Peq.: p.39 bylaag by nr.42.
  5. Vgl. de Kock: Ekstraterritoriale Vraagstukke van die Kaapse reg., p.196.

Engeland was, het op ontvangs van die Colonial Office se navraag geantwoord dat die aangeleentheid tot die volgende kabinetsvergadering moes oorstean, aangesien die Eerste Minister, Sir Thomas Scanlen, uitstедig was.¹⁾

Onderwyl London op 'n antwoord uit Kaapstad gewag het, het twee gebeurtenisse in Berlyn plaasgevind wat 'n belangrike invloed op die verdere verloop van sake gehad het. Eerstens het die gunstige verslag van die Duitse kanonneerboot, Nautilus, oor Angra Pequena die Auswärtige Amt op 7 Maart bereik²⁾ en tweedens; het Lüderitz wat ook so pas van sy Afrikareis teruggekeer het, op 21 Maart 'n lang verslag oor die moontlikhede van Lüderitzland aan die Auswärtige Amt voorgelê.³⁾ Die twee verslae is tesame met 'n memorandum op 3 April aan die Duitse Kanselier voorgelê. Die opmerkings wat Bismarck op die voorlegging gemaak het, kom daarop neer dat Lüderitzland „unter deutschen Schutz“ gestel moes word en dat die tyd nou aangebreek het om tot die stap oor te gaan.⁴⁾

Die Duitse Kanselier het nie nodig gehad om te wag vir die deurvoering van sy nuwe koloniale beleid nie. Dieselfde dag, 8 April, wat Bismarck bovermelde kantaantekeninge gemaak het, het Lüderitz se agente in Kaapstad, Leppe, Roussow en Zie gekabel: „Complications arising have again immediate impending questions definitely settled.“⁵⁾ Lüderitz het sy agente meegedeel dat hy die hele Lüderitzland-vraagstuk weer by die Auswärtigen Amt aanhangig gemaak het.⁶⁾ Die Duitse

-
1. C-4190, settlement re Ang. leg.: Goewerneur-Derby, 6-2-1884, p.57, nr.40.
  2. Aydelotte: Bis. and Gr. Col. Col., p.53.
  3. Schüssler: Adolf Lüderitz, p.54.
  4. Aydelotte: Bis. and Gr. Col. Col., pp.67-68, nota nr.6; Schüssler: Adolf Lüderitz, p.36.
  5. Lüderitz: Schlieszung usw., Lüderitz-Aus. Amt., 2-4-1884, p.65.
  6. Ibid., p.65.

Kanselier het nou vinnig gehandel en op 22 April 'n lang onderhoud met Lüderitz gehad. By hierdie geleentheid het Lüderitz 'n submissie ingedien waarin hy Bismarck versoek om Lüderitzland "als mein wohlverworbenes Besitzthum officiell von Reichswegen anerkennen und unter Reichsschutz stellen zu wollen."¹⁾ (Ek kursiveer). Twee dae later het Bismarck die bekende April-telegram aan die Duitse konsul in Kaapstad gestuur waarin hy beveel is om die Kaapse regering mee te deel "dass er (Lüderitz) und seine Niederlassungen unter dem Schutze des Reiches stehen".²⁾ Dieselfde dag is Graaf Münster ook beveel om die Foreign Office van die instruksies aan die Kaapse konsul te verwittig.³⁾

Die April-telegram is baie koel in Londen ontvang. Münster wat slegs 'n opsomming daarvan ontvang het, het die inhoud self nie ten volle gesnap nie⁴⁾ en gevolglik het hy vir Lord Granville ook onder 'n verkeerde indruk gebring.⁵⁾ Die Foreign Office het nietemin by die koloniale Kantoor navraag gedoen oor die vordering wat met die Kaapse regering oor die Angra Requens-vraagstuk gemaak is. Op 2 Mei het Lord Derby geantwoord dat die saak op versoek van die Kaapse kabinet uitgestel is, "but that the question will now be again taken into consideration."⁶⁾ Derby het sy belofte nagekom en die Kaapse regering op 7 Mei gevra wanneer 'n antwoord op die Februarie-navraag verwag kon word. Terselfdertyd het hy aan die hand gedoen dat

-
1. Lüderitz: Erschlieszung usw., Lüderitz-Ausw. Amt, 22-4-1884, p.67.
  2. Ang. Reg. Weiszbuch: Bismarck-Lippert, 24-4-1884, p.20, nr.12.
  3. Ibid: p.21, nr.13, Bismarck-Ambassadeur, 24-4-1884.
  4. Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol., p.35.
  5. Lovell: The Struggle for S.A., p.94; Vgl. ook C-4190, Settlement re Ang. Reg.: Granville-Amphill, 25-4-1884, p.40, nr.43.
  6. Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol., p.61, aangehaal uit: (S.A.S.), F.S.64/1102, nota van 2-5-1884.

"if Colonial Government desire that it (Lüderitzland) should be under British jurisdiction they should immediately express readiness, accept responsibility and cost."¹⁾

Die Scanlen-kabinet het egter die vorige dag bedank²⁾ en die afhandeling van die Koloniale Kantoor se navraag aan hulle opvolgers, die Uppington-kabinet, oorgelaat.³⁾ Laasgenoemde het Londen verwittig dat Derby se wenk aandag geniet en 'n antwoord binne die daaropvolgende tien dae verwag kon word.⁴⁾

Terwyl in Londen op 'n antwoord uit Kaapstad gewag is, het Lord Granville op 12 Mei in die Britse Hoërhuis op 'n vraag van Lord Sidmouth verklaar dat Duitsland geen soewereiniteit oor enige grondgebied van die Transagariep besit of uitoefen nie.⁵⁾ Enige dae later het Lord Derby op sy beurt 'n groep handelaars meegedeel dat Brittanje "had claimed a sort of general right to exclude foreign powers" uit Suidwes-Afrika.⁶⁾ Dieselfde stelling het hy weer op 19 Mei in die Hoërhuis herhaal en toe daar bygevoeg dat verder oor die aangeleentheid besluit sou word sodra 'n antwoord uit Kaapstad ontvang is.⁷⁾

Oorkant die Britse kanaal in Berlyn was die Duitse kanselier in hierdie dae ook baie bedrywig. Hy het, ironies genoeg, op dieselfde dag (19 Mei) wat Lord

-
1. C-4190, Settlement re Ang. Peq.: Derby-Robinson, 7-5-1884, p.41, nr.45., Laurance: Life of Merriman, p.90.
  2. Cambridge Hist. of the Brit. Empire, VIII, p.420.
  3. P.M. 286, Minute aan Goewe: nr.13/101, Premier-Smyth, 7-5-1884.
  4. C-4190, Settlement re Ang. Peq.: Robinson-Derby, 15-7-1884, p.42, nr.48.
  5. British Hansard, 12-5-1884, kolomme 3-4.
  6. Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol., p.65.
  7. British Hansard, 19-5-1884, kolomme 645-647.

Derby sy verklaring in die Hoërhuys gedoen het, vir dr. Gustav Nachtigal, die Duitse Konsul-generaal, wat toe alreeds langs die Wes-Afrikaanse kus was,¹⁾ 'n aanduiding van Duitsland se oogmerke in daardie gebiede gegee: Ter beskerming van die Duitse oorsese belange sou Duitsland op 'n aantal plekke beskermingsverdrae (Protectoratsverträge) met Inboorlinghoofde afsluit en die gebiede onder Duitse beheer plaas. Voordelige handelskonsessies en oktrooie sou aan Duitse onderdane toegestaan word en hulle belange sou ter plase deur Duitse granisoene beskerm word.²⁾ Vyf dae later het von Kusserow van die Auswärtige Amt die instruksies opgestel wat uitgereik is aan die Duitse seekaptein wat Luderitzland geannekseer het.³⁾

Te midde van hierdie bedrywighede het die Auswärtige Amt die Duitse Kanselier se aandag op die verklarings van die Britse ministers gevestig.⁴⁾ Bismarck was vererg oor die Britse verontagsaming van sy April-telegram en op 21 Mei is Münster telegrafies meegedeel dat die Foreign Office nog nie op die April-telegram geantwoord het nie. Terselfdertyd wou Bismarck weet wanneer die telegram aan Lord Granville oorhandig is en wat sy reaksie daarop was.⁵⁾ Ewe naief het Münster geantwoord dat Lord Granville nog op 'n antwoord

-
1. G.H.1/89, Despatches, S.O.S.: (Confidential), Lister-O.S. van Kol., 9-5-1884 met bylaag.
  2. Hahn: Fürst Bismarck, V, pp.24-26, Bismarck-Nachtigal, 19-5-1884.
  3. Deutsche Kolonialzeitung, 23st Jaargang, nr.35, p.342, von Kusserow-Kaptein wat Duitse vlag in S.W.A. sou hys, 23-5-1884.
  4. Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol., p.84 noot nr.3, Memorandum van von Hatzfeldt, 19-5-1884.
  5. Angra Reg. Weissbuch: Hatzfeldt-Münster, 21-5-1884, p.21, nr.13; Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol., p.84 noot nr.4.

uit Kaapstad wag, waar 'n kabinetskrisis die afhandeling van die saak vertraag.¹⁾

Bismarck was billik ontstoke, want hy het dit as 'n Britse set om Lüderitzland in te palm, beskou.²⁾ Op 'n baie bitsige toon deel hy Münster mee dat die Duitse regering met die Britse ryksregering en nie met sy koloniale regerings onderhandel nie en voeg by: „Wir können uns mit Berufung auf Colonial-Ministers und Regierungen nicht abspeisen lassen.“ As teenset is dit aan Münster opgedra om by Lord Granville op 'n onmiddellike antwoord op die Desember-nota aan te dring.³⁾ Maar Bismarck se woede was nog nie afgekoel nie. Hy het die volgende dag die April-telegram aan die Duitse pers oorhandig vir publikasie en die dagblaaie het dit beskou as teken om met 'n ongeëwenaarde propaganda-veldtog teen Groot Brittanje te begin.⁴⁾

In Londen het Münster instede van sy opdrag uit te voer, sy meester probeer paai met 'n lang relaas van die vorm van raadpleging wat tussen die Britse ryksregering en selfbesturende gebiede bestaan.⁵⁾ Münster se verduideliking het Bismarck net verder omgekrap. Op 1 Junie het hy Münster summier meegedeel dat die onderhandelinge met die Kaapse regering net 'n diplomatieke set van Lord Granville is om die Kaapse outoriteite die kans te gee om Lüderitzland te annekseer. Hoewel die Britse regering deur haar optrede erken dat Angra Pequena res nullius is, wil sy tog op grond van 'n Britse Monroe-leer wat 'n „völkerrechtliche Abnormität“

-
1. Angra leg. Weiszbuch: Münster-Ausw. Amt, 21-5-1884, p.22, nr.16.
  2. Ibid: Hatzfeldt-Münster, 24-5-1884, p.22, nr.17.
  3. Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol., p.84, noot nr.6, Hatzfeldt-Münster, 24-5-1884; Ang. leg. Weiszbuch: p.22, nr.17.
  4. Aydelotte: ibid. p.84-85, noot nr.7.
  5. Ang. leg. Weiszbuch: Münster-Bismarck, 26-5-1884, p.23, nr.19.

is, vir Duitsland uit Suidwes-Afrika hou. Vervolgens is Münster beveel om voortaan net met die Foreign Office te onderhandel.¹⁾

Voordat die nota Münster bereik het, het die Kaapse kabinet op 29 Mei sy beloofde antwoord aan Lord Derby gestuur en hom meegedeel dat hulle bereid is om die Kaapse Parlemente te versoek „to undertake control and cost of coast line from Orange River to Walfisch Bay.”²⁾ Terselfdertyd het die Eerste Minister die besluit ook aan die Duitse Konsul, Lippert, oorgedra en hy het dit op 3 Junie aan die Auswärtige Amt per kabel gestuur.³⁾ Op ontvangs van die kabelgram het Bismarck besluit om op te tree alvorens die Britse outoriteite geleentheid gehad het om die Kaapse voorstel te oorweeg. Hy deel Münster die inhoud van Lippert se kabelgram mee en beveel hom om Lord Granville vertroulik mee te deel dat „wir seien nicht in der Lage, ein solche Besitzergreifung anzuerkennen und bestreiten das Recht dazu.”⁴⁾

Toe Münster die mededeling op 7 Junie aan Granville gedoen het, het die Britse Minister van Buitelandse Sake verklaar dat Duitsland se oogmerke in die Transgariëp nooit in die regte lig aan hom gestel is nie. Hy het hom bereid verklaar om met Duitsland saam te werk, maar dan moes Bismarck wag totdat die aangeleentheid deur die Britse kabinet bespreek is, alvorens hy verdere stappe in Suidwes-Afrika doen.⁵⁾

-
1. Die Grosse Pol. der europ. Kabinette, IV: p.59 et. seq., nr.743, Bismarck-Münster, 1-6-1884; Dugdale, German Dip. Doc., I.: pp.175-176, Ibid.
  2. F.M.286, Minute aan Goew.: Aangeheg by 13/118, Premier-Goewerneur, 29-5-1884; C-4190, Set. re. Ang. Feq.: p.44, nr.54.
  3. Ang. Feq. Weissbuch: Lippert-Ausw. Amt, 3-6-1884, p.25, nr.21.
  4. Ang. Feq. Weissbuch: Hatzfeldt-Münster, 4-6-1884, p.25, nr.22.
  5. Die Grosse Pol. der europ. Kab., IV: nr.744, Münster-Bismarck, 7-6-1884; Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol. p.86, nr.13, Ibid.

Bismarck was met die verduideliking nie tevrede nie. In 'n lang missive deel hy Münster mee dat die Duitse regering baie goed weet dat Groot Brittanje geen aanspraak op Lüderitzland het nie. Die doel van die hele diplomatieke onderhandeling met Londen was dat die Britse regering dit op swart en wit moes erken. Die Britse kabinet kon so'n erkenning baie maklik doen, maar hulle het die aangeleentheid doelbewus na die Kaapse regering verwys om vas te stel of dié nie die kusgebied wou annekseer nie. Duitsland kon dit nie toelaat nie en sou voortgaan om sy oorsese belange in die Transgariëp te beskerm.¹⁾ Terselfdertyd het Bismarck sy seun Graaf Hertert Bismarck, 'n geskoolde diplomaat, vanaf den Haag na Londen gestuur om Graaf Münster met die onderhandelinge te gaan help.²⁾

Herbert Bismarck het Lord Granville op 17 Junie tydens hulle eerste onderhoud meegedeel dat die Britse standpunt in die Angra Pequena-kwestie die Duitse houding in die brandende Egiptiese geskil sou bepaal.³⁾ In 'n tweede onderhoud drie dae later het Herbert die belofte gekry dat die Kaapse regering gevra sou word om hulle besluit oor die anneksasie van die Transgariëpkus nie aan die parlement voor te lê nie.⁴⁾ Die belofte is nog dieselfde dag uitgevoer.⁵⁾ Die Britse kabinet het die Duitse aansprake op 21 Junie bespreek en die daaropvolgende dag het Granville Graaf Bismarck in 'n derde

-
1. Hahn: Fürst Bismarck, V, pp.15-16, Bismarck-Münster, 10-6-1884; Ang. Peg. Weissbuch: pp.26-27, nr.24.
  2. Lovell: The Struggle for S.A., p.95.
  3. Ang. Peg. Weissbuch: Bismarck-Ausw. Amt, 14-6-1884, pp.28-29, nr.25; C-4190, Set. re Angra Peg., Granville-Derby, 14-7-1884, pp.56-57, bylaag by nr.69.
  4. Die Grosse Pol. der europ. Kab., IV: nr.746, Münster-Ausw. Amt, 17-6-1884; Ang. Peg. Weissbuch: p.29, nr.26.
  5. C-4190, Set. re Ang. Peg.: Derby-Robinson, 17-6-1884, p.47, nr. 60.

onderhoud meegedeel dat die kabinet besluit het „not to question the German protectorate proclaimed in that part of Africa.”¹⁾ (ek kursiveer). Prins Bismarck was hoog in sy noppies en het dit die volgende dag onder luide toejuiging in die Reichstag aangekondig.²⁾

Op hierdie stadium, toe almal gemeen het dat die diplomatieke onderhandelinge oor Angra Pequena afgesluit is, het daar 'n onvoorsiene wending in sake gekom. Daniel De Pass wat die snuf in die neus gekry het, het op 4 Julie die Koloniale Kantoor weereens aan sy visinstallasies te Sandwich Harbour en Hottentotsbaai herinner en daarop aangedring dat die Britse vlag oor die hele kusgebied tot by Walvisbaai gehys word.³⁾ Derby het die brief aan Granville gestuur met die aanbeveling dat Kaapstad meegedeel word dat Brittanje bereid is om enige gedeelte van die Transgariëpkus, Lüderitzland uitgesonder, te annekseer, mits die Kaapse regering bereid is om die administratiewe koste te dra.⁴⁾

Die Kaapse regering wat nog salig onbewus van die feit was dat die Britse kabinet reeds die vlag oor Lüderitzland gestryk het, het op 9 Julie by die Koloniale Kantoor navraag gedoen oor die vordering wat met die onderhandelinge gemaak is. Terselfdertyd het hulle ook daarop aangedring dat die gebied geannekseer word.⁵⁾ Vyf dae later, op 14 Julie, het Lord Derby die Kaapse outoriteite rondborstig meegedeel dat die Britse kabinet besluit het om hulle aanspraak op Lüderitzland te laat

-
1. Die Grosse Pol. der europ. Kab., IV, nr.747, Bismarck-Ausw. Amt, 22-6-1884; Lovell: The Struggle for S.A., p.97.
  2. Jacobs: Deutsche K. Pol. in Dok., pp.43-44, Rede van Bismarck, 26-6-1884.
  3. C-4190, Settlement re Ang. Peg.: De Pass-Koloniale Kantoor, 4-7-1884, p.55, nr.68.
  4. Ibid: Herbert-For. Of., 8-7-1884, p.57, nr.70; Aydelotte: Bis. and Br. Col. Pol., pp.102-103.
  5. P.M.286, Letter Book: (Nr.13/139) Premier-Robinson, 9-7-1884; C-4190, Set. re Ang. Peg.: p.57, nr.71.

vaar. Hulle was egter bereid om enige ander gedeelte van die kusgebied waar Britse onderdane handelsbelange mag hê te annekseer „if Colonial Legislative will make arrangements for cost.“¹⁾ Hierdie kabelgram is twee dae later in die Kaapse Wetgewende Vergadering ter tafel gelê en 'n besluit is aangeneem, waarin die Britse regering versoek is om die hele Transgariëp vanaf Lüderitzland tot by die Portugese grens te annekseer.²⁾

Bismarck wat op daardie tydstip in 'n baie slegte bui was, het op 21 Julie van die Kaapse parlamentsbesluit verneem.³⁾ Enige dae vantevore het Bismarck 'n nota van Lord Ampthill ontvang wat veronderstel was om Groot Brittanje se antwoord op die Desember-nota te wees. Daarin het Lord Granville verklaar dat die Britse regering bereid is „to recognize the right of the German Government to protect German subjects at Angra Pequena“, mits Duitsland onderneem om nie 'n straffkolonie in Lüderitzland op te rig nie.⁴⁾ Bismarck het Granville openlik beskuldig dat hy die Kaapse regering geïnspireer het om die besluit te neem en nadat hy die volle teks van die besluit op 28 Julie ontvang het;⁵⁾ het hy twee dinge gedoen: Eerstens het hy ten sterkste teen die voorgestelde anneksasie geïntesteeer⁶⁾

-
1. C-4190, Set. re Ang. Peq.: Derby-Robinson, 14-7-1884, p.58, nr.74.
  2. Cape Hansard, 15-7-1884, p.380, en 16-7-1884, pp.353-355; C-4262, Set. re Angra Peq.: Robinson-Derby, 23-7-1884, p.1, nr.1.
  3. Angra Peq. Weissbuch: Hatzfeldt-Münster, 21-7-1884, p.31, nr.31.
  4. C-4190, Set. re Ang. Peq.: Granville-Ampthill, 14-7-1884, p.59, nr.75; C-4262, Set. re Ang. Peq.: Ampthill-Auswärtiges Amt, 19-7-1884, p.1, bylaag by nr.2.
  5. Ang. Peq. Weissbuch: Lippert-Aus. Amt, 28-7-1884, p.33, nr.35.
  6. Ibid: Hatzfeldt-Münster, 2-8-1884, p.34, nr.36; Dugdale: German Dip. Doc., Ibid, pp.185-186.

en tweedens; het hy die Duitse Admiraliteit opdrag gegee om die hele Transgariëpkus, behalwe Walvisbaai te gaan annekseer.¹⁾

Die Duitse Admiraliteit het vinnig opgetree en die twee korvette, die Elisabeth en die Leipzig, na Angra Pequena gestuur. Op die oggend van 7 Augustus om 8 vm. het 'n afdeling matrose op die strand van Angra Pequena op aandag gestaan, terwyl die Duitse vlag onder die gebulder van 21 saluutskote amptelik aan 'n ruwe mas gehys is. Daarna is 'n proklamasie voorgelees waarin verklaar is dat Lüderitzland „Unter dem Schutz und die Oberherrlichkeit Sr. Majestät des Kaisers Wilhelm I" geplaas is. Die verrigtings is met 'n drie „Hoch auf Seine Majestät" afgesluit. Volgens die proklamasie het Lüderitzland vanaf die noordoewer van die Oranjerivier tot by die 26ste suiderbreedte lyn en twintig geografiese myle landwaarts gestrek en ook die drie eilande in die baai van Angra Pequena (tans Lüderitzbaai) ingesluit.²⁾ Die Elisabeth het na die vlaghysing na Kaapstad vertrek, waarvandaan die Duitse Admiraliteit op 14 Augustus van die anneksasies in kennis gestel is.³⁾ Hierna is die Kaapse en die Britse regering amptelik van die anneksasie meegedeel.⁴⁾

Bismarck was nou slagvaardig en het besluit om die orige gedeelte van die Transgariëpkus ook sonder verdere versuim te annekseer. Kaptein Wolf van die Duitse kanonneerboot wat toe juis vanaf Singapore na

-
1. Busch: Bismarck: Some secret pages from his History, III, p.120.
  2. Jacobs: Deutsche Kolonialpolitik in Dok., pp.60-62; Kütz: Deutsch-Südafrika im 25 Jahre Deutscher Schutzherrschaft, Offisiële verslag, 10-8-1884, p.13.
  3. Hahn: Fürst Bismarck, V, p.19, Duitse Konsul, Kaapstad-Admiraliteit, 14-8-1884.
  4. P.M.286, Minutes to Governor: nr.13/195, Premier-Robinson, 16-8-1884; G.H.25/4 Despatch nr.S.A.165. Robinson-Derby, 20-8-1884; Ang. Peq. Weissbuch: p.36, nr.38.

Duitsland op pad was, is aangesê om die taak uit te voer.¹⁾ Op 12 Augustus is die Duitse vlag in Sandwich Harbour gehys.²⁾ Nadat die magistraat van Walvisbaai daarvan in kennis gestel is,³⁾ is die reis voortgesit en die Duitse vlag ook by Swakopmund,⁴⁾ Kaap Kruis en Kaap Frio gehys.

Op 8 September het die Duitse Saakgelastigde in Londen, Baron von Plessen, die Britse regering van die vlaghysings verwittig en terselfdertyd voorgestel dat die twee moondhede 'n spesiale kommissie benoem om die nog uitstaande geskilpunte en eise tussen Britse en Duitse onderdane in die nuwe kolonie te ondersoek.⁵⁾ Groot Brittanje het op ontvangs van hierdie nota sy versoenende houding teenoor Duitsland waarmee hy in Augustus begin het, volgehou.⁶⁾ In 'n lang nota wat die nuwe Britse Ambassadeur Scott op 22 September aan die Auswärtige Amt oorhandig het, is die Duitse regering as 'n koloniale moondheid in die Transgariep verwelkom. Terselfdertyd het Engeland ook die Duitse voorstel van 'n gesamentlike kommissie sonder enige teëkanting aanvaar.⁷⁾

Beide regerings was begerig om die nog uitstaande vraagstuk in verband met die Transgariepkus, nl.

-
1. C-4262, Cor. re Angra Peg.: Admiraliteit-Kol. Kantoor, 15-8-1884 met bylaag, p.3, nr.3.
  2. Schanz: West-Afrika, p.350.
  3. Mag. Walvisbaai (ongeorden): Brieweboek, 150B/84, Simpson-Kapt. v.d. Wolf, 13-8-1884.
  4. Ibid: 181B/84, Simpson-O.S.N.S., 27-8-1884.
  5. C-4262, Cor. re Ang. Peg.: Granville-Scott, 13-9-1884, p.15, bylaag by nr.14.
  6. Dugdale: German Dip. Doc., I, p.184; Granville-Graaf Bismarck, 20-8-1884.
  7. C-4262, Cor. re Ang. Peg.: Scott-Granville, 24-9-1884, pp.35-37, bylaag by nr.42; Hodge: Angra Pequena, p.73.

die ondersoek na die regte en aansprake van Britse onderdane, so spoedig moontlik ook af te handel en het sonder versuim oorgegaan tot die aanstelling van die twee regerings se onderskeie kommissarisse of verteenwoordigers.¹⁾ Van Duitse kant is dr. E. Bieber, Duitse Konsul-generaal in Kaapstad, aangestel en van Britse kant is Regter Sidney Godolphin Shippard, regter in die Kaapse Hooggeregshof, aangestel.²⁾ Aan beide kommissarisse is afsonderlike opdragte uitgereik, maar dit was basies dieselfde. In bres trekke het dit die volgende behels:

- (a) Die gesamentlike kommissie moes die private aansprake en eiendomsregte wat onderdane van die een regering in die ander se grondgebied voor die Duitse anneksasie besit het, ondersoek en aan hulle onderskeie regerings daaroor verslag doen;
- (b) Die kommissie moes die firma De Pass, Spence en Kie se reg om ghwano te versamel op 'n aantal eilandjies en rotse binne die Duitse gebiedswaters ondersoek.
- (c) Die Britse kommissaris moes die grense van Walvisbaaigebied aan die Duitse kommissaris aanwys.³⁾

Op 14 Maart 1885 het die Kaapse Goewerneur, Sir Hercules Robinson, die kommissie byeengeroep en versoek om met hulle werksaamhede te begin.⁴⁾ Die kommissie het twee dae later besluit om persone bywyse van 'n kennisgewing in die Staatskoerant uit te nooi om

-
- 1. C-4262, Cor. re Ang. Peg.: Plessen-Granville, 8-10-1884, p.50, bylaag by nr.56.
  - 2. C-5180, Cor. re Claims of Br. Subjects: Wingfield-C.O., 27-12-1884, p.1, nr.1; Vgl. Cape of G.H. Civil Service List, 1886, p.182.
  - 3. G.H.21/21. Joint Com.: Correspondence, Derby-Robinson (Afskrif) 17-2-1885; C-5180, Cor. re British Claims: Derby-Robinson, 17-2-1885, p.4, nr.6 en Bismarck-Bieber, 11-3-1885, p.6 bylaag by nr.10.
  - 4. G.H.21/17, Joint Com.: Minutes of Proceedings, 14-3-1885.

hulle eise en aansprake voor 27 Maart aan die kommissie se sekretaris voor te lê.¹⁾ Slegs een eis is voor die vasgestelde datum ontvang en die kommissie het besluit om die sluitingsdatum tot 5 Mei te verskuif.²⁾ Terselfdertyd het hulle besluit om die Transgariëpkus self te gaan besoek en op 11 April het die kommissie uit Tafelbaai aan boord van die Britse oorlogskippe Sylvia na Walvisbaai vertrek, waar hulle op 16 April aangekom het.³⁾ Hier het hulle twee dae vertoef om persone die kans te gee om hulle eise aan die kommissie voor te lê en om getuies te ondervra.⁴⁾ Hiervandaan het hulle vervolgens by Sandwich Harbour, Ichaboe en Angra Pequena aangedoen en was op 27 April weer in Tafelbaai.⁵⁾ In Kaapstad terug, het die kommissie voortgegaan met die ondervraging van getuies - 'n taak wat hulle tot die middel van Mei besiggehou het.⁶⁾ Aan 'n sewetal persone wat nie voor die kommissie kon verskyn nie, is 'n vraelys ter beantwoording gestuur.⁷⁾

Die kommissie het alvorens hulle met die ontleding van die voorgelegde eise begin het, eers die opdrag in verband met die grens van Walvisbaai afgehandel. In 'n besluit wat later in 'n gesamentlike brief deur die twee kommissarisse aan die Goewerneur voorgelê is,

-
1. G.H.21/17, Joint Com.: Minutes of Proceedings, 16-3-1885; Govt. Gaz. 1885, nr.6589: Notice of Com., 16-3-1885.
  2. G.H.21/17: 26 en 27-3-1885, pp.9-12.
  3. Ibid: 9-4-1885, p.20 en 16-4-1885, p.22.
  4. G.H.21/17, Joint Com.: Minutes, 16 en 17-4-1885, p.22 et seq.
  5. Ibid: 27-4-1885, p.29.
  6. Vgl. G.H.21/18 en 19, Joint Com.: Minutes of evidence 27-4-1885 - 16-5-1885.
  7. Vgl. G.H.21/21 Joint Com.: Draft questions.

het hulle aanbeveel dat die grense deur 'n landmeter opgemeet en afgebaken word.¹⁾ Verder het hulle ook verklaar dat volgens die getuies wat hulle oor die grense ondervra het,²⁾ daar 'n paar foute in annexasiewet, nr. 35 van 1884, sowel as die diensbetreffende goewernentskennisgewing voorkom. Volgens die beskrywing in die wet en die proklamasie sou die grens vanaf 'n punt vyftien myl suid van Pelicanpunt na Scheppmansdorf gaan, daarvandaan na Rooibank en dan na 'n punt op die Swakoprivier tien myl van die riviermond af.³⁾ Die kommissie het bevind dat Rooibank en Scheppmansdorf een en dieselfde plek is en dat die punt wat Rooibank genoem word in werklikheid Rooikop, 'n klein heuweltjie tussen die Swakop en die Kuiseb, is. Hulle het aanbeveel dat die wet en die proklamasie dienooreenkomstig gewysig word.⁴⁾

Vervolgens het die kommissie die twaalf eise wat aan hulle voorgelê is, bespreek en dié het hulle in drie kategorieë verdeel. Die eerste kategorie het eise ingesluit wat, of buite Walvisbaai, of in die Duitse kusgebied geval het. Die kommissie het hierdie eise nie bespreek nie, want hulle opdragte was beperk tot die twee gebiede.⁵⁾ Die volgende eise het onder hierdie groep geval: Robert Lewis se aanspraak op die Otavimyn wat Kamaherero vir 21 jaar aan hom toegeken

-
1. G.H.21/17, Joint Com.: Minutes, 2-7-1885, p.72; F.M.24, bylaag 1 by minute 64; Shippard en Beiber-Robinson, 14-8-1885; C-5180, Cor. re Ang. Peg. p.25, bylaag 1 by nr.29.
  2. G.H.21/18, Joint Com.: Minutes of Evidence, getuienis van Simpson, v.410-427, Böhm, vrae 374-409.
  3. Statutes of C. of G.H., II: wet nr.35 van 1884, p.2236; Govt. Gaz., nr.6519, 8-8-1884: Proclamation, nr.184-1884.
  4. G.H.21/17, Joint Com.: Minutes, 2-7-1885, p.72; F.M.24, Shippard en Beiber-Robinson, 14-8-1884, bylaag 1 by minute 64.
  5. G.H.21/17, Joint Com.: Minutes of proceedings, 27-3-1885, p.11.

het;¹⁾ Anders Ohlsson se aanspraak as vennoot van die firma Eriksson en Kie, op die firma se vaste eiendom te Omararuru en Rehoboth;²⁾ W. Jordan se aanspraak op die Rehobothgebied wat hy na bewering van die Swartboois sou gekoop het³⁾ en Henry Chapman se aanspraak op die Matchlessmyn in die Khomashooglande.⁴⁾

Die tweede kategorie het die eise ingesluit waaroor die kommissie tot een of ander besluit gekom het. Die enigste eis wat hulle totaal verwerp het, was dié van die Great Namaqualand Mining Company. Die maatskappy het deur sy hoofbestuurder, F.C. Carstens, 'n bedrag van R50,000 geëis as skadevergoeding vir die verlies van 'n mynkonsessie wat na bewering in die jaar 1855 deur die Bethanie-hottentotte aan hulle toegeken sou gewees het. Carstens kon die oorspronklike konsessie nie aan die kommissie voorlê nie en gevolglik is die eis op grond van onvoldoende bewyse verwerp.⁵⁾

A. Ohlsson en die firma De Pass, Spence en Kie se eise dat die terreine te Sandwich Harbour waarop hulle visserye geleë was, aan hulle toegeken moes word, is deur die Britse kommissaris erken, maar die Duitse kommissaris was net bereid om aan te beveel dat hulle die terreine gebruik solank die visserye hulle eiendom was.⁶⁾

Die volgende eise het hulle eenparig gesteun:

-
1. G.H.21/21, Joint Com.: Correspondence, Eis B., Grant, 5-11-1883; G.H.21/17, Joint Com.: Minutes, 18-6-1883, p.59.
  2. G.H.21/21: Cor., Eis G, Ohlsson-Kilpin, 30-4-1885; G.H.21/17: Minutes, 29-6-1885, p.68 et seq.
  3. G.H.21/21: Eis L, Jordan-Kilpin, 30-4-1885; G.H.21/17: Minutes, 26-3-1885, p.63.
  4. G.H.21/21: Eis A, Chapman-Kilpin, 31-3-1885; G.H.21/17: Minutes, 27-3-1885, p.11.
  5. G.H.21/21: Cor., Eis H. Carstens-Kilpin, 26-3-1885; G.H.21/17: Minutes, 29-6-1885, p.70.
  6. G.H.21/21: Cor., Eis G, Ohlsson-Kilpin, 30-4-1885; G.H.21/17: Minutes, 29-6-1885, pp.69-70; 28-6-1885, pp.90-91.

Dié van die Rynse sendinggenootskap dat die boupersele te Walvisbaai en Sandfontein waarop hulle geboue opgerig het aan hulle toegeken moes word, asook die reg om in die gebied van Walvisbaai brandhout te kap en hulle vee te laat wei;¹⁾ die eise van Mertens en Sichel, L. Koch en B. Pilgram dat die persele waarop hulle geboue te Walvisbaai gestaan het aan hulle toegeken word²⁾ en die eise van H. Wilmer, G. Evensen en F.O. Deary ten opsigte van die mynkonsessies wat hulle in die jaar 1883 in die Topnaars se gebied verkry het.³⁾

Die derde kategorie was die eise waaroor die kommissie nie tot ooreenstemming kon geraak nie. In die geval van Robert Lewis is sy eis op die Eboniemyn vir 21 jaar, kragtens 'n toekenning van Kamaherero, deur die Britse kommissaris gesteun, maar die Duitse kommissaris het dit verwerp op grond van die feit dat die gebied nie aan Kamaherero behoort het ten tye van die toekenning nie.⁴⁾ Die kategorie het egter meer in besonder oor die aansprake en eise van die firma De Pass, Spence en Kie gehandel. Wat die vasteland betref, het die firma, behalwe hulle reeds behandelde eis in Sandwich Harbour, beweer dat hulle die alleenreg verkry het om ghwano in Hottentotsbaai te ontgin. Kragtens konsessies en koopverdrae wat in 1863 en 1864 met Dawid Christiaan van Bethanie afgesluit is, het die firma die wettige eienaars geword van die kusstrook vanaf Angra Pequena tot by Baker's Cove in die suide en 50 myl landwaarts en het ook 'n konsessie gehad om die minerale in die

-
1. G.H.21/21: Eis D, Memo., 4-5-1885 en 7-7-1885;
G.H.21/17: Minutes, 23-6-1885, p.64.
  2. G.H.21/21: Eis E (ongedateerd), eis F, 17-4-1885 en
Eis K, 29-6-1885; G.H.21/17: Minutes, 23-6-1885,
p.65; 29-6-1885, p.70.
  3. G.H.21/21: Eis C; G.H.21/17: Minutes, 22-6-1885,
pp.61-62.
  4. G.H.21/21: Correspondence, Eis B, Grant 21-9-1877;
G.H.21/17: Minutes, 18-6-1885, p.56-59.

Rapoensberg vir 40 jaar te ontgin.¹⁾ Die Britse kommissaris het die standpunt gehuldig dat die verdrae en konsessies waarop die firma se aansprake gebaseer is almal geldig was en „that the late Chief David Christiaan, the present Chief Joseph Fredericks and his Raad thoroughly understood in 1863 and 1864 that they were finally alienating this tract of coast land to De Pass, Spence and Co.“²⁾ Die Duitse kommissaris het sy hoofargument op die woord „vergunning“ in die 1864 se koopverdrag gebaseer en tot die slotsom geraak „that David Christiaan and his Raad, by the deed they signed... did not intend to make an out and out transfer of the said tract of coast land to Messrs. De Pass, Spence and Co.“ Hy was egter bereid om die mynkonsessie op die Rapoensberg te erken.³⁾

Die firma se tweede groep eise het betrekking gehad op die ghwano-eilande en -rotse wat die firma sedert 1869 van die Kaapse regering gehuur het, maar nou binne die Duitse gebiedswaters geval het. In die jaar 1866 het die destydse Kaapse goewerneur, Sir Philip Wodehouse, by wyse van 'n regeringsproklamasie Ichaboe en die Penguin-eilande aan die Kaapkolonie geannekseer. Die Penguin-eilande het bestaan uit Hollamsbird-, Mercury-, Long-, Pomona-, Plum Pudding-, Roast of Sinclair-eiland en Albatross Rock.⁴⁾ Die Britse regering het die anneksasieproklamasie by wyse van 'n Letters Patent bekragtig.⁵⁾ Die anneksasieproklamasie van Sir

-
1. G.H.21/21: Cor. Statement C, re Angra Pequena met bylaes; vgl. Wunderlich-versameling, Dickson und Genossen wider De Pass (1863-1910) Abschriften.
  2. G.H.21/17: Minutes, 24-8-1885, p.103.
  3. G.H.21/17: Minutes, 24-8-1885, p.105, par.7.
  4. Govt. Gaz., 1866, nr.3814: Proclamation, nr.66, 16-7-1866.
  5. C-4262, Set. re Ang. Peg.: Letters Patent, 27-2-1867, p.73-74.

Philip Wodehouse was egter tegnies nie in orde nie en in 1874 is die eilande kragtens wetgowing herannekseer.¹⁾

Middelerwyle het die Kaapse regering in 1869 aan die firma De Pass, Spence en Kie vir 'n lang termyn verhuur. In die huurkontrak is behalwe die Penguin-eilande en Ichaboe ook die Eighty-four-eilande, Black-en Steeple Rocks ingesluit asook „all rocks and islets lying between Hollamsbird Island on the north, and Roast Beef.“²⁾ Kortom die Kaapse outoriteite het 'n aantal eilande en rotse verhuur wat nie Britse gebiede was nie.

Toe die Duitse Konsul in Kaapstad teen die middel van Augustus Sir Hercules Robinson van die anneksasie van Lüderitzland verwittig het, het hy daarby gevoeg dat al die eilande „belonging thereto by the Law of Nations“ ingesluit is.³⁾ Behalwe die eilande Hollamsbird en Mercury is al die ander eilande hierdeur geraak.⁴⁾ Die Britse regering het hierteen sterk beswaar gemaak en Berlyn meegedeel dat die ghwano-eilande Britse besittings is.⁵⁾ Bismarck het nou op sy beurt die Britse aanspraak op die eilande wat in die Letters Patent by name genoem is, erken, maar nie op die ander nie.⁶⁾ Wat hierdie eilande en rotse betref, het Duitsland voorgestel dat die gesamentlike kommissie ondersoek

-
1. Vgl. G.H.1/63; Despatch nr.49, Carnarvon-Wodehouse, 7-3-1867; Statutes of C. of G.H., II, wet nr.4/1874, p.1310-1311.
  2. G.H.21/21, Joint Com.: Corr.: Eis E., Lease, 11-1-1869; C-4262, set. re Ang. Feq.: Lease, 11-1-1869, p.18 et seq., bylaag B.
  3. C-4262, Set. re Ang. Feq.: Lippert-Robinson, 15-8-1884, p.12, bylaag 1 by nr.12.
  4. G.H.25/4; Despatch (S.A.165), Robinson-Derby, 20-8-1884.
  5. C-4262; Granville-Scott, 19-9-1885, pp.24-25, bylaag by nr.23.
  6. Ibid: Lister-Co., 23-9-1884, p.26, nr.24.

moes instel „what islands... shall, as being subject to British sway, be excepted from the German Protectorate.“¹⁾

Die Britse outoriteite het nie hulle aansprake op die eilande en rotse, voor die kommissie betwis nie. Hierdeur is die firma De Pass, Spence en Kie nou gedwing om die reg wat hulle by wyse van 'n wettige kontrak met die Kaapse regering verkry het en waarvoor hulle 'n jaarlikse huur betaal het voor die kommissie te verdedig. Die firma het soos te begrype is hulle aanspraak op die huurkontrak gebaseer en geëis dat dit erken moes word.²⁾

Die Britse kommissaris se standpunt was dat die firma die eilande en rotse lank voor die koms van die Duitse regering geokkupeer en die ghwano daarop ontgin het en daarom was hulle geregtig om met die ontginning voort te gaan tot tyd en wyl hulle huurtyd verstreke was.³⁾ Die Duitse kommissaris het die standpunt verwerp. Hy het gemeen dat Sir Philip Wodehouse as verteenwoordiger van die Britse regering slegs die eilande wat geannekseer was, kon verhuur. Die goewerneur het dus buite sy bevoegdheid gehandel toe hy die onderhawige eilande en rotse aan die firma verhuur het en derhalwe was die huurkontrak in soverre dit die ongenoemde eilande en rotse betref, ongeldig en van nul en gener waarde.⁴⁾ Hiermee was die Anglo-Duitse kommissie se werksaamhede afgehandel.

Die twee regerings het hulle onderhandelinge oor die nog onopgeloste vraagstukke voortgesit en in

-
1. C-4262, Set. re Ang. Reg.: Plessen-Granville, 8-10-1884, pp.50-51, bylaag by nr.56.
  2. G.H.21/21 Joint Com.: Cor., Eis J, Statement A en Lease 1-1-1869; G.H.21/19: Minutes of evidence, 28-4-1885, Getuienis van Spence, vrae 824-825 en 837-1009.
  3. G.H.21/17: Minutes, 28-7-1885, p.81 et seq.
  4. G.H.21/17: Minutes, 27-7-1885, p.85 et seq.

1886 is 'n tweemanskommissie aangestel om dit verder te ondersoek. Van Britse kant is Charles S. Scott aangestel en van Duitse kant R. Krauel.¹⁾ Op 1 Julie het die kommissie in Berlyn byeengekom en daar is toe besluit dat elke party sy regering se standpunt in 'n memorandum uiteen sou sit.²⁾ Die kommissie het twaalf dae later weer vergader en met die memoranda as basis het hulle spoedig 'n ooreenkoms oor al die uitstaande punte bereik. In 'n „protokol" wat deur beide kommissarisse onderteken is, het hulle die volgende aanbevelings gedoen: Robert Lewis moes indien hy dit verlang, toegelaat word om die Eboniemyn tot 21 September 1898, wanneer sy konsessie verval, te bewerk en te ontgin. Die terreine waarop A. Chlsson en De Pass, Spence en Kie te Sandwich Harbour hulle visserye gehad het, moes as hulle wettige eiendom erken word. Dieselfde aanbeveling is ook gedoen ten opsigte van De Pass, Spence en Kie se eise op die ghwano-neerslae in Hottentotsbaai. Die firma se huurkontrak van die ongenoemde eilande en rotse moes tot 30 Junie wanneer die kontrak verstreke is, erken word. Vervolgens is De Pass, Spence en Kie se aanspraak op die Rapoensberg of Pomona-myn erken en dit sou hulle eiendom word, maar hulle aanspraak op die kusstrook is van die hand gewys.³⁾ Beide regerings het die aanbevelings aanvaar.⁴⁾

Die diplomatieke stryd tussen Duitsland en

-
1. C-5180, Cor. re Brit. Claims: Roseberry-Malet, 1-3-1886, p.35, bylaag by nr.48; Bismarck-Malet, 8-3-1886, p.37 bylaag by nr.52.
  2. Ibid: Memoranda, Scott en Goering, pp.50-57, bylaes 2 en 3 by nr.67.
  3. C-5180, Cor. re Brit. Claims: Protocol, 15-7-1886, pp.49-50, bylaag 1 by nr.67.
  4. Ibid: Meade-F.C., 2-8-1886, p.58, nr. 71; Iddeleigh-Scott, 9-8-1886, p.59, bylaag by nr.72.

Groot Brittanje is deurgaans gekenmerk deur misverstand en verkeerde interpretering. Duitsland se versuim om sy oogmerke in die Transgariëp op 'n vroeë tydstip van die onderhandelinge duidelik aan Londen te stel, het ten gevolge gehad dat die Foreign Office tot in Junie onder die indruk verkeer het dat Duitsland slegs oor die welsyn van sy onderdane besorg was. Toe die misverstand uit die weg geruim was, is die weg vir die aanstelling van die Anglo-Duitse kommissie gebaan.

HOOFSTUK V

DIE ANGLO-DUITSE HINTERLANDPOLITIEK

Die verwerwing van die Transgariepkus was 'n belangrike mylpaal in die Duitse buitelandse beleid. Oornag het Bismarck sy land losgemaak van die nouere sg. Europa-Politik en het Duitsland sy plek as groot moondheid in die wêreldpolitiek ingeneem. Van 'n suiwer ekonomiese standpunt gesien, was die nuwe kolonie van baie min nut. Die ryk ghwano-eilande langs die kus het aan die Kaapkolonie behoort en die latere ryk diamantvelde suid van Lüderitz was nog onbekend. Bismarck het die toedrag van sake terdeë besef en het dan ook spottenderwyse van Lüderitzland as 'n „sandpotjie" gepraat.¹⁾

Om die gebied enigermate winsgewend te kon maak, was dit nodig om die Duitse grense verder ooswaarts uit te brei. Soets, het Bismarck geweet, sou baie goed in die kraam pas van die Duitse koloniale entoesiaste met hulle leuse van „Give Germany Colonies and the Germans will be as prosperous as the English."²⁾ Gelukkig vir Bismarck was die hele hinterland nog onbeset deur 'n Europese moondheid en kon hy die nuwe kolonie se grense oorswaarts skuif. Hy het egter baie goed geweet dat hy gou sou moet speel, want die Britse regering sou alles in hulle vermoë doen om Duitsland in die Namibwoestyn vas te pen.³⁾ Trouens, in Julie 1884 het die Kaapse Parlement 'n besluit geneem waarin die

-
1. Fürst Bismarck's Reden, vol.V: Toespraak in Ryksdag, 25.1-1887, p.362.
  2. Taylor: Germany's first bid for Col., p.4; Dehns: von deutscher Kol. und Weltpolitik, p.110.
  3. Vgl. F.O.64/1102, Kantaantekening van Lord Granville op ontwerpminute aan die C.O. op 8-7-1884, gepubliseer in Taylor: Germany's first bid for Col., p.43.

Britse regering formeel gevra is om die hele Transgariep te annekseer.¹⁾ Bismarck het nie stilgesit nie. Op 23 Augustus het hy opdrag gegee dat dr. Nachtigal wat toe in Wes-Afrika werksaam was, na Walvisbaai moes gaan om die gebiede om Walvisbaai waarin Duitse sakeondernemings mynkonsessies verkry het, te annekseer.²⁾

Bismarck was nou weer slagvaardig en op 8 Oktober, presies sestien dae nadat Groot Brittanje die Duitse anneksasie van die kusstrook erken het, is die Foreign Office meegedeel dat „Eine genauere Abgrenzung auch nach dem Innern zu, behält die Regierung Seiner Majestät spätern Festsetzungen nach Massgabe der Entwicklung der Ansiedlungen und ihres Verkehrs vor.“³⁾

Terwyl Bismarck met hierdie diplomatieke set besig was, het sake in die Transgariep self baie gunstig in Berlyn se guns verloop. Die onvernoeide Adolf Lüderitz se blik het na die April-telegram wyer as Lüderitzland self gegaan en hy het besluit om twee mynekspedisies na Damaraland te stuur. In Mei het hy een van sy bestuurders, Francke, saam met 'n myningenieur na Walvisbaai gestuur om die Hopemyn te gaan ondersoek.⁴⁾ Terselfdertyd het hy die Auswärtige Amt meegedeel dat hy voorbereidings tref om 'n groot ekspedisie vanaf Duitsland na Walvisbaai te stuur, eers tens om die gebied om die baai te probeer opkoop en tweedens om die minerale rykdom van die hinterland te

-
1. Cape Hansard: 15-7-1884, p.380 en 16-7-1884, pp.353-355; C-4262, Cor. re Ang. Peg.: Robinson-Derby, 23-7-1884, p.1, nr.1.
  2. Dugdale: German Diplomatic Doc., I, p.183, Memo. deur Count W. Bismarck, 23-8-1884; vgl. Z.B.1532, RVII C24 bd.1: Hope-Mine, Vertrag, 4-8-1883, p.5.
  3. Ang. Peg. Weissbuch: Plessen-Granville, 8-10-1884, pp.50-51, nrs. 50 & 51.
  4. N.B.291, Letters Received: Simpson-O.S.N.S., 1-5-1884; Mag. Walvisbaai (ongeorden), Brieweboek, 157B/84, Simpson/O.S.N.S., 1-5-1884.

ondersoek en mynkonsessies te koop.¹⁾ Vervolgens het hy ook verlof gevra dat die ekspedisie op 'n Duitse oorlogskip na Walvisbaai mag reis.²⁾ Die versoek is toegestaan en in Junie het die ekspedisie bestaande uit August Lüderitz, 'n broer van Adolf, dr. C. Höpfner, wat saam met Scheidweiler in 1883 in die Transgariëp was, W. Bleck en ene Israel³⁾ met die kanonneerboot, die Elizabeth, uit Hamburg vertrek. Die boot het die Hōwe, waarop dr. Nachtigal gereis het, tot in Wes-Afrika vergesel⁴⁾ en is toe vir die vlaghysing in Angra Pequena vooruit gestuur.⁵⁾ Hiervandaan is die geselskap met die Wolf na Walvisbaai waar hulle teen die middel van Augustus aangekom het.⁶⁾

Toe die ekspedisie ten laaste in Walvisbaai aan wal gestap het, het hulle nog 'n derde opdrag gehad. Dr. Nachtigal het dr. Höpfner en August Lüderitz opdrag gegee om met die Transgariëpstamme met wie hulle in aanraking sou kom, te onderhandel oor die afsluiting van beskermingsverdrae met Duitsland. 'n Aanbevelingsbrief is vir dié doel aan hulle uitgereik en hulle moes die stamme se skriftelike bereidwilligheid verkry.⁷⁾

In Walvisbaai het Höpfner en Lüderitz vir Simpson, die magistraat, om die bos probeer lei deur die storie te versprei dat hulle op pad na die binneland is om 'n vrede tussen die Herero's en Namas te probeer

-
1. Lüderitz: Erschließung: Lüderitz-Bismarck, 1-5-1884, p.71.
  2. Schützler: Adolf Lüderitz, Lüderitz-Ausw. Amt, 12-5-1884, p.252 nota 350.
  3. Sander: Geschichte der D.K.G., I, p.5.
  4. von Hagen: Bismarcks Kol. Pol., p.381 et seq.
  5. Seidel: Deutschlands erste Kol., p.6.
  6. Z.B.I. AI al bd.1, Inbesitznahme: Verslag van Höpfner, 25-1-1885, p.47.
  7. Ibid, p.53; Lüderitz: Erschließung: Aufzeichnungen von Vogelsang, p.56.

sluit.¹⁾ In werklikheid het hulle met die hulp van die landingsagent, Ludwig Koch, met Piet Haibib, die Topnaarskaptein, oor die aankoop van sy gebied onderhandel en op 19 Augustus 'n koopverdrag met hom afgesluit.²⁾ Kragtens die verdrag het Piet Haibib met die toestemming van sy Raad sy grondgebied „welches sich van 26° südlicher Breite bis 22° südlicher Breite erstreckt, inclusive aller Ländereien 20 geographische Meilen von Jedem Punkt der Küste entfernt" aan Adolf Lüderitz verkoop. Die Inboorlinge se private regte was egter van die ooreenkoms uitgesonder en die koopsom was R40.³⁾ Daarbenewens het Missionar Böhme van Scheppsmannsdorf wat as tolk opgetree het R20 vir sy dienste ontvang.⁴⁾

Die klousule in verband met die Topnaars se private regte is slegs in die koopverdrag opgeneem om hulle tevrede te stel. Dit het betrekking gehad op die narraveld in die Kuisib wat vir Lüderitz self van baie min waarde was, omdat dit uitsluitlik op Britse grondgebied geleë was.⁵⁾ Nietemin is 'n tweede verdrag nog dieselfde dag met Piet Haibib afgesluit waarin die kaptein die eerste opsie aan Adolf Lüderitz gegee het indien die Topnaars sou besluit om hulle private regte te verkoop.⁶⁾

As rede vir die lae koopprys het August Lüderitz aangevoer dat die Topnaars alreeds al hulle

-
1. Mag. Walvisbaai (ongeorden): Brieweboek, Simpson-O.S.N.S., 13-8-1884 en 16-8-1884.
  2. Z.B.1854, UIV Cl bd.1, Dt. K. Ges.: Vertrag, 19-8-1884, p.71; N.A.291 Let. Rec., 160B/84, Simpson-O.S.N.S., 20-8-1884.
  3. Z.B.1854, UIV Cl bdl: Ibid, p.71.
  4. Ibid: Koch/A.Lüderitz, 20-8-1884, p.72.
  5. Z.B.1854, UIV Cl bdl, D.K.G., Koch-A.Lüderitz, 20-8-1884, p.72.
  6. Z.B.1853, UIV b1 bdl, Kommission: Nachtrags-Erklärung, 19-8-1884, p.98.

minerale regte verkoop het en vir die restant, wat 'n dorre woestyngebied was, nie veel kon verwag nie.¹⁾

Daar was, soos ons alreeds gesien het, twyfel of die gebied die Topnaars se wettige eiendom was.²⁾

Toe Kamaherero van die transaksie verneem, het hy kwaad geword en op 19 September 'n proklamasie die wêreld ingestuur waarin hy die gebied as Hererogrondegebied opgeëis het.³⁾ Hierop het Piet Haibib met 'n teen-proklamasie geantwoord waarin hy Kamaherero se aanspraak nie net weerlê nie, maar verder verklaar dat die Topnaars se grond vanaf die Gamsberg in die suide tot by Karibib en daervandaan tot by die mond van die Omarururivier strek.⁴⁾

Op Okahandja was die klimaat baie ongunstig vir die Lüderitz-sending. Dr. Höpfner en August Lüderitz het geen ander keuse gehad as om te gaan nie,⁵⁾ want dr. Pechuel-Lösche wat deur die magnaat Ludwig von Lillienthal van Eberfeld na die Transgariëp gestuur is om mynkonsessies op te koop, was toe alreeds op pad na Kamaherero en hulle wou hom voorspring.⁶⁾ Op Otjimbingwe het hulle vir dr. Pechuel-Lösche ingehaal. Na samesprekings besluit hulle om hulle kragte te verenig en gesamentlik met Kamaherero te gaan onderhandel. Slaag die gesamentlike sending om mynkonsessies te verkry dan sou die Rynse sendinggenootskap 'n deel van die winste ontvang sodra die myne ontgin word.⁷⁾ Die

-
1. N.A.291 Let. Rec.: 160 B/84, Simpson/O.S.N.S., 20-8-1884; Mag. Walvisbaai (ongeorden): Brieweboek, 160 B/84, Ibid.
  2. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Minen-Concession, 15-7-1885, pp.95-99.
  3. W.A., Private aanwinste, (Ongeorden): Herero-Nachlass, nr.72, Proklamasie, 19-9-1884.
  4. Ibid: nr.73, Proklamasie, 1-10-1884.
  5. Schützler: Adolf Lüderitz, p.206.
  6. Z.B.1060, LII e4 bdl, Siedlungsgesellschaft: Lüderitz-Ausw. Amt, 29-12-1884, p.102.
  7. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: verslag van dr. Höpfner, 25-1-1885, p.47(a); Mag. Walvisbaai (ongeorden): Brieweboek, 209 B, Simpson-O.S.N.S. 20-10-1884.

gesamentlike sending is by hulle aankoms op Okahandja baie vriendelik deur Kamaherero ontvang en hy het ook die kleurryke gala uniform wat hulle hom aangebied het, aangeneem,¹⁾ maar hy het botweg geweier om met hulle te onderhandel alvorens hy met Robert Lewis oorleg gepleeg het.²⁾

Die onderliggende rede vir hierdie buiten-gewone stap van Kamaherero was dat Lewis die Herero-opperhoof die vorige maand oorgehaal het om hom weereens op die Kaapse goewerneur te beroep. Lewis het die magistraat per spesiale brief hiervan verwittig.³⁾ Toe magistraat Simpson, wat alreeds die koue bewerasie oor die Duitsers se teenwoordigheid gehad het, die brief ontvang, het hy alle manifestasies van nie-intervensie oorboord gegooi en nog dieselfde dag aan Lewis soos volg geskryf: „If as you say the Damaras wish for the English Government to take their country and protect them, Kamaherero and his principal chiefs should write me to this effect and I will send their communication to Government - and if this is their intention they should not bind themselves in any way by treaties (e.g. with the German Commissioners) which they possibly won't understand, until they receive a reply from Government to their communication."⁴⁾ Toe Lewis dus op 29 September vir die konferensie op Okahandja opdaag, was dit 'n klaar uitgemaakte saak dat die leiers van die gesamentlike sending 'n bloutjie sou loop. Kamaherero het nou voorgegee dat hy 'n neutrale houding

---

1. Schüzler: p.206.

2. Z.B. Al al bdl, Inbesitznahme: Verslag van Höpfner, 25-1-1884, p.48.

3. Mag. Walvisbaai (ongeorden): Brieweboek, (Confidential), Simpson-O.S.N.S., 31-8-1884; Lewis se brief aan Simpson kon nie opgespoor word nie.

4. N.A.291, Let. Rec.: Simpson-Lewis, 1-9-1884 bylaag by brief 24-12-1884, Simpson-O.S.N.S.; Mag. Walvisbaai (Ongeorden): Brieweboek, Simpson-Lewis, 1-9-1884.

inneem en eers wag om te sien „ob Deutschland oder England in Südwest-Afrika der Mächtigere sei.“¹⁾

Vier dae na die konferensie het die sluwe Kamaherero die skriftelike versoek vir Britse beskerming, waarvoor die magistraat gevra het, aan Lewis oorhandig. Hierin vra die Herero-kaptein nou vir Sir Hercules Robinson, „(the) beloved and great Governor of the English,” soos Kamaherero hom genoem het, „to... extend your powerful protection throughout my whole country.” In die slotparagraaf het hy Sir Hercules Robinson egter baie goed laat verstaan dat, indien Britse proteksie, weer geweier word, die Herero's Duitse beskerming sou aanvaar.²⁾

Die gesamentlike sending is na die mislukte Okahandja-konferensie uiteen. August Lüderitz het na Walvisbaai teruggekeer met die doel om met Jan Jonker Afrikaner en die Swartbooihottentotte oor die afsluiting van mynkonsessies te onderhandel.³⁾ Dr. Höpfner weer het sy reis suidwaarts na Namaland voortgesit en H. Spengler, 'n Duitse myningenieur, wat in die omgewing van Rehoboth geprospekteer het, het by hom aangesluit.⁴⁾ Op Rehoboth ontmoet hy vir Hermanus van Wyk en die Basterraad en oorreed hulle om 'n Duitse protektoraat oor hulle gebied aan te vra.⁵⁾ Op 11 Oktober oorhandig die kaptein en sy raad 'n brief aan dr. Höpfner waarin hulle die Duitse keiser vra om onder Duitse beheer geplaas te word.⁶⁾

-
1. Z.B.1 AI al bdl, Inbesitznahme: Verslag van Höpfner, 25-1-1885, p.48(a); Quellen 27: Bericht Diehl, Okahandja, 29-12-1884, p.83.
  2. Mag. Wal. (Ongeorden): Brieweboek, (Afskrif) 3-10-1884, Kamaherero-Robinson, bylaag by 205B, Simpson-O.S.N.S., 13-10-1884; N.A.291 Let. Recev.: Simpson-O.S.N.S., 13-10-1884.
  3. Mag. W.B., (Ongeorden): Brieweboek, 209 B, Simpson-O.S.N.S., 20-10-1884.
  4. Quellen 27: Bericht, Diehl, Okahandja, 29-12-1884.
  5. Z.B.1, AI al, bdl, Inbesitznahme: Verslag van Höpfner, 25-1-1885, pp.51-55(a).
  6. Quellen 22: Basterraad-Keiser, 11-10-1884, p.295.

In aansluiting by hierdie versoek het die Basters dieselfde dag nog 'n „Contract“ met Höpfner afgesluit, waarin hulle die voorwaardes vir die Duitse protektoraat nader omskryf het. Die Basters sou volle beheer oor hulle interne sake en landsadministrasie behou, maar wat hulle buitelandse beheer betref, sou die Duitse ryksregering „de regeling van hunne betrekkingen tot de nabuurhoofden en vreemde naties“ behartig. Verder moes die Duitse regering „de zelfstandigheid, vryheid en welverworven regten der Bastards erkend,“ maar aan die anderkant sou vreemdelinge in hulle gebied weer onder die Duitse wet en jurisdiksie staan. Ten slotte het hulle aan Höpfner die eerste opsie op alle mynkonsessies gegee indien hulle besluit om hulle mynregte te verkoop.¹⁾

Na die onderhandelinge met die Basters het dr. Höpfner vir Spengler na Manasse, kaptein van die Rooinasie op Hoachanas gestuur, terwyl hy self na Walvisbaai teruggekeer het.²⁾ Op Hoachanas aangekom, slaag Spengler daarin om op 28 November 'n mynkonsessie vir Adolf Lüderitz te verkry. Lüderitz moes R400 vir die konsessie betaal en die geld sou gebruik word vir die delging van stamskulde.³⁾ Die dag daarna het die kaptein en sy raad in 'n brief wat woordeliks dieselfde was as dié van die Rehobothbasters die Duitse keiser versoek om hulle grondgebied onder Duitse be-

-
1. Z.B.1853, UIV bl bdl, Kommission: 11-10-1884, pp.103-104; Quellen 22: Contract, 11-10-1884, p.296.
  2. Z.B.1, Af al bdl, Inbesitznahme: Verslag van Höpfner, 25-1-1885, p.55(a).
  3. Z.B.1853, UIV bl bdl, Kom.; Gemeende Schuld-brief, 23-11-1884, p.71; Sander: Geschichte der D.L.G., II, p.16; Bericht des Vorstandes der D.L.G., p.15.

skerming te plaas.¹⁾

Inmiddels het sake vir dr. Höpfner nie baie gunstig verloop nie. By sy aankoms op Okahandja het hy vir Kamaherero in 'n baie slegte luim aangetref. Die opperhoof het Rehoboth nog altoos as sy grondgebied beskou en toe hy van die Basters se versoek om Duitse beskerming verneem, was die gort gaar. Hy het botweg geweier om dr. Höpfner te woord te staan en het hom nege dae lank feitlik as 'n gevangene aangehou.²⁾ Dr. Höpfner was beslis baie dankbaar toe hy die stof van Okahandja van sy voete kon skud.

In Damaraland het die Duitse groep in die eerste rondte van „der klein Krieg“ die onderspit teen die Kaapse groep gedelf, maar in Noord-Namaland het hulle daarenteen 'n baie stewige vastrapplek verower.

*****

Die gebeure in Hereroland het baie gou 'n nekklank in die Kaap-kolonie gehad. Die Kaapse regering was baie besorg oor die Duitse bedrywighede op hulle noordgrens en op 19 September het hulle die Colonial Office versoek, „to assist them in their efforts to secure the just rights of Her Majesty's South African subjects by sanctioning the annexation to this colony of Damaraland, Namaqualand and the Kalahari, from the German boundary - if the extension of German jurisdiction cannot yet be resisted - to the border of the British Protectorate in Bechuanaland.“³⁾

-
1. Quellen 6: p.50, Bericht, Judd, Moachanas, 27-3-1885; Deutsch-Kol. Zeit.: 1886, 3de Jaargang, p.53.
  2. Z.B.LAI al bdl, Inbesitznahme: Verslag van Höpfner, 25-1-1885, pp.5-56; Quellen 22: Bericht, Diehl, Okahandja, 5-11-1884, pp.78-80; N.A.1141, Palgrave's Let. Book: Vergadering met Herero's, 23-12-1884.
  3. I.H.236, Minute 13/217, Upington-Robinson, 17-9-1884; A5-85, Papers re: Nam. and Dam.: Upington-Robinson, 17-9-1884, pp.3-4, nr.1.

Met hierdie versoek in die pos op pad na Londen het die Kaapse kabinet hulle posisie in Namaland in die oënskou geneem. Met Willem Christiaan met wie hulle in 1878 'n vriendskapsverdrag afgesluit het, het hulle op 'n baie goeie voet verkeer. J.T. Eustace, die magistraat van Springbok, het die Bondelswarts die vorige jaar besoek¹⁾ en die stam hemelhoog geloof vir hulle lojaliteit. Hy het die kaptein en die onderkaptein, Timotheus Snewe, as die twee sterk manne van Namaland bestempel. Vanaf Warmbad het Eustace na Bothanie gegaan waar hy baie kil ontvang is en Josef Federiks die kop gewas het oor sy onbesonne daad om Lüderitzland aan die Duitse handelaar te verkoop.²⁾ Die Kaapse regering was so beïndruk deur Eustace se verslag dat hulle dan en daar besluit het om skietgoed ter waarde van R100 aan die Bondeswarts present te gee.³⁾

Die regering se hande is nog verder gesterk toe 'n pakkie briewe van die Namahoofde in Oktober in Kaapstad aangekom het waarin hulle om Britse beskerming vra.⁴⁾

Uit Damaraland het ook baie goeie nuus gekom. Op 13 Oktober stuur Simpson uit Walvisbaai Kamaherero se brief van 3 Oktober asook ene van Hermanus van Wyk waarin die Basters smee om 'n afgevaardigde - „ons raad gevende hoe om ons te gedragen en hoe om in deze

-
1. N.A.849, Let. Book: 1/872, O.S.N.S.-Eustace, 25-10-1884.
  2. G.H.28/118: Eustace-Merriman, 26-12-1883, bylaag by Confidential Despatch van 3-1-1884, en 28-12-1884, Eustace-O.S.N.S., bylaag by Despatch van 21-1-1884; Nam. 5/1/8, Let. Book: Nr.4, Eustace-O.S.N.S., 10-1-1885.
  3. N.A.850, Let. Book: 1/45, O.S.N.S.-Eustace, 18-1-1884.
  4. Nam. 5/1/8, Let. Book: nr.192, Eustace-O.S.N.S., 20-2-1884 en nr.215, Eustace-O.S.N.S., 31-10-1884.

moeyelijke zaak te handelen."¹⁾

Die kabinet het op die ontvangs van hierdie briewe nie verder op 'n antwoord van die Colonial Office gewag nie, maar met die medewete en goedkeuring van die goewerneur²⁾ besluit om twee gesante na die Transgariep te stuur. Eustace, 'n man wat self graag die Britse vlag oor Namaland wou sien wapper,³⁾ is aangewys om na Namaland te gaan. In die opdrag is daar reguit aan hom gesê dat „the development of German colonization on the West Coast.... point(s) to the necessity of endeavouring to prevent any further cession of Territory by Native Chiefs, and securing our position in that country by the establishment of most friendly relations between ourselves and the Native Chiefs and their people.” Ter bereiking van hierdie oogmerke moes Eustace vir Willem Christiaan en Paul Links, kaptein van die Velskoendraers, besoek en hulle formeel na Kaapstad nooi vir verdere samesprekings met die regering.⁴⁾ Saam met die brief is 'n skriftelike uitnodiging aan Willem Christiaan gestuur waarin hy meegedeel is dat die politieke toestand in Namaland 'n hersiening van die bestaande politieke toestand noodsaaklik gemaak het en dat daar nou getrag moes word „to produce a closer and more friendly union in the future.”⁵⁾

-
1. Mag. Wol., (ongeorde): Brieweboek, 205B, Simpson-O.S.N.S., 13-10-1884, met bylaag van Wyk-Simpson, 15-9-1884 en Kamaherero-Goew., 3-10-1884; N.A.291, Let. Rec.: nr.205B, Simpson-O.S.N.S., 13-10-1884 met bylae; Vgl. ook W.B.: Brieweboek, 209B, Simpson-O.S.N.S., 20-10-1884.
  2. N.A.851; Let. B. 1/1307 (Confidential), O.S.N.S.-Imp. Sek., 28-11-1884; A5-'85, Cor. re Nam., Ibid. p.5, nr.3, en Bouwer-O.S.N.S., 1-12-1884, p.8, nr.4; G.B.25/4: Despatch, 3-12-1884, Robinson-Derby.
  3. Nam.5/1/2, Let. B.: Nr.215, Eustace-O.S.N.S., 13-10-1884
  4. N.A.851, Let. Book: 1/962, O.S.N.S.-Eustace, 11-11-1884; A5-'85, Papers and Cor. re Nam.: p.6 bylaag A by nr.2.
  5. A5-85, Papers and Cor.: O.S.N.S.-Christiaan, 13-11-1885, p.7, bylaag B by nr.3.

Vir die sending na Damaraland is die veteraan en strydros, Coates Palgrave, aangewys. Die kort en saaklike opdrag aan hom was om die Herero's te besoek, „(and) to endeavour to persuade them to accept the advice of Government in regard to their future relations with the Colony and the Imperial Government and to secure their sympathy and co-operation.”¹⁾ In die begin van November het Palgrave aan boord van die kusvaader Louis Alfred vanaf Tafelbaai na Walvis vertrek.²⁾

* * * * *

Dr. Nachtigal het nadat hy Bismarck se opdrag gekry het om die gebiede om Walvisbaai te annekseer, uit Wes-Afrika vertrek.³⁾ Op 26 September is die Duitse vlag op die 18de breedte lyn gehys en 'n kennisgewingbord met die inskripsie „Kaiserliche Deutsches Schutzgebiet” is opgerig.⁴⁾ Op die verdere reis suidwaarts is die Duitse vlag op nog 'n paar plekke gehys en op 7 Oktober het die M^öwe in Angra Pequena anker gewerp.⁵⁾ Hier is dr. Nachtigal, in die afwesigheid van Vogelsang wat in Bethanie was, deur Lahnstein ontmoet.⁶⁾ Van hom verneem dr. Nachtigal dat die vernaamste Namahoofde in opdrag van L^üderitz⁷⁾

-
1. N.A.291, Let. Rec.: (Beskadig) O.S.N.S.-Simpson, 7-10-1884.
  2. N.A.1141, Palgrave's Let. Book: nr.6, Palgrave-O.S.N.S., 23-11-1884; N.A.291, Let. Rec.: nr.6, Ibid.
  3. Dugdale: German Dip. Doc., I, p.183.
  4. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Verslag van Nachtigal, 19-12-1884, p.13.
  5. Z.B.1060, LII A4 bdl, Besiedlung des Landes: Verslag van die M^öwe, 16-10-1884, pp.98-99.
  6. Z.B.1. AI al bdl: Verslag van Nachtigal, 19-12-1884, p.15.
  7. L^üderitz: Erschliessung: L^üderitz-Vogelsang, 21-4-1884, p.89.

na Bethanie ontbied is vir samesprekings en
Nachtigal het toe besluit om ook soontoe te gaan.¹⁾
Die Möwe sou Kaapstad besoek om sy voorrade aan te
vul.²⁾

Vergesel van Lt. von Spee, die latere admiraal,
dr. Buchner en Vogelsang, wat intussen na Angra Pequena
teruggekeer het, het die Duitse Konsul-generaal op
24 Oktober in Bethanie aangekom.³⁾

Van die uitgenooide Namahoofde, die „Traktaat-
hoofde”,⁴⁾ was nie een teenwoordig nie.⁵⁾ Dr. Nachtigal
het hom nie hierdeur van stryk laat bring nie, maar
nog dieselfde dag samesprekings met Josef Frederiks en
sy raad begin hou en die ontwerp van 'n „Freundschafts-
und Schutzvertrag” tussen hulle en die Duitse regering
aan die Hottentotte voorgelê.⁶⁾ Die kaptein en sy
raad het egter uitstel gevra, sodat hulle Jakobus Isaak
van Betseba oor die verdrag kon raadpleeg. Nachtigal
het hulle tot 28 Oktober, d.w.s. vier dae, uitstel
gegee.⁷⁾ Toe Jakobus Isaak op die bepaalde datum nog
nie sy verskyning gemaak het nie, het Nachtigal, wat
haastig was om na Angra Pequena terug te keer, die raad
byeengeroep en die verdrag paragraafsgewyse met hulle
bespreek.⁸⁾

-
1. Schinz: Deutsch-Südwest-Afrika, p.6.
  2. Z.B.1060, LII a4 bdl: Verslag van Möwe, 16-10-1884, p.100.
  3. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Verslag van Nachtigal, 19-12-1884, pp.20-21.
  4. Die „Traktaathoofde” was die Namakapteins wat op 9 Junie 1858 die bekende defensiewe-offensiewe verbond te Hoachanas onderteken het. Vgl. Vedder: Das Alte S.W.A., pp.306-308.
  5. Lüderitz: Erschließung, Nachtigal-Lüderitz, 18-11-1884, p.95.
  6. Z.B.1., AI al, bdl, Inbesitznahme: Verslag van Nachtigal, 19-12-1884, p.21.
  7. Ibid., pp.21-22.
  8. Z.B.1854, UIV C1 bdl, Dt. K.-Gesellschaft: Nachtigal-Kanselier, 9-12-1884, p.67; Quellen 4: Bericht, Bam, Bethanie, 7-11-1884, p.21.

Die Hottentotte het onverwags beswaar gemaak teen die grense van die tweede Lüderitzverdrag. Volgens hulle was die gebied „slechts de onbruikbare kuststreek-lands”.¹⁾ Aangesien hulle nie tot 'n ooreenkoms kon geraak nie is die aangeleentheid op Nachtigal se voorstel na die Duitse ryksregering vir 'n beslissing verwys.²⁾ Dr. Nachtigal was egter vas oortuig dat Vogelsang geografiese nyle en nie seemyle bedoel het nie en daardeur was die gebied viermaal groter as die Hottentotte gemeen het.³⁾

Nog die aand van 28 Oktober is die verslag in Josef Frederiks se huis onderteken.⁴⁾ Kragtens paragraaf een van die verdrag het die Duitse Keiser die „Schutzherrlichkeit” oor Josef Frederiks se gebied oorgeneem „und sichert dem Kapitän Josef Fredericks seinen allerhöchsten Schutz zu.” As uiterlike teken hiervan sou die Duitse vlag voortaan oor sy grondgebied wapper.⁵⁾

Die begrip „Schutzherrlichkeit” word deur Prof. von Stöngel soos volg omskryf: „Die Schutzherrlichkeit, welche der eine Staat über den andern ausübt, ist qualitativ etwas ganz Anders, als die Souveränität, welche einem Staate über seine Provinzen oder Kolonien zusteht. .... Da diese Gebiete nicht als völkerrechtlich herrenlos okkupiert werden konnten, so suchte man die koloniale Herrschaft in der Weise zu

-
1. Z.B.1854, Ibid: Frederik-Nachtigal, 30-10-1884, p.96.
  2. Z.B.1854, UIV C1 bdl, Dt. K. Ges.: Frederiks-Nachtigal, 30-10-1884, p.96; Z.B.1. AI a1 bdl, Inbesitznahme: Verslag van Nachtigal, 19-12-1884, p.27.
  3. Z.B.1 Ibid: Nachtigal-Kanselier, 9-12-1884, p.67.
  4. Quellen 4: Bericht, Bam, Bethanie, 7-11-1884, p.22.
  5. Z.B.1. AI a2 bdl, Verträge: Verdrag met Frederiks, 28-10-1884, p.2.

begründen, dass man die betreffenden Staatswesen unter den „Schutz“ des europäischen Staats stellte und sie auf diese Weise von demselben zunächst in ihren auswärtigen Verkehre abhängig machte, nach und nach aber auch einen grösseren Einfluss auf dessen innere Verhältnisse gewann.“¹⁾ Kortom, die Duitse oogmerk met die afsluiting van die verdrag was om die onafhanklike kaptein Josef Frederiks wat „Die Hoheitsrechte“ oor sy gebied besit het „in ein Abhängigkeitsverhältnis zur Regierung (Reichsregierung) zu bringen.“²⁾

Die Staatsregterlike verhouding tussen die Bethanie-hottentotte (Unterstaat) en die Duitse ryksregering (Oberstaat) is in die daaropvolgende paragrawe van die verdrag nader onskryf. Josef Frederiks het van sy kant onderneem om geen grondgebied aan 'n vreemde moondheid sonder die voorafgaande toestemming van die Duitse regering te verkoop nie. Hy het die Lüderitzkoopverdrae weereens bekragtig en die Duitse soewereiniteit daaroor erken. Enige maatskappy wat die Lüderitzgebied oorneem, sou die reg hê om op die gebied van die Bethanie-hottentotte spoorweë te bou en myne te ontgin. Ingeval geskille tussen die maatskappy en die Hottentotte sou ontstaan, sou die Duitse ryksregering dit ondersoek en ten slotte kon Duitse onderdane onbelemmerd in die gebied beweeg, handel dryf en die landbou beoefen.³⁾

Die Duitse regering het al die vroeëre ver-

-
1. Stengel: Die Deutschen Schutzgebiete usw. pp.12-13.
  2. Hesse: Die Schutzverträge in Südwestafrika, p.12.
  3. Z.B.I. Af a2 bdl, Verträge: Verdrag met Josef Frederiks, 28-10-1884, pp.1-7, par. 2, 4-9.

drae en ooreenkomste wat die Bethanie-hottentotte aange-
gaan het, erken; die bestaande gebruike, gewoontes en
regte van die Hottentotte is erken en die regering het
onderneem om hom nie met die regspleging van die Hotten-
totte in te laat nie; kriminele misdade sowel as siviele
geskille waarin slegs Duitse onderdane betrokke was,
sou deur 'n Duitse hof volgens die Duitse regstelsel
verhoor word en die wyse waarop kriminele misdade sowel
as siviele geskille tussen Duitse onderdane en Bethanie-
hottentotte verhoor sou word, sou later gereël word.
Totdat dit geskied het, sou dergelike hofsake verhoor
word deur 'n regbank bestaande uit een verteenwoordiger
van die Hottentotte en een Duitse verteenwoordiger.¹⁾

Die verdrag sou onmiddellik ná ondertekening
van krag word, maar die Duitse Keiser moes dit binne
agtien maande ratifiseer.²⁾

Die volgende oggend, d.w.s. op 29 Oktober,
is die gebied formeel onder Duitse beskerming geplaas
en die Duitse vlag is amptelik gehys. Josef Frederiks,
wat die verrigtings in 'n Duitse militêre uniform byge-
woon het, was hoog besope en het blykbaar baie min van
die verrigtings begryp.³⁾ Duitsland was nou verseker
van 'n stewige vastrapplek in Suid-Namaland.

Aangesien die „Traktaathoofde” nie een opge-
daag het nie, het dr. Nachtigal besluit om na Angra
Pequena terug te keer. Hy het voor sy vertrek op
31 Oktober die „Traktaathoofde” almal skriftelik versoek
om hulle onder Duitse beskerming te plaas.⁴⁾ Kort nadat

-
1. Z.B.1. AI a2 bdl, Verträge: Verdrag met Josef Frederiks, 28-10-1884, pp.1, 7-9, par. 3, 9, 10.
  2. Ibid: p.10, par. 13.
  3. Quellen 4: Bericht, Bam, Bethanie, 7-11-1884, pp.23-24; Kütz: Deutsch-Südafrika usw., p.187.
  4. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Verslag van Nachtigal, 19-12-1884, pp.28-31.

dr. Nachtigal vanaf Bethanie vertrek het, het Jakobus Isaak ewe skielik daar opgedaag. Die Konsul-generaal het toe vir Vogelsang en Lt. von Spee teruggestuur om met Isaak te onderhandel, maar hulle moes onverrigtersake terugkeer omdat die Berseba-kaptein nie sy raadsaamgebring het nie.¹⁾

Terug in Angra Pequena en terwyl die geselskap op die Mōwe se aankoms uit Kaapstad gewag het,²⁾ het die skoener Alfred Louis met Coates Palgrave aan boord daar opgedaag. In 'n lang onderhoud wat die twee manne op 13 November gehad het, het Palgrave laat deurskemer dat hy na Okahandja gaan.³⁾

Dit was vermoedelik Palgrave se teenwoordigheid in die Transgariëp wat Nachtigal laat besluit het om Heinrich Vogelsang op 18 November „provisorisch zum Konsul des Deutschen Reiches für den Umfang des Landes Bethanien und zum Vertreter der Kaiserlichen Regierung in Lüderitzland (zu) ernenne.“⁴⁾ Buite die grense van Lüderitzland moes Vogelsang die belange en regte van Duitse onderdane beskerm en terselfdertyd probeer om 'n vriendskaplike verhouding met die Inboorlingstamme te handhaaf. Hy het onder die Duitse konsul-generaal in Kaapstad geressorteer.⁵⁾

Twee dae later het dr. Nachtigal en die nuwe konsul na Walvisbaai vertrek.⁶⁾ Hier vind hulle dat Palgrave wat op 18 November in Walvisbaai geland het,

-
1. Lüderitz: Erschliessung, Nachtigal-Lüderitz, 18-11-1884, p.95.
  2. Z.B.1060, LII a4, bdl, Besiedelung und Beschreibung: Verslag van die Mōwe, 16-10-1884, p.100.
  3. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Verslag van Nachtigal, 19-12-1884, pp.32-32(a).
  4. Lüderitz: Erschliessung, Nachtigal-Lüderitz, 18-11-1884, p.92.
  5. Ibid., p.92.
  6. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Verslag van Nachtigal, 19-12-1884, p.37(a).

reeds alles in sy vermoë gedoen het om die Britse gesag te konsolideer.¹⁾ Palgrave het die dag na sy aankoms 'n baie diplomatieuse brief aan Kamaherero geskryf waarin hy die Herero-opperhoof mededeel dat hy na Okahandja kom „that I may learn fully what is your mind in the matter you write.“²⁾ Terwyl Palgrave vir die tog na Okahandja voorbereidings getref het,³⁾ ontmoet hy die here H. Wilmer, F.C. Dreary en G. Eversen op 20 November en beloof die regering se steun vir hulle aansprake op die mynskonsessies in die Topnaars se gebied.⁴⁾ Die dag daarna het die Spesiale Kommissaris 'n onderhoud met Piet Haibib gevoer en van hom probeer verneem waarom die Topnaars so'n onbesonne flater begaan het om hulle gebied aan die Lüderitzonderneming te verkwansel. Hy het die Topnaars terselfdertyd oor die kole gehaal omdat hulle nie die magistraat van Walvisbaai vooraf oor die koopverdrag geraadpleeg het nie.⁵⁾

Nachtigal is by sy aankoms in Walvisbaai baie goed oor die politieke toestande ingelig en hy het besluit om ewe-eens handelend op te tree.⁶⁾ Sonder om met die spesiale Kommissaris of magistraat Simpson in verbinding te tree, het Nachtigal na Rooibank vertrek om met Piet Haibib oor die sluiting van 'n „Schutzvertrag“ te onderhandel.⁷⁾ Nachtigal was, nadat hy ondersoek

-
1. N.A.1141, Palgrave's Let. Book: Nr.6, Palgrave-O.S.N.S., 23-11-1884.
  2. N.A.1141, Ibid: Nr.3, Palgrave-Kamaherero, 19-11-1884; N.A.291, Let. Rec.: Nr.6, Palgrave-O.S.N.S., 23-11-1884.
  3. N.A.1141, Palgrave's Let. B.: nr.4, Palgrave-Cloete, 21-11-1884.
  4. Ibid: Notes re interview, 20-11-1884.
  5. Ibid: Minutes of interview, 21-11-1884; N.A.291, Let. Rec.: nr.6, Palgrave-O.S.N.S., 23-11-1884.
  6. N.A.1141, Palgrave's Let. Book: nr.9A, Palgrave-O.S.N.S., 24-11-1884; N.A.291, Let. Rec.: Ibid; Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Verslag van Nachtigal, 19-12-1884, p.39; Spiecker: Die Rh. Miss. in Hereroland, p.36.
  7. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Verslag van Nachtigal, 19-2-1884, p.42.

ingestel het, baie skepties of die Topnaars die wettige eienaars was van die gebied wat hulle aan Lüderitz verkoop het.¹⁾ Hy was gevolglik baie huiwerig om 'n verdrag met hulle aan te gaan. Eers nadat die Duitse Konsul-generaal die aangeleentheid met Cloete, 'n Nama in die diens van die Rynse Sendinggenootskap, en met Piet Haibib en sy Raad bespreek het, het hy huiwerig besluit „das Verkaufsdokument trotz seiner mangelhaften Form und seines einzulänglichen Inhalts anzuerkennen.“²⁾

In die beskermingsverdrag wat op 23 November in Cloete se huis te Rooibank afgesluit is, het dr. Nachtigal die Lüderitzkoopverdrag erken.³⁾ In die beskermingsverdrag het Piet Haibib en sy Raad gevra om „den Schutz des Deutschen Reiches für das abgetretene Gebiet und die Übernahme der Schutzherrlichkeit über dasselbe Seitens Seiner Majestät des Deutschen Kaisers.“⁴⁾ Nachtigal het die „Schutzherrlichkeit“ namens die Duitse regering oorgeneem, maar omdat daar wyduiteenlopende opvattinge oor die Topnaars se grondgebied bestaan het,⁵⁾ was hy genoodsaak om dit te beperk tot die gebied „der als rechtsgültig nachweisbaren Ausdehnung des dem Verkäufer oberherrlich zugehörenden Gebiets ihre Begründung findet.“⁶⁾ Binne die grense van die gebied wat nog bepaal moes word, het Nachtigal al die mynkoncessies wat reeds gesluit was,

-
1. Hesse: Die Landfrage in D.S.W.A., I, p.94.
  2. Z.B.1854, UIV C1 bdl, Dt. K. Ges.: Nachtigal-Bismarck, 9-12-1884, p.74.
  3. Z.B.1. AI a2 bdl, Verträge: Verdrag met Piet Haibib, 23-11-1884, p.65; Mag. Wal. (ongeorde), Brieweboek: nr.24, Simpson-O.S.N.G., 6-12-1884.
  4. Z.B.1. AI a2 bdl, Verträge: Ibid., p.65.
  5. Z.B.1854, UIV C1 bdl, Dt. Kol. Ges.: Nachtigal-Bismarck, 9-12-1884, p.74.
  6. Z.B.1, AI a2 bdl, Verträge: Verdrag met Haibib, 23-11-1884, p.65.

erken, asook „der in dem abgetreten- en Gebiete sesshaften Eingeborenen Privatrechte.“¹⁾ Deur die invoeging van hierdie klousule is verhoed „dass keine Privatrechte der Eingeborenen verkauft sind, sondern dass lediglich die Gebietshoheit über das ganze Land abgetreten worden ist.“ Hierdeur het die Topnaarsverdrag 'n baie sterker „völkerrechtlichen Charakter“ verkry as die Bethanie-verdrag.²⁾

Die ontwykende houding wat dr. Nachtigal ten opsigte van die grense ingeneem het, het vir Belck, Lüderitz se agent in Walvisbaai, nie aangestaan nie. Hy het met Piet Haibib in verbinding getree en op 26 November 1884 het die Topnaarskaptein en sy Raad 'n verklaring uitgereik waarin die grense weereens omskryf is.³⁾ Die Topnaarsgebied was nou heelwat groter as toe die kaptein drie maande vantevore sy Oktoberproklamasie die wêreld ingestuur het.⁴⁾ Behalwe Walvisbaai en 'n gedeelte van die kusgebied besuide Sandwich Harbour het dit nou vanaf Hudaob (Potmyn) aan die Kuiseb na die samevloeiing van die Dors- en Swakopriviere gegaan en hiervandaan oor Ameib na die Omarurumond.⁵⁾ Terselfdertyd het die kaptein weereens bevestig dat Adolf Lüderitz hom R40 vir sy gebied betaal het en dat hy nog nie 'n sent van die Kaapse regering vir Walvisbaai ontvang het nie.⁶⁾

Tot verdere ondersteuning van die Topnaars

-
1. Z.B.1, AI a2 bdl, Verträge: Verdrag met Haibib, 23-11-1884, p.65.
  2. Hesse: Die Landfrage in D.S.W.A., I, p.94.
  3. Z.B.1854, UIV C1 bdl, Kommission: Erklärung, 26-11-1884, p.98(a).
  4. Aanwinse, Windhoek argief: Kamaherero-Nachlass: nr. 73, Proklamasie, 1-10-1884.
  5. Z.B.1854, Ibid., p.98(a).
  6. Ibid., p.98(a).

se aansprake het Belok op 4 Desember 'n lang relaas in Hollands „Over de Topnaarstamme" aan konsul Vo|gelsang oorhandig, waarin hy 'n elli lange uiteensetting van die stan se regte gegee het.¹⁾

In Walvisbaai het die politieke beroeringe teen dié tyd alweer aansienlik bedaar. Dr. Nachtigal het op 24 November met die Möwe vertrek²⁾ en Coates Palgrave het op 27 November na die binneland afgereis.³⁾

Die provisionele konsul, Vogelsang, is deur Nachtigal in Walvisbaai agtergelaat om 'n ogie oor die Duitse belange in Damaraland te hou⁴⁾ en „um, möglich, Palgraves Pläne zu vereiteln."⁵⁾ Vogelsang het besluit om persoonlik na Okahandja te gaan. Hy het Kamaherero van sy voorgenome besoek verwittig en hom ten sterkste afgeraai om met Palgrave 'n verdrag aan te gaan alvorens hy die Duitse kant ook verneem het.⁶⁾ By sy aankoms in Okahandja het Vogelsang vir Palgrave ook daar aangesetref.⁷⁾ Laasgenoemde het toe alreeds meer as 'n week lank daar op Kamaherero gewag.⁸⁾ Op Maandag en Dinsdag, 22 en 23 Desember, het Vogelsang samesprekings met Kamaherero en sy hoofmanne gevoer. Die Duitse konsul het die volle steun van die Duitse sendelinge

-
1. Z.B.1, AI a2 bdl, Verträge: Over de Topnaarstamme, 4-12-1884, pp.69-72.
  2. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung u.s.w.: Nachtigal-Ausw. Amt, 12-12-1884, p.116.
  3. Mag. Wal. (Ongeorden), Brieweboek: nr.244B, Simpson-O.S.N.S., 6-12-1884.
  4. Z.B.1, AI a1 bdl, Inbesitznahme: Verslag van Nachtigal, 19-12-1884, p.38.
  5. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung u.s.w.: Vogelsang-Nachtigal, 4-3-1885, pp.119-120.
  6. Schützler: Adolf Lüderitz, Lüderitz-Kamaherero, 26-11-1884, p.208.
  7. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung u.s.w.: Ibid., p.120.
  8. N.A.1141, Palgrave's L.B.: nr.11, Palgrave-de Wet, 22-12-1884.

gehad en is te Okahandja deur die plaaslike sendeling bygestaan.¹⁾ Maar ten spyte van hierdie steun, kon Vogelsang Kamaherero nie oorhaal om 'n beskermingsverdrag met Duitsland aan te gaan nie. Vogelsang het dr. Höpfner se optrede die vorige Oktober vir die mislukking geblameer. Baie teleurgesteld het Vogelsang lakonies berig: „aber zu einem günstigen Resultat für unsern Sache konnte ich es nicht bringen.“²⁾

Palgrave wat tot dusver in die agtergrond gebly het, het op dieselfde dag (23 Desember) wat Vogelsang sy onderhandelinge afgesluit het, vir Kamaherero en 25 van sy Okahandja-hoofmanne ontmoet. Met 'n groot omhaal van woorde het Kamaherero die baie griewe wat hy op die hart gehad het aan die Spesiale Kommissaris voorgelê. Hy het dit veral teen die Duitsers gehad wat die gebiede waarop hy aanspraak gemaak het van ander stamme gekoop het. Palgrave, wat die Herero-opperhoof baie goed geken het, het hom kans gegee om sy hart uit te praat en het toe die vergadering verdaag.³⁾ Toe die vergadering die volgende oggend voortgesit is, het Palgrave ter sake gekom. Hy het Kamaherero se brief van 3 Oktober aan Sir Hercules Robinson voorgelees en toe bygevoeg dat die vergadering nou moes vasstel „whether we are of one mind as to the meaning of that word 'Protection'“. ⁴⁾ Op Kamaherero se versoek is die vergadering op hierdie stadium verdaag totdat die hoofmanne van Omaruru ook teenwoordig kon wees.⁵⁾

-
1. Quellen 27: Bericht, Diehl, Okahandja, 29-12-1884, p.83; Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung: Brincker en ander-Vogelsang, 13-12-1884, p.125.
  2. Z.B.1060, Besiedlung: Vogelsang-Nachtigal, 4-3-1885, p.120.
  3. N.A.1141, Palgrave's Let. Book: Minutes of meeting, 23-12-1884.
  4. N.A.1141, Palgrave's Let. B.: Minutes of meeting, 24-12-1884.
  5. Ibid.

Op 27 Desember is die vergadering, met die Omaruru-hoofde teenwoordig, hervat. Op 'n baie taktvolle wyse het Palgrave die Herero-hoofde se besware uit die weg geruim en hulle op 'n subtiële wyse oorreed om volle Britse beskerming aan te vra.¹⁾ Na uitgerekte onderhandelinge het die vergadering op Maandag, 29 Desember, 'n skriftelike aansoek, die sg. „Deed of Cession" aan Palgrave voorgelê. Hy het dit aanvaar en dit is toe onderteken.²⁾ In die „Deed of Cession" verklaar Kamaherero: „In den naam en met toestemming van my en myn Volk, onderwerp ik my aan het Gouvernement, zoo dat wij bescherming zullen krijgen welke wij zoo langen tyd te vergeefs gevraagd hebben."³⁾

Op versoek van Kamaherero self⁴⁾ het Palgrave op Okahandja 'n waarnemende Britse Resident in die persoon van Sersjant Hedley van Walvisbaai aangestel.⁵⁾ Hedley se vernaamste plig was om te dien „as the channel of communication between the chief and the Government".⁶⁾ Die Britse Resident sou bygestaan word deur 'n tolk, Samuel Shephard, en 'n posdraer sou die amptelike pos tweemaal per maand na Otjimbingwe neem, waarvandaan Robert Lewis dit verder na Walvisbaai sou stuur.⁷⁾

Palgrave het nou sy sending na Damaraland as afgehandel beskou en het die terugreis begin. Op

-
1. N.A.1141, Palgrave's Let. B.: Minutes of meeting, 27-12-1884.
  2. Ibid., 29-12-1884.
  3. N.A.293 Let. Rec.: Deed of Cession, bylaag 1 by nr. 26A, Palgrave-O.S.N.S., 24-12-1885; A5-'85, Cor. re Nama & Dam.: p.23; Davies: Palgrave and Damaraland, p.189.
  4. N.A.1141, Pal. Let. Book: Minutes of Meeting, 27-12-1884.
  5. N.A.1141, Palgrave's Let. Book: nr.7, Palgrave-O.S.N.S., 24-11-1884 en nr.13, Palgrave-Hedley, 30-12-1884 met bylaag Rose-Innes-Hedley, 3-11-1884.
  6. Ibid: 13, Palgrave-Hedley, 30-12-1884.
  7. Ibid: 17, Palgrave-Simpson, 15-1-1886.

Otjimbingwe het hy die „Deed of Cession" aan die plaaslike Herero-kapteins voorgelê en hulle het hulle goedkeuring daaraan gegee.¹⁾ Op 14 Februarie 1885 het Palgrave en sy sekretaris, de Schmidt, in Walvisbaai aangekom.²⁾ Nadat hy enige kleinere sakies hier afgehandel het, het hy met die Louis Alfred na Tafelbaai vertrek waar die geselskap op 23 Februarie geland het.³⁾

Die sending na die Namakapteins van Suid-Namaland was ewe-eens baie suksesvol. Eustace, die magistraat van Springbok, kon self nie gaan nie en het toe sy klerk W.F. Bergh gestuur.⁴⁾ Laasgenoemde het op 15 Desember op Warmbad gearriveer. Drie dae later het hy aan Willem Christiaan en sy Raad in 'n algemene vergadering die doel van die uitnodiging na Kaapstad verduidelik. Almal was dit roerend eens dat Willem Christiaan sonder versuim moes gaan. Bergh was hieroor so ingenome dat hy Timotheus Snewe, die onderkaptein van die Bondelswarts, daar en dan ook op eie houtjie uitgenooi het.⁵⁾ Op 23 Desember, dieselfde dag wat die Duitse verteenwoordiger, Vogelsang, by Kamaherero 'n bloutjie geloop het, het Willem Christiaan die uitnodiging skriftelik erken en aangeneem en daarby gevoeg dat hy die eerste week in Februarie 1885 in Kaapstad sal aankom.⁶⁾

-
1. N.A.1141, Palgrave's Let. Book: nr. 15, Palgrave-Medley, 5-1-1885.
  2. Mag. Wal. (ongeorde): Official Journal, 14-1-1885.
  3. N.A.293, Let. Rec.: 26B, Palgrave-O.S.N.S., 24-2-1885; N.A.1141, Pal. Let. Book: 26B, Palgrave-O.S.N.S., 23-2-1885.
  4. N.A.204, Let. Rec.: Eustace-O.S.N.S., 3-1-1884; Civil Service List, 1886, p.86.
  5. N.A.204, Let. Rec.: (Confidential), Bergh-Eustace, 2-1-1885; P.N.23; Col. Sec.-Robinson, 27-1-1885, ontwerp by minute S.A.4 van Robinson-Sprigg, 21-1-1885; A5-'85, Cor. re Nam. & Dam.: p.16, nr.9, bylaag by C. Bergh-Eustace, 2-1-1885.
  6. A5-'85, Ibide p.11, nr.8, Christjan-Eustace, 23-12-1884, bylaag by Eustace-O.S.N.S., 29-12-1884.

Omdat Bergh self nie na Paul Links, wat ook uitgenooi was, kon gaan nie het hy die bekende handelaar, J... Herridge, „a man who has a vast amount of influence with the Namaqua Chiefs," versoek om al die Namahoofde, behalwe Josef Frederiks van Bethanie, te besoek, „and use your influence towards persuading them to accept the alliance of the Colonial Government".¹⁾ Om seker te maak dat die kapteins nie weer van plan sou verander nie, het Bergh aan Herridge 'n ontwerpoooreenkoms gegee wat die kapteins moes onderteken en waarin hulle om 'n „alliance with Her Majesty's Government" vra.²⁾

Op hierdie stadium het daar egter soos ons aanstons sal sien, 'n onverwagte wending in die planne van die Kaapse regering gekom.

* * * * *

In Noord-Namaland het intussen ook 'n reeks belangrike politieke verwickelinge plaasgevind. Vogel-sang het na sy mislukte konferensie met die Herero's suidwaarts na Rehoboth vertrek waar hy op 4 Januarie 1885 gearriveer het.³⁾

Hier het Vogelsang baie gou begin twyfel of die Rehoboth-basters, wat om 'n beskermingsverdrag met Duitsland gevra het, die wettige eienaars van die gebied was.⁴⁾ Rehoboth het aanvanklik aan die Rooinasie van Hoachanas behoort en in 1845 het hulle kaptein Oasib, die Swartboois verlof gegee om op Rehoboth te

-
1. N.A.204, Let. Rec.: Bergh-Herridge, 16-12-1884, bylsag by Bergh-Eustace, 2-1-1885.
  2. Ibid: Ontwerpoooreenkoms, ongedateer.
  3. Quellen 22: Bericht, Heidmann, Rehoboth, 27.3.1885, p.308.
  4. Z.B.I. Al al bdl, Inbesitznahme: Vogelsang-Nachtigal, 4-3-1885, p.121(a).

woon.¹⁾ Die Swartbooi-hottentotte is egter in 1864 vanaf Rehoboth deur Jan Jonker verdryf, omdat hulle die Herero's teen die Afrikaners gehelp het.²⁾ Die Swartboois het nie weer na Rehoboth teruggekom nie en hulle het Hermanus van Wyk tydens die Okahandja-vredeskonferensie in 1870 verlof gegee om op Rehoboth te mag woon totdat hulle dit weer nodig kry.³⁾ Die Basters het beweer dat hulle met die Swartboois verder onderhandel het en op 23 Desember 1875 'n opsie verkry het om Rehoboth te koop. Ter staving van hierdie bewering het Hermanus van Wyk in 1876 aan Palgrave 'n koopverdrag voorgelê waarvolgens die Basters 100 perde, bereken teen R50 stuk, en vyf waens, bereken teen R100 stuk, aan die Swartboois vir Rehoboth betaal het.⁴⁾

Die Swartboois aan die anderkant het volgehou dat hulle Rehoboth nooit aan die Basters verkoop het nie.⁵⁾ Hulle het die gebied egter op 28 Januarie 1884 aan die handelaar, William Northington Jordan, vir R3,000 verkoop.⁶⁾

Vogelsang wat baie besorg oor die toedrag van sake was, wou egter nie self 'n beslissing gee nie. Hy het toe 'n verklaring van die Basters verkry waarin

-
1. Z.B.2031, VII d26 bdl, Verwaltung d. Eingeborenen: Verklaring van Swartboois, 14-3-1885, p.16; U.G.41-'26, Rehoboth-Kom.: p.32; Quellen 20; Dagboek, Kleinschmidt, Rehoboth, 3-5-1854, p.21.
  2. Quellen 20: Ibid, 22-6-1854, pp.134-136; Vedder: Das Alte S.W.A., pp.424-427.
  3. Z.B.2031, VII d26 bdl, Verwaltung d. Eingeborenen: Verklaring van Swartboois, 14-3-1885, p.17; Palgrave's Diary: Getuienis van H. van Wyk, 3-10-1876; Quellen 21: Bericht, Heidmann, 16-11-1870, p.72.
  4. Palgrave's Diary: Getuienis van H. van Wyk, 3-10-1876; G.50-'77, Report of Palgrave: pp.78-80; Quellen 21: Bericht, Heidmann, Rehoboth, 26-1-1876, p.106.
  5. Z.B.2031, VII d26, bdl, Verwaltung: Verklaring van Cornelius Swartbooi, 28-1-1884, p.3.
  6. Ibid: Koop brief van den plaats Rehoboth, 28-1-1884, p.2.

hulle hulle regte en aansprake op Rehoboth uiteengesit het en dit het hy aan die auswärtige Amt gestuur met die versoek om 'n beslissing te gee.¹⁾

Daar het vir Vogelsang nog 'n verdere ontugtering gewag. Jan Jonker, vir wie hy ontbied het vir samesprekings oor die sluiting van 'n beskermingsverdrag, het nie opgedaag nie.²⁾ Jonker was toe alreeds vir dergelike samesprekings deur Coates Falgrave na Walvisbaai genooi.³⁾ Jonker het ewe astring geantwoord dat hy besig is om 'n oorlog teen die Herero's te voer en ook geen belang in so'n verdrag stel nie, want „voorige tyd heb ik Engelse Governen goede woord gegeven en als ik nu wer onder de Deutsche Keizer ingeven dan zal niet voor goed gaan dat versegd ik ook.“⁴⁾ Die Duitse konsul het Jonker ernstig betig en gelas om die rowery van Bastervee onmiddellik te staak. Hy het hom egter weereens uitgenooi om na Bethanie vir samesprekings te kom.⁵⁾ Jonker het geen ag op die waarskuwings geslaan nie. Om Vogelsang uit te tart het hy Hermanus van Wyk laat weet dat die Afrikanerhottentotte sou voortgaan om die Basters se vee te steel. Vir Vogelsang het hy as 'n „togryer“ en landrower uitgeskryt.⁶⁾

Vergesel van myningsenieur H. Spengler het die teleurgestelde Vogelsang na die Rocinasie op Moachanas

-
1. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung: Vogelsang-Nachtigal, 4-3-1885, p.121(a).
  2. Z.B.1060, LII a4 bdl: Besiedlung: Vogelsang-Nachtigal, 4-3-1885, p.121.
  3. N.A.1141, Falgrave's Let. Book: nr.8, Falgrave-Jan Jonker Afrikaner, 26-11-1884.
  4. Z.B.2030, VII d24 bdl, Afrikaner-Hottentotten: Afrikaner-Nachtigal, 7-1-1885, p.3.
  5. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung: Vogelsang-Nachtigal, 4-3-1885, p.121.
  6. Quellen 22: Bericht, Heidmann, Rehoboth, 27-3-1885, pp.308-309.

vertrek,¹⁾ waar hy meer sukses behaal het. Hier lê hy 'n afskrif van die Bethanie-verdrag aan kaptein Manasse en sy Raad voor en op 14 Januarie het die kaptein 'n verklaring onderteken waarin hy onderneem het „einen solchen Vertrag unter gleichen Bedingungen soweit dieselben auf mich in andwendung gebracht werden können zu jeder Zeit einzugehen.“²⁾

Vogelsang het vanaf Hoachanas na Gibeon gegaan om met Moses Witbooi en sy seun Hendrik Witbooi te onderhandel. Hendrik Witbooi het na 'n botsing met die Herero's in Junie 1884³⁾ na Gibeon teruggekeer, maar was ten tye van Vogelsang se besoek besig met voorbereidings om Gibeon vergoed te verlaat. Gevolglik het Vogelsang hom geïgnoreer.⁴⁾ By Moses Witbooi wat destyds op die buitepos Vrystad gewoon het,⁵⁾ het Vogelsang vir Herridge aangetref.⁶⁾ Moses was nie bereid om hom onder die Duitse beskerming te plaas nie. Hy het as rede aangevoer dat sy vader jare gelede „(e)en traktaat met de Enkelsche Government besloten (heeft)“ en hy hom nog as daaraan gebonde beskou het.⁷⁾ Terselfdertyd het Moses vir Manasse van Hoachanas betig dat hy so'n dwaarsheid begaan het om om Duitse beskerming te vra.⁸⁾

-
1. Quellen 6: Bericht, Judt, Hoachanas, 27-3-1885, p.50.
  2. Z.B.2029, WII d21 bdl, Rotes Volk: Verklaring, 14-1-1885, p.1; Quellen 6: Bericht, Judt, Hoachanas, 27-3-1885, p.50.
  3. W.A., Private-aanwinste: Dagboek van Witbooi, 20-6-1884-27-6-1884; V.R.S.9. Dagboek van Witbooi, pp.4-10.
  4. Quellen 17: Olpp, Beitrag zur Gesch. d. Witbooisstammes, p.41; Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung: Vogelsang-Nachtigal, 4-3-1885, p.122(a).
  5. Quellen 17: Bericht, Rust, Gibeon, 10-3-1885, p.86.
  6. Z.B.1060, LII a4 bdl: Ibid.
  7. V.R.S.9, Dagboek van Witbooi, 7-1-1885, p.154.
  8. Z.B.2029, WII d21 bdl, Rotes Volk: Witbooi-Manasse 21-1-1885, p.6.

Die volgende plek waar Vogelsang aangedoen het, was op Berseba waar hy op 21 Januarie aangekom het. Jacobus Isaak, kaptein van die Berseba-hottentotte, was die vorige Oktober nie bereid om 'n beskermings-verdrag met dr. Nachtigal te sluit nie¹⁾ en is daarna ook deur Herridge gewaarsku om dit nie te doen nie. Vogelsang se kans was dus baie skraal. Nietemin het hy daarin geslaag om die Hottentotte tot die sluiting van 'n verdrag te oorrede.²⁾ Op 29 Januarie het die kaptein aan Vogelsang die volgende versoek oorhandig: „Naardat my de Bescherming en Vriendschap-Contract tusschen het deutsche Rijk en Bethanie door den deutschen Consul a.i. Heinr. Vogelsang voorgelezen en verklaard is, geef ik hiermede in overeenstemming van mynen Raad te kennen, ook in een zulk Contract, met dezelve voorwaarden, in te gaan, inzoverre dezelve op my in toepassing gebragt kunnen worden.“³⁾

Vogelsang het sy sending as afgedaan beskou en na sy hoofkwartier te Angra Pequena teruggekeer.⁴⁾ Vogelsang se reis deur Namaland moet in die geheel as 'n sukses beskou word. Duitsland was verseker van 'n stewige vastrapplek in hierdie gedeelte van die Transgariep.

* * * * *

-
1. Z.B.1, AI al, bdl, Inbesitznahme: Verslag van Nachtigal, 9-12-1884, p.31(a); W.A., Rust-aanwins: Dagboek van Rust, Berseba, 21-1-1885.
  2. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung: Vogelsang-Nachtigal, 4-3-1885, pp.123(a)-124; Deut. Kol. Zeit., 1887, IV Jaargang, No.12, p.366.
  3. Z.B.2026, VII c4 bdl, Bersebaleute: Aansoek van Isaak, 29-1-1885, p.1.
  4. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 27-8-1885, p.91.

Dieselfde dag, 23 Desember 1884, toe Vogel-sang uit Okahandja op sy reis na Noord-Namaland vertrek het, het Bergh op Warmbad 'n dringende brief van sy hoof, Eustace, ontvang,¹⁾ waarin hy Bergh verwittig dat die Kaapse regering sy uitnodiging aan Willem Christiaan gekanselleer het. Indien hy die uitnodiging reeds afgelewer het, moes Bergh die kaptein meedeel dat die regering die besoek tot 'n latere geleentheid uitgestel het.²⁾

Die terugroeping van Bergh het in opdrag van die Britse regering plaasgevind. Die kabinet het Bismarck se eis ten opsigte van die afbakening van die oosgrens aanvaar, „and this being so ... Her Majesty's Government would not be at present prepared to entertain the question of annexing any portion of Damaraland and Namaqualand.“³⁾

Te Warmbad het die onervare Bergh op ontvangs van die kansellasiebrief nog 'n verdere onbesonne flater begaan wat die Kaapse outoriteite verder in die verleentheid gestel het. In plaas van om sy opdrag stiptelik uit te voer, het hy slegs sy opdrag aan Herridge gekanselleer. Hy wou nie, so het hy later beweër, die Bondelswarthottentotte se gevoelens seermaak nie.⁴⁾ Hoewel die arme Bergh die kop lelik hieroor gewas is,⁵⁾ was die Kaapse regering lelik in die ver-

-
1. N.A.204, Let. Rec.: (Confidential), Bergh-Eustace, 2-1-1885.
  2. A5-'85, Cor. re Nam. and Dam.: Eustace-Bergh, 16-12-1885, p.11; N.A.851, Let. B.: 1/1093, O.S.N.S.-Eustace, 10-12-1884; P.M.23: O.S.N.S.-Eustace, 10-12-1884, bylaag by minute S.A.4 van 21-1-1885, Robinson-Sprigg; A5-'85, Cor. re Nam. and Dam.: O.S.N.S.-Eustace, 10-12-1884, p.9, nr.6.
  3. A5-'85, Ibid: p.8, bylaag by nr.5, Derby-Robinson, 11-11-1884.
  4. N.A.204, Let. Rec.: (Confidential), Bergh-Eustace, 2-1-1885; Ibid: Eustace-O.S.N.S., 3-1-1885.
  5. N.A.851, Let. Rec.: O.S.N.S.-Eustace, 30-1-1884; A5-'85, Cor. re Nam. and Dam.: Robinson-Sprigg, 21-1-1885, p.20, nr.11.

knorsing toe Willem Christiaan en Timotheus Snewe die Magistraat saaklik verwittig het dat hulle teen die einde van Mei op pad na Kaapstad in Springbok sou aankom.¹⁾

Palgrave is eers op 10 Januarie 1885 teruggeroep toe hy baie saaklik meegedeel is: „It has been decided to recall you, and I have therefore to request you to be good enough to return with your staff to Cape Town by the first opportunity.”²⁾ Hierdie brief het na Palgrave se vertrek uit Walvisbaai daar aangekom en dit was Simpson se onaangename taak om die opdragte uit te voer. Hy het sersant Hedley, die waarnemende Britse Resident op Okahandja, sonder versuim teruggeroep.³⁾ Kamaherero is hiervan in kennis gestel en Simpson het baie taktvol bygevoeg: „While regretting that this step has been found necessary, you will, I am persuaded, readily understand that the friendship my Government has always shown to you and the Damara Nation still exists, and that it is the desire of the Government that it may continue so.”⁴⁾

In die begin van Maart 1885, nadat Sir Hercules Robinson Palgrave se verslag en Kamaherero se „Deed of Cession” ontvang het, het die Hoë Kommissaris aan Kamaherero 'n afskrif van Derby se despatch, gedateer 11 November 1884, gestuur en ten slotte die hoop uitge-

-
1. N.A.204, L. Rec.: Snewe-Eustace, 7-5-1885, bylaag by Eustace-O.S.N.S., 15-5-1885; Ibid: Eustace-Snewe, 16-5-1885.
  2. N.A.851, Let. Rec.: 1/24, O.S.N.S.-Palgrave, 10-1-1885.
  3. Magistraat Walvisbaai (ongeorden): Brieweboek, (Confidential), Simpson-O.S.N.S., 7-2-1885.
  4. Ibid: nr.284B, Simpson-Kamaherero, 7-2-1885; N.A.1141; Palgrave's Let. Book: nr.26, Palgrave-O.S.N.S., 2-3-1885.

spreek dat die goeie betrekkinge sal bly voortbestaan.¹⁾
Hiermee was die bande tussen die Kaapse regering en die
Transgariepstamme vergoed beëindig.

---

1. P.M.23: Robinson-Kamaherero, 5-3-1885, bylaag
by S.A.22, Robinson-Sprigg, 7-3-1885; N.A.851,
Let. Book: 1/226, O.S.N.S.-Simpson, 11-3-1885.

HOOFSTUK VI

DIE DEUTSCHE KOLONIALGESELLSCHAFT FÜR SÜDWEST-AFRIKA

Na die beëindiging van die diplomatieke geskil oor die Transgariep was Duitsland in besit van 'n oorsese gebied wat sowat 835,000 vierkante myl groot was.¹⁾ Dit was Duitsland se eerste oorsese gebied en die vraag was wat die Duitse koloniale beleid sou wees. Die regering het boonop ook geen vorige ondervinding van die administrasie van oorsese gebiede gehad nie en moes van voor af 'n koloniale politiek en administratiewe masjinerie opbou.

Bismarck het die standpunt ingeneem dat die bevordering van die nywerhede en oorsese handel die vernaamste redes vir die verwerwing van kolonies was. „Die Flagge,” so het Bismarck geredeneer, „folgt dem Handel dar, wo er sich einrichtet.” Die nywerhede kon hulle rou stowwe van die kolonies verkry en die gefabriseerde goedere weer daar bemark.²⁾ Die nywerheidsmagnate sou die grootste finansiële voordele uit die kolonies trek en daarom, so het die ryksregering gemeen, moes hulle sorg vir en belas word met die ontwikkeling van die gebiede. Dit sou onbillik wees om die Duitse belastingbetaler te belas met die kapitale uitgawes verbonde aan die kolonies. Die kapitaal moes uit private sakeondernemings en private persone se sakke kom. Dié oogmerk sou bereik word deur die verskillende

-
1. Hesse: Die Landfrage in S.W.A., 1, p.14.
  2. Herfuth: „Fürst Bismarck als Kolonial-politiker,” (Zeitschrift f. K. Pol., K-recht u. K. Wirtschaft, 1909, nr.10, p.737; Zimmermann: Kolonialpolitik, p.44.

handelsbelange te analgameer en groot kapitaal-kragtige oktrooie op die beginsel van die Britse Chartered Companies te stig.¹⁾ Die ge-oktrooieerde maatskappye sou dan die oorsese gebiede met private kapitaal ontwikkel en administreer, terwyl die Duitse ryksregering slegs in 'n toesig-houdende hoedanigheid optree. Daardeur sou dit vir die Duitse ryksregering ook nie nodig wees om, soos in die geval van die Franse kolonies, sterk militêre magte en 'n groot siviele personeel in hulle kolonies aan te hou nie.²⁾

Bismarck het, nadat hy besluit het dat Duitsland kolonies moes verwerf, dadelik begin met die aanvoerwerk van sy koloniale politiek. Op 28 April 1884, vier dae nadat die April-telegram afgestuur is, het hy samesprekings met Adolf Lüderitz en ander Duitse handelaars met groot handelsbelange in Wes-Afrika, oor die oprigting van 'n geprivilegieerde maatskappy, gevoer. Bismarck het voorgestel dat hulle al hulle handelsbelange in so'n maatskappy moes verenig. Die voorstel was nie vir die handelaars aanvaarbaar nie en hulle het ook nie daarop gereageer nie.³⁾

Lüderitz het as geskoolde sakeman gewet dat sy faktoreie te Angra Pequena en Bethanie, ten spyte van die goeie sake wat hulle gedoen het, finansiële 'n mislukking was.⁴⁾ Hy was ook nie finansiële

-
1. Lovell: The Struggle for S.A., p.80; Fritzmaurice: Life of Granville, II, p.338; Jacob: Deutsche Kolonialpolitik in Dokumenten, p.27.
  2. Zimmermann: Kolonialpolitik, p.44; van Wyk: Die Ontwikkeling van Selfbestuur in D.S.W.A., p.6.
  3. Schüzler: Adolf Lüderitz, p.112, et seq.
  4. Leipziger Ill. Zeitung, 1933, Nr.4614, Vogelsang-Lüderitz, 15-11-1884, p.201.

sterk genoeg om die verliese 'n onbepaalde tyd lank te dra nie. Gevolglik het Lüderitz dit nodig geag om die deur vir verdere onderhandelinge met Bismarck oop te hou. Op 1 Mei 1884, drie dae na die konferensie, deel hy Bismarck mee dat die Lüderitzonderneming weldra 'n omvang sou breik waar een persoon dit nie meer na behore sou kon administreer en finansieer nie. Die enigste uitweg sou dan wees om die onderneming aan 'n maatskappy oor te dra.¹⁾

Maar voordat die Breemse tabakhandelaar sou tou opgooi het hy 'n laaste poging aangewend om die onderneming van finansiële ondergang te red. Hy het al sy hoop op die ontdekking van kopererts in Lüderitzland geplaas, want dit sou die enigste manier wees om die kapitaal wat hy sover in die onderneming belê het, terug te kry.²⁾ Lüderitz het dan ook vir Paul Frescher vroeg in 1884 na Lüderitzland gestuur om na minerale en by uitstek na koper te gaan soek.³⁾ Frescher het dan ook werklik in die omgewing van Aus, sowat 80 myl vanaf Angra Pequena, kopererts gevind. Hy was persoonlik van mening dat dit baie ryk neerslae was.⁴⁾

Toe Lüderitz hierdie goeie nuus ontvang, het hy besluit om nog twee ekspedisies na die Transgariëp te stuur; een na Damaraland en 'n tweede na Lüderitzland. Die ekspedisie na Lüderitzland onder die leiding van dr. C. Höpfner en August Lüderitz,

-
1. Lüderitz: Erschliessung: Lüderitz-Kanselier, 1-5-1884, p.70.
  2. Lüderitz: Erschliessung. Nachtigal-Lüderitz, 18-11-1884, p.94.
  3. Schüzler: Adolf Lüderitz, p.214.
  4. Leipziger Ill. Zeitung, 1933, No. 4614, Vogelsang, Lüderitz, 21-6-1884.

'n broer van Adolf, het ons alreeds behandel.

Die tweede ekspedisie, dié na Namaland, het onder die leiding van 'n myningenieur, dr. Pohl, gestaan. Die hele geselskap het sestien lede getel en het drr. H. Schinz, 'n plantkundige, en Schenk, 'n geoloog, ingesluit.¹⁾ Die geselskap het in die voor-somer van 1884 in Kaapstad gearriveer. Hiervandaan het hulle met die *Mormica*, wat vir die geleentheid gehuur is, en die *Meta na Angra Pequena* gereis waar hulle teen die end van Oktober geland het.²⁾

Onmiddellik na hulle aankoms in Angra Pequena vertrek drr. Schinz en Schenk na Aus.³⁾ Dr. Schenk vind hier wel kopererts, maar dit was so gering „dass der Abbau desselben sich nicht lohnen würde.“⁴⁾ Tot oorsaak van ramp het die twee wetenskaplikes hier 'n uitval gehad wat daartoe gelei het dat dr. Schinz die ekspedisie verlaat het en op eie houtjie 'n reis onder-neem het.⁵⁾

Die res van die geselskap het in die omgewing van Angra Pequena na minerale gesoek en het, na hulle gemeen het, silwererts op Penguin-eiland en in die Nautilusberg gevind.⁶⁾ Toe dr. Schenk dit later onder-soek het, het hy gevind dat dit slegs lood- en ystererts van 'n lae gehalte was.⁷⁾

-
1. Schinz: Deutsch-Südwest-Afrika, p.429; Export, 1884, VI Jrg. Nr. 46, p.722.
  2. Schinz: Deutsch-Südwest-Afrika, p.4.
  3. Ibid, p.11 en 19.
  4. Lüderitz: Erschliessung, Schenk-Lüderitz, 2-12-1885, p.99.
  5. Conradt: Erinnerungen aus Zwanzigerjährigen Händler, pp.30-31; Schinz: D.S.W.A., p.62.
  6. E.B.I, AI al bd1, Inbesitznahme: Verslag van Nachtigal, 12-12-1884, p.33.
  7. Lüderitz: Erschliessung, Schenk-Lüderitz, 2-12-1884, p.98.

Vir die daaropvolgende drie maande het die ekspedisie hulle met fuifpartytjies besiggehou terwyl hulle konsuis voorbereidings vir hulle reis na die Oranjerivier getref het. Eers op 10 Februarie 1885 het hulle oor Aus en Bethanie na die Oranjerivier vertrek.¹⁾ Die ekspedisie was swak georganiseer en alhoewel hulle tot by die rivier gegaan het, het hulle weinig uitgerig. Pestalozzi wat destyds bestuurder van die onderneming was, het soos volg aan sy baas oor die ekspedisie gerapporteer: „Föhle habe fast nirgends noch Kupfer gesucht, sei immer faul gewesen, habe geschlafen und geraucht, die Arbeiter hätten sich untereinander immer gestritten und wollten Tagelang oft keine Arbeit thun.“²⁾ Die hele geselskap is, nadat hulle van die Oranjerivier af teruggekom het, deur Lüderitz afbetaal.³⁾

Beide ekspedisies het nie koperneerslae wat lonen ontgin kon word, gevind nie. Dit moes vir Lüderitz 'n bittere teleurstelling gewees het, want hy het nou geweet dat hy finansiële 'n geruïneerde man was en van Lüderitzland afstand sou moes doen. Boonop was die koste van die twee ekspedisies 70,000 mark.⁴⁾ Daarbenewens het die bedryfskoste van die faktoreie gedurende 1884 die hoogte ingeskiet. Dr. Nachtigal het bereken dat dit in Oktober 1884 sowat 1,000 mark per dag

-
1. Lüderitz: Erschliessung, Lüderitz-Rohlf, 3-11-1885, p.77; Schinz: D.S.W.A., pp.58-60.
  2. Lüderitz: Ibid, Pestalozzi-Lüderitz, 19-11-1885, pp.100-102.
  3. Schinz: D.S.W.A., p.511.
  4. Sander: Geschichte der D.K.G. für S.W.A., I, p.18 et seq.

beloop het.¹⁾ Deur swak administrasie en onoordeelkundige handelstransaksies het Lüderitz baie swaar verliese gely. So moes die onderneming by een geleentheid byvoorbeeld osse wat hulle teen R14 stuk van die Namas geruil het, teen R4-30, d.w.s. teen 'n verlies van R9-70 stuk, op die Kaapse mark verkoop.²⁾ In November het Vogelsang vir Lüderitz aangerani om van die faktoreie so gou moontlik ontslae te raak.³⁾ Tewens Lüderitz het aan die begin van Desember 1884 beweer dat hy toe alreeds 500,000 mark in die onderneming gestee het en nog nie 'n pennie teruggekry het nie.⁴⁾ Lüderitz het die einde van sy finansiële vermoëns bereik.

Die Departement van Buitelandse Sake was vermoedelik bewus hiervan, want von Kusserow van die Auswärtige Amt en 'n groot voorstaander van Duitse kolonisasie,⁵⁾ het vir Lüderitz nou aan Geheimrat von Hanseemann, Direkteur van die Diskontogesellschaft, voorgestel. Hoewel hulle vier onderhande gehad het oor die moontlikheid van finansiële steun aan die onderneming en die vorming van 'n maatskappy, kon hulle nie tot 'n ooreenkoms geraak nie.⁶⁾ Lüderitz het verklaar dat hy nie bereid was om sy besittings in die Transgariep „für ein Ei und Butterbrot" te verkoop

-
1. Z.B.I. AI al bdl, Inbesitznahme: Verslag van Nachtigal, 12-12-1884, p.35(a).
  2. Quellen 9: Bericht, Wanders, Warmbad, 3-3-1885, p.1; Z.B.I. AI al bdl, Inbesitznahme: Verslag van Nachtigal, 19-12-1884, pp.34-35.
  3. Leip. Ill. Zeit, 1933, Nr.4614, Vogelsang-Lüderitz, 15-11-1884, p.201.
  4. Lüderitz-Lesser, 1-12-1884, Zeit. für K. Pol., K. recht v. K. Wirt., 1909, XI Jaargang, nr.5, p.318.
  5. Schützler: Adolf Lüderitz, pp.82-83.
  6. Lüderitz-Lesser, 1-12-1884, Zeit. f. Kol. Pol., K. Recht u. K. Wirt., 1909, XI Jaargang, nr.5, p.318.

nie. Hy wou 500,000 mark in kontant gehad het asook „5 Prozent Gewinnanteil an den Unternehmungen, welche die zu bildende Gesellschaft in meinem Gebiete schaffen würde.“¹⁾ Toe die onderhandelinge met von Hansemann misluk, het Lüderitz al sy hoop op die bankier Rothschildt gevestig.²⁾

Voordat Lüderitz verdere onderhandelinge met geldmagnate oor die vorming van 'n maatskappy kon voer, het nog 'n finansiële ramp hom getref. Op 1 Februarie 1885 het Lüderitz se boot, die Tilly, met 30,000 mark se boorgerei aan boord in die hawe van Angra Pequena gestand en totaal verlore gegaan.³⁾ Lüderitz het die boorgerei na Lüderitzland gestuur om vir water te boor. Die ondergang van die Tilly met die volle vrag was een van die swaarste finansiële verliese wat Lüderitz getref het en hy was nou op die randjie van bankrotskap.

Lüderitz het nou sy toevlug na dr. Friedrich Hammacher, 'n Wes-Duitse ekonoom en voorstander van Duitse kolonisasie, geneem.⁴⁾ Op versoek van dr. Hammacker het Lüderitz 'n breedvoerige oorsig van die ekonomiese toestande en moontlikhede van Lüderitzland opgestel. Hy het nog steeds baie waarde geheg aan die gebied se minerale en na verskeie outoriteite verwys om dit te bevestig. Hy het ewe-eens 'n baie optimistiese beeld van die gebied se ander ekonomiese bronne geskets en o.a. gewys op die ryk visbank om Angra Pequena, die moontlikheid om nutgewasse in die Namib-

-
1. Lüderitz-Lesser, 1-12-1884, Zeit. f. Kol. Pol., K. Recht u. K. Wirt., 1909, XI Jaargang, nr.5, p.318.
  2. Schützler: Adolf Lüderitz, p.217.
  3. Conradt: Erinnerungen u.s.w., p.14; Schinz: Deutsch-Südwest-Afrika, p.56.
  4. Bein: Friedrich Hammacher, p.90 et seq.

woestyn te kweek en die aanlê van 'n neersetting langs die Oranjerivier.¹⁾ Lüderitz het bereken dat sy totale uitgawes teen die begin van Januarie 1884 reeds 90,700 mark beloop het.²⁾ Lüderitz was nou bereid om sy onderneming vir 600,000 mark aan 'n maatskappy oor te dra. Van die bedrag moes dan 400,000 mark in kontant aan hom uitbetaal word en die orige 200,000 mark sou hy in aandele in die maatskappy neem. Verder sou hy sy private eiendom soos huise, vee, waens, ens. behou.³⁾ Vervolgens het hy onderneem om al die ekspedisies wat hy uitgestuur het se onkoste tot 1 Maart te betaal en om nie met buitelandse sake-ondernemings voor 1 April oor die verkoop van sy gebied te onderhandel nie.⁴⁾

Dr. Hammacher slaag daarin om op 6 Maart 'n groep belangstellendes byeen te roep en hy lê Lüderitz se voorstel dat 'n maatskappy sy besittings in Suidwes-Afrika moet oorneem, aan hulle voor. Die vergadering was baie goed oor die ekonomiese moontlikhede van Lüderitzland ingelig en het besef dat die onderneming geen noemenswaardige winste sou kon afwerp nie. Hulle het die belegging van kapitaal in die onderneming slegs as 'n „patriotischer Pflichterfüllung“ beskou omdat Britse handelaars, wat reeds met Lüderitz onderhandel het, daardeur verhoed sou word om die onderneming

-
1. Lüderitz: Erschließung, Lüderitz-Hammacher, 5-3-1885, pp.107-116.
  2. Sander: Geschichte der D.K.G., I, p.11.
  3. Lüderitz: Erschließung, Lüderitz-Hammacher, 5-3-1885, pp.113-114.
  4. Sander: Gesch. der D.K.G., I, Lüderitz-Hammacher, 5-3-1885, pp.17-18.

in die hande te kry.¹⁾ Op 'n tweede vergadering gehou op 14 Maart het die groep finansiers besluit om 'n maatskappy te probeer oprig „welche aus patriotischem Interesse und zur Unterstützung der Kolonialpolitik des Herrn Reichskanzlers die Lüderitzschen Ländereien und Rechte erwerben.“²⁾

Onderhandelinge is intussen met Lüderitz oor die verkoop van sy besittings voortgesit en 'n voorlopige ooreenkoms is met hom aangegaan. Hierdie ooreenkoms is op 3 April aan die finansiers voorgelê. 'n Komitee van 12 lede is toe uit die vergadering aangestel om die koopkontrak met Lüderitz te sluit, die statuut van die maatskappy op te stel en dit te laat registreer.³⁾

Die komitee het die volgende dag die koopverdrag met Lüderitz gesluit. In die verdrag het die kopers onderneem om onmiddellik 'n maatskappy met 'n kapitaal van 1200,000 mark op te rig met die doel om die Lüderitzbesittings „wirtschaftlich einzurichten.“⁴⁾ Lüderitz het behalwe sy handelsregte, private geboue, handelware en lewende hawe, al sy regte en eiendom in D.S.W.A. vir 500,000 mark aan die maatskappy verkoop. Van die bedrag sou hy 300,000 mark in kontant ontvang en die balans as aandele in die maatskappy. Die eerste 100,000 mark se aandele sou hy ontvang nadat 600,000 mark se aandele verkoop is en die orige 100,000 mark se aandele nadat al die aandele van die maatskappy verkoop

---

1. Sander: Gesch. der D.E.G., I, Notule van byeenkoms, p.20.

2. Ibid. p.21.

3. Ibid. p.22.

4. E.B.1853, UIF bl bdl, Prüfungskommission: Vertrag, 3-4-1885, p.93.

is.¹⁾ Die kopers het ook alle uitgawes insluitende dié van die ekspedisies, vanaf 1 Maart oorgeneem en sou alle uitgawes wat Lüderitz in die verband alreeds betaal het aan hom vereffen.²⁾ Twee dae later is die maatskappy, Deutsche Kolonial-Gesellschaft für Südwest-Afrika, se statuut goedgekeur.³⁾ Die beheer oor en die administrasie van die maatskappy het berus by die algemene vergadering van aandeelhouders, die direksie en die bestuur.⁴⁾

Die algemene vergadering se funksies was om die lede van die direksie te verkies, die jaarlikse balansstaat goed te keur, te besluit hoe hoog die dividende sou wees, goedkeuring te verleen om aandele bo die voorgeskrewe 1200000 mark uit te reik en om die statuut te wysig.⁵⁾

Die direksie sou bestaan uit minstens vyf lede en hoogstens 20 wat vir 'n tydperk van drie jaar aangestel word. Hulle pligte was: Die keuring van aansoeke vir aandeelhouders, verkiesing van die bestuur, uitreiking van instruksies, goedkeuring van uitgawes wat bo 1000 mark beloop het, goedkeuring vir die koop of verkoop van vaste eiendom, toesig oor die bestuur en die goedkeuring van die balansstaat alvorens dit aan die algemene vergadering voorgelê word.⁶⁾

Die bestuur sou uit drie lede bestaan wat vir 'n tydperk van drie jaar aangestel sou word. Hulle sou

-
1. Z.B.1853, UIV b1, bdl: Prüfungskommission: Vertrag, 3-4-1835, p.93(a).
  2. Ibid: pp.93(a)-94.
  3. Ibid: Statuut, 5-4-1835, p.63(a).
  4. Ibid: Paragraaf 7, p.60(a).
  5. Ibid: Paragraaf 9, pp.60(a)-61.
  6. Ibid: Paragrafe 10 en 11, pp.61-62.

verantwoordelik wees vir die administrasie en algemene bestuur van die maatskappy.¹⁾

Die Duitse departement van Handel sou van owerheidsweë verantwoordelik wees vir die algemene toesig oor die maatskappy. Die departement se verteenwoordiger het die reg gehad om alle vergaderings van die besturende liggame by te woon en kon te eniger tyd insae in die boeke en ander dokumente van die maatskappy verkry.²⁾ Die maatskappy se kapitaalvermoë van 1200,000 mark sou verkry word deur die uitreiking van aandele wat elk 1000 mark sou bedra.³⁾

Onmiddellik nadat die statuut goedgekeur is, het die stigtingskomitee by die Duitse regering aansoek gedoen dat kragtens die bepalinge van die Duitse wet op maatskappye die ko-operasiereg aan die maatskappy verleen word.⁴⁾ Aan die versoek is kragtens „der Allerhöchste Erlass“ van 13 April 1885, goedkeuring verleen en aan die maatskappy is „die Rechte einer juristischen Person“ verleen.⁵⁾ Die Deutsche Kolonialgesellschaft für Südwest-Afrika was nou wat Bismarck bedoel het, naamlik 'n geprivilegieerde maatskappy met omvattende magte.

Op 30 April het die eerste algemene vergadering van die maatskappy plaasgevind en die eerste direksie is verkies. Dit het uit 17 lede bestaan.⁶⁾ Hiermee

-
1. Z.B.1853, UIV bl bdl, Prüfungskommission: Statuut, 5-4-1885, paragraaf 12, p.62.
  2. Ibid: paragraaf 15, p.63.
  3. Ibid: paragraaf 14, p.62(a)-63.
  4. Sander: Geschichte der D.K.G., I, p.23.
  5. Z.B.1853, Prüfungskommission: Allerhöchster Erlass, 13-4-1885, p.58.
  6. Bericht des Vorstandes des Deutschen Colonial-Gesellschaft f. S.W.A., erste Geschäftsjahr, p.1 et seq.

was die stigtingskomitee se taak afgehandel en hulle is ontbind.¹⁾

Die maatskappy het dit baie gelukkig getref. Terwyl dr. Hammacher en die stigtingskomitee met Lüderitz onderhandel het, het sy agente in Suidwes-Afrika 'n belangrike grondtransaksie deurgevoer, 'n paar mynkonsessies verkry en die aanvoerwerk vir die aankoop van die Kaokoveld gedoen.

Ludwig Kock het op 21 Februarie 1885 'n baie gunstige mynkonsessie van Jan Jonker oor die Afrikanerhottentotte se gebied verkry.²⁾ Lüderitz het die alleenreg verkry om in Jonker se gebied na minerale „zu suchen und zu bearbeiten“. Indien hy minerale vind, kon die myn die eerste ses maande vry ontgin word en daarna moes Lüderitz R20 vir die myn betaal. Verder kon Lüderitz ook in die hele gebied spoorweë en paaie na gelang van die bestaande behoeftes bou.³⁾ Aansluitend hierby het Jan Jonker dieselfde dag ook 'n proklamasie uitgevaardig waarin hy al die vorige mynkonsessies „terug nemen, en als niet gegeven zal aangezien worden.“⁴⁾

By wyse van 'n tweede proklamasie het Jan Jonker sy stamgebied se grense aangedui. Die wes-grens tussen die Kuiseb en die Swakoprivier het saam met die Topnaars se oosgrens geloop. Vanaf Morebis in die Swakoprivier het dit oor Annawood, naby Etjimbingwe, na Windhoek gegaan, hiervandaan oor Aris na die Gamsberg en dan weer na die Kuiseb waar dit by die Topnaars se

-
1. Moritz Schanz: West-Afrika, p.352.
  2. Z.B.2030, III d24 bdl, Afrikaner-Hottentotten: Vertrag, 21-2-1885, p.5 et seq.
  3. Ibid: pp.5-7.
  4. Ibid: Proklamasie, 21-2-1885, p.8.

grens aangesluit het.¹⁾ Jonker wat intussen van die Britse onttrekking verneem het,²⁾ het homself nou in die arms van die Duitse rykaregering gewerp. Op 22 Februarie het hy die Duitse Keiser skriftelik versoek om sy grondgebied onder Duitse beskerming te plaas.³⁾

Ludwig Kock het sy onderhandelinge met Jonker voortgesit en op 16 Mei, 16 dae nadat die Deutsche Kolonialgesellschaft opgerig, is, daarin geslaag om die Afrikaners se grondgebied, soos omakryf in die grensproklamasie van Februarie, vir Lüderitz aan te koop.⁴⁾ Al wat die Hottentotte uitgehou het, was hulle private reg op Windhoek en die daarby behorende weiveld. Die koopsom vir die hele gebied was R200.⁵⁾ Dit was 'n baie waardevolle aanwinst vir die maatakappy, want dit het die hele Khomashoogland, een van die beste gebiede vir beesboerdery in Suidwes, ingesluit.⁶⁾ asook die Matchlessmyn wat in die sestigerjare so lonend ontgin is.

Waldemar Belck wat in Augustus 1884 saam met August Lüderitz na Walvisbaai gekom het, het teen die end van Januarie 1885 na die Kaokoveld vertrek.⁷⁾ Te Otjitambi het Belck samesprekings met Cornelius Swartbooi, die Swartbooi-kaptein, gevoer en die aanvoerk werk vir die aankoop van hulle grondgebied gedoen.⁸⁾

-
1. Z.B.2030, VII d24 bdl, Afrikaner-Hottentotten: Grenze, 21-2-1885, p.9; Mag. Walvis. (ongeorden): Brieweboek, 309B, Simpson-O.S.N.S., 21-2-1885.
  2. Mag. Wal.(ongeorden): Brieweboek, 309B, Simpson-O.S.N.S. 21-2-1885.
  3. Z.B.2030, VII d24 bdl, Afrikaner-Hottentotten: Jonker-Keiser, 22-2-1885, p.11.
  4. Ibid: Kaufvertrag, 16-5-1885, p.14.
  5. Ibid: Paragrafe 1 en 2, p.14.
  6. Rohrbach: Deutsche Kolonial-wirtschaft, I; p.137-150.
  7. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 30-1-1885.
  8. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedelung usw: Belck-Konsul-generaal, 31-3-1885, pp.106-107.

Kock het, nadat hy sy onderhandelinge met die Afrikaners afgehandel het, ook na Otjitambi vertrek¹⁾ en op 19 Junie die Kaokoveld van Cornelius Swartbooi gekoop.²⁾ Die koopsom was ook R200, maar „den Ort Nattbout (Okombahe)³⁾ und das dazu gehörige Weideland“ was van die koopverdrag uitgesluit. Die Swartbooi-hottentotte sou verder ook R10 ontvang vir elke myn wat in die gebied ontgin word.⁴⁾ Die grense van die verkoopte gebied is in 'n proklamasie wat dieselfde dag verskyn het, omskryf. Vanaf Omaruru sou die grens na die mond van die Omaruru-rivier gaan, dan langs die kus tot by Kaap Frio, vandaar na Swartbooisdrif op die Kunene en dan oor Nattbout en Ameib na Omaruru.⁵⁾

Van die Swartboois af het Kock na die deel van die Topnaarstan wat te Sesfontein onder kaptein Jan Uichinab gewoon het,⁶⁾ vertrek. Van hulle het hy op 4 Julie 'n verklaring verkry waarin hulle afstand doen van hulle aanspraak op die Kaokoveld en die koopverdrag met Cornelius Swartbooi erken.⁷⁾ Hiervan sou egter uitgesluit wees Sesfontein „en het daartoe behoorende weiland“ wat die Topnaars se private eiendom sou bly. Die Topnaars het R100 vir hulle regte ontvang en sou verder nog R10 vir elke myn wat in die gebied

-
1. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 5-5-1885.
  2. Z.B.1853, UIV bl bdl, Kommission: Vertrag mit Cornelius Swartbooi, 19-6-1885, p.102(a).
  3. Z.B.1854, UIV cl bdl, Dt. K. Ges.: Gesellschaft-Bismarek, 7-9-1885, p.6.
  4. Z.B.1853, UIV bl bdl, Kom.: Vertrag mit C. Swartbooi, 19-6-1884, paragrawe 1 en 2, p.102(a).
  5. Z.B.1860, UIV c3 bdl, Ausprüche: Proklamasie 19-6-1885, pp.8-9.
  6. Z.B.1. AI a2 bdl, Verträge: Over de Topnaars, 4-12-1884, p.69 et seq.
  7. Z.B.1854, UIV cl bdl, Dt. K. Ges.: Vertrag, 4-7-1885 pp.18-18(a).

ontgin word, ontvang.¹⁾ Deur die drie koopverdrae het die maatskappy se grondgebied in Suidwes-Afrika tot ongeveer 240,000 vierkante kilometer aangegroei.²⁾

Die Deutsche Kolonialgesellschaft het voor 'n moeilike en onbenydenswaardige taak gestaan. In Suidwes-Afrika, hulle arbeidsveld, was die interne politieke toestande baie vloeibaar en onseker. Die Transgariëp-handel was dood en daar was geen teken van 'n oplewing nie. Die Lüderitz-onderneming was weens sy swak administrasie in 'n gaos³⁾ en moes van die begin af weer opgebou word.

Die maatskappy se bestuur en direksie was onbekend met die toestand in Suidwes-Afrika en het boonop min kennis gehad van die beleid wat deur die maatskappy gevolg moes word. Die moontlikheid dat die maatskappy 'n sukses sou wees, was van die staanspoor af baie skraal.

-
1. Z.B.1854, UIV C1 bdl, Dt. K. Ges.: paragraaf 2, p.18.
  2. Dr. W. Külz: Deutsch-Südafrika im 25 Jahre deutscher Schutzherrschaft, p.11 en p.288.
  3. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Görring, 13-4-1886, p.146.

HOOFSTUK VII

DIE EERSTE FASE VAN DIE BISMARCK-BELEID

Die Deutsche Kolonialgesellschaft het ongeveer 'n kwart van die Transgariep se grondgebied besit. Dit was wel die maatskappy se private eiendom, maar die soewereiniteitsreg oor die gebied was in die hande van die Duitse regering wat die kusstrook in Augustus 1884 formeel geannekseer het.¹⁾ Die Duitse regering was dus verantwoordelik vir die uitoefening van die staatsgesag (Staatsgewalt) in hierdie gebiede.²⁾

Die soewereiniteit van die hinterland d.w.s. van die gebiede wat as die Duitse invloedssfeer bekend gestaan het, het volgens regsgeleerdes soos Hesse en von Stengel, ook by die Duitse regering berus. Dit het geskied toe Groot Brittanje die hinterland as 'n Duitse invloedssfeer erken het. Al was nog moes plaasvind, was om die Inboorlinge onder die Duitse staatsgesag te plaas. Dit wou Bismarck nie met wapengeweld nie, maar deur die sluiting van Schutzverträge doen.³⁾

Bismarck se plan was om die „Hocheitsrecht“ nie net oor die maatskappy se eiendom nie, maar, sodra die tyd daarvoor ryp was, oor die hele Transgariep aan die Deutsche Kolonialgesellschaft oor te dra.⁴⁾ Die Allerhöchste Kabinetsorde van 13 April 1885 was die eerste stap in hierdie rigting, „und alle Massnahmen der Reichsregierung zielten darauf hin, der Gesellschaft

-
1. von Koschitzky: Deutsche Kolonialgeschichte, p.79 et seq.
  2. H. Hesse: Die Schutzverträge in Südwest-Afrika, p.12.
  3. Hesse: Die Landfrage in Südwestafrika, I, p.84.
  4. Ibid, p.83.

die Hoheitsrechte in den unter den Schutz des Reiches gestellten Gebieten zwischen Oranje und Kunene zu verschaffen und ihr deren Ausübung unter der Oberhoheit des Reiches zu übertragen."¹⁾ Die becogde oktrooi (Schutzbrief) is egter nooit aan die maatschappy uitgereik nie.²⁾ Die rede hiervoor was die feit dat die Britse regering daarop aangedring het dat die Britse onderdane in die Transgariep onmiddellik beskerm moes word.³⁾ 'n Bykomende rede was vermoedelik dat daar van die begin af twyfel oor die maatskappy se sukses bestaan het.

Onder dié omstandighede was die Duitse regering genoodsaak om so gou moontlik voorsiening te maak vir die uitoefening van die staatsgesag.⁴⁾ Met 'n bykans koersagtige haas het das auswärtige Amt begin om die nodige administratiewe masjienery saam te stel. Landgerichtsrat dr. E. Göring,⁵⁾ wat destyds aan die Landgericht (streekshof) van Metz verbonde was,⁶⁾ is as „Kommissar für das Südwest-afrikanische Schutzgebiet" aangestel.⁷⁾ Dr. Göring moes tot 1 April 1886 verlof vir afwesigheid vra en as dit toegestaan is, moes hy gereed maak om so gou moontlik te vertrek. Hy het 'n salaris van 12,000 Mark (R1200) plus 'n toelaag van 1,000 mark (R100) per jaar ontvang, asook 'n vrye woning.⁸⁾ Hy is ook as Duitse konsul vir Walvisbaai

-
1. Hesse: Die Landfrage in S.W.A., I, p.83.
  2. U.G.41-'26, Rehoboth-Kommissie, p.53.
  3. Külz: Deutsch-Südafrika im 25 Jahre deutscher Schutzherrschaft, pp.187-188.
  4. Hesse: Die Schutzverträge in S.W.A., p.12.
  5. Dr. Göring was die vader van dr. Hermann Göring.
  6. Dt. k. Zeit., 1886, IIIde Jaargang, No.1, p.6.
  7. E.B.1. Af 31 bdl, Inbesitznahme: Hatzfeldt-Göring, 23-4-1885, p.66.
  8. Ibid: p.66(a); E.B.481, Ea 3 bdl, Etat: Ausgaben, 1886/87, p.1(b).

by die Britse regering geakkrediteer en het onder die Duitse Konsul-generaal van Kaapstad geressorteer.¹⁾

Dr. Göring was verantwoordelik vir die uitoefening van die regspleging in die stamgebiede, waar dit kragtens die Schutzverträge reeds gereël was, sowel as in die gebiede waar nog verdrae gesluit sou word. Hy moes ook die aanvoerwerk vir die handhawing van die Duitse gesag doen en het die bevoegdheid gehad om proklamasies (Verordnungen) uit te vaardig. As gevolmagtigde verteenwoordiger van die Duitse regering kon hy ook verdrae met die Inheemse stamme sluit.²⁾ Sy posisie was in baie opsigte dieselfde as C. Palgrave s'n - „dem auswärtigen Amt gegenüber eine berichtende im Schutzgebiete eine beratende.“³⁾

Dr. Göring het 'n personeel van twee lede gehad, naamlik Referendar Luis Nels en Feldwebel (Sersjant) Hugo von Goldammer. Nels was verbonde aan die geregshof van Elsas-Lotaringe en sou in sy hoedanigheid as sekretaris verantwoordelik wees vir administratiewe aangeleenthede.⁴⁾ Von Goldammer, wat tot die rang van Polizeiwachtmeister bevorder is, sou benewens bode van die hof ook gevangenisopsigter wees en moes boonop 'n aantal Inboorlinge as nie-blanke konstabels oplei.⁵⁾

Voor dr. Göring vertrek het, het hy, in opdrag van die Auswärtige Amt, eers al hulle dokumente oor

-
1. P.M.278: Minute nr.110 S.W., Upington-Goewerneur, 29-7-1885; G.H.28/119, Enclosures: Bieber-Col. Sec., 24-7-1885, bylaag nr.1. by despatch nr.100, Ggew.-S.O.S., 5-8-1885.
  2. Kulz: Deutsch-Südafrika usw. p.188.
  3. von Francois: Deutsch-Südwest-Afrika, p.17.
  4. Z.B.2381, Eingangsjournal: Auswärtiges Amt-Nels, 27-2-1888, no.73.
  5. W.A., von Goldammer-aanwys (ongeorden): Personeelakte, Auswärtiges Amt-vonGoldammer, 26-5-1885.

Suidwes in Berlyn deurgewerk en hom sodoende op hoogte van sake gestel.¹⁾ Hy het ook met dr. Fabri van die Rynse sendinggenootskap en outeur van die boek „Bedarf Deutschland der Kolonien“, 'n onderhoud gevoer oor die politieke ontwikkeling in Suidwes-Afrika vanaf die Britse onttrekking in 1880.²⁾ Dr. Hugo Hahn, die man vir wie die Kaapse regering in 1882 as „Special Commissioner“ na die Transgariep gestuur het, het in 'n lang brief vanaf Godesberg, Duitsland gepleit dat die Duitse regering Kamaherero in sy stryd om die opperheerskappy moes help. Dit sou bydra tot die rus en vrede in die Transgariep. Die stamme met wie daar verdrae gesluit is, was almal onbenullige stammeties wat nog net 'n rowersbestaan gevoer het.³⁾ Om sake vir dr. Göring te vergemaklik, het dr. Hahn 'n lang brief aan Kamaherero geskryf en hom probeer oorrede om 'n Schutzvertrag met die Duitse regering aan te gaan. Hy betig die Hererokaptein dat hy toelaat dat die omliggende stamme wat sover net struikrowers was, die Herero's se stangebiede aan vreemdelinge verkoop. Die tyd het aangebreek dat Kamaherero wys dat hy nog baas en heer in sy eie huis is. Die Britse regering het hulle vergoed uit Damaraland onttrek en Kamaherero moet die hand van vriendskap aan die Duitse regering reik. Dr. Göring is op pad na die Transgariep en dit is in die Herero's se eie beswil dat hulle 'n vriendskapsverdrag met die Duitsers sluit.⁴⁾ Von Lilienthal wat mynbelange in die Transgariep gehad het, het in samewerking met dr.

-
1. Z.B.l. AI al bdl, Inbesitznahme: Hatzfeldt-Göring, 23-4-1885, p.66.
  2. Ibid: Hahn-Göring, 9-7-1885, p.81.
  3. Ibid: pp.81-82.
  4. Z.B.l. AI al bdl, Inbesitznahme: Hahn-Kamaherero, 9-7-1885, pp.83-84.

Hahn 'n ellelange verslag oor die minerale rykdom van die nuwe kolonie opgestel.¹⁾ In 'n begeleidende brief het Von Lilienthal hom by dr. Hahn aangesluit en gepleit dat Kamaherero gehelp moes word om die opperheerskappy te verkry.²⁾

Die Duitse outoriteite was ook baie angstig om Schutzverträge met die Inboorlingstamme, wat reeds deur bemiddeling van Vogelsang daarvoor gevra het, te sluit.³⁾ Langs dié weg sou die Duitse staatsgesag na die hinterland uitgebrei word. Om die sluiting van die verskillende verdrae te bespoedig is dr. Karl Gotthilf Büttner, 'n gewese Rynse sendeling wat vanaf 1870 tot 1880 te Otjimbingwe werksaam was,⁴⁾ gevra om die taak te onderneem en om dadelik na Goidwes-Afrika te vertrek.⁵⁾ Aan dr. Büttner is net soos in die geval van dr. Göring volmag verleen om verdrae met die Inboorlingstamme te sluit.⁶⁾

Dr. Büttner vertrek in die voorjaar van 1885 uit Duitsland, land in Angra Pequena⁷⁾ en reis oor Bethanie na Warmbad.⁸⁾ Die plaaslike Rynse sendeling, missionar C. Wandres, was op besoek in Keetmanshoop⁹⁾ en dr. Büttner was genoodsaak om alleen met die Bondel-swartshottentotte te onderhandel. Hoewel hy verskeie

-
1. Z.B.I. AI al bdl, Inbesitznahme: Memo oor mynkon-sessies, (ongedateerd), pp.94-99.
  2. Ibid: von Lilienthal-Göring, 20-7-1885, p.74-74(a).
  3. Hesse: Die Schutzverträge in S.W.A., p.12.
  4. Berichte der Rh. Miss. Ges., 1894, 51 Jaargang, no.1, p.24.
  5. Kütz.: Deutsch-Süd-Afrika usw., p.15.
  6. Ibid: p.188.
  7. Dt. K.-blatt, 1894, V Jaargang, nr.2, p.42.
  8. Quellen 9: Bericht, Wandres, Keetmanshoop, 20-8-1885, p.8.
  9. Ibid: p.7.

onderhandelinge met Willem Christiaan en sy raad gehad het, het hy geen welslae gehad nie.¹⁾ Kaptein Christiaan se standpunt was dat hy jaarliks nog 'n traktement van R100 van die Kaapse regering ontvang en hom aan hulle gebonde beskou.²⁾ Op 2 Julie, d.w.s. nadat dr. Büttner al vertrek het, het Christiaan soos volg aan hom geskryf: „Ik heb als opperhoofd van myn land en volk, myne ambtenaren, raadslieden en volk na uw vertrek van hier byelkander geroepen en gesproken over het door uw aan my voorgestelde traktaat, en ik en myn volk vinden het voor ons onmogelyk om met U ed. namens zyn majesteit den Duitscher Keizer eenig traktaat te sluiten.”³⁾

Vanaf Warmbad het dr. Büttner na Berseba vertrek waar hy baie onverwags opgedaag het.⁴⁾ Jakobus Isaak, wat toe alreeds die Duitse regering versoek het om 'n beskermingsverdrag met hom te sluit, was baie begerig dat dit moes geskied. Dr. Büttner het gemeen dat Jakobus, wat die kapteinskap deur 'n set verkry het, met die verdrag wou verseker dat sy seun Samuel Isaak hom wil opvolg. Daar het op daardie tydstip gevaar bestaan dat Christiaan Goliath vir Jakobus kon opvolg.⁵⁾ Die onderhandelinge het baie vinnig gevlot en op 28 Julie is die verdrag onderteken. In artikel een het die Berseba-hottentotte gevra dat die Duitse Keiser „de bescherming” oor hulle en hulle grondgebied moet oorneem.⁶⁾ In ruil vir die beskerming het die Hotten-

-
1. Z.B.2029, WII d18 bdl, Stamm des Bondelzwarts: Ongedateerde nota van Büttner, p.5.
  2. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Konsul-Generaal, Kaapstad-Göhring, 20-11-1885, p.115.
  3. Z.B.2029, WII d18 bdl, Stamm d. Bondelzwarts: Christiaan-Büttner, 2-7-1885, p.7.
  4. Quellen 14: Bericht, Hegner, Berseba, Julie 1885, p.70.
  5. Z.B.2029, Ibid: Nota van Büttner, ongedateer, pp3-4.
  6. Z.B.2029, Ibid, Bondelzwarts: Verdrag, 28-7-1885, p.5; Z.B.2026, WII C4 bdl, Bersebaletate: Verdrag, 28-7-1885, p.5. Hoewel hier geen sprake van die oorhandiging van die soewereiniteitsreg was nie, meen wyle regter J. de Villiers dat dit tog die geval was. vgl. U.G.41-26, Rehoboth-Rom., pp.48-60.

totte onderneem om geen grond aan 'n vreemde moondheid sonder die goedkeuring van die Duitse regering te verkoop nie. Duitse onderdane sou vrye toegang tot die gebied hê en kon ook vrylik beweeg, maar hulle moes die instellings van die Hottentotte respekteer. Alle straf- en siviele sake tussen blankes, sowel as tussen blankes en Berseba-Hottentotte, sou deur 'n Duitse regter verhoor word.¹⁾ Origens was die verdrag presies dieselfde as die een wat met die Bethanie-hottentotte die vorige jaar gesluit is.²⁾

Nadat dr. Büttner 'n sendingkonferensie te Bethanie bygewoon het, het hy, vergesel van Missionar Rust, op 10 Augustus daarvandaan na die Witbooiestan te Gibeon vertrek.³⁾ By sy aankoms in Gibeon het dr. Büttner gevind dat Hendrik Witbooi reeds in Julie met sak en pak Gibeon verlaat het op sy voorgenome tog na Hereroland. Dit was Hendrik se tweede poging om na Noord-Hereroland te gaan. Die eerste poging het hy die vorige jaar in Junie aangewend.⁴⁾ Moses Witbooi, wat ook nog steeds geweier het om 'n Schutzvertrag met die Duitse owerheid aan te gaan, het enige dae voor dr. Büttner se aankoms ewe skielik na die Veldskoendraers vertrek.⁵⁾ Dr. Büttner het egter 'n vergadering van die Hottentotte wat op Gibeon was, belê en die doel van sy besoek aan hulle verduidelik. Daarna het hy

-
1. Z.B.2026, WII C4 bdl, Bersebaleute: Verdrag, 28-7-1885, pp.5-7; Z.B.2029, WII d18 bdl, Bondelzwarts: Verdrag, 28-7-1885, p.5 et seq.
  2. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Büttner-Göring, 2-8-1885, p.100.
  3. W.A., Rust-aanwins, Tagebuch von F. Rust, 29-7-1885, 10-8-1885 en 14-8-1885; Z.B. AI al bdl, Inbesitznahme: Büttner-Göring, 2-8-1885, p.100(a).
  4. Vedder: Das Alte S.W.A., p.634; Spiecher: Die Rh. Mission in Hereroland, p.84.
  5. Quellen 17: Bericht, F. Rust, Gibeon, 13-11-1885, p.96.

voor sy vertrek 'n afskrif van die verdrag wat hy met die Berseba-hottentotte gesluit het aan missionar Rust oorhandig. Dit moes aan Moses Witbooi oorhandig word met die versoek om dit te teken indien die Witbooi-stam onder Duitse beskerming wou kom.¹⁾

Op 24 Augustus het dr. Büttner sy reis na kaptein Manasse van Hoachanas voortgesit. Die Duitse konsul-generaal het Manasse toe alreeds van Büttner se besoek verwittig.²⁾ Manasse was baie ontsteld oor die oosgrens, die 20ste oostelike lengtelyn, wat deur sy grondgebied gegaan het en „ein Stück Land, welches vielleicht zu den für die Landwirtschaft werthvollsten Theilen des Protectorates gerechnet werden muss" afgesny het. Dit was ook 'n baie belangrike jagveld vir die Boesmans.³⁾ Dr. Büttner het in 'n brief aan die Duitse konsul-generaal ook die aandag daarop gevestig dat die Rooinasie om Duitse beskerming gevra het nog voor die oosgrens vasgestel is.⁴⁾ Op advies van dr. Büttner het Manasse na die sluiting van die beskermingsverdrag by die Kaapse outoriteite beswaar gemaak teen die verdeling van sy grondgebied.⁵⁾ Die Duitse regering het die aangeleentheid ook in Londen aanhangig gemaak. Die Britse regering was nie bereid om die grens ten gunste van die Rooinasie te verander nie, maar hulle het geen beswaar daarteen gehad dat die Boesmans in die gebied

-
1. Quellen 17: Bericht, F. Rust, Gibeon, 11-1-1886, p.100.
  2. Quellen 6: Bericht, Judt, Hoachanas, 10-9-1885, p.54.
  3. Z.B.2029, WII d21 bdl, Rotes Volk: Büttner-Duitse konsul, Kaapstad, 1-9-1885, p.21.
  4. Ibid: p.21.
  5. Z.B.2029, WII d21 bdl, Rotes Volk: Manasse-Kaapse regering, 6-9-1885, p.22.

wat in Betsjoeanaland-protectoraat geval het, jag nie.¹⁾

Die onderhandelinge oor die sluiting van 'n beskermingsverdrag het goed gevorder. Manasse en sy raad het die Berseba-verdrag in beginsel aanvaar. Die enigste aspek waarteen hulle beswaar gemaak het, was dat straf- en siviele sake tussen blankes en Hoachana-hottentotte deur 'n Duitse regter verhoor moes word.²⁾ Manasse wou hê dat die Hottentotte in so'n geval deur die Rooinasie se regters en die blankes deur die Duitse regters verhoor moes word. Daarvoor het Büttner nie kans gesien nie.³⁾ Eindelik is toe ooreengekom dat die wyse waarop dergelike hofsake verhoor sou word „later door overeenkomst tuschen de Deutsche regering en den Kaptein van die Roode Natie vasgezet worden.“⁴⁾ Origens was die verdrag woordeliks dieselfde as dié van die Berseba-verdrag. Die verdrag is op 2 September 1885 gesluit.⁵⁾ By 'n formele plegtigheid wat nog dieselfde dag gehou is, is die Duitse vlag amptelik gehys „und ein Hoch auf S.M. unseren alten deutschen Kaiser (war) ausgebracht.“⁶⁾

Vanaf Hoachanas het dr. Büttner na Rehoboth vertrek. Hermanus van Wyk en sy raad het die Berseba-verdrag in beginsel ook aanvaar, maar hulle het dit teen die reëling oor die verhoor van hofsake gehad. Op aandrang van die Basters is toe bepaal dat geskille tussen

-
1. African 305, Further Cor. re Angra Reg.: Lister-Col. Of., nr.60, met bylaag, pp.65-66.
  2. Z.B.1. A1 a1 bdl, Inbesitznahme: Büttner-Göring, 1-9-1885, p.109-109(a).
  3. Ibid: p.109(a).
  4. Z.B.2029, WII d21 bdl, Rotes Volk: Verdrag, 2-9-1885, par.5, p.19; Z.B.1, A1 a2 bdl, Verträge: Verdrag met Rooinasie, 2-9-1885.
  5. Z.B.2029, WII d21, Rotes Volk: Verdrag, pp.17-20; Ibid: Nota van dr. Büttner oor Rooinasie, onge-dateerd, pp.23-24.
  6. Quellen 6: Bericht, Judd, Hoachanas, 10-9-1885, p.54.

blankes en Basters gesamentlik deur 'n Duitse en 'n Basterregter verhoor sou word.¹⁾ In gevalle van appél sal die saak slegs deur 'n Duitse regter verhoor word.²⁾ Na die ondertekening van die verdrag op 15 September is die Duitse vlag amptelik by die kaptein se huis gehys.³⁾ By hierdie geleentheid het dr. Büttner ook 'n proklamasie uitgereik waarin hy verklaar het „dat Zijne Majesteit die regten en die vryheid aanerkend, welke zich die Basterds te Rehoboth hebben verworven.” Vroeëre verdrae sou erken en gespekteer word en die Duitse onderdane sou die bestaande wette eerbiedig.⁴⁾ Dr. Büttner se taak in Namaland was afgehandel en hy het na Okahandja vertrek waar hy dr. Göring ontmoet het.⁵⁾

Laasgenoemde het, vergesel van Nels en Von Goldammer, op 25 Augustus met die kusvaarder Namaqua in Angra Pequena aangekom en met sy werksaamhede begin.⁶⁾ Hy neem die amptelike stukke by Heinrich Vogelsang oor en ontslaan hom as provisoriese konsul.⁷⁾ Josef Frederiks van Bethanie is van Vogelsang se ontslag in kennis gestel en dr. Göring het die Bethanie hottentotte ook meegedeel dat hy vanaf Rehoboth oor Gibeon na Bethanie sou reis om hulle te besoek.⁸⁾ Tot sy ontsteltenis moes die Kommissaris ook vind dat Lüderitz se

-
1. Z.B.I. AI a2 bdl: Verträge: Verdrag, 15-9-1885.
  2. Z.B.I. AI a1 bdl, Inbesitznahme: Büttner-Göring, 15-9-1885, p.111.
  3. Quellen 22: Bericht, Heitmann, Rehoboth, 1885, p.312.
  4. Quellen 22: Proklamation, 15-9-1885, p.319.
  5. Dt. Kolonialzeitung, III Jahrgang, 1886, nr.2, p.39.
  6. Conradt: Erinnerungen aus Zwanzig Jahren, usw., p.34.
  7. Z.B.I. AI a1 bdl, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 2-9-1885, p.91.
  8. Ibid: Göring-Frederiks, 30-8-1885, p.104.

nuwe bestuurder, Müller, op wie Lüderitz al sy hoop gevestig het om van die faktorei 'n sukses te maak,¹⁾ met almal oorhoeks gelê het. Die verhouding tussen Müller en Vogelsang was so gespanne dat Vogelsang en Lahnstein, wat deur Müller ontslaan is, fort Vogelsang verlaat het en in Radfordbaai gaan woon het. In weerwil van dr. Göring se bemoeiings kon hy sake nie meer in die reïne bring nie.²⁾

Volgens dr. Göring se opdrag moes hy sy hoofkwartier te Angra Pequena inrig totdat oor 'n geskikter plek besluit is.³⁾ Hy het Angra Pequena as ongeskik beskou en het daar en dan besluit om die Deutsche Kolonialgesellschaft, wat sy hoofkwartier te Otjimbingwe ingerig het, te volg.⁴⁾ By sy aankoms in Walvisbaai het dr. Göring al die Namahoofde van sy aankoms verwittig en hulle meegedeel dat hy hulle binnekort sou besoek.⁵⁾ Hy het vanaf Walvisbaai per ossewa⁶⁾ na Otjimbingwe gereis waar hy sy hoofkwartier in die ou Augustineumgebou, wat hy van die sendelinge gehuur het, ingerig het.⁷⁾

Dr. Göring se eerste groot taak in Suidwes-Afrika was om in opdrag van die Auswärtige Amt 'n Schutzverdrag met Kamaherero te probeer sluit.⁸⁾ Die Herero-

-
1. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Lüderitz-Göring, 25-8-1885, p.107.
  2. Ibid: Göring-Bismarck, 2-9-1885, p.91.
  3. Ibid: Hatzfeldt-Göring, 23-4-1885, p.67.
  4. von Bülow: Drei Jahre im Lande H. Witbooi, p.97.
  5. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 2-9-1885, p.92.
  6. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung: Nota van dr. Göring oor 'n reis per ossewa, ongedateerd, p.117 et seq.
  7. von Francois: Deutsch-Südwest-Afrika, p.18.
  8. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 2-9-1885, p.81; Schanz: West-Afrika, p.352.

opperhoof het toe alreeds te kenne gegee dat hy bereid is om so'n verdrag te sluit.¹⁾ Die verandering in Kamaherero se houding is deur verskillende faktore veroorsaak. Die vernaamste rede was beslis die terugtrekking van die Britse gesag.²⁾ Dit het Kamaherero in 'n baie netelige posisie gelaat en die besluitelose Hererokaptein was „eine Weile ins schwanken.“³⁾ Juis op hierdie kritieke tydstip het Vogelsang vanaf Angra Pequena weer aangebied om met hom oor die sluiting van 'n beskermingsverdrag te onderhandel.⁴⁾ Dit is gevolg deur dr. Hugo Hahn se brief vanaf Godesberg wat Kamaherero omstreeks dieselfde tyd ontvang het.⁵⁾ Dr. Hahn se brief het by Kamaherero die indruk geskep dat die Duitse regering bereid was om die Herero's teen die Namakaptein, Hendrik Witbooi, die Herero's se nuwe aartsvyand, te beskerm.⁶⁾ Hendrik Witbooi was toe, soos ons alreeds gesien het, juis in aantog en gevolglik het Kamaherero hom bereid verklaar om 'n beskermingsverdrag aan te gaan.⁷⁾

Politieke verwikkelinge het vanaf hierdie tyd-
vak mekaar met 'n baie vinnige tempo opgevolg. Voordat die Duitse Kommissaris Okahandja kon bereik, het Robert

-
1. Lüderitz: Erschliessung: Dagboek v. Vogelsang, p.57.
  2. P.M.23, Minute, S.A.22, Robinson-Kamaherero, 5-3-1885, bylaag by Robinson-Sprigg, 7-3-1855; C-5180, Cor. re claims: p.12, bylaag by nr.13.
  3. Quellen 27: Bericht, Diehl, Okahandja, Jaarverslag, 1885, p.97; Mag. Wal. (Ongeorden). Brieweboek: (Afskrif) Kamaherero-Robinson, 4-6-1885.
  4. Lüderitz: Erschliessung. Dagboek van Vogelsang, p.57.
  5. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Hahn-Kamaherero, 9-7-1885, p.83 et seq.
  6. Quellen 27: Bericht, Diehl, Okahandja, 15-6-1885, p.86.
  7. Ibid, p.86.

Lewis, wat van Kamaherero se houding verneem het, daar opgedaag. Die besluitelose Kamaherero was 'n speelbal in die uitgeslape Lewis se hande en hy het die Herero-hoof baie maklik teen die Duitsers opgesweep.¹⁾ Op 9 September het Kamaherero in 'n baie lang brief aan die Duitse konsul-generaal in Kaapstad gekla dat Duitse onderdane die Topnaars se gebied gekoop het, „and are making proposals of protection to Namaqua and others I have permitted to dwell in portions of my Dominion and as such proceedings may give rise to complications which all Christian Nations should avoid, I deem it sufficient to me to notify to you officially the boundaries of Damaraland over which I rule as Paramount Chief.”²⁾ Die grense wat Kamaherero aangegee het, het die Kaokoveld en die suidelike Namaland ingesluit.³⁾ Die dag daarop het Lewis namens Kamaherero die Britse regering daarvan beskuldig dat hulle die Herero's se versoek om beskerming verwerp het. Nou is die Duitsers in sy land - „I do not want the Germans to have any of my country and never did.”⁴⁾ Terselfdertyd het Kamaherero ook aan Lewis 'n „Power of Attorney” uitgereik waarin die eertydse Kaapse handelaar opdrag gegee is „to do all things necessary to secure the protection of Her Most Gracious Majesty Queen Victoria and of Her Government of the Cape of Good Hope for me and my People.”⁵⁾

Vyf weke later het dr. Göring vanaf Otjima-

-
1. Quellen 27: Bericht, Diehl, Okahandja, verslag 1885, p.96.
  2. Z.B.1011, IXIII b6 bdl, Geog. und Ethnographische For.: Kamaherero-Duitse Konsul, 9-9-1885, p.32-32(a).
  3. Ibid: p.32(a).
  4. African 305, Further Cor. re Angra Peq.: bylaag by no.43, Kamaherero-Robinson, 10-9-1885, pp.55-56.
  5. Z.B.1533, RVII C32 bdl, Berggerechtsame: Power of Attorney, 9-9-1885.

bingwe op Okahandja aangekom.¹⁾ Die hele politieke prentjie was verander. Hendrik Witbooi, wat na Noord-Hereroland wou verhuis, se laer het naby Osona, sowat tien myl suidwes van Okahandja, gestaan. Op 15 Oktober het die slag van Osona plaasgevind. Hoewel die Herero's 'n oorwinning behaal het en die Witboois teruggedryf het, was die Witbooi-gevaar nog nie beëindig nie.²⁾ Trouens, Hendrik Witbooi het vier dae ná die slag aan Kamaherero geskryf - „ik zal in korten tyd by u komen op de zelfste plek. Zoo zet en wacht voor my.“³⁾ Kamaherero het geglo dat die Duitse regering die Herero's teen Hendrik Witbooi sou help⁴⁾ en gevolglik het hy besluit om 'n beskermingsverdrag met die Duitsers aan te gaan.⁵⁾ In die onderhandelinge wat gevolg het, het dr. Büttner wat intussen vanaf Rehoboth by dr. Göring aangesluit het, as raadgever opgetree.⁶⁾

Die onderhandelinge oor die sluiting van 'n beskermingsverdrag het baie glad verloop. Kamaherero het verklaar dat die „Power of Attorney“ wat hy aan Robert Lewis gegee het slegs 'n versoek om beskerming aan die Kaapse regering was. Hierop het dr. Göring aan hom verduidelik dat die Herero-gebied kragtens 'n Anglo-Duitse ooreenkoms binne die Duitse invloedssfeer val en dat die Kaapse regering hom amptelik uit die gebied onttrek het.⁷⁾

-
1. Dt. Kolonialzeitung, 1886, III Jaargang, nr.2, p.39.
  2. Schanz: West-Afrika, p.198; Quellen 27: Bericht, Diehl, Okahandja, 28-10-1885, p.89 et seq.; Dt. K. Zeitung, 1886, III Jaargang, nr.2, pp.39-40.
  3. V.R.V.9, Dagboek van Witbooi: Witbooi-Maharero, 19-10-1885, p.12 no.4.
  4. Z.B.I, AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 2-9-1885, p.92(a).
  5. von Bülow: Drie Jahre im Lande H. Witbooi, p.66; Spiecker: Die Rh. Miss. im Hereroland, p.38.
  6. Moritz Schanz: West-Afrika, p.352; Dt. K. Zeit., 1886, III Jaargang, nr.2, p.39.
  7. Z.B.1533, RVII C32 bdl, Berggerechtsame: Göring-Read and Nephew, 4-11-1887, pp.6-7.

Op 21 Oktober 1885 is die Schutzvertrag finaal afgerond en onderteken. Die verdrag was in beginsel dieselfde as die Berseba-verdrag.¹⁾ Alle straf- en siviele sake waarin net Herero's betrokke was, sou deur die Herero-regters soos in die verlede verhoor word. Hofsake tussen Herero's en blankes sou deur 'n Duitse regter verhoor word asook sake tussen blankes.²⁾ Na die ondertekening van die verdrag is die Duitse vlag amptelik gehys en dit is gevier deur 'n paar osse te slag.³⁾ Die grondgebied van die besluitlose Kamaherero was nou onder Duitse beskerming en almal het gehoop dat die Transgariëp 'n tydperk van voorspoed tegemoet sou gaan.⁴⁾

Ten tye van dr. Göring se besoek aan Okahandja was daar ook 'n drietal verteenwoordigers van Duitse mynorganisasies wat mynbelange in Suidwes-Afrika gehad het. Hulle hoofdoel was om mynkonsessies met die Hererokaptein te probeer sluit en hulle was dan ook baie suksesvol. Op 20 Oktober het Pieter Scheidweiler van Keulen 'n mynkonsessie van Kamaherero verkry oor die gebied besuide die Swakoprivier.⁵⁾ Die gebied se grense is nie aangegee nie, maar dit het beslis die gebied van Jonker Afrikaner ingesluit. Die voorwaardes waaronder myne ontgin sou kon word, sou later vasgestel word.⁶⁾ Vier dae later is aan Schmerenbeck van Bremen die alleen-

-
1. Z.B. AI a2 bdl, Verträge: Verdrag met Kamaherero, 21-10-1885.
  2. Ibid; Dt. K. Zeit., IV Jaargang, 1887, nr.12, p.367.
  3. Quellen 1: Chronik v. Otjimbingwe, 1885, p.114; Dt. K. Zeit., 1886, III Jaargang, nr.2, p.40.
  4. Vgl. Dt. K. Zeit.: 1886, III Jaargang, nr.1, p.6 et seq.; Das Capland: 28-11-1885 en 5-12-1885, brief van Wilmer.
  5. Z.B.1533, RVII C27 bdl, Berggerechtsame: Myn-konsessie, 20-10-1885, p.1.
  6. Ibid., p.1.

reg verleen om in die gebied noord en noordoos van die Omarururivier na minerale te soek en om myne te ontgin.¹⁾ Die twee konsessies is opgevolg deur 'n derde waarin August Lüderitz, verteenwoordiger van die Deutsche Kolonialgesellschaft, vir sy maatskappy verkry het „das alleinige Recht, in den bisjetzt noch nicht vergebenen Teilen meines Reiches nach Erz zu suchen und ferner zu bearbeiten, und (Ich) behalte mir das Recht vor die etwa sich findenden Minen in diesen, sowie in den andern Teilen meines Reiches von mir und den Vertretern des Deutschen Reiches, nach den deutschen Berggesetzen zu behandeln oder zu regeln.“²⁾

Kamaherero het vanuit die staanspoor geprobeer om uit die Schutzvertrag soveel voordeel moontlik te trek. Hy het drie dae nadat die verdrag gesluit is, dr. Göring meegedeel dat hy nie ingekerker wil wees nie, want „der Ochse ist mein einziges und rechtes Gold, darum bitte ich den Kaiser, doch Sorge zu tragen, dass mir der Ochse nicht von Wasser und Gras gekerhrt wird.“³⁾ Om te voorsien dat die Herero-vee voldoende water en weiding het, het Kamaherero sy landsgrense aangegee. Dit het die hele noordelike Hereroland ingesluit en suidwaarts tot by die belope van die Visrivier gestrek.⁴⁾ Die Duitse Kommissaris het na Omaruru vertrek sonder om op die brief te antwoord.

Te Omaruru het dr. Göring vir kaptein Manasse en sy raad ontmoet en aan hulle die Schutzvertrag wat hy

-
1. Z.B.1011 IXIII b6 bdl, Geog. und Ethnograph. For.: Konsessie met Schmerenbeck, 24-10-1885, p.16(a).
  2. Ibid: Konsessie aan D.K.G., 24-10-1885, p.16; Sander: Gesch. der D.K.G., II, pp.34-35.
  3. Z.B.1011, IXIII b6 bdl, Geog. u. ethnog.: Kamaherero-Göring, 23-10-1885, p.13 et seq.; Quellen 27: Bericht, Diehl, Okahandja, 28-10-1885, pp.93-94.
  4. Z.B.1011, IXIII b6 bdl, Ibid: p.13.

te Okahandja gesluit het, voorgelê en verduidelik.¹⁾
Nadat Manasse en sy raad die verdrag bespreek het, het hulle nog dieselfde dag 'n verklaring onderteken waarin hulle die Schutzvertrag „in allen Punkten" aanvaar het.²⁾
Die volgende dag het Manasse 'n tweede verklaring uitgereik waarin hy die grense van sy gebied aangetoon het. Met kleinere afwykings het dit dieselfde gebied as wat Ramaherero as sy land beskou het, ingesluit.³⁾

Göring het ook van sy teenwoordigheid gebruik gemaak om van Manasse se klagtes uit die weg te ruim. Manasse het die vorige Julie, nadat hy van die verkoop van die Kaokoveld verneem het, by die Duitse Keiser daarteen beswaar gemaak. Hoewel die gebied op die oomblik nie deur Herero's bewoon word nie, is dit Hereroland en nóg die Topnaars nóg die Swartbooihottentotte het enige reg om dit te verkoop.⁴⁾ Dr. Göring het die saak in die reïne probeer bring deur Cornelius Swartbooi op die vingers te tik. Hy wys die Swartbooi-kaptein daarop dat hy en sy stam hulle maar eers in 1882 op Otjitambi in die Kaokoveld gevestig het en dus nie die gebied besit het nie. Dit sou baie beter gewees het as hulle eers die Herero's van Omaruru se toestemming verkry het om die gebied te verkoop.⁵⁾ In dieselfde asem het dr. Göring vir Cornelius Swartbooi baie sterk aangeraai om hom onder Duitse beskerming te plaas.⁶⁾

-
1. Z.B.1011, I XIII b6 bdl, Geog. u. Ethnog.: Verklaring, 2-11-1885, p.17.
  2. Ibid: Grense van Manasse se gebied, 3-11-1885, p.18.
  3. Ibid: p.18.
  4. Z.B.10111, I XIII b6 bdl, Geogr. u. Ethnog.: Manasse-Duitse Keiser, 27-7-1885; Ibid: Vieh-Duitse Konsul-generaal, 23-7-1885, p.28; Ibid: Konsul-Göring, 20-11-1885, p.23.
  5. Z.B.2031, VII d26: Swartbooi: Göring-Cornelius Swartbooi, 3-11-1884, p.22.
  6. Ibid: p.22.

Vanaf Omaruru het dr. Göring en Nels na hulle hoofkwartier te Otjimbingwe vertrek.¹⁾ Hiervandaan het hulle oor Okahandja na Rehoboth gereis.²⁾ Op Okahandja het dr. Göring met die deurreis aan Kama-herero 'n troonstoel met 'n vergulde kroon present gegee.³⁾ Hiervandaan is die geselskap na Rehoboth waar dr. Göring van Nels en von Goldammer afskeid geneem het⁴⁾ en, vergeesel van eerw. Heidmann, wat om gesondheidsredes na Duitsland gegaan het, na sy vaderland teruggekeer het.⁵⁾

Dr. Göring het op Berseba aangedoen om kennis met die plaaslike kaptein, Jacobus Isaak, te maak.⁶⁾ Op 24 Desember het hy op Bethanie aangekom. Hier het dr. Göring samesprekings met Josef Frederiks en sy raad gevoer en verskeie huishoudelike aangeleenthede, insluitende die afbetaling van skulde aan Adolf Lüderitz, bespreek.⁷⁾ Vanaf Bethanie het hy na Angra Pequena gegaan⁸⁾ en op 21 Februarie 1886 het hy hiervandaan met die Meta na Kaapstad, op die eerste skof van sy reis na Duitsland, vertrek.⁹⁾

Dr. Göring het, terwyl hy in Angra Pequena op vervoer na Kaapstad gewag het, 'n baie breedvoerige verslag, wat op 6 Junie 1886 in die Bundesrath ter tafel

-
1. W.A., von Goldammer-aanwins: Beilage, 9-11-1885.
  2. Ibid: Dagboek, 12-1-1886.
  3. Quellen 27: Bericht, Diehl, Okahandja, 28-10-1885; von Francois: Deutsch-Südwest-Afrika, p18.
  4. W.A. von Goldammer-aanwins: Dagboek, 12-1-1886.
  5. Quellen 4: Bericht, Bam, Bethanie, Jan 1886, p.74; Rust - aanwins: Dagboek van Rust, 5-12-1886.
  6. Quellen 14: Bericht, Hegner, Berseba, Julie 1886, p.70.
  7. Quellen 4: Bericht, Bam, Bethanie, Jan. 1886, pp.74-79.
  8. Ibid: Maart 1886, p.74.
  9. Ibid: p.79; Z.B.I. Al al bdl Inbesitznahme: Göring-Nels, 20-3-1886, p.123.

gelê is, oor Suidwes-Afrika opgestel. Daarin het hy 'n oordrewe en optimistiese prentjie van die land se moontlikhede en bronne geskets. Die landboumoontlikhede was heelwat groter as aanvanklik gemeen is. By die sterk fontein aan die suidekant van die Waterberg kon groot besproeiingswerke ontwikkel word en groot stoor-damme kon in Namaland gebou word. Boere het ook in die vrugbare rivierbeddens gesaai. Hereroland is 'n baie goeie beeswêreld en jaarliks word 9,000 beeste uit Herero- en 3,000 uit Namaland na die Kaapse mark gestuur. Dr. Göring erken egter dat „von der Lösung der Schlachtviehfrage hängt der ganze wirtschaftliche Aufschwung des Schutzgebiets ab.“ Hy stel voor dat 'n vleis-inmaakfabriek by Sandwich Harbour opgerig word. Die vernaamste uitvoerartikels is vere, velle en ivoor. Hy waarsku egter dat teen die roekelose jagmetodes opgetree sal moet word. Minerale is wel nog nie in die gebied ontdek nie, maar daar is alle tekens van ryk koper-neerslae.¹⁾ Hierdie verslag het in Duitsland heelis 'n verkeerde indruk van die Schutzgebiet se potensialiteite geskep.

Na dr. Göring se vertrek is Nels as waarnemende Duitse Kommissaris aangestel.²⁾ Die Waarnemende Kommissaris, wat in Rehoboth agtergebly het, se eerste taak was om met Jan Jonker die beskermingsverdrag waarvoor hy reeds die vorige Februarie gevra het,³⁾ te sluit.⁴⁾ Jonker, wat van sy rowery nie wou afsien nie,⁵⁾ het intussen van plan verander en het nou met allerhande flou verskonings voor die dag gekom. Op tipiese Nama-wyse

-
1. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Aus. Amt, 22-2-1886, pp.134-136(a).
  2. Ibid: Auswärtiges Amt-Göring, 25-1-1886, p.107.
  3. Z.B.2030 WII d24 bdl, Afrikaner: Jonker-Keiser, 22-2-1885, p.11.
  4. Ibid: Nels-Jonker, 7-12-1884, p.21.
  5. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Nachtigal-Bismarck, 12-12-1884, p.41(a).

skryf hy aan Nels: „Kamaherero willen niet met my vrede maken en ook nie wil hebben ik moet op my plaats Windhoek wonen. Ik kan ook niet zijne vrede betrouwen. hy is die man wat altoos vrede mak en wanneer ik die vrede an neem maak hij ons kel af snei." Hy wil nog met Kamaherero die sakie oor Windhoek uitveg en daarom moet die Duitse regering hom twee jaar met rus laat.¹⁾

Onderwyl hulle nog besig was om te onderhandel,²⁾ het 'n twintigtal Afrikaner-hottentotte, wat Jan Jonker op 'n plundertog na Hereroland gestuur het, 'n wa van die Rehobothbasters naby Otjimbingwe aangeval en geplunder. Die Basters was met 'n vrag handelware op pad na Rehoboth en behalwe al die goedere het die Afrikaners ook agtien trekosse, twee koeie en drie ryperde geroof.³⁾ Nels was hieroor woedend, want die Basters het onder Duitse beskerming gestaan en het na hom opgesien om hulp.⁴⁾ Hy het geweier om verder met Jonker te onderhandel alvorens die geroofde goedere aan die eienaars teruggegee is en die booswigte gestraf is.⁵⁾ Jonker het die hele vraag op 'n baie slinkse wyse omseil. Eers het hy hom verontskuldig met die verskoning dat die bende nie geweet het dat dit 'n Basterwa was nie en „waarom neem niet neef Hermanus van Wyk zijne menschen weg van vyanden uit.“⁶⁾ Nadat hy hom bedink het, het hy drie dae later vir Nels laat weet dat hy nou die helfte van die geroofde goedere het, maar „de zaak (zal)

-
1. Z.B.2030, WII d24 bdl, Afrikaner: Jonker-Nels, 28-11-1885, pp.15-17.
  2. Ibid: Nels-Jonker, 7-12-1885, p.21.
  3. Ibid: Verklaring van Basters, 22-12-1885, pp.25-30.
  4. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Göring, 13-2-1886, p.118(a).
  5. Z.B.2030, WII d24 bdl, Afrikaner Hottentotten: Nels-Jonker, 22-12-1885, pp.31-33.
  6. Ibid: Jonker-Nels, 27-12-1885, pp.38-39.

lang tyt neemen." Intussen moet hulle maar aangaan met hulle onderhandelinge oor die beskermingsverdrag.¹⁾ Nels het die aanbod aanvaar.²⁾ Hy het na Gamsberg, waar Jonker destyds met sowat 60 gesinne gewoon het, vertrek en op 5 Januarie daar aangekom.³⁾

In die samesprekings wat nou gevolg het, het Jan Jonker van sy kant baie plegtig belowe om sy aanvalle op die Herero's te staak totdat die Duitse Administrasie 'n konferensie tussen die twee kapteins kon reël.⁴⁾ Op 8 Januarie het Nels en Jonker 'n ooreenkoms aangegaan waarin die kaptein die koopverdrag wat hy met August Lüderitz op 16 Mei gesluit het as geldig verklaar het. „In demselben habe ich alle Hoheits- und Eigenthumsrechte welche ich als Capitain über das in meiner Proclamation vom 21 Feb. 1885 näher bezeichnete Land damals nach meiner Ansicht hatte der genannten Firma übertragen." Al waaroor Jonker nog beskik het, was „die Kapitainsgewalt und Gerichtbarkeit" oor sy stam. Derhalwe het Jonker die Duitse Keiser nou versoek om „die Schutzherrlichkeit über mich und mein Volk zu übernehmen." In ruil hiervoor sou die Afrikaner-kaptein sy bes doen om die vrede in Damaraland te bewaar.⁵⁾

Vier dae na die sluiting van die ooreenkoms het Nels na Okahandja vertrek, maar hy het Hugo von Goldammer tydelik op Rehoboth agtergelaat om 'n ogie oor die Afrikaner-hottentotte te hou.⁶⁾ Te Okahandja,

-
1. Z.B.2030, VII d24 bdl, Afrikaner Hottentotten: Nels-Jonker, 30-12-1885, p.41.
  2. Ibid: Nels-Jonker, 1-1-1886, p.43.
  3. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Göring, 13-2-1886, p.118.
  4. Ibid: p.118(a).
  5. Z.B.2030, VII d24 bdl, Afrikaner Hottentotten: Ooreenkoms met Jonker Afrikaner, 3-1-1886, pp.44-45; Hesse: Die Landfrage, I, pp.96-97.
  6. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Göring, 13-2-1886, p.118.

waar hy op 19 Januarie aangekom het, het hy twee sake met Kamaherero, Riarua, die Herero's se veggeneraal, en 'n verteenwoordiger van Robert Lewis bespreek.¹⁾ Eerstens is die Afrikaner-Herero-verhoudings bespreek. Kamaherero was van sy kant ook bereid om vredesamsprekings met Jan Jonker te voer. Nels het toe besluit om die konferensie uit te stel totdat dr. Göring terug is.²⁾

Die tweede saak was van 'n baie groter omvang en het oor die sg. Republiek van Upingtonia gegaan. Toe 'n aantal Dorslandtrekkers in die voorjaar van 1885 besluit om na Transvaal terug te keer,³⁾ het die Kaapse handelaar, W.W. Jordan, wat hom altoos die Trekkers se lot baie aangetrek het,⁴⁾ besluit om vir hulle in die Transgariep 'n tuiste te verkry. Jordan het twee Ovambokapteins, Kampingana en sy seun Kambonde, genader en op 21 April het hy 'n stuk land in die neutrale gebied gekoop. Die gebied was sowat 957 vierkante myl groot en het in die noorde teen die Etoshapan gegrens, en sowel Grootfontein as Otavi ingesluit.⁵⁾ Jordan slaag daarin om 25 gesinne oor te haal om hulle in hierdie gebied te kom vestig.⁶⁾ Op 20 Oktober het die Trakkers 'n bestuur van dertien lede gekies en 'n reeks van „Wetgevende Regulaties" wat in werklikheid die grondwet was, opgestel en goedgekeur.⁷⁾

-
1. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Göring, 13-2-1886, p.119.
  2. Ibid, p.119.
  3. Preller: Voortrekkers van S.W.A., p.164.
  4. Vgl. artikel „From Damaraland to Nhemba Country" in „Cape Quarterly Review," April 1885, p.519.
  5. Z.B.1882, UIV p., Landesaussprüche: Koopverdrag, 21-4-1885, p.20; C-5180, Claims of Br. subjects: pp.60-61; Schinz: Deutsch S.W.A., p.348.
  6. Z.B. 1882, UIV P., Landesaussprüche: Kontrak met Jordan, 1885, pp.80-81; Preller: Voortrekkers van S.W.A., pp.164-165.
  7. Z.B.1882, UIV P., Landesaussprüche: Verklaring en Regulasies, 20-10-1885, pp.84-89.

Daar was egter onsekerheid of hierdie gebied Ovambo- of Herero-grond was.¹⁾ Jordan, wat toe alreeds oorhoeks met Kamaherero gelê het,²⁾ het probeer om hulp van die Kaapse regering te verkry. Hy noem die gebied Upingtonia,³⁾ na die destydse Kaapse Eerste Minister Upington, en vra die Kaapse regering om die gebied onder hulle beskerming te plaas. Dit sou die enigste wyse wees om die Boere van 'n totale ondergang te red.⁴⁾ Die Kaapse outoriteite, wat hulle amptelik uit die Transgariëp onttrek het, kon geen gevolg aan die versoek gee nie.⁵⁾ Jordan se vrees vir moeilikheid met Kamaherero was dan ook nie ongegrond nie, want toe Jordan se grondtransaksie te Okahandja bekend geword het, het Robert Lewis, wat in 1883 'n konsessie van 30 jaar oor die Otavimyn verkry het,⁶⁾ die Hererokaptein opgesteek om by die Britse Hoof Kommissaris oor die transaksie te kla.⁷⁾ Terselfdertyd het hy ook vir Robert Lewis na Upingtonia gestuur om die Boere te probeer verdryf. Op Grootfontein het Lewis die storie versprei dat die Herero's in aantog is om die Boere te vermoor en dat hulle liefs die gebied so gou moontlik moes verlaat.⁸⁾ Die Boere is nie so maklik om die bos gelei nie en

-
1. Dt. K. Zeitung, 15-10-1892: Damaraland Konsessie.
  2. Z.B.1882, UIV P.: Landesausprüche: Jordan-Nels, 24-1-1885, p.1 et seq.
  3. Schinz: Deutsch S.W.A., p.348.
  4. Z.B.1882, UIV P. Ibid: Jordan-Sheppard, 30-4-1885, p.21.
  5. C-5180, Claims of British Subjects: Col. Cf.-Warren, 9-9-1885, no.76, p.62.
  6. Z.B.1011, I XIII b6 bdl, Geog. u ethnog.: Mynkonsessie, 5-11-1883, p.20.
  7. C-5180, Cor. re Claims: Lewis-Robinson, 10-9-1885, bylaag 1 by no.39, p.30.
  8. Z.B.1011 I XIII b6 bdl, Geog. u ethnog.: Diehl-Nels, 27-11-1885, pp.34-35(a).

hulle het Lewis bondig meegedeel dat hulle hulle regte met die wapen sou beskerm indien nodig. Terselfdertyd het hulle 'n beroep op die Duitse Kommissaris gedoen om as bemiddellaar op te tree.¹⁾ Die Herero's het sake nie daar gelaat nie, maar weerwraak geneem deur te weier dat goedere of vir die Boere of vir Jordan deur Herereland na Grootfontein gestuur word.²⁾

Dit was op hierdie stadium dat Nels die Uppingtonia-vraagstuk met Kamaherero op Okahandja bespreek het. Die Herero's het toe alreeds van hulle beestroppe na Otavi verskuif³⁾ en die Boesmans wat daar gewoon het, het Kamaherero se opperheerskappy erken. Nels het hom met die sanksies wat die Herero's teen die Boere ingestel het, heelhartig vereenselwig en die Boere van hierdie besluit verwittig.⁴⁾

Die bestuur het hulle nie hierdeur laat afsit nie, maar het besluit om hulle aangevoorde onderhandelinge met Nels voort te sit en het besluit om hulle twee leiers, Louw du Plessis en Berend Bouwer, na die Waarnemende Duitse Kommissaris te stuur.⁵⁾ Die twee leiers ontmoet Nels op 29 Maart op Omaruru en deel hom mee dat hulle geen planne het om met die Republiek voort te gaan nie, maar slegs 'n vaste verblyfplek in die Transgariep wil verkry.⁶⁾ Na hulle samesprekings het die twee leiers die volgende verklaring aan Nels oor-

-
1. Z.B.1882, UIV P, Landesausprüche: Jordan-Nels, 22-10-1885, p.28.
  2. Z.B.1011 I XIII b6 bdl, Geog. u ethnog.: Manasse, Nels, 22-12-1885, p.40.
  3. Vedder: Das alte S.W.A., pp.530-531.
  4. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Göring, 13-2-1886, p.119(a).
  5. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 5-4-1886, p.128.
  6. Ibid., pp.128-129.

handige: „Wenn die Gegend im Grootfontein für Hereroland erklärt wird, so erkennen sie die Deutsche Schutzherrschaft an, wenn nicht, so wünschen sie in friedlichsten Verhältnisse mit den Hereros zu leben und unter Deutschen Schutz gestellt zu werden.“¹⁾ Nels het 'n afskrif hiervan na Berlyn gestuur en in die begeleidende brief 'n baie gunstige mening oor die Boere uitgespreek.²⁾

Berlyn het intussen Nels se verbod op die vervoer van goedere deur Hereroland na en van Upingtonia ontvang en hom baie skerp daaroor gekritiseer en berispe.³⁾ Nels is gelas om die Boere tegemoetkomende te behandel „und sie davon zu überzeugen, dass uns jede Absicht einer Störung oder Beschränkung in ihrer Kolonisirenden Thätigkeit und in ihrer nationalen Gewohnheiten fernliegt.“⁴⁾ Vir die uitvoering van hierdie opdrag was dit vir Nels nodig om na Grootfontein te reis, maar voordat hy dit kon doen, het daar twee belangrike gebeurtenisse in Hereroland plaasgevind.

Hendrik Witbooi het na sy neerlaag die vorige Oktober in die Osonaslag na Gibeon teruggekeer en sy strydmag dadelik van voor af begin opbou. Hy het die omliggende Namastamme besoek en van heine en ver rekrute gewerf.⁵⁾ In Maart 1886 het hy met 500 goedgewapende man vir die derde maal probeer om na Noord-Hereroland te trek. By Rehoboth het 'n gedeelte van Jan Jonker se

-
1. Z.B.1064, LII C3 bdl, Niederlassung v. Buren: Verklaring, 29-3-1886, p.4.
  2. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 5-4-1886, p.128(a).
  3. Ibid: Göring-Nels, 20-3-1886, p.123.
  4. Z.B.1064, LII C3 bdl, Niederlassung v. Buren: Bismarck-Konsul-generaal, 18-2-1886, pp.68-69.
  5. Vedder: Das Alte S.W.A., p.641.

onderdane by hom aangesluit.¹⁾ Die Herero's wat van die Witboois se aantog bewus was, het op die heuwels om Okahandja 'n aantal skanse gebou. Op Saterdagoggend, 17 April het Hendrik Witbooi soos hy gemeen het 'n onverwagte aanval op Okahandja gemaak. Die Namas is geleidelik teruggedryf en is die aand heeltemal omsingel. Gedurende die nag het hulle egter ontsnap en suidwaarts begin vlug. Die Herero's het hulle oor Windhoek tot by Rehoboth agtervolg en 'n verpletterende neerlaag toegedien.²⁾ Nadat Hendrik Witbooi tot verhaal gekom het, het hy en sy volgelinge nie weer na Gibeon teruggegaan nie, maar hulle in die Gamsberg gaan vestig.³⁾

In die noordwestelike Hereroland was die politieke toestand vanaf Maart baie ontplofbaar. Cornelius Swartbooi het oor die verkoop van die Kaokoveld 'n baie uitdagende houding ingeneem. Hy het ontken dat dit nog nooit Herero-gebied was, want „een land kan ik mijn eigendom noemen welk ik met oorlog vrygevecht had, en zoo ver als mijne menschen op wonen, en zoo ver mijn kruit had gebrand.“⁴⁾ Manasse het teen hierdie houding van Cornelius Swartbooi kapsie gemaak en toe sake in Maart op 'n ope breuk afgestuur het, het Cornelius hom op die Waarnemende Kommissaris beroep en hom gesmeek dat „die Deutsche Government my zal beschermen en de verdrukking over my verhinderen zal.“⁵⁾ Hy het

-
1. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 5-4-1886, p.127.
  2. Z.B.1011, I XIII b6 bdl, Geog. u ethnog: Diehl-Nels, 19-4-1886, pp.51-54; Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 4-6-1886, p.139.
  3. Quellen 27: Bericht, Diehl, Okahandja, 30-12-1886, p.112; Weber: „Dus moet u my Skietgoed gee“, Die Huisgenoot, 24-8-1951, p.29.
  4. Z.B.2031, ~W.II d26 bdl, Swartbooi: Cornelius Swartbooi-Görring, 29-12-1885, p.24.
  5. Ibid: Swartbooi-Görring, 25-3-1886, pp.25-31.

nou 'n ander deuntjie gesing en verklaar dat „Het was mijne regte en vaste meening geweest vrede met Hereros te maken.“¹⁾ Nels wat toe alreeds besluit het om na Upingtonia te gaan, het Polizeiwächter Hugo von Goldammer die end van Mei na Cornelius Swartbooi gestuur om as bemiddelaar op te tree in die geskil tussen hom en Manasse. Hy moes Cornelius Swartbooi probeer oorrede om saam met hom na Omaruru vir vredes- onderhandelinge te kom.²⁾

Op pad na Otjitambi, die hoofstat van Cornelius Swartbooi, verneem von Goldammer dat die Herero's 'n Boesmanlokasie wat onder kaptein Cornelius gestaan het, geplunder het, en dat die Swartboois voorbereidings tref om die Herero's aan te val.³⁾ Von Goldammer het hierop na die geplunderde Boesmankraal gegaan waar Cornelius Swartbooi en Jan Uchamab, wat intussen met sy manne by die Swartboois aangesluit het, hom ontmoet het. Op 14 Junie voer die drie toe samesprekings en neem die volgende besluite:

- a) Dat die vraagstuk of die Kaokoveld Herero- of Swartbooi-gebied is deur die Waarnemende Kommissaris ondersoek sal word.
- b) Dat die twee kapteins van hulle voorgenome veldtog teen die Herero's vereers sal afsien.
- c) Dat hulle saam met von Goldammer gesante na Omaruru sal stuur om met Manasse oor 'n vrede te onderhandel.⁴⁾

---

1. Z.B.2031, WII d26 bdl, Swartbooi: Swartbooi-Koch, 16-5-1886, pp.35-36.
2. Ibid: Nels-Cornelius Swartbooi, 24-5-1886, pp.34-41; W.A. von Goldammer-aanwins: Tagebuch, 26-5-1886; Z.B.1. AI al bd.1: Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 7-6-1886, p.139(a).
3. Z.B.2031, WII d26 bdl, Swartbooi: Verslag van Hugo Goldammer, 8-8-1886, pp.55-56.
4. Ibid: pp.59-67..

Na veel gesukkel het die afvaardiging op 5 Julie op Omaruru aangekom.¹⁾ Manasse het toe met die verskoning gekom dat hy Kamaherero moes laat roep om die vredesonderhandelinge by te woon. Kamaherero het terug laat weet dat hy nie kon kom nie. Hy verwag 'n aanval van Hendrik Witbooi en kan Okahandja nie verlaat nie.²⁾ Die Swartbooisegesante wou nie langer wag nie en het na die Kaokoveld vertrek. Vir von Goldammer was daar ook geen ander keuse as om na Otjimbingwe terug te keer nie.³⁾ Hoewel die vredesonderhandeling 'n mislukking was, het von Goldammer beslis daarin geslaag om 'n Swartbooi-Herero-botsing af te weer.

Die waarnemende Kommissaris se besoek aan Upingtonia was ook nie 'n sukses nie. Toe Nels op 22 Junie op Grootfontein, op Herero genoem Otjivanda Tjongue,⁴⁾ aankom, het hy sowat tien gesinne daar aange-tref.⁵⁾ Jordan en 'n paar gesinne het in die Etoshapan gejaag. Nels het hier nie veel uitgerig nie, want die lede van die Bestuur wat wel op Grootfontein was, wou nie nazens hierdie liggaam met Nels onderhandel nie. Hy het egter samesprekings met die Boere gehou en hulle het hom almal verseker dat hulle bereid is om onder Duitse beheer en beskerming te staan. Hulle wou ook baie graag plase van die Duitse administrasie ontvang. Nels het hulle die versekering gegee dat, sodra die Duitse outoriteite oor plase beskik, dit aan die Boere beskikbaar gestel sou word. Die Boere moes egter op

-
1. Z.B.2031, III 426 bdl, Zwartboois: Verslag van Hugo von Goldammer, 8-8-1886, p.74.
  2. Ibid: pp.75-77.
  3. Ibid: p.77; W.A. Von Goldammer-aanwins: Dagboek, 15-7-1886.
  4. Vedder: Das Alte S.W.A., p.531.
  5. Z.B.1064, LII C3 bdl, Niederlassung: Nels-Bismarck, 28-8-1886, p.12.

Grootfontein bly, die vrede met die Herero's handhaaf en verdere verwickelinge afwag.¹⁾

Kort na Nels se vertrek vanaf Grootfontein is Jordan op 30 Junie deur die Ovambo's vermoor.²⁾ Sake het nou 'n onverwagte wending geneem, want die Ovambo's het 'n dreigende houding teenoor die Boere ingeneem en begin om hulle te molesteer.³⁾ Die Boesmans in die omgewing van Grootfontein het hulle voorbeeld gevolg en ene du Toit vermoor.⁴⁾ Die Bestuur, wat nie hulle weg oop gesien het om die moeilikhede die hoof te bied nie, het Nels in die begin van Augustus amptelik meegedeel dat hulle besluit het om Upingtonia „onder de Duitse protecktje te stellen.“⁵⁾ Nels het geantwoord dat dr. Göring eers in Januarie 1887 na Suidwes-Afrika sou terugkeer en dat hulle aansoek om beskerming tot dan toe moes oorstaan. Hy sou egter sorg dat tot op daardie tydstip „aan betreffenden Boers de Protectie wordt verzekerd.“⁶⁾ Dit wou Nels doen deur 'n goeie verhouding tussen die Boere en die Herero's te weeg te bring.⁷⁾

Die Duitse ryksregering het die Bestuur se versoek om beskerming goedgekeur⁸⁾ en in Mei 1887 het

-
1. Z.B.1064, LII 63 bdl, Niederlassung: Nels-Bismarck, 28-8-1886, pp.12-15.
  2. C-5186, Further Cor.: Mills-Col. Of., 22-10-1886, no.80 met bylae pp.71-73; Gerstenhauer: Zur Gesch. d. Besied. v. D.S.W.A. in Beiträge zur Kol. Pol. und Kol. Wirt., 1903, nr.7, p.209.
  3. Z.B.1064, LII 63 bdl, Niederlassung: Prinsloo-Nels, 2-8-1886, p.16.
  4. Arellar: Voortrekkers van S.W.A., p.174.
  5. Z.B.1064, Ibid: Prinsloo-Nels, 2-8-1886, p.16.
  6. Ibid: Nels-Prinsloo (ongedateer) pp.32-33.
  7. Ibid: p.33.
  8. Ibid: Kanselier-Göring, 17-2-1887, p.50.

dr. Göring dit aan hulle oorgedra.¹⁾ Die Boere se aanspraak op die gebied wat hulle bewoon het, sou erken word in „zoover het zelve zich niet op ontwijfelhaftige Hereroland uitstrekt." Aan hulle is selfregering toegestaan, maar hulle sou nie Duitse onderdane kon verhoor nie. Ingeval hulle deur inboorlinge aangeval sou word, sou die Duitse regering hulle ook nie help nie.²⁾ Van die Duitse beskerming het niks tereg gekom nie, want op 2 Junie 1887 het G.D.P. Prinsloo, Voor-sitter van die Bestuur, die Duitse Kommissaris meegedeel dat „Door onvermogenheid zijn wij verplicht om hiervan te vertrekken."³⁾ Die meeste van die Trekkers het weer na Angola teruggegaan.⁴⁾

Vandat Nels in Augustus 1886 vanaf Upingtonia teruggekeer het totdat dr. Göring vroeg die volgende jaar in Suidwes-Afrika weer aangekom het, het sake baie stil verloop. Jan Jonker, wat nie langer van enige politieke betekenis was nie, het hom betreklik rustig gedra. Sy grootste klagte was dat die Duitse administrasie die Herero's vrylik van skietgoed voorsien het, terwyl hy niks kon kry nie. Boonop sou Nels vir Kamaherero gereeld besoek het, maar het nie na hom toe gekom nie.⁵⁾

Hendrik Witbooi wat hom vergoed in die Gamsberg verskuil het, het hom ook baie stil gedra. Hy het groot hoeveelhede skietgoed van die suide af deur Nama-

-
1. Z.B.1064, LII C3 bdl, Niederlassung: Göring-Bestuur, Mei 1887, pp.55-56.
  2. Ibid: pp.55-56.
  3. Ibid: Prinsloo-Göring, 2-6-1887, p.63.
  4. Preller: Voortrekkers in S.W.A., p.179.
  5. Z.B.2030, VII d24 bdl, Afrikaner-Hottentotten: Nels-Jonker, 19-9-1886, p.57 en Jonker-Nels, 30-9-1886, p.58.

land ontvang,¹⁾ en dit was baie duidelik dat Witbooi hom klaar gemaak het om die stryd teen die Herero's voort te sit.²⁾ Die Waarnemende Kommissaris het sy bes gedoen om met Hendrik 'n verdrag te sluit en het hom in September met dié doel in die Gamsberg gaan besoek.³⁾ Dit was egter moeite tevergeefs.⁴⁾

Kamaherero het ook nie aan die vereistes wat vir 'n Duitse vasal gestel is, voldoen nie. Hy het 'n gereelde briefwisseling met Sir Hercules Robinson volgehou⁵⁾ en tot ergenis van die Duitse administrasie,⁶⁾ met al sy klagtes na die Britse Hoë Kommissaris gehardloop. Die Britse Hoë Kommissaris het die standpunt gehuldig dat die Herero's onder Duitse beskerming staan en met hulle griewe en klagtes na Nels moes gaan.⁷⁾

In Suid-Namaland het sake meer gunstig vir die Duitse administrasie verloop. In November 1886 is vir die Duitsers 'n baie gunstige reëling met Josef Frederiks aangegaan i.v.m. die uitoefening van die regspiegling in sy land.⁸⁾ Ingevolge hierdie reëling was die Duitse regering feitlik geheel en al verantwoordelik vir die administrasie en uitoefening van die regspiegling

-
1. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Auswärtiges Amt, 6-9-1886, p.142.
  2. Vedder: Das Alte S.W.A., p.642.
  3. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Ausw. Amt, 14-11-1886, p.143.
  4. Die Duitse lêer wat die stukke van hierdie sameprekings bevat het, het verlore gegaan.
  5. Z.B.1. AI al bdl, Inbesitznahme: Kamaherero-Robinson, 4-9-1886, pp.151-152(a) en 20-12-1886, pp.155-160(a).
  6. Ibid: Konsul-generaal-Nels, 20-12-1886, p.149 en 9-3-1887, p.153.
  7. Ibid: Robinson-Kamaherero, 13-12-1886, p.15(a) en 7-3-1887, p.156(a).
  8. Z.B.2029, WII d20 bdl, Nama: Ooreenkoms, 18-11-1886, pp.33-35.

in die Bethaniers se gebied.¹⁾ In Warmbad was daar ook alle aanduidings dat die Bondelswartshottentotte ten gunste van 'n verdrag met die Duitse regering was.²⁾

Teen die end van 1886 was dit baie duidelik dat, tensy 'n Duitse militêre mag na Suidwes-Afrika gestuur word om vir Hendrik Witbooi te onderwerp en om orde te handhaaf, die Bismarckbeleid vroeër of later op 'n ramp sou afstuur. Verskeie oproepe is dan ook deur kenners van die Suidwespolitiek op die regering gedoen om 'n klein militêre mag na die Transgariep te stuur.³⁾ Prins Bismarck het beslis die noodsaaklikheid van so'n militêre mag besef en in November 1886 het Nels 'n kosteberekening opgestel vir die vervoer, ens. van 'n mag van 50 man in Suidwes-Afrika.⁴⁾

Die versuim van die Duitse regering om 'n militêre mag na die Transgariep te stuur, was dan ook inderdaad verantwoordelik vir die ineenstorting van die Bismarckbeleid in die Transgariep.

-
1. Z.B.2029, WII d20 bdl, Nama: Ooreenkoms, 18-11-1886, paragrawe 2, 4, 6, 7 en 8, pp.33-35.
  2. Z.B.2029, WII d18 bdl, Bondelswarts: van Oordit-Nels, 8-9-1886, p.8 en Göring-Bismarck, 27-9-1886, p.9.
  3. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Aanbeveling van dr. Büttner, ongedateer, p.87; Ibid: Verslag van Höpfner, 25-1-1885, p.60.
  4. Z.B.1, AI al bdl, Ibid: Nels-Bismarck, 14 (sic) -11-1886, p.144.

HOOFSTUK VIII

DIE BISMARCKBELEID MISLUK

Die Deutsche Kolonialgesellschaft für Südwest-Afrika, wat vir die ekonomiese ontwikkeling van das Schutzgebiet verantwoordelik was, se beleid was om op die mynwese te konsentreer en dit te ontwikkel. Hulle het gemeen dat, as die myne ten volle ontwikkel word, dit 'n kettingreaksie teweeg sou bring wat op sy beurt die landbou, die handel, ens., sou stimuleer en bevorder.¹⁾

Die maatskappy se eerste stap was dan ook om 'n mynekspedisie na Suidwes-Afrika te stuur en dr. Stapff, 'n opgeleide myningenieur, is as leier van die ekspedisie aangestel.²⁾ Die ekspedisie sou hom hoofsaaklik by die Hopemyn bepaal en vasstel of dit lonend ontgin kon word.³⁾ Die Duitse regering wou graag sien dat die onderneming slaag en het op versoek van die maatskappy⁴⁾ aan die Duitse Kommissaris opdrag gegee „dem Unternehmen des Dr. Stapff, auf das die Gesellschaft ganz besondere Hoffnungen setzt, Ihre Unterstützung leihen zu wollen.“⁵⁾ Die geselskap het op 18 November 1885 in Kaapstad aangekom⁶⁾ en in Desember in Walvisbaai geland.⁷⁾ Dr. Stapff het sonder versuim na die Hopemyn vertrek,⁸⁾ waar Ludwig Conradt, 'n beampte in

1. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 31-12-1886, p.146, en Dt. K. Ges.- Bismarck, 10-6-1887, pp.168-173; Dt. K. Zeit, 3de Jahrgang, nr.2, pp.56-57; Sander: Geschichte der D.K.G., I, p.28 et. seq.
2. Z.B.1854, UIV C1 bdl, Dt. K. Ges.: Ausw. Amt-D.K.G., 5-10-1885, p.13.
3. Berichte des Vorstandes der D.K.G. für S.W.A., 1885/86, p.9.
4. Z.B.1854, UIV C1 bdl, Dt. K. Ges.: Ausw. Amt-D.K.G., 5-10-1885, p.13.
5. Ibid: Ausw. Amt-Göring, 16-9-1885, p.1 en 5-10-1885, p.12(a).
6. Ibid: Konsul-generaal, Kaapstad-Göring, 28-11-1885, p.19.
7. Ibid: Stapff-Nels, 13-12-1885, p.20.
8. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Göring, 13-2-1886, p.12(a).

die Kolonialgesellschaft se diens, intussen 'n put gegrawe en 'n paar huisies gebou het.¹⁾ Hulle het sonder versuim met die ondersoek van die myn begin en 'n proefskag gesink.²⁾

Die mynekspedisie het van die Duitse Kommissaris baie min hulp gekry. Dr. Göring het nooit die geleentheid gehad om die myn te besoek nie en Nels kon dit eers van 25 Februarie tot 2 Maart vir die eerste maal na sy terugkeer uit Noord-Namaland, besoek.³⁾ Toestande was baie ongunstig. Hoewel dr. Stapff toe al verskeie skagte gesink het, het hy nog geen lonende kopererts gevind nie en was hy van plan om sy werksaamhede in die daaropvolgende veertien dae te staak. Dr. Stapff wou baie graag die Matchlessmyn in die Khomas-hoogland gaan ondersoek, maar Nels het, met die oog op die Afrikaner-gevaar, hom afgeraai om dit te doen. Hy het egter aan die hand gedoen dat Stapff lievers die myne in Hereroland moes gaan ondersoek.⁴⁾

Tot oormaat van ramp het August Lüderitz, die maatskappy se gevolmagtigde verteenwoordiger, op 13 Februarie na Duitsland vertrek, sonder om enige opdrag na te laat.⁵⁾ Nels was baie besorg oor die toedrag van sake, want hy wou baie graag sien dat die maatskappy met die aangevoorde geologiese ondersoek van Suidwes-Afrika voortgaan.⁶⁾ Met dié oogmerk in gedagte het die Waarnemende Kommissaris op 1 Maart vir „Herrn Dr. Stapff die Erlaubniss erteilt, innerhalb dieses

-
1. Conradt: Erinnerungen aus Zwanzig Jährigen usw., p.66, 71 en 72.
  2. Schinz: Deutsch-Südwest-Afrika, p.511.
  3. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 5-4-1886, p.129.
  4. Ibid: p.129(a); Conradt: Erinnerungen usw., p.74.
  5. Z.B.1854, UIV C1 bdl, D.K.G.: Verklarings van Stapff en Koch: 24-2-1886, pp.29-29(a); Ibid: Lüderitz-Stapff, 9-2-1886, p.33.
  6. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 5-4-1886, p.129.

Schutzgebietes geologische Untersuchungen namentlich in Hinsicht auf die in demselben etwa vorkommenden Erze und andere Nutzbare Mineralien anzustellen. Diese Untersuchungen sind im öffentlichen Interesse."¹⁾

Dr. Stapff het nie van hierdie verlof gebruik gemaak nie, maar sy werk op die myn gestaak, die werkers afbetaal en na sy vaderland teruggekeer.²⁾

Die Deutsche Kolonialgesellschaft het na hierdie mislukte poging nie die nodige middele gehad om verdere ekspedisies uit te stuur nie. Hulle het toe besluit om private persone of ondernemings wat die nodige kapitaal besit het, toe te laat om in Suidwes-Afrika te gaan prospekteer.³⁾ Hulle het gehoop dat 'n baie kapitaal-kragtige maatskappy na vore sou kom en 'n „spezielle Exploitationsgesellschaft" sou vorm wat na minerale kon prospekteer.⁴⁾

Slegs die energieke Adolf Lüderitz het van die aanbod gebruik gemaak en besluit om 'n ekspedisie na Suid-Namaland te stuur. Hy het van die Kolonialgesellschaft 6000 mark ter bestryding van sy uitgawes ontvang. Hy het besluit om die ekspedisie persoonlik te lei.⁵⁾ Op 13 Junie 1886 land Lüderitz, vergesel van die myningenieur Henri Foelin en die skotse mynwerker Hoskins, in Angra Pequena.⁶⁾ Hiervandaan reis die geselskap na Bethanie en swaai toe suidwaarts op

-
1. Z.B.1854, UIV C1 bdl, D.K.G.: Nels-Stapff, 1-3-1886, p.21.
  2. Ibid: Verklaring van Stapff, 24-4-1886, p.38; Dt. K. Zeit. III Jaargang, 1886, nr.14, p.436.
  3. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: K. Ges.-Bismarck, 10-6-1887, p.170; Bericht der Dt. K. Ges. 1886/87, p.7.
  4. Sander: Geschichte der D.K.G., I, p.34.
  5. Ibid: p.34; Bericht der D.K.G., 1886/87, p.7.
  6. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung u. Beschreibung. Konsul-generaal, Kaspstad-Bismarck, 10-1-1887, p.135(a).

die spoor van die Pohl-ekspedisie na die Oranjerivier.¹⁾ Die ekspedisie het eerstens na minerale, veral koper en sout, gesoek en tweedens wou Lüderitz die besproeiingsmoontlikhede langs die Oranjerivier ondersoek.²⁾ Hulle bereik Nabasdrif op die Oranjerivier en op 20 September het Lüderitz hiervandaan met 'n seilbootjie vertrek om die rivier verder te ondersoek.³⁾ Hy bereik die mond van die rivier, maar op pad na Angra Pequena het Lüderitz en die stuurman Steingröver op tragiese wyse verdrink.⁴⁾ So het hierdie idealis en stigter van Duits-Suidwes-Afrika gesterf langs die kuslyn van Lüderitzland. Die res van die geselskap het in Desember 1886 na Angra Pequena teruggekeer sonder dat hulle enige lonende koperneerslae gevind het.⁵⁾

Nuwe belangstelling in das Schutzgebiet se minerale rykdom het ses maande later vanuit 'n totaal onverwagte oord gekom. Vroeg in Junie 1887 het ses Australiese mynwerkers in Tafelbaai aan wal gestap. Hulle was die twee broers John en Josiah Stevens, James Maure, Martin Argall en John Wellington.⁶⁾ Op 9 Junie besoek John, leier van die Australian Diggers, soos die geselskap genoem is, die Duitse Konsul-generaal en deel hom mee dat sy vader 20 jaar vantevore by die Matchless-

-
1. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung: Konsul-generaal-Bismarck, 10-1-1887, p.136; Schützler: Adolf Lüderitz, pp.226-227.
  2. Dt. K. Zeit, IV Jaargang, nr.5, p.135; Bericht des Vorstandes der D.K.G., 1886/87, p.7.
  3. Schinz: Deutsch-Südwest-Afrika, p.512.
  4. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung: Konsul-generaal-Bismarck, 10-1-1887, pp.136-137(a); Dt. K. Zeit, IV Jaargang, nr.4, p.135.
  5. Dt. K. Zeit, IV Jaargang, nr. 4, p.135; Schinz: D.S.W.A. p.513.
  6. Z.B.1854, UIV C1 bdl, Dt. K. Ges.: Agreement, 23-7-1887, pp.53-53(a).

myn gewerk het en toe 'n ryk goudrif naby Walvisbaai ontdek het. Die groep was nou op pad na Walvisbaai om die rif te gaan soek en het die nodige verlof om die gebied binne te gaan, aangevra.¹⁾ Die Konsul-generaal, wat baie skepties oor die hele aangeleentheid was, het vir Stevens na die firma Poppe, Roussouw and Company, die Deutsche Kolonialgesellschaft se verteenwoordigers, gestuur.²⁾ Die firma het die delwers se versoek aan die maatskappy voorgelê³⁾ en die maatskappy se goedkeuring ontvang dat die delwers op hulle grondgebied na goud mag soek.⁴⁾ Met die delwers is toe 'n ooreenkoms aangegaan ten effekte dat, as die delwers enige lonende mineraal of edelgesteente ontdek, hulle geregtig sou wees „to beacon off and hold eight claims to be called prospection's claims being each in extent 250 yards engl. long and 250 yards engl. broad.” Verder moes die delwers, as hulle enige gouddraende erts of edelgesteentes ontdek, die fonds dadelik by die Duitse Kommissaris aanmeld.⁵⁾

Die ses Australian Diggers het nie geld gehad om hulle passaat na Walvisbaai te betaal nie en het toe by die firma Anders Ohlsson om finansiële hulp gaan aanklop en dit dan ook gekry.⁶⁾ Om te verhoed dat die firma Ohlsson 'n te groot seggenskap verkry, het Poppe,

-
1. Z.B.1854, UIV C1 bdl, Dt. K. Ges.: Konsul-generaal-Bismarck, 13-6-1887, pp.52-53.
  2. Ibid: p.52(b).
  3. Ibid: Poppe, Roussouw & Co-Dt. K. Ges., 15-6-1887, p.48.
  4. Ibid: Dt. K. Ges.-Görring, 16-7-1887, p.49.
  5. Ibid: Agreement, 23-7-1887, pp.53-53(a); Ibid: D.K.G.-Görring, 16-7-1887, p.49.
  6. Ibid: Duitse Konsul-Görring, 21-7-1887, p.51.

Roussouw and Co. toe 'n ooreenkoms met Ohlsson tussen die Kolonialgesellschaft aan die een kant en Ohlsson en die Australian Diggers aan die ander kant gesluit.¹⁾ Die partye het die „Australian Prospecting Syndicate" gestig. Die delwers se regte wat hulle onder die vorige ooreenkoms met die Kolonialgesellschaft verkry het, is aan hierdie nuwe sindikaat oorgedra en die winste sou op 'n pro rata-basis verdeel word. Die firma Ohlsson moes die delwers se passaat na Walvisbaai betaal, terwyl die Kolonialgesellschaft hulle van myngereedskap sou voorsien.²⁾

In Kaapstad is die onderhandelinge baie streng geheim gehou³⁾ en toe die delwers die end van Julie met die Louis Alfred uit Tafelbaai vertrek, het baie min mense daarvan geweet.⁴⁾ Hulle land in Walvisbaai en trek met die Swakoprivier op tot by die Potbyn naby Otjimbingwe, wat deur Stevens aangewys word as die plek waar sy vader die gouddraende erts sou ontdek het.⁵⁾ Hier het die geselskap dan ook na goud begin prospekteer.⁶⁾

Die Australian Diggers het in die Transgariep aangekom op 'n tydstip toe die interne politieke toestand somber was. Hendrik Witbooi, wat hom sedert sy neerlaag die vorige April in die Gansberg teruggetrek het, het sy voorraad skietgoed vinnig aangevul en hom gereed

-
1. Z.B.1854, UIV C1 bdl, Dt. K. Ges.: Poppe, Rous. & Co.- D.K.G., 20-7-1887, p.50.
  2. Ibid: Agreement, 23-7-1887, pp.54-55.
  3. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Konsul-generaal-Göring, 21-7-1887, p.187.
  4. Z.B.1854, UIV C1 bdl, D.K.G.: Notule van Dt. K. Ges., 16-12-1887, p.916.
  5. Ibid, p.916.
  6. Von Francois: D.S.W.A., p.20.

gemaak om die stryd teen die Herero's voort te sit.¹⁾ Teen die middel van Mei 1887 steek hy met 50 perderuiters en 100 voetgangers die Swakoprivier oor en val 'n aantal veeposte in die omgewing van Uhib aan. Op die terugtog oerval hy Otjimbingwe op Vrydag, 3 Junie. Na 'n geveg van anderhalf uur het die Witboois teruggeval en 'n groot aantal buitvee saamgeneem.²⁾ 'n Herero-kommando wat Kamaherero agter die Witboois aangestuur het, is in 'n hinderlaag gelok en het hals oor kop na Okahandja teruggevlug.³⁾ Die Duitse Kommissaris was magteloos en kon die Herero's geen hulp of beskerming verleen nie. Die Inboorlingstamme het openlik die spot met die Duitse gesag gedryf.⁴⁾ „The German Protectorate“, merk die Cape Times in 'n inleidingsartikel op, „on the south western side of Africa is proving a melancholy farce.“⁵⁾

Op hierdie sielkundige moment maak Robert Lewis in die begin van Junie sy opwagting op Okahandja en buit die Duitse onmag om die Herero's teen die Witboois te beskerm op meestelike wyse uit.⁶⁾ Sonder veel moeite, en vermoedelik met die medewerking van C.F. Hammon, 'n handelaar,⁷⁾ slaag Lewis op 5 Junie daarin om van Kamaherero 'n „Proclamation“ te verkry, waarin

-
1. P.M.320, Uitvoerende Komitee: Permitte vir S.W. handelaars, 6-11-1886-22-12-1886; P.M.287: Minute 1/40, Ministers-Robinson, 5-3-1887; Bezirhsamt, Keetmanshoop, (Ongeorden): Akte betref. Duncan, 5-6-1887, p.31.
  2. Z.B.1, AI, al bdl, Inbesitznahme: Göring-Nels, 6-6-1887, pp.163-166; Ibid: Göring-Bismarck, 5-8-1887, pp.190-191; Das Capland, 1-7-1887.
  3. Ibid: Göring-Bismarck, 5-8-1887, pp.190-191; Dt. K. Zeit., IV Jaargang, nr.17, pp.532-533; Vedder: Das Alte S.W.A., pp.642-643.
  4. Z.B.1012, IXIII b9 bdl, Geog. u. ethnog.: Fenchel-Göring, 14-10-1887, p.9; Das Capland, 1-7-1887.
  5. Cape Times, 1-9-1887.
  6. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Konsul-Generaal-Bismarck, 2-9-1887, p.198.
  7. Ibid: Kamaherero-Nels, 3-11-1887, p.203.

die Hererokaptein - „to all Nations of the World" - verklaar dat die gerugte dat die Herero's onder Duitse beskerming staan loutere onsin is. Geen dokument „purporting to be signed by me, and not countersigned by Mr. Robert Lewis, my Special Commissioner for all foreign affairs, are false, illegal, and will not be recognised by me." ¹⁾

Diezelfde dag, 1 September, toe Kamaherero se „Proclamation" in die „Cape Times" verskyn het, het Hendrik Witbooi met 60 berede man en 'n aantal voetgangers 'n tweede aanval op Otjimbingwe gedoen. Hy los 'n paar skote oor die stat en voer 400 beeste en 800 kleinvee weg. Magteloos moes dr. Göring van die residensie se stoep toesien „wie die Reichs-Ochsen und Pferde in Gefangenschaft zogen, hinterher meine Ziegen und Schafe." ²⁾ Toe dr. Göring na die aanval vir Von Goldammer na Hendrik Witbooi gestuur het om die blankes se vee terug te eis, het Hendrik die vermetelheid gehad om te eis dat die Duitse Kommissaris die Witbooi-aanvalle nie as plundertogte beskou nie, maar as oorlogsvoerende dade. ³⁾

In hierdie bedrukte gemoedstoestand het dr. Göring op 2 September, d.w.s. die dag na die aanval, 'n briefie van John Stevens vanaf die Potmyn ontvang waarin hy die Kommissaris gevra het om 'n bietjie oor te kom, want „(we) have since our arrival in your locality discovered gold." Dr. Göring moes terselfdertyd ook help met die afsteek van die kleins wat die

-
1. Cape Times, 1-9-1887, Proclamation, 5-6-1887.
  2. Z.B.l, Af al bdl, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 10-9-1887, pp.192-193(a).
  3. Ibid: pp.194-195.

"Australian Prospecting syndicate" sou kry.¹⁾ Daar aangekom, wys die delwers vir die niksvermoedende dr. Göring 'n rif wat oor 'n afstand van vyf kilometers (drie myl) strek en waar die goud met die blote oog sigbaar was.²⁾ Goudmonsters wat later deur prof. D. Hahn in Kaapstad ondersoek is, het tussen 165 en 247 gram goud per ton bevat.³⁾

Dr. Göring was baie optimisties oor die goudfonds, want hy het gemeen dat die nuwe Duitse kolonie sy finansiële probleme nou te bowe sou kom.⁴⁾ Hy het egter aan die ander kant gevrees dat Robert Lewis kragtens 'n algemene mynkonsessie wat Kamaherero op 9 September 1885 aan Lewis verleen het, en waarvan dr. Göring self eers in Oktober 1886 verneem het, op die myngebied aanspraak sou maak.⁵⁾ Dr. Göring het gevolglik besluit om vir Lewis die loef by Kamaherero af te steek en het onverwyld na Okahandja vertrek. Hy oorreed Kamaherero om op 14 September 'n dokument te onderteken waarin die Herero-opperhoof verklaar dat, aangesien "die Deutsche Kolonial-Gesellschaft für Südwest-Afrika.... in der Lage ist, ein Ausbeutung der Minen in Angriff zu nehmen, so erkläre ich hiermit alle Konzessionen, welche mit den dieser Gesellschaft erteilten oder auf sie Übergegangenen in Widerspruch stehen, für nichtig." Die Eboni- en die Otavi-myn, waaroor Lewis ook konsessies

-
1. Z.B.1854, UIV C1 bdl, D.E.G.: Stevens-Göring, 2-9-1887, p.56.
  2. Ibid: Notule van D.E.G., 16-12-1887, p.916.
  3. Ibid: p.916.
  4. Das Capland, 4-11-1887; von Francois: D.S.W.A., p.20.
  5. Z.B.1533, BVII C32 bdl, Berggerechtsame: Reid & Nephew-Göring, 1-11-1887, (Ongenommer); Kingon: The Germans in Damaraland, bylaag B, mynkonsessie, 9-9-1885; Vgl. ook Merriman-versameling, nr.188/83, Lewis-Merriman, 11-4-1886.

gehad het, sou hiervan uitgesluit wees.¹⁾ Met hierdie verklaring in sy sak het die Duitse Kommissaris na Duitsland vertrek om die nodige administratiewe reëlings vir die ontginning van die nuwe goudveld te tref.²⁾

Dr. Göring se vrees vir Robert Lewis was heeltemal geregverdig, want toe Lewis, wat saam met dr. Göring op dieselfde boot na Kaapstad gereis het,³⁾ daar aankom, het hy dadelik met 'n agitasieveldtog teen die Duitse Administrasie begin. In 'n onderhoud met die redakteur van die „Cape Times“ het Lewis 'n oorsig van die politieke toestande in Suidwes-Afrika gegee en die Duitse onmag op meesterlike wyse aan die kask gestel.⁴⁾ Deur sy agentskap, Reid and Nephew, het Lewis nou ook die algemene mynkonsessie wat Kamaherero aan hom verleen het, asook dié op die Eboni- en die Otavimyn, vir ratifikasie aan die Duitse Kommissaris voorgelê. Indien die Duitse administrasie weier om dit te erken, „Mr. Lewis will .... be compelled to apply to the British Government to protect his rights as a British subject.“⁵⁾

Dr. Göring het geantwoord dat Lewis se regte op die Eboni-myn alreeds deur die Angra Pequena-kommissie in 1885 erken is en dat hy by die Duitse regering sou aanbeveel dat Lewis se konsessie op die Otavi-myn ook erken word. Daar het egter geen gronde bestaan waarop Lewis se algemene mynkonsessie erken kon word nie.

-
1. E.B.1535, RVII C43 bd1, Berggerechtsame: Verklaring, 14-9-1887, p.41; Hesse: Die Landfrage in S.W.A., I, p.101.
  2. E.B.1011, IXIII b6 bd2, Geog. und ethnog.: Lewis-Kamaherero, 11-11-1887, (ongenommer); Das Capland, 4-11-1887.
  3. Ibid: Lewis-Kamaherero, 11-11-1887.
  4. Cape Times, 7-11-1887.
  5. E.B.1533, RVII C32 bd1, Berggerechtsame: Reid & Nephew-Göring, 1-11-1887, (ongenommer).

Trouens die verklaring wat Kamaherero op 14 September onderteken het „has declared null and void any Concession that might have been granted by him formerly, conferring at the same time on the German Government the sole right to regulate by law all matters connected with mining in his country.“¹⁾ Hoewel Lewis nog 'n verdere poging aangewand het om die algemene mynkon-sessie erken te kry,²⁾ het die Duitse Kommissaris bot-weg geweier om dit te doen.³⁾

Middelerwyle is die posisie van die Duitse Administrasie nog verder in Damaraland versterk. Op 3 November 1887 het Kamaherero 'n verdere verklaring aan Nels oorhandig⁴⁾ waarin die Herero-opperhoof die proklamasie wat in die Cape Times verskyn het ten sterkste ontken en verklaar, „that the same have been written by a trader called C.F. Hammon. He himself has written these lies out of his own mind, they are not my words.“⁵⁾

Robert Lewis het egter sy taktiek verander. In 'n Hollandse brief aan Kamaherero het hy die opperhoof meegedeel dat die Duitse gesag op die punt staan om in duie te stort. Gebeur dit, dan sal die Britse regering die Transgariep oorneem. Hy raai Kamaherero nou aan „Dat U Ed. een Proclamatie in die Times Courant plaats erkennende dat U Ed. aan mij de land met de mineralen in geheel heeft overgegeven.“⁶⁾ Die brief

-
1. Z.B.1533, XVII C32 bdl, Berggerechtsame: Göring-Reid & Nephew, 4-11-1887, (Ongenommer).
  2. Ibid: Reid & Nephew-Göring, 7-11-1887, (Ongenommer).
  3. Ibid: Göring-Reid & Nephew, 8-11-1887, (Ongenommer).
  4. Z.B.1, XI al bdl, Inbesitznahme: Kamaherero-Nels, 3-11-1887, p.202.
  5. Ibid: Verklaring, 3-11-1887, pp.202-203.
  6. Z.B.1011, XVII b6 bdl, Geog. und ethnog.: Lewis-Kamaherero, 11-11-1887, (ongenommer).

het Lewis met 'n begeleidende brief aan die handelaar, J. Cain, gestuur met die opdrag om dit aan Kamaherero te oorhandig en ten alle koste en deur enige metode die voorgestelde proklamasie van die opperhoof te verkry.¹⁾ Die brief het Kamaherero nooit bereik nie, want Cain het na die Transvaal verhuis, voordat hy dit ontvang het.²⁾

Dr. Göring het in November na Duitsland vertrek³⁾ waar hy in oorleg met die Duitse ryksregering en die Deutsche Kolonialgesellschaft begin het met die opstel en deurvoering van 'n organisasieplan, die sg. drie-puntplan, vir die beskerming en die bestuur van die „goudvelde” en die verdere ontwikkeling van Suidwes-Afrika.⁴⁾ Die driepuntplan het voorsiening gemaak vir: (a) Die beskerming van die Herero's, (b) die beskerming van die „goudvelde” en (c) die oprigting van die nodige administratiewe masjinerie in die „goudvelde.”⁵⁾

Die Herero's het ten tye van die eerste Witbooi-aanvalle in Mei die vorige jaar die Duitse Administrasie om beskerming gevra.⁶⁾ Die Duitse Kommissaris, wat destyds reeds besef het dat Witbooi slegs deur wapengeweld onderwerp kon word, het aanbeveel dat 'n militêre mag van sowat 150 seesoldate vir dié doel na Suidwes-Afrika gestuur word.⁷⁾ Bismarck aan wie

-
1. Z.B.1011, IMIII b6 bdl, Geog. und ethnog: Lewis-Cain, 11-11-1887, (ongenommer).
  2. Ibid: Cain-Kapt.Curt von Francois, 11-1-1893, (ongenommer).
  3. Das Capland, 4-11-1887.
  4. Hintrager: S.W.A. in Dt. Zeit, p.22.
  5. Von Francois: D.S.W.A., p.23.
  6. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 17-6-1887, p.160.
  7. Ibid: Konsul-generaal, Kaapstad-Bismarck, 5-7-1887, p.182.

die voorstel voorgelê is, het dit afgekeur omdat dit syms insiens onprakties was en „Eine bewaffnete Intervention würde ausserdem unseren Kolonialsysteme nicht entsprechen.“¹⁾ Die enigste hulp wat Bismarck bereid was om aan die Herero's te verleen, was om opdrag te gee dat 500 K/71-gewere, ou militêre mausers, en 50,000 patrone na Suidwes-Afrika gestuur word en aan die Herero's uitgedeel word.²⁾ Verder wou Bismarck nie gaan nie en dr. Göring moes daarmee genoë neem.

Die plan vir die beskerming van die myngebied is ewe-eens ook binne die raamwerk van Bismarck se koloniale beleid opgestel. Die Deutsche Kolonialgesellschaft is versoek om hiervoor verantwoordelik te wees³⁾ en op 16 Desember 1887 het die maatskappy hulle bereid verklaar om dit te onderneem. Die maatskappy sou op hulle koste 'n troepemag ter beskerming van die myngebied een jaar lank in stand hou. Die mag sou aan die Duitse Kommissaris beskikbaar gestel word.⁴⁾ Dr. Göring het hierop 'n memorandum oor die grootte, die samestelling, diensvoorwaardes, ens. van die beoogde mag opgestel en vir goedkeuring aan die Kolonialgesellschaft voorgelê.⁵⁾ Die maatskappy het die voorstelle goedgekeur en die troepemag van soveel belang geag dat hulle 70,000 mark uit hulle kapitaalfonds, wat toe tot 306,881 mark gekrimp het, vir die instandhouding van

-
1. D.B.I., XI al bdl, Inbesitznahme: Bismarck-Göring, 19-9-1887, p.200.
  2. Ibid: p.201; von Francois: D.B.I., p.21.
  3. Kütz: Deutsch-Südafrika usw., p.124.
  4. D.B.1854, XIV Cl bdl, D.R.G.: Notule, 16-12-1887, met bylae, p.916, t.a.p.; Sander: Geschichte der D.R.G., I, pp.46-47.
  5. Ibid: D.R.G.-Göring, 19-1-1888, p.89. (Die memorandum van dr. Göring kon nie teruggevind word nie, maar dit is op 13-1-1888 opgestel).

die mag beskikbaar gestel het.¹⁾ Dr. Göring se voor-
stelle is hierop deur die maatskappy volledig uitgewerk
en in 'n brosjure onder die titel: „Organisations-
Plan der Schutztruppe der Deutschen Colonial-
Gesellschaft für Südwest-Afrika" as handleiding vir die
magte gepubliseer.²⁾

Die mag se amptelike naam sou wees die
„Schutztruppe der Deutschen Colonial-Gesellschaft für
Südwest-Afrika."³⁾ Die troepe sou hoofsaaklik gebruik
word vir die handhawing van die vrede en orde op die
goudvelde, en die grondgebied van die maatskappy, maar,
indien nodig, kon hulle in enige deel van die land
gebruik word om „die ordnung im Verkehr aufrecht zu
erhalten, Leben und Eigenthum der Bewohner zu beschützen,
die Durchführung der zu Recht bestehenden schutzherr-
lichen und behördlichen Verordnungen und Verfügungen
zu sichern und die Entscheidungen der richterlichen
und polizeilichen Gewalt zu vollstrecken."⁴⁾ Die mag
sou bestaan, uit drie offisiere, drie onder-offisiere
en twintig Inboorlingsoldate.⁵⁾ Die offisiere en die
onder-offisiere moes 'n eed van getrouheid aan die Duitse
ryksregering en aan die Kolonialgesellschaft aflê.
Die offisier-in-bevel sou 4,000 mark per jaar ontvang,
die ander twee offisiere 3,600 mark elk, die onderof-
fisiere 3000 mark elk en die Inboorlingsoldate een
mark per dag.⁶⁾ Van die offisiere is verwag dat hulle

-
1. Z.B.1854, UIV C1 bdl, D.K.G.: Memorandum vir Kolonialgesellschaft, 13-12-1887, p.91 t.a.p.; von Francois: D.S.W.A., p.21.
  2. Organisations-Plan der Schutztruppe der D.K.G., p.3. ('n Eksemplaar is te vind in band Z.B.1854, UIV C1 bdl).
  3. Ibid: p.3.
  4. Ibid: p.3, par.1.
  5. Ibid: p.3, par.3.
  6. Ibid: p.3, par.3, en bylaag B, p.11.

in staat sou wees om opmetingswerk te doen, paaie af te steek en geboue op te rig, terwyl die onderoffisiere elkeen 'n ambag moes ken en die Inboorlingsoldate goeie drywers moes wees.¹⁾ Verder sou die offisier-in-bevel onder die Duitse Rykskommissaris staan en al sy bevele van hom ontvang. Die Kommissaris kon ook, indien nodig, dissiplinêre straf in die vorm van boete of tronkstraf ople.²⁾ Die offisiere sou op kontrak tot 31 Maart 1889 aangestel word en die Inboorling-soldate op 'n maandbasis.³⁾

In oorleg met dr. Göring het die maatskappy teen die end van Januarie 1888 drie offisiere aangestel. Hulle was Primier-Leutenant (Eerste Lieutenant) Freiherr von Steinäcker, Lieutenant von Steinäcker en Lt. von Quitzow.⁴⁾ Eersgenoemde twee was toe altwee in Hereroland en laasgenoemde in Duitsland. Eerste Lt. von Steinäcker, wat as offisier-in-bevel aangestel is, het bedank en von Quitzow is toe in sy plek aangestel.⁵⁾ Op aanbeveling van dr. Göring het die Kolonialgesellschaft die ryksregering gevra om vier kanonne aan die troepe beskikbaar te stel.⁶⁾ Die regering het in die Artillerie-depot van Swinemunde net vier ou kanonne gehad wat hul kon afstaan en die Kolonialgesellschaft het, weens die hoë vervoerkoste, van die plan afgesien.⁷⁾

-
1. Organisations-plan der Schutztruppe usw.: p.3, par.3, en p.5, par.5.
  2. Ibid: p.4, par.4 en p.6, par.7; Z.B.1854, UIV C bdl, K. Ges.: Kolonialgesellschaft-Göring, 19-1-1888, p.89(a).
  3. Z.B.1854, UIV C1 bdl, Ibid, p.89-89(a).
  4. Ibid: D.K.G.-Göring, 31-1-1888, p.92, met afskrifte van dienskontrakte.
  5. Ibid: D.K.G.-Göring, 4-5-1888, p.99(a).
  6. Ibid: D.K.G.-Göring, 19-1-1888, p.89(a).
  7. Ibid: D.K.G.-Göring, 4-5-1888, p.99(a).

Die laaste aspek van die driepuntplan wat aandag geniet het, was die opstel van die nodige masjinerie vir die administrasie van die myne in Suidwes-Afrika. Ook hier is in die wetgewing en reëlings wat getref is nie een duim van die geykte Bismarck-beleid afgewyk nie. In die 44 paragrawe van 'n Keiserlike „Verordnung betreffend das Bergwesen und die Gewinnung von Gold und Edelsteinen im südwestafrikanischen Schutzgebiet," gedateer 25 Maart 1888, is vir die oprigting van die administrasie en beheer oor die mynwerke voorsiening gemaak.¹⁾ Kragtens paragraaf 1 was die Deutsche Kolonialgesellschaft onder die beheer van die Duitse regering of sy verteenwoordiger, die Duitse Kommissaris, belas met die administrasie van en beheer oor die mynwese (das Bergregal) van Suidwes-Afrika.²⁾ Op die maatskappy het die verpligting gerus om by „die Aufsuchung und Gewinnung der vorbenannten Mineralien nach Massgabe der hierüber ergehenden Bestimmungen zu gestatten und letztere bei eigenen Unternehmungen zu befolgen."³⁾ Vir die uitvoering van hierdie take moes die maatskappy 'n mynkantoor, die Bergbehöre, oprig wat onder die Duitse Rykskommissaris gestaan het en die personeel is deur die maatskappy „mit Genehmigung des Reichskanzlars ernannt und sind auf Verlangen desselben entlassen."⁴⁾ Die betrokke mynkantoor was belas met die byhou van die kleinregister en die invordering van kleingelde. Hulle moes ook die geskille oor kleins

---

1. Z.B.1511, RV dl bdl, Kaiserlichen Verordnungen: Verordnung v.s.w.: 25-3-1888; Hesse: Die Landfrage in S.W.A., II, pp.119-127.

2. Ibid: par.1.

3. Ibid: par.2.

4. Ibid: par.42.

en eiendomsreg ondersoek en toesig uitoefen oor die bewerking van myne.¹⁾ Om die kantoor se uitgawes te dek, is 'n fooi van 10 mark gehef vir die registrasie van elke klein en een van 20 mark vir die oordra van 'n klein op 'n ander persoon se naam.²⁾

Die diensvoorwaardes van die personeel van die mynkantoor is volledig uiteengesit in 'n lywige „Dienstanweisung für das Bergamt der Deutschen Colonial-Gesellschaft für Südwest-Afrika.“³⁾ Met goedkeuring van die Duitse regering is Bergassessor Frielingshaus van Saarbrücken aangestel as hoofingenieur en Bergreferendar Gustav Duft as assistent. Hulle het op 9 Mei 1888 uit Duitsland na Suidwes-Afrika vertrek.⁴⁾

Die Kolonialgesellschaft was so seker dat die goudvelde 'n sukses sou wees dat hulle nog verdere verpligtings op hulle skouers geneem het. In Oktober 1887 het hulle die faktoreie en roerende eiendom uit die boedel van Lüderitz aangekoop.⁵⁾ Hulle het besluit om met die sakeonderneming voort te gaan en het ene Hermann as die maatskappy se koopsverteenvoerder na Namaland gestuur.⁶⁾ Herman het ook opdrag gekry om met wolskape naby Aus te begin boer.⁷⁾

-
1. Z.B.1511, RV dl bdl, Kais. Verordnungen: Verordnung usw., 25-3-1888, par.43, nrs. 1-6; Hesse: Landfrage, II, p.125.
  2. Ibid: Paragrafe 8, 10 en 17.
  3. Z.B.1522, RVII C3 bdl, Bergamt der D.K.G.: Dienstanweisung, (ongedateer), bylaag by brief Ausw. Amt-Göring, 22-5-1888, p.1-2.
  4. Z.B.1854, UIV cl bdl, D.K.G.: D.K.G.-Göring, 4-5-1888, p.99; Sander: Geschichte der D.K.G., I, p.44.
  5. Z.B.1854, Ibid: D.K.G.-Bismarck, 20-10-1887, p.87.
  6. Ibid: D.K.G.-Bismarck, 20-10-1887, p.87; Ibid: Bismarck-Göring, 26-10-1887, p.86.
  7. Ibid: Notule van Maatskappy, 16-12-1887, p.91(b).

Die Duitse ryksregering, daarenteen, het geen bloue duit bygedra om van die goudvelde 'n sukses te maak nie, nog minder het hul iets gedoen om die onpraktiese administrasie op te knap. Dr. Göring is weer as Duitse Rykskommisaria aangestel.¹⁾ Nels is uit Elzas-Loteringe se Departement van Justisie ontslaan en permanent as kanselier van Suidwes-Afrika aangestel.²⁾

In Suidwes-Afrika het die politieke toestande na dr. Göring se vertrek in 1887 baie vinnig versleg. Hendrik Witbooi het na sy suksesvolle aanvalle op die Herero's in Junie en September, besluit om sy magposisie in Hereroland ook te versterk. Sy kans het gekom toe sy vader, Moses Witbooi, in Augustus 1887 met Paul Visser, 'n eertydse Witbooiveldkornet, getwis het en gedwing is om die kapteinskap aan Visser af te staan.³⁾ Onder die voorwendsel dat hy sy vader gaan help, vertrek Hendrik met 'n kommando na Gibeon waar vader en seun versoen raak.⁴⁾ Hierop val Hendrik vir Paul Visser aan, maar delf die onderspit.⁵⁾ Witbooi beskuldig toe die Velskoendraers dat hulle vir Paul Visser sou gehelp het. Hy verslaan en onderwerp hulle op 23 Januarie 1888 en hulle kaptein, Urisemab, pleeg selfmoord.⁶⁾ Toe

-
1. Z.B.2454, Eingangsjournal: nr.70, Ausw. Amt-Nels, 31-1-1885, en nr.95, Ausw. Amt-Nels, 27-3-1888.
  2. Ibid: nr.77, Ausw. Amt-Nels, 7-2-1888 en nr.169, Ausw.Amt-Nels, 10-7-1887.
  3. Vedder: Das Alte S.W.A., pp.648-649.
  4. U.G.41-'26, Rehoboth Kommissie: p.38, par.109.
  5. Z.B.2029, WII d20 bd2, Nama: Josef en Isaak-Göring, 21-3-1888, pp.45-48.
  6. Vedder: Das Alte S.W.A., p.650.

Paul Visser hiervan hoor, val hy Gibeon uit weerwraak aan en laat vir Moses Witbooi in die plaaslike kerkhof doodskiet.¹⁾ Hendrik besluit toe om vir Paul Visser te straf.²⁾ Hy was egter op daardie tydstip baie knap van skietgoed, omdat die Kaapse regering die invoer van ammunisie na die Transgariep beperk het.³⁾ Gevolglik keer Hendrik toe eers na die Gamsberg terug sodat hy sy voorrade kan aanvul.⁴⁾

Hendrik Witbooi se tekort aan skietgoed het by die blankes van Walvisbaai, net soos in 1882, die vrees laat ontstaan dat hy die hawe sou aanval.⁵⁾ Gerugte het die rondte gedoen dat Hendrik Witbooi dan ook besig was om voorbereidings vir 'n aanval op Walvisbaai te tref.⁶⁾

Die spanning is nog verder verhoog toe die Duitse oorlogskip Habicht 'n besending van 500 mausers en patrone wat die Duitse regering na Suidwes-Afrika gestuur het, in Walvisbaai aan wal gesit het.⁷⁾ Rolland, die magistraat, het die kluts heeltemal kwyd geraak en Kaapstad meegedeel dat die Witboois die Baai enige dag sal aanval. Dit is baie seker dat in so'n geval, „Germany would reconquer and take possession of Walfisch Bay.“⁸⁾ Nadat die Duitse landingsagent, Ludwig Koch,

-
1. Das Capland, 13-4-1888; V.R.V.9; Dagboek van Hendrik Witbooi: pp.21-22, Voetnoot, nr.5.
  2. Z.B.2030, WII d24 bdl, Afrikanerhottentotten: Jonker-Göring, 26-7-1888, p.67; Preller: Voortrekkers van S.W.A., p.204-
  3. P.M.33: Minute nr.46, Robinson-Ministers, 6-2-1888, met bylae.
  4. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Koch-Rolland, 13-3-1888, p.199.
  5. P.M.243, Rolland-S.N.A., 1-3-1888, bylaag nr.2 by minute 1/40, Ministers-Robinson, 26-3-1888; vgl. ook P.M.287: Minute nr.50, Sprigg-Robinson, 13-4-1888.
  6. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Koch-Rolland, 13-3-1888, p.209; P.M.287, Minute nr.1/40, Sprigg-Robinson, 26-3-1888.
  7. Z.B.2454, Eingangsjournal: Nr.48, Nels-Rolland, 1-3-1888.
  8. P.M.243: Rolland-S.N.A., 1-3-1888, bylaag nr.2 by minute 1/40, Ministers-Robinson, 26-3-1888.

die invoerbelasting op die gewere en ammunisie, wat R400 bedra het, betaal het, het Rolland goedkeuring vir die landing van die gewere en ammunisie verleen.¹⁾

Koch moes die gewere en patrone egter so gou moontlik uit Walvisbaai verwyder, want daardeur sou die moontlikheid van 'n aanval deur Hendrik Witbooi verminder word.²⁾ In opdrag van Nels is die ammunisie onverwyld na Otjimbingwe gestuur.³⁾ Nog voordat dit afgestuur is, het Rolland die Waarnemende Rykskommissaris versoek om ter beskerming van Walvisbaai 15 gewere en 3,000 patrone aan hom af te staan; 'n versoek wat Nels baie geredelik toegestaan het.⁴⁾

Die Sprigg-regering, wat alreeds nie te lekker oor die beperkings op die wapenhandel gevoel het nie,⁵⁾ was baie onthuts oor die landing van die groot voorraad skietgoed in die Baai.⁶⁾ Toe die magistraat teen die middel van April rapporteer dat die toestand verder versleg het,⁷⁾ het die regering besluit om sonder versuim 'n kontingent van die Cape Mounted Riflemen na Walvisbaai te stuur.⁸⁾ Terselfdertyd het die kabinet die goewerneur versoek om die Koloniale Kantoor van die beoogde

-
1. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Koch-Nels, 5-3-1888, p.208; von Francois: D.S.W.A., p.21.
  2. Z.B.2454, Eingangsjournal: Nr.50, Koch-Nels, 10-3-1888.
  3. Ibid: Nels-Ausw. Amt, 16-4-1888.
  4. Ibid: Nr.60, Nels-Magistrate, 29-3-1888.
  5. P.M.152, Nota van Upington, d.d. 28-3-1888 op brief Magistraat - SNS., 1-3-1888.
  6. P.M.287, Minute 1/40, Sprigg-Robinson, 26-3-1888; vgl. P.M.243, Minute Robinson-Sprigg, 28-3-1888.
  7. P.M.287, Minute 1/49, Sprigg-Robinson, 13-4-1888.
  8. Ibid; Ibid: Minute 1/50 Sprigg-Robinson, 13-4-1888; P.M.243, Minute, Robinson-Knutsford, 14-4-1888, met bylase.

ekspedisie te verwittig en om by te voeg: „It is expected that Natives will drive Germans out of Protectorate. Ministers request me to urge you to press earnestly upon German Government the necessity of taking immediate steps to enforce the Protectorate so as to preserve life and property and maintain order and prevent Colony from becoming involved in war with Natives living within German jurisdiction with whom Colony is now at peace.”¹⁾ Die Britse regering het die inhoud van hierdie telegram onder die aandag van die Duitse regering gebring, maar laasgenoemde het blykbaar nie verder daarop reageer nie.²⁾

Die kontingent het intussen na Walvisbaai vertrek³⁾ waar hulle alles stil en rustig aangetref het.⁴⁾ Die mag het egter by die residensie stelling ingeneem met die twee kanonne „das von da in der That recht drohend in die menschenleere Steppe hinausblickte.”⁵⁾

Te midde van hierdie politieke beroerings en onrus het dr. Göring op 5 Mei 1888 uit Kaapstad na die Schutzgebiet vertrek,⁶⁾ om met die ontginning van die „goudvelde” te begin. Die belangstelling van Duitse sake-ondernemings was op daardie tydstip lewendig⁷⁾ en oornag is die volgende maatskappye in Duitsland opgerig: Die Südwest-Afrikanische Goldsyndicat,⁸⁾ wat inderdaad

-
1. F.M.287, Minute 51, Sprigg-Robinson, 13-4-1888.
  2. F.M.243, Robinson-Knutford (telegram), 17-4-1888.
  3. F.M.245, Minute nr.117, Robinson-Ministers, 14-4-1888, met bylaag, Ontwerpminute, Ministers-Robinson, 17-4-1888.
  4. Die Patriot, 27-4-1888.
  5. Dr. Schwarz: Im Deutschen Goldlande, pp.43-44.
  6. F.M.34; Göring-Robinson, 3-5-1888 bylaag 1 by minute nr.6, Robinson-Ministers, 4-5-1888.
  7. Hintrager: Z.B.G.A., p.22.
  8. Z.B.1531, RVII CII bdl, Berggerechtsame: Munscheid-Göring, 2-8-1888, p.5; Schanz: West-Afrika, p.363.

deur die Deutsche Kolonialgesellschaft gestig is en konsessies van hulle ontvang het,¹⁾ en 'n mynekspedisie onder dr. Gürich na Suidwes-Afrika gestuur het;²⁾ die Deutsche Afrikanische Minengesellschaft wat op sy beurt vir dr. G. Schwarz gestuur het;³⁾ en die firma Lillienthal en 'n myneindikaat te Keulen wat twee ekspedisies onder dr. Fleck⁴⁾ en P. Scheidweiler respektiewelik gestuur het.⁵⁾

Vanaf Junie 1888 het die verskillende maatskappye se ekspedisies op Otjimbingwe begin aankom en hulle hoofkwartiere hier ingerig.⁶⁾ Behalwe die mynekspedisies het fortuinsoekers uit die vier windrigtings in die hoofstadjie saamgedrom.⁷⁾ 'n Tentdorpie het oornag verrys en Otjimbingwe het 'n kosmopolitiese karakter begin aanneem.⁸⁾

Die Deutsche Kolonialgesellschaft se mynekantoor is intussen ook op Otjimbingwe geopen⁹⁾ en op 31 Julie is die eerste myngebied (Schurfgebiet no.1)

-
1. Z.B.1531, RVII C11 bdl, Berggerechtsame: Gold-Syndicat-Frielingshaus, 3-4-1888, p.11.
  2. Ibid: Munscheid-Göring, 2-8-1888, p.5; Ibid: Schurfscheine, 11-8-1887, p.7.
  3. Z.B.1530, RVII C10 bdl, Berggerechtsame: Schurfscheine, 6-8-1888, p.1; Schwarz: Im deutschen Goldlande, p.39.
  4. Z.B.1533, RVII C33 bdl, Berggerechtsame: Poppe-Göring, 26-6-1888, p.17.
  5. Z.B.1535, RVII C43 bdl, Berggerechtsame: Scheidweiler-Frielingshaus, 7-8-1888, p.6 et seq.
  6. Z.B.1543, RVII b3 b bdl, Geschäftsverkehr: Frielingshaus-D.K.G., 31-7-1888, p.1.
  7. Schwarz: Im deutschen Goldlande, p.113.
  8. Cape Argus, 9.6.1888.
  9. Z.B.1543, RVII b3 b bdl, Geschäftsverkehr: Frielingshaus-D.K.G., 31-7-1888, p.1.

kragtens die mynwet¹⁾ geproklameer. Die myngebied het bestaan uit die hele Swakopriviervallei vanaf Otjimbingwe tot by die grens van die Britse gebied.²⁾ Nog dieselfde dag is die eerste 17 kleins in die myngebied uitgereik³⁾ en tot die end van Oktober is altesame 53 kleinslisenies uitgereik.⁴⁾

Met koorsagtige haas, het die kosmopolitiese gemeenskap op hierdie mynarea toegesak „(und) hier sah es so recht wie auf einer Erzgrube etwa in Kalifornien, Australien oder sonstwo im wildfremden Lande aus.“⁵⁾ Die mynwerkers het onder seile of onder die blote hemel gewoon, mynskagte is gesink en ertsmonsters getoets.⁶⁾ Die goudkoors het sy hoogtepunt bereik toe ene John Smuts op 9 Augustus om 4.50 nm. by die mynkantoor verskyn en die mynouteite meegedeel het dat hy gouderts ses myl vanaf die Potmyn gevind het.⁷⁾ Kragtens paragraaf 16 van die mynwet is nog dieselfde dag 'n „Bekanntmachung“ by die mynkantoor opgeplak waarin die fonds aangekondig is.⁸⁾

Frielingshaus, die myningenieur, het die klein op 11 Augustus besoek en 'n groot verskeidenheid monsters versamel wat hy op 12 Augustus te Otjimbingwe getoets het. Sy bevindings was dat die monsters geen spoor van gouderts

-
1. Z.B.1511, RV al bdl, Kaiserliche Verordnungen: Verordnung, 25-3-1888, Par.8.
  2. Z.B.1522, RVI C3 bdl, Bergamt: Bekanntmachung, 31-7-1888, p.26.
  3. Ibid: p.26.
  4. Ibid: Schurfscheine, 30-10-1888, nr.53.
  5. Schwarz: Im deutschen Goldlande, p.102.
  6. Ibid: p.102.
  7. Z.B.1535 RVII C46 bdl, Berggerechtsame: Smuts, Nota, 9-8-1888, p.1; Z.B.1543, RVII b3 b bdl, Geschäftsverkehr: Frielingshaus-D.K.G., 9-8-1888, p.2.
  8. Z.B.1522, RVII C3 bdl, Bergamt: Bekanntmachung, 9-8-1888, p.28.

bevat nie.¹⁾ Die teleurstelling van die eerste „goudfonds” het die geesdrif aansienlik gedemp. Daar is wel nog onvermoeid na goud gesoek, maar teen die begin van September was dit vir almal duidelik dat daar min hoop is om nog goud te vind. Die plekke waar die Australian Diggers die goudrif sou gevind het, het by nadere ondersoek geblyk waardeloos te wees.²⁾ Die ander plekke waar ook goud gevind is, was sodanig dat die kleimhouers nie eers daar begin werk het. nie.³⁾ Frielingshaus was so seker dat daar by die Potmyn geen gouderts was nie dat hy planne vir die toekoms begin tref het,⁴⁾ en teen 9 September het sewe kleimeienaars al vertrek.⁵⁾ Trouens, dit het dan ook later aan die lig gekom dat die Australian Diggers die Potmyn „gesout” het.⁶⁾ Al die verwagtings wat die buitewêreld oor die goudfonds gekoester het, het soos 'n kaartehuis ingetuimel. Suidwes-Afrika was weer 'n arm land.

Vir die Duitse Administrasie was dit die begin van nuwe moeilikhede. Hendrik Witbooi, wat intussen sy voorraad skietgoed aangevul het,⁷⁾ het die stryd teen Paul Visser die tweede maal aangeknoop en hom op 12 Julie 1888 finaal verslaan.⁸⁾ Die Rooinasie van Hoachanas was nou nog die enigste Namastan wat Witbooi

-
1. Z.B.1535, RVII C46 bdl, Berggerechtsame: Verslag van Frielingshaus, 14-8-1888, p.3.
  2. Z.B.1522, RVII C3 bdl, Bergamt: Frielingshaus-D.K.G., 9-9-1888, p.36.
  3. Ibid: p.37; Seidel: Deutschlands erste Kolonien, p.7.
  4. Ibid. p.37(a).
  5. Z.B.1522, RVII C3 bdl, Bergamt: Nota, 23-9-1888, p.30; Sander: Geschichte der D.K.G., I, p.50.
  6. Dove: Südwest-Afrika, p.35.
  7. Vgl. Mss. Annexures of the Cape Parliament: 1888 nrs. 106 en 107, Besonderhede oor wapenuitvoer; Quellen 6: Bericht, Judt, Hoachanas 23-4-1888, p.88.
  8. Vedder: Das alte S.W.A., pp.651-652; Das Capland, 17-8-1888.

se opperheerskappy in Namaland betwis het.¹⁾ Witbooi het dan ook 'n causus belli gehad om hulle aan te val, want, soos hy beweer het, het hulle vir Paul Visser gehelp.²⁾ Manasse, kaptein van die Rooinasie, wat 'n aanval van die Witboois verwag het, wend hom nou na dr. Göring en klop vroeg in Julie by die Kommissaris vir wapens en skietgoed aan.³⁾ Dr. Göring het sonder versuim vir Lt. von Quitzow, bevelvoerder van die Kolonialgesellschaft se troepe, op 1 Augustus met 32 mausers en 3,200 patrone na Hoachanas gestuur.⁴⁾

Toe Lt. von Quitzow egter op 19 Augustus op Hoachanas aankom,⁵⁾ het hy gevind dat die Rooinasie enige dae vantevore met Witbooi te Lidfontein, naby Hoachanas, in 'n geveg betrokke was.⁶⁾ Witbooi se perde was te maer om die stryd verder voort te sit en hy het Manasse op tipiese Witbooi-wyse meegedeel: „Gij zult voor myn wachten in den regen tyd, doch ik weet ook niet of ik zal ook regentyd in wachten zijn, want ik zal u moet wraaken.“⁷⁾ Hierop het Hendrik Witbooi na die Gamsberg teruggekeer. Toe die Rooinasie die gewere ontvang, het hulle besluit om onder aanvoering van Lt. von Quitzow die Witboois in hulle bergvesting te gaan aanval⁸⁾ en op

-
1. U.G.41-'26, Rehoboth Kom.: p.38, par.109.
  2. Z.B.2029, WII d21 bdl, Rotes Volk: Judt-Göring, 8-11-1888, p.112.
  3. Ibid: Manasse-Göring, 8-7-1888, p.44.
  4. Z.B.2029, WII d21 bdl, Rotes Volk: Bericht, von Quitzow, 22-8-1888, p.49.
  5. Ibid: 19-8-1888, p.59.
  6. Ibid: 19-8-1888, p.62.
  7. Ibid: Witbooi-Manasse, 16-8-1888, p.59; Quellen, 6, Witbooi-Manasse, 16-8-1888, p.91.
  8. Ibid: von Quitzow-Göring, 28-9-1888, p.107.

7 September vertrek die ekspedisiemag uit Hoachanas. By hulle aankoms op Rehoboth tref hulle dr. Gürich, leier van die Suidwest-Afrikanische Goldsyndicat se ekspedisie na Suidwes-Afrika, ook daar aan. Hy het toe net vanaf Gamsberg, waarheen dr. Göring hom op 'n vredes-sending gestuur het, teruggekeer.¹⁾ In oorleg met die plaaslike Rynse sendeling, eerw. Heidmann, en dr. Gürich het Lt. von Quitzow die veldtog na Gamsberg eers afgelas en dr. Göring gevra om na Rehoboth te kom.²⁾

Von Quitzow se ongemagtigde deelname aan die veldtog het die Duitse Administrasie in 'n baie netelige posisie geplaas, want dr. Göring het toe alreeds reëlins met Witbooi getref om met hom samesprekings oor die politieke toestande in Namaland te voer.³⁾ Dr. Göring het Von Goldammer sonder versuim na Rehoboth gestuur om vir Lt. von Quitzow te gaan keer.⁴⁾ Hy het von Quitzow die leviëte voorgelees en hom daarop gewys dat hy deur sy optrede die Duitse Administrasie gekompromiteer het - „Ich ersuche Sie daher, sich an den Zuge nach Hornkranz nicht zu betheiligen.“ Ook moet hy die Rooinasie afraai om met die beoogde aanval voort te gaan, want Hendrik Witbooi is baie goed verskans en het tussen 200 en 300 goed bewapende man.⁵⁾

Dr. Göring was ook baie besorg oor die houding wat die Herero's sou inneem indien die Duitse Administrasie die Rooinasie se kant kies. Hy het wel geweet dat

-
1. Z.B.2029, WII d21 bdl, Rotes Volk: Bericht, von Quitzow, 15-9-1888, p.94.
  2. Ibid: p.96.
  3. Z.B.2454, Eingangsjournal: Nr.181, Göring-Witbooi, 17-9-1888.
  4. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Kamaherero, 22-9-1888, p.216.
  5. Z.B.2029, WII d21 bdl, Rotes Volk: Göring-von Quitzow, 20-9-1888, pp.105-106.

Robert Lewis weer met sy agitasies begin het en 'n drietal briewe aan Kamaherero geskryf het.¹⁾ Daar was dan ook tekens van verwydering aan die kant van Kamaherero. So het Kamaherero byvoorbeeld geweier om aan die Deutsche Kolonialgesellschaft verlof toe te staan om enige huisies in Otjimbingwe op te rig.²⁾ Wat dr. Göring nie geweet het nie was dat Lewis die Hererokaptein toe alreeds oorgehaal het om 'n groot vergadering te Okahandja te belê. Dr. Göring sou na die vergadering uitgenooi word en die Herero's sou dan die Duitse beskermingsverdrag opsê.³⁾

Vanaf Otjimbingwe het dr. Göring vir Kamaherero van Lt. von Quitzow se optrede verwittig en hom toe gevra om onder geen omstandighede aan die veldtog deel te neem nie. Afgesien van die feit dat Gamsberg nie sonder kanonne ingeneem kan word nie, is hy besig om 'n konferensie met Witbooi te probeer reël. As 'n stilswyende waarskuwing het hy bygevoeg dat twee Duitse oorlogskepe op pad na Suidwes-Afrika is om hier besoek af te lê.⁴⁾

Op 5 Oktober het die Duitse Kommissaris na Rehoboth vertrek vir die beoogde samesprekings met Hendrik Witbooi. Hy doen op Okahandja aan waar hy baie vriendelik deur Kamaherero ontvang word. Toe die Duitse Kommissaris die huiskwessie met die Kolonialgesellschaft ophaal, het Kamaherero sy kans gesien om sy plan uit te voer. Hy deel dr. Göring mee dat hy besluit het om 'n

-
1. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 15-11-1888, p.225.
  2. Ibid: p.224.
  3. Ibid: Verklarings van H. Beukes, 22-10-1888 en J. Faure, 24-10-1888, bylaes 1 en 2 van brief, Göring-Bismarck, 15-11-1888, pp.240(a)-241(a); Moritz-Schanz: West-Afrika, p.353.
  4. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Kamaherero, 22-9-1888, pp.216-216(a); Z.B.2454, Eingangsjournal: no.182, Göring-Kamaherero, 22-9-1888.

groot vergadering te belê waarop sy vernaamste kapteins teenwoordig sal wees.¹⁾ Omdat dit 'n geruime tyd sou neem om die vergadering byeen te roep, het dr. Göring besluit om intussen na Rehoboth te gaan, waar hy op 17 Oktober gearriveer het.²⁾ Hier het hy Hendrik Witbooi, wat met 'n kommando van 120 ruiters en 238 voetvolk daar aangekom het, ontmoet.³⁾ Dr. Göring het sy uiterste bes gedoen om die Witbooi kaptein oor te haal om sy vyandighede te staak en om 'n vriendskapsverdrag met die Duitse outoriteite aan te gaan. Hy slaag egter nie en keer onverrigter sake vir die konferensie op Okahandja terug.⁴⁾

Hier tref hy toe vir Robert Lewis aan, wat kort vantevore as verteenwoordiger⁵⁾ van die Kimberley Damara-land Syndicate, na Suidwes-Afrika teruggekeer het.⁶⁾ Lewis wat toe alreeds ag dae in Okahandja was, was druk besig om die Herero's teen die Duitse gesag op te stook. Drank het vrylik gevloei en verskeie geheime vergaderings tussen Lewis en Kamaherero het plaasgevind waarop 'n plan van aksie uitgewerk is.⁷⁾ Op Dinsdag, 30 Oktober 1888, het die beoogde vergadering begin. Teenwoordig was: Dr. Göring; Lt. von Quitzow; Erenst Franken, gevolmagtigde verteenwoordiger van die Deutsche Kolonialgesellschaft; die twee Rynse Sendelinge, eerwaardes Diehl en Eich; Robert Lewis en 'n sewetal handelaars;

-
1. Z.B.I, AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 15-11-1888, p.226(a).
  2. Ibid: p.227.
  3. Ibid: p.228.
  4. W.A., Private aanwinste: Dagboek van Witbooi: Aantekeninge, p.110; V.R.V.39, Dagboek: p.39, nr.18.
  5. Schwarz: Im Deutschen Goldlande, p.184; Kulz: Deutsch-Süd-Afrika, p.84.
  6. The Cape Argus, 10-7-1888; von Francois: D.S.W.A., p.22.
  7. Z.B.I, AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 15-11-1888, pp.229-229(a).

Kamaherero; Samuel Maherero; Zacharias van Otjimbingwe en 'n 70 kleinere kapteins.¹⁾

Kamaherero het die vergadering geopen en uit sy kort toesprake was dit reeds duidelik dat hy nie die mynkonsessies wat in Oktober 1885 aan die Duitse mynverteenwoordigers verleen is, erken het nie.²⁾ Hy het slegs die algemene konsessie wat op 9 September 1885 aan Robert Lewis toegestaan is, erken.³⁾ Dr. Göring het in sy verweer 'n oorsig gegee van die mynkonsessies wat aan die Duitse mynbelange verleen is, en die standpunt ingeneem dat Lewis se algemene konsessie deur Kamaherero se verklaring van 14 September 1887 gerepudieer is. Van Herero kant is aangevoer dat in Mei 1886 slegs aan Kleinschmidt verlof toegestaan is om na minerale te prospekteer, maar nie om dit te ontgin nie. Twee dokumente in dié verband is dan ook aan die vergadering voorgelê.⁴⁾ Aan Lewis, het die Herero's beweer, is in die algemene konsessie die reg verleen om die goudmyne te ontgin. Lewis het op hierdie stadium die algemene konsessie aan die vergadering voorgelê en dit is toe eenparig deur die Herero's bekragtig. Hierna het hy (Lewis) die sg. „Power of Attorney“, die deklarasie van 15 Junie 1887,⁵⁾ aan die byeenkoms voorgelê en dit is ewe-eens bekragtig.

Lewis was nou tevrede, want die Herero's het by wyse van implikasie die Duitse beskermingsverdrag

-
1. Cape Argus, 13-12-1888: Notule van vergadering, 30-10-1888; Kingon: The Germans in Damaraland, Notule, 30-10-1888; Z.B. AI al bdl, Inbesitznahme: Uitknipsel van notule in Cape Argus; Die oorspronklike Duitse notule is na Duitsland gestuur sonder dat 'n afskrif gehou is, vgl. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Notule 30-10-1888, bylaag 2, Göring-Bismarck, 15-11-1888.
  2. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Denkschrift, 14-10-1889, p.109(a), (waarskynlik deur Göring opgestel); Hesse: Die Landfrage, I, p.100, t.a.p.
  3. Kingon: The Germans, bylaag B, Mynkonsessie.
  4. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Konsessiebrief van Kleinschmidt, 12-5-1886 en verklaring van Kamaherero 14-5-1886, bylaes 3 en 4 respektiewelik, Göring-Bismarck, 15-11-1888, pp.242-244.
  5. The Cape Times, 1-9-1887, Deklarasie, 15-6-1887.

nietig verklaar. Op die pertinente vraag van dr. Göring, „Do, I understand that Lewis is the Chief?" het Kama-herero, „Yes", geantwoord.¹⁾ Aponda het toe met 'n groot stem in Herero uitgeroep: „Lewis ist unser Omuhona (groot Opperhoof).²⁾ Die vergadering het hierop verdaag en dr. Göring het toe besluit om hom te onttrek en het die volgende dag na Otjimbingwe vertrek.³⁾

In Hereroland het 'n tydperk van onsekerheid en politieke chaos aangebreek. Gerugte en stories was volop en die Duitse prestige het sy laagste punt bereik. Niemand het geweet wat gaande is nie en te Walvisbaai het almal 'n aanval verwag.⁴⁾ Te Okahandja het Robert Lewis die eerste skuif gedoen. Op 1 November het Kamaherero 'n proklamasie, wat ook deur Lewis onderteken is, afgekondig. Hierin is bepaal dat alle persone „desiring to prospect for minerals or erect any building within any part of my country, must first apply to me for a licence in writing for such purpose."⁵⁾ Vervolgens het Kama-herero die Rynse sendeling te Okahandja aangesê om die plaaslike kerkie vir goed te sluit en om die sendelinghuisie voor 1 Januarie 1889 te ontruim, want Lewis het dit as 'n winkel benodig.⁶⁾ Hermanus van Wyk van Rehoboth is van die Okahandja-debakel per bode meegedeel en versoek om alle konneksies met die Duitse Kommissaris

-
1. The Cape Times, 13-12-1888, Notule, 30-11-1888; Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Kamaherero, 15-11-1888, p.231(a).
  2. Z.B.1, AI al bdl: Ibid, p.231(a).
  3. The Cape Argus, 13-12-1888; Notule, 30-11-1888.
  4. N.A.293, Let. Rec.: Rolland-O.S.N.S. (Confidential), 8-1-1889; von Bülow: Dr 24 Jahre usw., p.99.
  5. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Proclamation, 1-11-1888, p.253; The Cape Argus, 13-12-1888, Proclamation.
  6. Z.B.1, Ibid: Göring-Bismarck, 15-11-1888, p.234.

te verbreek.¹⁾

Dr. Göring het dit oorweeg om Robert Lewis te arresteer sodra hy sy voet op Otjimbingwe sit en het toe 'n vergadering van die blankes belê om hulle mening te verneem. Almal het hom afgeraai om dit te doen, want hulle het gemeen dat dit net tot bloedvergieting sou lei.²⁾ Die Rykskommissaris het Lewis daarop per brief meegedeel dat die Duitse Administrasie nie die regte wat hy na bewering onder die „power of Attorney” sou verkry het, erken nie. Dit besluite wat Kamaherero en sy raad te Okahandja geneem het in verband met die „power of Attorney” en Lewis se algemene mynkonsessie het ook geen regsgeldigheid gehad nie, want daarteenoor staan die beskermingsverdrag sowel as die ontkenning van 14 September 1887. Dit is twee aangeleenthede wat lyn-reg teenoor mekaar staan en watter een „anerkannt wird muss spätere Entscheidung vorbehalten werden.”³⁾ Lewis het dr. Göring se standpunt summier verwerp en op 'n neerhalende wyse daarby gevoeg: „I refuse to recognize your authority, as representing the German Government in this country in any way.” Die Herero-opperhoof het op die Okahandja-vergadering verklaar dat hy niks van die beskermingsverdrag af weet nie en ook nie die verklaring van 14 September 1887 onderteken het nie. Die Duitse aansprake het dus geen regsgronde nie en dit skyn asof die Duitse Kommissaris se brief „have been written under an imperfect recollection of the facts.” Om Göring dus

-
1. Z.B.I, AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 15-11-1888, p.232.
  2. Ibid: p.234.
  3. Ibid: Göring-Lewis, 5-11-1888, bylaag 3, Göring-Bismarck, 15-11-1888, p.245.

op hoogte van sake te stel, stuur hy aan hom 'n afskrif van die proklamasie wat in die Cape Times van 1 September 1887 verskyn het sowel as van die deklarasie wat Kamaherero op 1 November 1888 uitgereik het.¹⁾

Op die ontvangs van hierdie brief het dr. Göring finaal besluit om Suidwes-Afrika tydelik te verlaat en na Walvisbaai uit te wyk.²⁾ Franken, die Kolonial-gesellschaft se gevolgmagtigde verteenwoordiger het, na oorlog met Göring, vir Frielingshaus en al die Baster-soldate wat tot op datum gewerf is, afgedank. Die maatskappy se vaste eiendom in Otjimbingwe is aan Kleinschmidt toevertrou en hulle roerende eiendom is later verkoop.³⁾ Daarna het die uittog na Walvisbaai begin.

Dr. Göring se laaste daad voor hy en mev. Göring vertrek het, was om Kamaherero te verwittig dat die Duitse Administrasie na Walvisbaai verskuif. Hy het die Herero-opperhoof verantwoordelik gehou vir alle skade „der den zurückbleibenden Missionaren und anderen Deutschen am Leib und Leben Hab und Gut von dir oder deinem Volke zugefügt wird.“ Die residensie met alles wat daarin is, behoort aan die Duitse ryksregering en Dannert van Otjimbingwe sal daarvoor toesig hou.⁴⁾ 'n Afskrif van hierdie brief is terselfdertyd aan Manasse van Omaruru gestuur.⁵⁾

Dit is 'n spekulatiewe vraag of dr. Göring na Walvisbaai moes uitgewyk het en of hy moes gebly het.

-
1. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Lewis-Göring, 6-11-1888, bylaag 6, Göring-Bismarck, 15-11-1888, pp.247-253.
  2. Ibid: p.235(a); N.A.855; O.S.W.S.-Rolland, 20-12-1888; von Bülow: Drei Jahre im Lande H. Witboois, p.99.
  3. Ibid: p.236(a); Bericht des Vorstandes der D.K.G., 1888, p.4; von Francois: D.S.W.A., p.28.
  4. Ibid: Göring-Kamaherero, 13-11-1888, bylaag 10, Göring-Bismarck, 15-11-1888, p.255; Z.B.2454, Eingangsjournal: nr.209, Göring-Kamaherero, 13-11-1888.
  5. Z.B.2454, Eingangsjournal: Nr.210, Göring-Manasse, 13-11-1888.

Die feit is en bly egter dat die rede vir die uitwyking van dr. Göring gesoek moet word in die Bismarckbeleid. Het die Duitse regering 'n meer buigsame koloniale beleid gevolg, dan sou hulle beslis gehoor gegee het aan dr. Göring se herhaalde versoë om 'n troepemag te stuur en dan sou die vernedering en verlies van prestige wat die Duitse regering moes ondervind, hulle ook gespaar gebly het.

HOOFSTUK IX

HERSTEL VAN DIE DUITSE GESAG

Dr. Göring het by sy aankoms in Walvisbaai van sy konsulêre status¹⁾ gebruik gemaak om daar te bly totdat die Duitse regering 'n besluit oor Suidwes-Afrika geneem en hom verdere opdragte gegee het. Inmiddels het hy die kantoor van die Duitse Kommissaris hier geopen, die verloop van sake in Suidwes-Afrika dopgehou en aan Berlyn gerapporteer.²⁾

Dr. Göring se eerste stap was om met die lojale stamhoofde in verbinding te tree. Vir Herman van Wyk en Jan Jonker het hy van die gebeure op Okahandja in kennis gestel en hulle vir hulle lojaliteit geloof. Hy het hulle die versekering gegee dat die Duitse regering teen Robert Lewis sou optree.³⁾ Aan die Basters het hy boonop, voor sy vertrek uit Otjimbingwe, 'n aantal gewere en hoeveelheid patrone gestuur.⁴⁾

Manasse van Omaruru was baie ontsteld oor die Okahandjavoerval en hy het dr. Göring van sy ondersteuning en lojaliteit verseker. Hy het ook gevra dat Von Goldammer, wat na Göring se vertrek 'n tydjie op Otjimbingwe agtergebly het, na Omaruru moes kom.⁵⁾ Te Omaruru

-
1. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Konsul-generaal, 9-11-1888, p.223; G.H.28/19, Enclosures: Bieber-Col. Sec., 24-7-1885, bylaag nr.1 by despatch nr.100, Robinson-Colonial Office, 5-8-1885; P.M.278; Minute 110 s.w., Uppington-Robinson, 29-7-1885, met bylae.
  2. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 30-12-1888, pp.259-261; N.A.293, Let. Rec.: Rolland-O.S.N.S., 8-1-1889.
  3. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Göring-van Wyk, 5-11-1888, bylaag 11, Göring-Bismarck, 15-11-1888, p.256(a); Z.B.2454, Eingangsjournal: no.203, Göring-van Wyk, 5-11-1888; Z.B.2030, WII d24 bdl, Afrikanerhottentotten: Göring-Jonker, 7-11-1888, p.71.
  4. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 15-1-1889, p.10(a).
  5. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Manasse-von Goldammer, 20-11-1888, bylaag 1, Göring-Bismarck, 30-12-1888, p.262.

het Manasse vir Von Goldammer die versekering gegee dat hy die beskermingsverdrag nog as bindend beskou. Hy het Lewis se optrede ten sterkste afgekeur en het ook van Lewis se prospekteerders met geweld uit sy grondgebied verwyder.¹⁾ Op versoek van Von Goldammer het Manasse die Duitse Kommissaris skriftelik van sy trou verseker.²⁾

Op Okahandja het Namaherero weer op 18 November 'n vergadering, waarop Lewis ook teenwoordig was, belê. Hier is besluit om Manasse vir verraad teen die Okahandja-groep te straf; om die residensie van die Duitse Kommissaris te Otjimbingwe te verkoop en om slegs die Duitsers wat alreeds lank in die land was, toe te laat om te bly. Die ander, insluitende Bam, Bohlmann en Scheidweiler moes die land sonder versuim, verlaat.³⁾ In Otjimbingwe is die jong Herero's teen die Duitse Administrasie opgestock en soldate van Lewis genoem. Hulle het die residensie met klippe bestook en die tuin vernietig.⁴⁾ Die verhouding tussen die Okahandja- en die Omaruru-herero's het vinnig versleg en teen die einde van die jaar het dr. Göring gevrees dat dit enige dag tot 'n ope breuk kon lei.⁵⁾

-
1. Z.B.1, AI al bd1, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 30-12-1888, p.259(a).
  2. Z.B.1011, IXIII b6 bd6, Geog. und Ethnog: Manasse-Göring, 28-11-1888, p.64.
  3. Z.B.1, AI al bd1, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 30-12-1888, pp.260-261; Ibid: Lewis-Scheidweiler, 7-11-1888, bylaag 4, Göring-Bismarck, 30-12-1888, p.264; N.A.293, Let. Rec.: Rolland-O.C.N.S., 8-1-1889.
  4. Ibid: Brincher-Göring, 25-11-1888, bylaag 3, Göring-Bismarck, 30-12-1888, p.263; Z.B.1011, IXIII, Geog. und Ethnog.: Donnert-Göring, 16-11-1889, p.66.
  5. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 15-1-1889, pp.9(a)-10.

In Noord-Namaland het Hendrik Witbooi nou sy kans waargeneem om sy belofte aan Manasse na te kom. Van die middel van Oktober tot diep in Januarie die volgende jaar het hy 'n reeks aanvalle op Hoachanas, die Rooinasie se hoofstat, en die veeposte Lidfontein, Springbok en Swartmodder gedoen. Die Rooinasie is rot en kaal geplunder en was nou 'n armlastige gemeenskappie wat van veldkos geleef het.¹⁾ Manasse het met 'n gedeelte van sy stam op Kowas, ongeveer 90 myl noord van sy ou werf, gaan woon.²⁾ Hendrik Witbooi het met 'n ryk buit perde, beeste, kleinvee, waens, gewere, asook die Duitse vlag wat aan die Rooinasie gegee is, na sy bergvesting teruggekeer.³⁾ Die buitvee het Witbooi kort daarna aan ou Bob, Robert Duncan, vir 'n groot hoeveelheid skietgoed verruil.⁴⁾

Die beroeringe in die hinterland het die ou vrees vir 'n aanval op Walvisbaai weer laat ervaar. Rolland, die plaaslike magistraat, wie se gesondheid veel te wense oorgelaat het,⁵⁾ het die Kaapse regering weereens gevra dat die klein garnisoen wat die vorige jaar 'n tyd lank in Walvisbaai gestasioneer was,⁶⁾ weer gestuur

-
1. Z.B.2029, WII d21 bdl, Rotes Volk: Manasse-Görring, 11-1-1889, pp.120-122, en Judt-Görring, 11-1-1889, pp.124-130; Z.B.1012, IXIII b9 bdl, Geog. und ethog.: Heidmann-Görring, 1-3-1889, p.26; W.A., Private Aanwinste: Dagboek van Witbooi: Notas, 15-10-1888-2-1-1889; V.R.V.9, Dagboek: pp.38-44, nr.18.
  2. U.G.41-'26, Rehoboth kom.: p.39, par.109.
  3. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Görring-Bismarck, 15-1-1889, p.9(a); Quellen VI: Bericht, Judt, Hoachanas, 7-1-1889, p.123.
  4. W.A., Private aanwinste: Dagboek van Witbooi: aantekeninge, 17-1-1889; V.R.V.9, Dagboek: p.44, nr.18.
  5. N.A.855, Let. Book: O.S.N.S.-Rolland, 29-4-1889.
  6. P.B.245, Minute 117, Robinson-Ministers, 14-4-1888.

word.¹⁾ Die Minister van Naturellesake, mnr. de Wet, het die versoek met die volgende snydende endossement afgehandel: „He is a funk. For whatever happens he jumps to the conclusion that Walfisch Bay is in danger. Poor fellow he is really to be pitied though.“²⁾

Toe die berigte oor die Okahandja-debakel Berlyn bereik, was daar heelwat gissing of Duitsland Suidwes-Afrika nie vir goed sou ontruim nie.³⁾ Bismarck het dit egter op 15 Januarie in die Reichstag weerlê.⁴⁾ Veertien dae later, 30 Januarie, het die Louis Alfred in Walvisbaai aangekom met 'n syfertelegram van die Auswärtige Amt waarin die Duitse Kommissaris meegedeel is dat die Duitse regering hulle belange en regte teen alle koste in Suidwes-Afrika sal beskerm.⁵⁾ Dit was egter eers op 6 Maart dat volle besonderhede per syferbrief aan dr. Göring gestuur is. Die eerste oogmerk ter herstelling van die Duitse gesag moes wees „die Gefangennahme und Entfernung des Robert Lewis“. Aangesien dit gevaarlik sou wees om Lewis in Hereroland te vang, moes dit geskied terwyl hy op pad na of van Walvisbaai was. Vir dié doel moes 'n kontingent van tussen 20 en 30 man na Suidwes-Afrika gestuur word. Om suspisie te vermy, sou die mag „den Charakter einer Forschungs-Expedition erhalten.“⁶⁾ Dr. Göring moes

-
1. N.A.293, Let. Rec.: Rolland-O.S.W.S., 8-1-1889.
  2. Ibid: Endossement op bogenoemde brief, 14-1-1889.
  3. Vgl. Aydelotte: Bismarck and Br. Col. Policy, p.21.
  4. von Francois: D.S.W.A., pp.30-31.
  5. N.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 1-2-1889, p.13. (Die telegram kon nie gevind word nie).
  6. Ibid: Bismarck-Göring, (syfertelegram), 6-3-1889, pp.19-19(a).

intussen vasetel wat die kanse vir so'n onderneming was om te slaag, of die Herero's pogings sou aanwend om Lewis te bevry en tot watter mate die goedgesinde stamme hulp aan die troepe sou verleen. Verder moes hy die verstandhouding met die goedgesinde stamme verder verstewig en ook probeer om vriendskaplike betrekkings met die Okshandjagroep aan te knoop.¹⁾

Net na die afsending van hierdie brief het die Suidwes-vraagstuk 'n baie onverwagte beroering in die Anglo-Duitse diplomatieke kringe veroorsaak. In Januarie het die Duitse regering by die Foreign Office gekla oor Lewis se optrede en verneem of hy enige steun van die Kaapse regering ontvang.²⁾ Uit Kaapstad het Sprigg bitsig geantwoord dat Kaapse handelaars Lewis se sakeonderneming in Damaraland wel steun, maar dat hy geen steun van owerheidsweë ontvang nie.³⁾ Die inhoud van hierdie minute is op 6 Maart deur Lord Salisbury, Britse Minister van Buitelandse Sake, persoonlik aan die Duitse Boodskepper, Graaf von Hatzfeldt, oorhandig.⁴⁾ Lord Salisbury het toe mondelings bygevoeg dat hy geen belange in Lewis het nie „und nichts dagegen haben würde, wenn wir es für nothwendig erachten sollten ihm an weiteren gefährlichen Utrieben zu verhindern.“⁵⁾

Gowat drie weke later het Joseph Chamberlain, toe alreeds 'n leidende figuur in die Britse politiek,⁶⁾ aan Graaf Bismarck, seun van Bismarck wat destyds op

-
1. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Bismarck-Göring, (syfertelegram), 6-3-1889, pp.19(a)-20(a).
  2. Ibid: Salisbury-Hatzfeldt, 6-3-1889, bylaag by Bismarck-Göring, 14-3-1889, p.25.
  3. P.M.237: (Confidential), Sprigg-Robinson, 18-2-1889.
  4. Z.B.1, Ibid: Salisbury-Hatzfeldt, 6-3-1889, bylaag Bismarck-Göring, 14-3-1889, p.25.
  5. Ibid: Hatzfeldt-Bismarck, 8-3-1889, bylaag, Bismarck-Göring, 14-3-1889, p.23.
  6. Vgl. Garvin: Life of Joseph Chamberlain, II, p.410 t.a.p.

besoek in Engeland was,¹⁾ die wenk gegee dat Duitsland met Groot Brittanje moes onderhandel oor die moontlikheid om Suidwes-Afrika vir Helgoland te verruil. Chamberlain het verklaar dat so'n ruil baie populêr sou wees en ook beloof om dit te steun.²⁾ Die Duitse Departement van Buitelandse Sake was gaande oor die wenk, want Duitsland sou van 'n baie netelike vraagstuk onslae raak en in ruil daarvoor die begeerlike vlootbasis Helgoland verkry.³⁾ Graaf Bismarck het die Duitse regering tot versigtigheid gemaak en aan die hand gedoen dat die Britse regering die geleentheid gegee word om die inisiatief te neem. Die Duitse Kanselier het die gedagte gesteun en sy seun opdrag gegee om die vraagstuk nie met Lord Salisbury te bespreek nie, maar wel met Joseph Chamberlain, as die geleentheid hom voordoen.⁴⁾ Dit het nie gebeur nie en Graaf von Hatzfeldt het in die middel van April tydens 'n onderhoud met Lord Salisbury 'n moedige poging aangewend om die Britse Minister uit te lok om die inisiatief te neem. Lord Salisbury het verklaar dat hy geen belang daarin stel nie, want so'n ruil sou „zwar nominell England, tatsächlich aber der Kapkolonie zugute kommen werde.“⁵⁾ In Junie 1889 het die Auswärtige Amt die aangeleentheid weer aan Bismarck voorgelê.⁶⁾ Die Kanselier wou egter nie met Groot-Brittanje toe daaroor onderhandel nie, want die moont-

-
1. Die Grosse Politik der Europ. Kabinette, IV, p.406, Voetnoot.
  2. Ibid: Graaf von Bismarck-Kanselier, 27-3-1889, pp.406-409, nr.946.
  3. Ibid: Dugdale: German Diplomatic Doc., I, Bismarck-Kanselier, 27-3-1889, p.376.
  4. Die Grosse Pol. IV, Kanselier-Graaf von Bismarck, 29-3-1889, p.410, nr.948.
  5. Ibid: von Hatzfeldt-Kanselier, 13-4-1889, pp.410-413, nr.949.
  6. Ibid: von Berchem-Kanselier, 21-6-1889, pp.413-414, nr.951.

likheid om Helgoland vir Sansibar te verruil, was toe alreeds in die vooruitsig.¹⁾

*****

Dr. Göring het, terwyl hy op die aankoms van die kontingent gewag het, Bismarck se opdrag om vriendskaplike betrekkings met Kamaherero aan te knoop, begin uitvoer. Hy stuur vir Nels na Otjimbingwe terug om die wêreld te verken en ontvang van hom so'n gunstige verslag²⁾ dat hy besluit om die kantoor van die Kommissaris, sowel as die posagentskap, terug te verskuif. Die Herero's het hulle baie insiklik teenoor kanselier Nels en Von Goldammer gedra en Kamaherero het selfs 'n mondelinge boodskap gestuur dat hy bereid is om die vriendskaplike verhouding met die Duitse Kommissaris te hervat.³⁾ Die berigte oor die toestande in Omaruru was eweens baie gerusstellend. Na 'n verblyf van drie weke het Nels na Walvisbaai vertrek om aan dr. Göring verslag te lewer.⁴⁾ In Noord-Namaland het die stryd tussen die Rooinasie en die Witboois voortgeduur. Manasse het op Kowas⁵⁾ 'n uitnodiging van Jonker ontvang om ook na die Gamsberg te verhuis.⁶⁾ Hiervan het Witbooi die snuf in die neus gekry en die trek van die Rooinasie te Khamases, naby Rehoboth, voorgelê en die stam heeltemal uitmekaar gedryf.⁷⁾

-
1. Die Grosse Pol. IV, Kanselier-Auswärtige Amt, 23-6-1889, p.417, nr.953.
  2. Z.B.1, AI al bd2 Inbesitznahme: Göring-Bismarck, 1-4-1889, p.28; von Francois: D.S.W.A., p.29.
  3. Ibid: Nels-Bismarck, 26-6-1889, p.52.
  4. Ibid: Göring-Bismarck, 1-4-1889, p.28; Ibid: Nels-Bismarck, 26-6-1889, p.52.
  5. U.G.41-'26, Rehoboth Kom.: p.39, par.109.
  6. W.A. Private aanwinste; Dagboek van Witbooi: Witbooi-Jonker, 10-3-1889; V.R.V.9, Dagboek, pp.22-23, nr.9.
  7. Ibid: Dagboek, notas, 17-3-1889; V.R.V.9, Dagboek, pp.45-46, nr.18; Z.B.2029, WII d21 bd1, Rotes Volk: Manasse-Göring, 25-3-1889, pp.135-136.

Toe dr. Göring hierdie mare-tyding ontvang, het hy Jonker Afrikaner gevra om as bemiddelaar in die stryd tussen die twee Namahoofde op te tree.¹⁾ Jonker verklaar hom bereid om dit te doen en nooi die twee kapteins na 'n gesamentlike konferensie uit.²⁾ Witbooi wys die aanbod nie net van die hand nie, maar beskuldig Jonker boonop dat hy agteraf met die Witboois se vyande knoei.³⁾ Aan dr. Göring stuur hy 'n lang relaas van die stryd met die Rooinasie en herhaal sy aantygings teen Jonker Afrikaner.⁴⁾ In 'n verdere brief die volgende dag, vra hy die Duitse Kommissaris „blyft toch onpartijdig lieve Heer en geef ons maar Ammonietie laat ons malhanderen vechten.“⁵⁾ Die veglustige Witbooi het sy segetog voortgesit en Hoachanas teen die begin van Mei weer aangeval en tot op die grond afgebrand.⁶⁾

Op hierdie stadium moes dr. Göring sy werk onderbreek, want op 14 April is hy na Duitsland ontbied om persoonlik oor die jongste gebeure verslag te gaan doen.⁷⁾ Hy oorhandig die kommissariaat op 1 Junie aan kanselier Nels, wat as waarnemende Kommissaris sou optree,⁸⁾ en vertrek op 26 Junie uit Walvisbaai na Kaap-

-
1. Z.B.2030, WII d24 bdl, Afrikaner Hot.: Jonker-Göring, 25-3-1889, p.79.
  2. W.A. Privaat aanwinste, Dagboek v. Witbooi: Jonker-Witbooi, 20-3-1889, p.134; V.R.V.9, Dagboek pp.24-25, nr.11.
  3. Ibid: Witbooi-Jonker, 22-3-1889, p.133; V.R.V.9, Dagboek: p.27, nr.12.
  4. Ibid: Witbooi-Göring, 22-3-1889, p.135; V.R.V.9, Dagboek: pp.28-30, nr.13.
  5. Ibid: Witbooi-Göring, 23-3-1889, p.135; V.R.V.9, Dagboek: pp.30-32, nr.14.
  6. Ibid: Dagboek: Aantekeninge, 3 en 4-5-1889; V.R.V.9, Dagboek: p.47, nr.18; Z.B.2454, Eingangsjournal, no.66, Witbooi-Göring, 6-5-1889.
  7. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Bismarck-Kon.-generaal, 25-4-1889, pp.43-43(a); Ibid: Bismarck-Konsul-generaal, 14-4-1889, p.43.
  8. Z.B.55, AII h2 bdl, Vertretung d. Gon.: Göring-Kon.-generaal, 1-6-1889, p.1; Z.B.1, Ibid: Nels-Bismarck, 26-6-1889, p.52.

stad, terug na die moederland.¹⁾

Die Duitse ryksregering het, nadat hulle dr. Göring in April van die sending van 'n polisiemag na Suidwes-Afrika in kennis gestel het, 21 vrywilligers uit die Duitse weermag en reserviste gewerf.²⁾ Die mag het, gewapen tot die tand, vanaf Berlyn oor Groot-Brittanje as 'n wetenskaplike ekspedisie na Kaapstad vertrek. Hulle het onder die bevel van luitenant Hugo von Francois gestaan.³⁾ Te Teneriffe het 'n broer van Lt. von Francois, kaptein Curt von Francois wat as bevelvoerder van die mag aangestel is en destyds besig was om die Togolandgrens op te meet, by die kontingent aangesluit.⁴⁾ Op 24 Junie het kaptein von Francois en sy mag in Walvisbaai geland en die volgende dag is hulle uitrusting, insluitende 'n kameel, aan wal gebring.⁵⁾ Die manskappe het tot 29 Junie in Walvisbaai vertoef, terwyl voorbereidings vir die vervoer van hulle goedere getref is.⁶⁾ Von Francois het die tyd gebruik om militêre maneuvres en skietoefeninge in die omgewing van Walvisbaai uit te voer.⁷⁾ Dit was nie net 'n regstreekse verbreking van die volkeregtelike gebruik nie, maar dit het boonop geskied op 'n tydstip toe die plaaslike landdros, Rolland, weens swakke gesondheid vir mediese

-
1. Von Francois: D.S.W.A., p.44.
  2. Ibid: p.33.
  3. Ibid: p.33; von Bülow: Drei Jahre im Lande H. Witboois, p.353.
  4. Von Francois: p.32; Tworeck: Geschichte von S.W.A., p.82.
  5. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 26-6-1889, p.52; P.M.287, Minutes to Gov.: Sprigg-Administrator, 16-8-1889.
  6. Z.B.1, Ibid: Nels-Bismarck, 26-6-1889, pp.52-52(a); Kulz: Deutsch S.A. im 25 Jahre, p.129.
  7. Z.B.1, Ibid: Nels-Bismarck, 7-7-1889, p.54; N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 6-8-1889; von Francois: D.S.W.A., p.46.

behandeling na Kaapstad gegaan het.¹⁾ Die Kaapse regering het kaptein von Francois se optrede in 'n baie ernstige lig beskou en het by die Britse regering baie sterk beswaar daarteen gemaak.²⁾

Die kontingent het, vergesel van waarnemende Kommissaris Nels, op 8 Julie in Otjimbingwe aangekom. Die stemming onder die Herero's was baie rustig en die soldate het hulle intrek in die huise van die Deutsche Kolonialgesellschaft geneem.³⁾ Robert Lewis was toe in Kaapstad,⁴⁾ maar twee van sy trawante, Bam en Ford, het kort voor die troepe se aankoms met 'n groot hoeveelheid brandewyn na Okahandja vertrek. Hulle doel was om die Herero's daar teen die troepe op te stook.⁵⁾ Daar is toe besluit dat von Francois met die troepe 'n besoek aan Omaruru sou bring terwyl Nels weer na Okahandja sou gaan.⁶⁾ Voor hulle vertrek, verneem hulle dat Robert Lewis teen die einde van Julie in Walvisbaai sou wees.⁷⁾ Toe is besluit dat Nels ná sy besoek aan Kamaherero direk na Walvisbaai sou gaan, terwyl die troepe weer ná hulle besoek op Omaruru na Usakos sou gaan waar hulle Lewis se aankoms sou afwag en hom in hegtenis sou probeer neem.⁸⁾

-
1. N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 6-8-1889; Ibid: Open-O.S.N.S. 3-7-1889, met bylaag, Notule van vergadering, 26-6-1889. (Die blankes, insluitende dr. Göring, het op 'n vergadering op 26 Junie besluit om Rolland vir mediese behandeling Kaap toe te stuur).
  2. P.M.287: Minute 1/130, Ministers-Smyth, 16-8-1889.
  3. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 7-7-1889, p.54; Vgl. Seidel: Deutschlands erste Kolonie, p.8.
  4. Ibid: Nels-Bismarck, 26-6-1889, p.52(a).
  5. Ibid: Nels-Bismarck, 7-7-1889, p.54(a); von Francois: D.S.W.A., p.47; N.A.293, Cleverly-O.S.N.S., 26-8-1889, met bylae.
  6. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 7-7-1889, p.54; Ibid: Nels-Bismarck, 26-6-1889, p.52(a).
  7. Ibid: Nels-Bismarck, 19-8-1889, p.71.
  8. Ibid: Nels-Bismarck, 7-7-1889, pp.54-55; von Francois: D.S.W.A., p.47.

Te Okahandja het Nels bevind dat Ford en Bam nie veel sukses behaal het nie. Hy het op 17 Julie 'n onderhoud met Kamaherero gehad en aan hom verduidelik dat die troepe Okahandja sal besoek sodra die Herero's van hulle veldtog teen die Witboois terug is.¹⁾ Op Omaruru het Manasse die troepe baie vriendelik ontvang. Von Francois het daar twee dae vertoef voordat hy na Usakos vertrek het, waar hy op 26 Julie aangekom het.²⁾

Op 3 Augustus laat von Goldammer van Otjimbingwe af vir kaptein von Francois weet dat, volgens gerugte wat die rondte daar doen, Robert Lewis die kusvaarder, Venice, gehuur en met 'n sterk gewapende mag uit Kaapstad vertrek het. Sy doel was om na Otjimbingwe op te ruk en die Duitsers daar te verdryf.³⁾ Von Francois, wat toe nog nie met Suidwes-Afrika se „stories“ bekend was nie, het dieselfde dag nog na Otjimbingwe vertrek met die bedoeling om Lewis daar in hegtenis te neem.⁴⁾ Met sy aankoms in Otjimbingwe op die oggend van 5 Augustus om 8 vm., was die toestand baie gespanne.⁵⁾ Samuel Maherero wat op daardie tydstip besonder anti-Duits-gesind was, was in Otjimbingwe en het die Herero's wysgemaak dat Lewis enige oomblik sou opdaag.⁶⁾ Von Francois se eerste stap was om Nels

-
1. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 7-7-1889, p.54.
  2. Ibid: Von Francois-Nels, 26-7-1889, p.56.
  3. Ibid: von Francois-Nels, 3-8-1889, p.57. (Feit is dat Robert Lewis eers sowat twee maande later met 'n vrag mynnasjinerie in Walvisbaai aangekom het. Vgl. N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-C.S.N.S., 26-10-1889).
  4. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: von Francois-Nels, 3-8-1889, pp.57-57(a); Ibid: Nels-Bismarck, 19-8-1889, p.71.
  5. Ibid: Kleinschmidt-Franken, 7-8-1889, p.103.
  6. Ibid: von Francois-Nels, 5-8-1889, p.60.

dieselfde dag te vra dat die Duitse oorlogskip, Hyäne, wat toe juis in Walvisbaai was,¹⁾ 'n afdeling seesoldate en 'n kanon na Otjimbingwe moes stuur. von Francois het geredeneer dat 'n sterk mag die Herero's sou afskrik.²⁾ Terselfdertyd het hy besluit om met sy mag op 'n meer strategiese plek te kampeer. Hy het toe persoonlik na kapteins Zacharias en Samuel Maherero gegaan en verlot gevra om op die linkeroewer van die Swakoprivier, regoor die residensie, te kampeer.³⁾ Die kapteins het die versoek met beuselagtige verskonings probeer omseil en toe hulle teen die aand se kant nog nie verlot toegestaan het nie, het von Francois besluit om Otjimbingwe te verlaat.⁴⁾

In die gespanne atmosfeer wat daar geheers het, het die troepe se vertrek vir die Herero's baie verdag voorgekom en Zacharias het 'n aantal Herero's⁵⁾ na die kommando gestuur om die rede vir die skielike vertrek te verneem.⁶⁾ Die Herero's het die waens laat stilhou en die drywers beveel om om te draai.⁷⁾ Dit was vir kaptein Curt von Francois, wat vermoedelik baie gespanne was,⁸⁾ net een te veel. Hy het die soldate bevel gegee om met gevelde bajonette langs die waens stelling in te neem.⁹⁾ Die kaptein het die Herero's toe

-
1. N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 23-8-1889.
  2. Z.B.1, AI al bd2, Ibid: von Goldammer-Nels, 5-8-1889, p.59; Ibid: von Francois-Nels, 5-8-1889, p.60.
  3. Ibid: von Goldammer-Nels, 5-8-1889, p.58; von Francois: D.S.W.A., p.48.
  4. Ibid: Kleinschmidt-Franken, 7-8-1889, p.103(a).
  5. Die bronne verskil baie oor die getal gewapende Herero's, maar Nels wat moontlik die betroubaarste is, meen dat daar ongeveer 30 Herero's was; Ibid: Nels-Bismarck, 19-8-1889, p.71.
  6. Z.B.1, Ibid: Kleinschmidt-Franken, 7-8-1889, p.103(a); Ibid: Zacharias-Nels, 3-9-1889, p.79(a); Vgl. von Francois: D.S.W.A., p.49.
  7. Z.B.1, Ibid: Kleinschmidt-Franken, 7-8-1889, p.103(a); von Francois: D.S.W.A., p.49.
  8. Ibid: Nels-Bismarck, 19-8-1889, p.71.
  9. Ibid: Kleinschmidt-Franken, 7-8-1889, p.103(a); N.A.293 Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 26-9-1889; von Bülow: Dreie-Jahre in H. Witboois Lande, p.100.

meegedeel dat hy hom nie van hulle sal laat hiet en gebied nie, „er stände nur unter dem Kaiser und befolge als Offizier und Soldat nur dessen Ordre.“¹⁾ von Francois se besluit om Otjimbingwe te verlaat sonder dat hy die Herero's daarvan verwittig het, was 'n onverantwoordelike daad²⁾ en die Duitse Administrasie kon van geluk praat dat die hele insident nie tot bloedvergieting gelei het nie. Die politieke toestande was tot breekpunt gespanne en 'n uitbarsting kon enige oomblik plaasvind.

Kaptein von Francois het besluit dat dit nie gerade was om langer met sy klein mag in Hereroland te bly nie³⁾ en het dieselfde nag nog met die Basipad tot by Tsoabis, sowat 20 myl wes van Otjimbingwe, getrek. Hier het die troepe hulle in die daaropvolgende dae op 'n heuweltjie verskans.⁴⁾ Tsoabis, wat von Francois tot Wilhelmsfeste vernoem het,⁵⁾ is uit 'n militêre oogpunt beskou baie strategies geleë. Dit is maklik verdedigbaar, water en goeie weiveld is volop en boonop lê dit op die punt waar die Kuisebpad by die Baaipad aansluit.⁶⁾ Dit was tereg die „Gibraltar na Hereroland.“

Von Francois het sy versoek dat 'n kontingent seesoldate en 'n kanon van die Myäne na Wilhelmsfeste

-
1. Z.B.1, AI al bd2, Ibid: Kleinschmidt-Franken, 7-3-1889, p.103(a).
  2. Tag. Wal.(ongeorde): Official Journal, 23-3-1890.
  3. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Sam. Maherero-Nels, 16-8-1889, p.66; Ibid: Nels-Bismarck, 19-8-1889, pp.71-71(a); von Bülow: Drei Jahre im Lande, p.100 t.a.p.
  4. Ibid: von Francois-Nels, 6-8-1889, p.63; Ibid: Kleinschmidt-Franken, 18-8-1889, p.105(a).
  5. Ibid: von Francois-Nels, 31-8-1889, p.76.
  6. von Francois: Z.B.B.A., p.50; Schwabe: Mit Schwert und Flug in Z.B.B.A., p.12.

gestuur word, herhaal.¹⁾ Terselfdertyd het hy die Duitse regering ook gevra om so gou moontlik 'n versterking van 50 man na Suidwes-Afrika te stuur.²⁾ Volgens het von Francois die invoer van ammunisie in Hereroland stopgesit³⁾ en te Wilhelmsfeste begin om die vragwaens vir kontraband te deursoek.⁴⁾

Een van die eerste waens wat deursoek is, was 'n wa van Robert Lewis wat op weg na Otjimbingwe was.⁵⁾ Mev. Lewis wat op Otjimbingwe was, het by die magistraat van Walvisbaai daarteen gekla.⁶⁾ Volgens haar het die soldate al die kaste negosieware oopgebreek, gate in die meelsakke gestee en mev. Lewis se private briewe oopgemaak.⁷⁾ Cleverly, die magistraat, het mev. Lewis meegedeel dat hy geen jurisdiksie buite die grense van Walvisbaai het nie en dat die troepe heeltemal binne hulle mag handel „when they searched wagons for contraband goods such as munitions of war, etc.” Die oopmaak van private briewe is egter 'n ander storie en hy sal dit by die waarnemende Kommissaris aanhangig maak.⁸⁾ Die magistraat het sy belofte gestand gedoen. Hy het Nels meegedeel dat hy oortuig is dat die private briewe nie doelbewus geopen is nie, maar wel deur 'n oorywerige amptenaar wat sy opdragte te buite gegaan het.⁹⁾ Nels.

1. Z.B.1, A1 al bd2, Inbesitznahme: von Francois-Nels, 6-8-1889, p.63.
2. von Francois: D.B.W.A., p.51 (Kapt. von Francois se brief kon nie opgespoor word. Dit was vermoedelik by die verlore militêre dokumente).
3. Z.B.1, A1 al bd2, Ibid: von Francois-Zacharias en andere- 15-8-1889, p.65.
4. Ibid: Kleinschmidt-Franken, 18-8-1889, p.106.
5. Magistraat Walvisbaai (ongeorde): Official Journal, 19-8-1889.
6. N.A.293, Let. Rec.: Lewis-Cleverly, 13-8-1889, bylaag 1, Cleverly-O.S.N.S., 23-8-1889.
7. Ibid.
8. Mag. Wal. (ongeorde): Brieweboek, ⁴10 M., Cleverly-Lewis, 19-8-1889; N.A.293, Cleverly-Lewis, 19-8-1889, bylaag 2, Cleverly-O.S.N.S., 23-8-1889.
9. Z.B.1, A1 al bd2, Inbesitznahme: Cleverly-Nels, 19-8-1889, pp.69-69(a); N.A.293, Cleverly-Nels, 19-8-1889, bylaag 3, Cleverly-O.S.N.S., 23-8-1889.

het op 'n anydende wyse geantwoord: „daz wenn Frau. F. Lewis Grund zu einer Beschwerde über die Handlung eines Beamten im Deutschen Schutzgebiet zu haben glaubte, sie sich zunächst an mich zu wenden hat.“¹⁾

Op Otjimbingwe was die toestand na die troepe se vertrek baie vlocibaar en onseker. Verskeie senior Hererokapteins het na Otjimbingwe gekom en die Herero's het 'n dreigende en uitdagende houding teenoor die blankes ingeneem. Die arme von Goldammer wat in die residensie agtergebly het, is dag en nag gemolesteer.²⁾ So erg het die toestand geword dat die blankes vir hulle lewens begin vrees het en reëlins is getref om te vlug.³⁾ Tot oormaat van ramp het Ford en Bam nou ook van Okahandja af teruggekeer en die toestand uitgebuit. Hulle het die Herero's teen die Duitse Administrasie opgesteek.⁴⁾

Tee die nuus van die verbod op die invoer van wapens en ammunisie Otjimbingwe bereik, het die Hererokapteins baie sterk daarteen by von Francois beswaar gemaak asook teen die bou van verskansings op Wilhelmsfeste. Hulle het egter voorgestel dat 'n konferensie op óf Otjimbingwe óf Wilhelmsfeste belê word om die verskille te bespreek.⁵⁾ So'n konferensie sou op daardie

1. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Nels-Cleverly, 20-8-1889, p.75; N.A.293, Let. Rec.: Nels-Cleverly, 20-8-1889, bylaag 4, Cleverly-O.S.N.S., 23-8-1889.
2. Mag. Wal. (ongeorde): Official Journal, 3-9-1889; Z.B.1, AI al bd2, Ibid: Maherero en andere-von Francois, 14-8-1889, p.64; Z.B.45, Organisation u. Geschäftsgang: von Goldammer-Nels, 23-8-1889, p.1.
3. Z.B.1, Ibid: Kleinschmidt-Franken, 18-8-1889, p.104(a).
4. Ibid: von Goldammer-Nels, 5-8-1889, p.58; Z.B.1011, IXIII b6 bdl, Geog. u. ethnog.: von Goldammer-Nels, 30-8-1889, pp.75-76; N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 26-8-1889.
5. Z.B.1, Ibid: Samuel Maherero en ander-von Francois, 14-8-1889, p.64.

tydstip baie daartoe bygedra het om die lug te suiwer, maar die eiesinnige von Francois het dit van die hand gewys. Sy argument was dat die Herero's se optrede te Otjimbingwe „zur Genüge beweisen, welche Gesinnung Sie gegen die Deutschen hegen.“¹⁾ Die gevolg was dat die Herero's 'n baie meer vyandige toon aangeslaan het en heftig protes aangeteken het teen die deursoek van Lewis se vragwa. Von Francois moes vir Lewis met rus laat, want „Mr. Lewis that dies nicht aus sich selbst, sondern weil mein Vater ihm die Vollmacht dazu gegeben (hat)“. Die kaptein vermors net sy regering se geld en moes liefs die land verlaat.²⁾ Samuel Maherero het ook in dieselfde gees aan Nels in Walvisbaai geskryf en hom gewaarsku om nie teen Robert Lewis op te tree nie. Lewis is die Herero's se vriend en hulle sal hom beskerm.³⁾ Onder dieselfde datum het Samuel ook 'n brief aan die nuwe magistraat, Cleverly,⁴⁾ geskryf en teen die stopsit van die ammunisie gekla. Hy het met 'n baie slim set voor die dag gekom en voorgestel dat Groot-Brittanje Duitsland moes oorreed om Suidwes-Afrika te ontruim - „I don't like them, will not have them they are not doing me or my country any good.“⁵⁾ Cleverly het baie taktvol geantwoord dat hy Samuel Maherero se brief aan die Kaapse outoriteite sou stuur.⁶⁾

-
1. Z.B.1, AI a1 bd2, Inbesitznahme: von Francois-Zacharias, 15-8-1889, p.65.
  2. Ibid: Samuel Maherero-von Francois, 18-8-1889, p.68.
  3. Ibid: Samuel Maherero-Nels, 16-8-1889, p.66.
  4. Mag. Wal. (ongecorrig): Official Journal, 6-8-1889.
  5. N.A.293, Let. Rec.: Samuel Maherero-Cleverly, 16-8-1889, bylaag, Cleverly-O.S.N.S., 26-8-1889.
  6. Ibid: Cleverly-Maherero, 25-8-1889, bylaag, Cleverly-O.S.N.S., 26-8-1889.

Nels, wat die berig van die Otjimbingwe-insident op Walvisbaai ontvang het, was baie onthuts,¹⁾ en het so gou moontlik na Wilhelmsfeste vertrek om die toestand ter plaatse te ondersoek. By sy aankoms in Wilhelmsfeste het hy die maatreëls wat von Francois getref het, as fait accompli aanvaar.²⁾ Die waarnemende Kommissaris het egter besluit om die onsekerheid wat by die Herero's oor die koms van die troepe bestaan het, uit die weg te ruim. Hy het toe twee afskrifte van die Allerhöchste Orde (Kabinetbesluit) van 19 Mei 1889 waarin von Francois se opdrag en magte uiteengesit is,³⁾ aan von Goldammer in Otjimbingwe gestuur met die opdrag om een by die residensie en die ander een by Hülbich se winkel op te plak.⁴⁾ Terselfdertyd moes von Goldammer vir Manasse, wat toe ook in Otjimbingwe was, baie duidelik laat verstaan dat Samuel Maherero en Zacharias se optrede teenoor die Duitse troepe verkeerd was. Manasse moes egter die hele aangeleentheid persoonlik ondersoek en sy invloed gebruik om die Herero's te kalmeer. Zacharias, daarenteen, moes gevra word om sy optrede te verduidelik.⁵⁾

Von Goldammer het die twee kapteins en 'n aantal hooggeplaaste Herero's op Maandag 2 September ontmoet, die Allerhöchste Orde aan hulle verduidelik en Nels se opdragte oorgedra.⁶⁾ Zacharias het in 'n lang brief

-
1. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 19-8-1889, p.71.
  2. Ibid: Nels-Auswärtige Amt, 18-9-1889, p.95.
  3. von Francois: D.S.W.A., pp.34-35.
  4. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Nels-von Goldammer, 1-9-1889, p.77.
  5. Ibid: pp.77-78.
  6. Ibid: Aantekening van von Goldammer, 2-9-1889, p.78(a).

verklaar dat hy geen kwade bedoelings teen die troepe in die mou gevoer het nie en dus verbaas was toe die troepe die aand laat, en blykbaar sonder enige rede, skielik uit Otjimbingwe vertrek het. Hy het slegs vier Jong mans gestuur om die rede vir die haastige vertrek te verneem. Hy het ook gekla dat von Francois geweier het om met die Herero's te onderhandel.¹⁾ Manasse weer het geantwoord dat hy die toestand noukeurig ondersoek het en gevind het „dass dieselben aus unwahren Darstellungen und Missverständnissen hervorgegangen sind.“²⁾ Die Herero's het die geleentheid gekry om stoom af te blaas en die lug was tot 'n sekere mate gesuiwer.

Nels was nou oortuig dat die Herero's Wilhelmsfeste nie sou aanval tensy iets onvoorsiens gebeur nie. Vind 'n aanval wél plaas, dan sou die troepe hulleself kon verdedig, maar die res van die land sou aan die Herero's se genade oorgelewer wees. 'n troepemag van tussen 400 en 500 man sou dan nodig wees om die Herero's op hulle plek te sit.³⁾

Kort na Nels se besoek, het von Francois daarin geslaag om die twee agitators Bam en Ford onopsigtelik te arresteer en uit Suidwes-Afrika te verban. Op 6 September 1889 het die twee op Wilhelmsfeste opgedaag om van Nels verlof te probeer verkry vir die invoer van 'n aantal gewere en 'n hoeveelheid ammunisie. Von Francois het sy kans gesien om die twee te laat arresteer. Hulle is in die fort in 'n kamer opgesluit en, volgens hulle verklarings, baie hardhandig deur die Duitse soldate

-
1. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Zacharias-Nels, 3-9-1889, pp.79-80(a).
  2. Ibid: Manasse-Nels, 3-9-1889, pp.81-81(a).
  3. Ibid: Nels-Auswärtiges Amt, 18-9-1889, pp.95-96.

behandel. Die twee is toe aangekla van opstokery teen die Duitse gesag. Op 14 September is die keuse aan hulle gestel om Suidwes-Afrika vrywillig oor Walvisbaai te verlaat of om as prisoniers na Sandwich Harbour geneem te word en daervandaan gedeporteer te word.¹⁾

Bam en Ford het verkies om Suidwes-Afrika vrywillig oor Walvisbaai te verlaat.²⁾

Lewis het egter nog op vrye voet verkeer en hy het in die begin van Oktober aan boord van die Venice sy langverwagte opwagting in Walvisbaai gemaak.³⁾ Hy het as die gevolmagtige verteenwoordiger van die Otjimakoko Gold Mining Company, 'n maatskappy wat in Kaapland opgerig is, na Suidwes-Afrika gekom en het 'n groot hoeveelheid mynmasjinerie saamgebring. Die doel was om in Lewis se konsessiegebiede na goud te prospekteer.⁴⁾ Lewis, wat geweet het dat von Francois hom in opdrag van die Allerh ochste Orde moes arresteer,⁵⁾ het self nie na Otjimbingwe gegaan nie.⁶⁾ Hy het egter 'n wavrag negosieware en agt vragte mynmasjinerie na Otjimbingwe gestuur.⁷⁾ Te Wilhelmsfeste is op die negosieware en mynmasjinerie beslag gelê,⁸⁾ en 'n ge-

-
1. N.A.293, Let. Rec.: Ford-Cleverly, 21-9-1889 en Bam-Cleverly, 21-9-1889, bylaes Cleverly-O.S.N.S., 26-9-1889; Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 20-9-1889; P.M.152: Ford en Bam-Tudhope, bylaag Minute Goewerneur-Col. Of., 9-10-1890; P.M.245, Minute nr.5, Loch-Ministers, 6-1-1890. (Die Duitse stukke was vermoedelik in die verlore militêre argief).
  2. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 20-9-1889.
  3. Ibid: 8-10-1889.
  4. N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 26-10-1889.
  5. A.B.1, Al al bd2, Inbesitznahme: Nels-von Goldammer, 1-9-1889, pp.78-78(a).
  6. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 15-10-1889.
  7. N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 26-10-1889.
  8. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 22-10-1889.

deelte van die negosiëware is verkoop om die drywer te betaal.¹⁾ As rede vir die konfiskasie van die mynmasjinerie is later aangevoer dat Lewis in terme van die mynverordening van 25 Maart 1888²⁾ versuim het om goedkeuring by die mynkantoor te vra om in Suidwes-Afrika na goud te prospekter.³⁾ Die maatskappy het Nels op 12 November meegedeel dat hulle Lewis as bestuurder ontslaan het en bereid was om aan die vereistes van die mynwet te voldoen.⁴⁾ Die maatskappy is toe toegelaat om met sy prospekterwerk voort te gaan en al die mynmasjinerie is teruggegee.⁵⁾

Die ryksregering het Nels se eerste verslae oor die Otjimbingwe-voorval teen die begin van November ontvang. Op 3 November het hulle von Francois via die Duitse Konsul-generaal in Kaapstad opdrag gegee om onder geen omstandighede enige krygsoperasies teen die Herero's te onderneem nie. Die troepe kon slegs gebruik word om teen blanke agitators wat die Herero's opgestook het, op te tree. Nels, en nie von Francois nie, moes alle diplomatieke onderhandelinge met die Inboorlingstamme voer. Aan Hanasse moes die wapens en ammunisie wat hy nodig gehad het, verskaf word en vriendskaplike betrekings moes met die Okahandja-Herero's aangeknoop word. Ten slotte is von Francois ook verwittig dat 'n versterking van 50 man gestuur sou word.⁶⁾ Hierdie opdrag

-
1. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Nels-Ausw. Amt, 19-11-1889, p.97; N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-C.S.N.S., 26-10-1889.
  2. Hesse: Die Landfrage, II, p.120, paragrawe 6-9.
  3. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Nels-Ausw. Amt, 19-11-1889, p.97.
  4. Ibid: p.97(a).
  5. Ibid: Nels-AuswÄrtiges Amt, 20-11-1889, p.100.
  6. Ibid: Ausw. Amt-Kon. generaal, 3-11-1889, p.85.

het die waarnemende Kommissaris op 16 November bereik¹⁾ en kapt. von Francois het die bevel dat die troepe net gebruik mag word om teen blanke agitators op te tree, onverwyld aan sy manskappe oorgedra.²⁾

Die Kaapse regering het intussen op die magistraat van Walvisbaai se verslae oor die politieke toestand in Suidwes-Afrika en die gevaar van 'n aanval op Walvisbaai reageer.³⁾ Hulle was, en tereg ook, baie besorg oor Walvisbaai en het 'n Gardner Madine-geweer met 8160 patrone, 20 Martini-Henri-gewere en tien kaste patrone na Walvisbaai gestuur.⁴⁾ Kort hierna het ses Bantoe-konstabels ook in Walvisbaai aangekom om met die verdediging te help.⁵⁾ Die Kaapse regering was ook vasberade om die inheemse stamme geen provokasie vir 'n aanval te gee nie. Toe die Sprigg-kabinet van Walvisbaai se magistraat verneem dat die Duitse regering verdere versterkings stuur,⁶⁾ het hulle dadelik opgetree. Op 6 November het hulle laat navraag doen of Berlyn by die Britse regering verlof aangevra het om die troepe in Walvisbaai te mag land. Sodanige verlof is nie by die Kaapse regering aangevra nie. Die Magistraat het ook opdrag gekry om absoluut neutraal te bly en hy moes geen Duitse troepe laat land „until permission to do so is given by the Colonial Government.”⁷⁾ Cleverly het

-
1. Z.B.1, AI a1 bd2, Inbesitznahme: Endossement op bogenoemde brief deur Nels op 16-11-1889, p.85; Vgl. Külz: Deutsch-Südafrika, p.130.
  2. Z.B.1060, III a4 bdl, Besiedlung u Beschreib: von Francois-Bismarck, (ongedateerd), p.190.
  3. N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 25-9-1889 en 26-9-1889; Mag. wal.(ongeorden): Official Journal, 3-9-1889, 20-9-1889 en 15-10-1889.
  4. Mag. wal. (ongeorden): Official Journal, 23-10-1889; N.A.293 Cleverly-O.S.N.S., 26-10-1889.
  5. Ibid: Cleverly-O.S.N.S., 16-11-1889.
  6. N.A.293 Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 26-10-1889; Mag. wal. (ongeorden): Official Journal, 23-10-1889.
  7. N.S.287, Minute nr. 1/155, Sprigg-Loch, 6-11-1889.

Nels op 18 November, tydens 'n besoek van laasgenoemde aan Walvisbaai,¹⁾ van hierdie opdrag in kennis gestel en waarskuwend daar bygevoeg dat „any German Officer who attempts to land troops in defiance of this warning will, by so doing, commit an act of war.“²⁾ Nels het die versekering gegee dat die Duitse outoriteite in geen opsig daaraan dink om „die Territorialhoheit der Kapkolonie über das Walfisch Bay Gebiet in irgend einer Weise nicht zu beachten.“ As die versterkings in Suidwes-Afrika aankom voordat Duitsland die nodige verlof verkry het, sal die mag in Sandwich Harbour aan wal gesit word.³⁾

Die Britse regering het op navraag in Berlyn die versekering gekry dat die beoogde versterking net 'n polisie- en nie 'n militêremag is nie. Die kontingent het uit 41 vrywilligers bestaan en sou op 21 Desember uit Hamburg direk na Suidwes-Afrika vertrek. Hulle sou in Sandwich Harbour land, maar as die weer ongunstig is, sou hulle in Walvisbaai ontskeep.⁴⁾ Op grond van hierdie inligting het die Kaapse regering Cleverly op 17 Januarie opdrag gegee om die troepe vrye deurgang te gee,⁵⁾ indien hulle in Walvisbaai sou land.

Hierdie opdrag het Cleverly nog nie bereik nie⁶⁾ toe die Duitse mag op 26 Januarie 1890 met die Lulu

-
1. N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-C.S.N.S., 16-11-1889.
  2. Z.B.1, Al al bd2, Inbesitznahme: Cleverly-Nels, 18-11-1889, p.93.
  3. Ibid: Nels-Cleverly, 20-11-1889, p.101; N.A.293, Let. Rec.: Nels-Cleverly, 20-11-1889, bylaag Cleverly-C.S.N.S., 21-11-1889.
  4. I.N.245, Minute nr.3, Loch-Ministers, 6-1-1890; Minute nr.4, Loch-Ministers, 6-1-1890, met bylaag (telegram) G.S.S.-Loch, 4-1-1890; Minute nr.1/1, Ministers-Loch, 7-1-1890; Minute nr.13, Loch-Ministers, 15-1-1890; I.N.287, Minute nr.7/1, Ministers-Loch, 7-1-1890.
  5. N.A.221, C.S.N.S.-Cleverly, 17-1-1889.
  6. I.N.288, Minutes to Gov.: Ministers-Loch, 28-2-1890.

Bohlen in Sandwich Harbour aangekom het.¹⁾ Cleverly was bevrees dat Lt. Hugo von Francois, wat die troepe ontmoet het, oor Britse gebied te Rooibank sou marseer, omdat die enigste oop water daar was. Hy het die polisiestasie te Rooibank toe opdrag gegee om op die uitkyk te wees.²⁾ Op 2 Februarie het Cleverly van die polisiestasie verneem dat die Duitse troepe wel deur Rooibank sou gaan.³⁾ Cleverly het Lt. von Francois onmiddellik per brief laat weet dat Nels by 'n vorige geleentheid versoek is om toe te sien dat die Duitse soldate nie op Britse gebied oortree nie. Hy het die hoop uitgespreek dat Lt. von Francois dit sou nakom. Terselfdertyd het hy die bevelvoerder gewaarsku „that if your men cross the British border line it will be my duty to oppose their passage through the Territory to the utmost extent of the resources at my command.“⁴⁾

Lt. von Francois het die standpunt ingeneem dat die grens van Rooibank af direk na Rooikop gaan en nie eers met die Kuiseb op tot by Ururas, soos die Kaapse regering beweert het nie. Hy kon dus, so het hy beweert, oor Rooibank trek sonder dat hy op Britse grondgebied oortree.⁵⁾ Hierop het Cleverly met 'n gewapende polisiemag na Rooibank vertrek. Op 8 Februarie het die Duitse versterkings dan ook daar opgedaag en naby die

-
1. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 27-1-1890; Kütz: Deutsch-Südafrika, p.120.
  2. N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 28-1-1890.
  3. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 2-2-1890.
  4. Ibid: Brieweboek, Nr. 11 M., Cleverly-Lt. v. 104 Francois, 2-2-1890; N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-v. Francois, 2-2-1890; bylaag, nr. 24, Cleverly-205 O.S.N.S., 4-2-1890; A.G. 1928, Walfish Bay Boundary dispute: (afskrifte) Cleverly-von Francois, 2-2-1890.
  5. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 2 en 5-2-1890.

sendinghuisie op Britse grondgebied oortree. Cleverly was hieroor baie ontsteld en het heftig by Lt. von Francois daarteen beswaar gemaak, "... and told him that if he went through the Territory it would only be by virtue of his superior force."¹⁾ Lt. von Francois het ten sterkste ontken dat hy op Britse grondgebied is en alleen Cleverly se taktvolle optrede het die posisie gered en 'n botsing verhoed. Die uitgeputte Duitse soldate het tot 13 Februarie by Rooibank vertoef alvorens hulle die reis na Otjimbingwe voortgesit het.²⁾ Die Kaapse regering het Cleverly se optrede goedgekeur. Hulle het die magistraat meegedeel dat hulle die betwiste gebied tussen Rooibank en Ururas nie as neutrale gebied beskou nie, maar "that the boundaries of the Walfish Bay settlement are defined by the beacons in accordance with Mr. Grey's survey."³⁾

Die Duitse regering het op 29 Desember 1889, agt dae nadat die Duitse kontingent uit Hamburg vertrek het, vir dr. Göring weer as Duitse Rykskommissaris vir Suidwes-Afrika en as konsul vir Walvisbaai aangestel.⁴⁾ Dr. Göring het dié slag 'n lang reeks spesifieke opdragte ontvang. Hy moes die vriendskaplike verhouding met die Inboorlingstamme herstel; hy moes die Herero's so gou moontlik gaan besoek "um ihn (sie) zur Wiederanerkennung der deutschen Schutzherrschaft .... zu veranlassen"; hy moes probeer om of die Deutsche Kolonialgesellschaft of Duitse handelaars te beweeg om handelsondernemings in

-
1. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 8-2-1890. (Die Duitse dokumente was blykbaar by die verlore Duitse militêre argief. Dit kon nie gevind word nie).
  2. Ibid: 13-2-1890.
  3. N.A.221, Let. Book: O.S.N.S.-Cleverly, 3-5-1890; P.M.288, Minute to Gov.: Ministers-Loch, 28-2-1890; Ibid: Minute 1/41, Sprigg-Loch, 2-5-1890.
  4. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Ausw. Amt-Göring, 29-12-1889, p.128.

Okahandja te begin sodat die Engelse belange daar uitgestoot kon word; hy moes die invoer van wapens en ammunisie sowel as van sterk drank kontroleer; die blankes en veral Britse onderdane moes beskerm word en hy moes die Namakapteins van Suid-Namaland wat nog nie Duitse beskerming aanvaar het nie, besoek en verdrae met hulle probeer afsluit.¹⁾ Vervolgens moes dr. Göring op die heenreis in Kaapstad met die Eerste Minister, Sir Gordon Sprigg, 'n onderhoud aanvra en saam met die Duitse Konsul-generaal moes hulle die vraagstuk van die landing van troepe in Walvisbaai en die behandeling van Britse onderdane in S.W.A. bespreek.²⁾ Dit is baie onwaarskynlik dat dr. Göring hierdie opdrag uitgevoer het, want nóg in die agriewe van die Duitse Kommissaris, nóg in dié van die Kaapse Eerste Minister en die Goewerneur kon enige aanduiding gevind word dat dit wel gedoen is nie.

Dr. Göring het teen die begin van Januarie 1890 uit Duitsland vertrek³⁾ en op 15 Maart in Walvisbaai geland.⁴⁾ Hier het hy gevind dat 'n aantal Kaapse handelaars groot voorrade ammunisie sowel as drank op hande het, wat hulle na Damaraland wou stuur.⁵⁾ Trouens, die Kaapse regering het gedurende die eerste kwartaal van 1890 permitte uitgereik vir die versending van 75 gewere, 625 lb. kruit, 2,500 lb. lood, 18,000 patrone en 55,000 slagdoopies na Walvisbaai.⁶⁾ Dr.

-
1. Z.B.I, AI al bd2, Inbesitznahme: Auswärtiges Amt-Göring, 29-12-1889, pp.128-132(a).
  2. Ibid: p.133(a).
  3. Deutsches Kolonialblatt, 1890, nr.5, p.81.
  4. Nag. Wal. (ongeorde): Official Journal, 15-3-1890.
  5. Z.B.I, AI al bd2, Inbesitznahme: Göring-Auswärtiges Amt, 1-4-1890, p.122.
  6. I.M.234, Permitte, nrs. 163, 164 en 176, 21-1-1890-5-3-1890.

Göring het voor sy vertrek uit Walvisbaai die magistraat meegedeel dat hy die wapenhandel na Damaraland gaan beperk.¹⁾ Op 25 Maart, terwyl hy nog onderweg na Otjimbingwe was, het dr. Göring 'n verordening betreffende die invoer en verkoop van gewere en ammunisie uitgevaardig.²⁾ Handelaars moes voortaan eers 'n geskrewe permit van die Duitse Kommissaris verkry alvorens hulle wapens in die Schutzgebiet kon inbring.³⁾

Ten einde die drankhandel te beheer, het Göring op 1 April te Usop naby Otjimbingwe, 'n „Bekanntmachung, betreffend den Handel mit Spirituosen“ gepromulgeer. Handelaars wat drank verkoop, moes voortaan om 'n dranklisensie (Lizenzchein) by die Duitse Kommissaris aansoek doen. Die lisensie sou vir 'n kalenderjaar van krag wees en het R30 gekos.⁴⁾ Die angel het egter in die derde artikel gesit. Kragtens hierdie artikel moes die lisensiehouer elke keer as hy drank invoer, eers vooraf die skriftelike verlof van die Duitse Kommissaris verkry en boonop nog R30 betaal.⁵⁾

By sy aankoms op Otjimbingwe het dr. Göring gevind dat die klimaat vir onderhandeling besonder gunstig was. Die Herero's was terughoudend en het 'n afwagterende houding ingeneem, maar hulle was baie vriendelik.⁶⁾ Boonop het lt. Hugo von Francois op 12 Maart met die troepe van Otjimbingwe af vertrek om 'n welwillendheidsbesoek by Kamaherero op Okahandja af te

-
1. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 17-3-1890; N.A.293 Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 22-3-1890.
  2. von Francois: O.S.N.S., p.68.
  3. N.A.293 Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 1-10-1890; Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Göring-Ausw. Amt, 1-4-1890, p.122.
  4. Kiebow: Dt. G.-Gesetzgebung, I, Bekanntmachung usw., 1-4-1890, pp.317-318, nr.113.
  5. Ibid: Artikel 3, p.318.
  6. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Göring-Ausw. Amt, 1-5-1890, p.123; Wal. mag. (ongeorden): Official Journal, 22-3-1890.

18.¹⁾ Die troepe is op Okahandja baie vriendelik ontvang en hulle het 'n militêre vertoning gegee wat die Herero's baie gunstig beïndruk het.²⁾ Van Okahandja af het die troepe na Rehoboth gegaan waar kaptein Curt von Francois, wat 'n besoek aan die Ngamiemeer gebring het, by hulle aangesluit het.³⁾

In die eerste dae van Mei was kaptein von Francois op Otjimbingwe terug waar hy by dr. Göring aangesluit het. Daar is toe besluit dat die twee Okahandja saam sou besoek en dat die troepe van Rehoboth daar by hulle sou aansluit.⁴⁾ Op 10 Mei het die twee dan ook van Otjimbingwe af vertrek⁵⁾ en ses dae later in Okahandja gearriveer.⁶⁾ Die troepe het egter nie na Okahandja gekom nie, maar het na Otjososu gegaan.⁷⁾

Die dreigende Witbooi-gevaar was beslis die hoofrede vir die omgeswaai wat by Kamaherero plaasgevind het. Hendrik Witbooi het in Augustus 1889 sy laaste Nama-teëstaander, Jan Jonker, in 'n geveg in die Kuisebvallei uit die weg geruim.⁸⁾ Die Namakaptein het

-
1. Dt. Kolonialblatt, 1890, nr.5, p.81.
  2. Z.B.I., AI al bd2, Inbesitznahme: Göring-Ausw. Amt, 1-5-1890, p.123; Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 27-3-1890.
  3. Dt. Kolonialblatt, 1890, V, p.81. (Die Amptelike verslae oor kapt. von Francois se tog na die Ngamiemeer kon nie teruggevind word nie, dit het blykbaar verlore geraak. Al wat ons weet, is dat hy op 6 Jan. 1890 met drie soldate en elf Inboorlinge vertrek het. Malaria en siekte onder die perde het hom gedwing om vroeër om te draai as wat die aanvanklike plan was. von Francois: D.S.W.A., p.67; Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 8-5-1890).
  4. Z.B.I., AI al bd2, Inbesitznahme: Göring-Ausw. Amt, 6-5-1890, p.124.
  5. Z.B.I. 1011, IXIII b6 bd1, Geog. u. ethnog: Göring-Manasse, 7-5-1890, p.95.
  6. von Francois: D.S.W.A., p.69.
  7. Ibid. p.69.
  8. N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 25-9-1889, met bylaag, verklaring van Jacob Afrikaner, 31-8-1889; Z.B.I., AI al bd2, Inbesitznahme: Nels-Ausw. Amt, 18-9-1889, p.83; V.R.V. nr.9, Dagboek van Witbooi, p.48, nr.18.

hom nou gereed gemaak om die stryd teen die Herero's voort te sit en hy het groot hoeveelhede skietgoed in Namaland gaan aankoop.¹⁾ Van Robert Duncan alleen het hy 7,000 lb. lood, 50 kaste patrone en 50 kaste kruit gekoop.²⁾ Teen die begin van Januarie was Witbooi gereed en op 5 Januarie 1890 het hy twee eendersluidende briewe aan Kamaherero en Manasse, „myn lieve Vyand“, gestryf en hulle die stryd formeel aangesê.³⁾ Om een of ander onbekende rede het Witbooi die Herero's nie onmiddellik aangeval nie, en die spanning by die Herero's het geleidelik opgelaaï.

Op die oggend van 20 Mei het die algemene vergadering, waarop 60 Herero-hoofde, insluitende Manasse en Kambazembi, teenwoordig was, begin. Dr. Cörring was die eerste spreker. Hy het die oorsake van die vreedending tussen die Herero's en Duitse Administrasie kortliks geskets. Die Duitse oogmerk was die herbe-kragtiging van die Schutzvertrag en die hervatting van die goeie verstandhouding. Die vergadering het hierna die optrede van Kamaherero deeglik uitgepluis en Manasse het hom die kop gewas oor die verbreking van die vriendskapsverdrag. Kamaherero het toe aan die woord gekom en verklaar dat die Schutzverdrag en al sy bepalinge van daardie dag af (20 Mei) van volle krag was. Die Lewis-verdrag is terselfdertyd as van nul en gener waarde verklaar. Van Herero-kant is terselfdertyd 'n baie ernstige beroep op die Duitse regering gedoen om hulle teen

---

1. Nag. Wal. (ongeorde): Official Journal, 25-11-1889.

2. Bezirksamt, Keetmanshoop (ongeorde): Akte betref. Duncan: Verklaring van W. Zwartbooi, 22-5-1890, p.20; Vgl. F.M.323, Permitte, nrs. 650, 735, 893, 918, 919, 920 en 1012, 21-8-1889-19-12-1889.

3. W.A., private aanwinste: Dagboek: Witbooi-Kamaherero en Manasse, 5-1-1890; V.R.V.9, Dagboek: pp.69-71, nrs. 22 en 23.

Hendrik Witbooi te beskerm. Die Witboois het hulle veeposte nou al etlike jare stelselmatig beroof en dreig nou om dit op 'n baie groter skaal te doen. Om die Herero's des te beter te beskerm, het Kamaherero goedkeuring verleen dat die troepe 'n militêre stasie op Windhoek kon oprig.¹⁾

Dr. Göring het dieselfde dag nog 'n skrywe, later bekend as die Mei-ultimatum, aan Hendrik Witbooi gerig. Witbooi is baie ernstig gewaarsku om sy oorlogsplanne onmiddellik te staak, want die Duitse outoriteite kon nie langer toelaat, „dass Du das Land und Volk, welches unter deutschen Schutz steht, immer und immer beunruhigst, so dass Arbeit, Handel und Wandel leiden. Sie wird dies mit allen Mitteln zu verhindern suchen, und den Frieden, der dem ganzen Land Not thut, wieder herzustellen.“ Die Nama-kaptein is vervolgens aangesê om sonder versuim vrede met die Herero's te sluit en om dan na sy stamgebied, Gibeon, terug te keer. Indien Hendrik Witbooi in gebreke bly om hieraan uitvoering te gee, sal hy die Duitse regering noop om net geweld teen hom op te tree.²⁾ Hendrik het die ultimatum op tipiese Nama-wyse omseil. Eerstens het hy die Duitse Kommissaris van partydigheid beskuldig, „want U hebt my niet als een onpaardydige vrede stichter aangesproken of verzoek, maar U hebt my kortpondig georder, wat ik moet doen“ en tweedens, het hy die Herero-nasie vir die oorlog beskuldig, want „hy (d.i. die Herero-nasie) vrees niemand,

-
1. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Göring-Ausw. Amt, 22-5-1890, pp.125-126(a); Z.B.1011, IXIII b6 bd1, Geog. und Ethnog.: Nels-Zacharias, 6-6-1890, p.97; von Francois: D.S.W.A., pp.70-71.
  2. von Francois: D.S.W.A., p.71; V.R.V.9, Dagboek: pp.73-74, voetnoot nr.1, (Afrikaanse vertaling).

geen God, geen mensch." Ten slotte het die Witbooi-
hoof summier geweier om na Gibeon terug te keer.¹⁾ Vir
Kamaherero het Hendrik betig oor sy onbesonne daad om
weer die Duitse beskerming te aanvaar. Kamaherero het
„deze magtige ander regering aangenomen" net omdat hy
Witbooi „als een hinderpaal, en als een steen des aan-
stoots" gesien het. Dan rig hy hierdie profetiese
woorde aan die Herero-opperhoof „het zal u toch
eindelyk zwaarlyk berouwen, en gij zult eeuwig berouw
hebben, dat u Uwe land en regeringsreg in de handen
der witte menschen afgegeven hebben."²⁾

Dr. Göring het die Witbooi-gevaar in so'n
ernstige lig beskou dat hy van Okahandja af direk na
Otjimbingwe teruggekeer het³⁾ en nie soos sy oorspronk-
like plan was na Kambazimbi in die Waterberg en Manasse
in Omaruru gegaan het nie.⁴⁾ Op 7 Junie vertrek hy
uit Otjimbingwe en reis met die ou Matchlessmynpad
deur die Khomashoogland na Hoornkranz om persoonlik sãme-
sprekings met Witbooi te gaan voer. Kaptein von
Francois het terselfdertyd met die troepe oor Gross-
Barmen na Rehoboth vertrek.⁵⁾ Dr. Göring het baie min
sukses behaal. Hendrik het botweg geweier om sy
vyandighede teen die Herero's te staak of om na Gibeon
terug te keer. Nog minder was hy bereid om Duitse
beskerming te aanvaar. „Das einzige, was er in Anssicht
gestellt haben soll, ist dass er mehr danach trachten

-
1. W.A., Private Aanwinste, Dagboek van Witbooi:
Witbooi-Göring, 29-5-1890, p.140, t.s.p.; V.R.V.
9, Dagboek, pp.73-77, nr.25.
  2. Ibid: Witbooi-Kamaherero, 30-5-1890, pp.160-162;
V.R.V.9, pp.77-83, nr.26.
  3. Von Francois: D.S.W.A., p.72.
  4. D.B.I, AI al bd2, Inbesitznahme: Göring-Ausw. Amt,
6-5-1890, p.124.
  5. von Francois: D.S.W.A., p.72.

wolle ein entschiedenes Gefecht zu liefern als auf kleinere Raub Kriege zuzugehen." Van dr. Göring wou Hendrik weet hoe die Witboois hulle onkoste sonder die Herero-beeste moes betaal.¹⁾ Dit moes 'n baie teleurgestelde dr. Göring gewees het wat vir kaptein Curt von Francois op 19 Junie op Rehoboth ontmoet het.²⁾

Göring het sy opdragte in Damaraland en Noord-Namaland as afgehandel beskou en het na Suid-Namaland vertrek om die Namakapteins daar te probeer oorreed om Duitse beskerming te aanvaar.³⁾ Op 21 Augustus het hy te Warmbad 'n beskermingsverdrag met Willem Christiaan, kaptein van die Bondelswarts en sy raad afgesluit. Die Bondelswartshottentotte het „die Schutzherrschaft Seiner Majestät des deutschen Kaisers über Land und Volk der Bondelszwarts" aanvaar.⁴⁾ Duitse onderdane kon vry in hulle grondgebied beweeg; siviele- en strafsake tussen blankes en Swartboois sou deur Duitse howe verhoor word; geen grond sou sonder die toestemming van die Duitse regering verkoop of verpag word nie, nog minder sou mynkonsessies sonder Duitse goedkeuring verleen word en, ten slotte, het die Swartboois onderneem om die rus en orde te handhaaf.⁵⁾ Dieselfde dag is ook 'n beskermingsverdrag tussen dr. Göring en Jan Hendriks, kaptein van die Velskoendraers op Warmbad, gesluit. In die aanhef is verklaar dat Hans Hendriks in die oorlog teen Hendrik

-
1. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Nels-Lt. von Francois, 23-7-1890, p.156(a); Mag.Wal. (ongeorde): Official Journal, 15-7-1890; N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 24-7-1890.
  2. von Francois: D.S.W.A., p.72.
  3. N.A.293 Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 24-7-1890.
  4. Z.B.2029, w11 d18 bd1, Namaland, Bondelzwarts: Verdrag, 21-8-1890, p.29, par.1.
  5. Ibid: Namaland, Bondelzwarts: Verdrag, 21-8-1890, pp.29-30, paragrafe 2-6; Dt. Kolonialblatt, 1891, IV, p.78.

witbooi gesneuwel het en dat sy oudste seun ongeskik was om as kaptein op te tree. Die stam het toe vir Jan Hendriks op 27 November 1889 ooreenkomstig die bestaande stamwette as die wettige kaptein verkies. Die verdrag is origens woordeliks dieselfde as die een wat met die Swartboois gesluit is.¹⁾ Die Duitse vlag is dieselfde dag nog op Warmbad gehys.²⁾ Dit was die laaste taak wat dr. Göring as Duitse Rykskommissaris in die Transgariep verrig het. Hy het van Warmbad na Kaapstad vertrek en vir goed na sy vaderland teruggekeer.

In Hereroland het Hendrik Witbooi, kort na dr. Göring se vertrek, sy dreigemente uitgevoer en op 7 Julie met sowat 200 man 25 Herero-veespoote in die omgewing van Otjituezu oorval. Die Witboois het na skatting 4,000 beeste, 1,000 kleinvee en 20 perde geroof.³⁾ Pandemonium het in Hereroland uitgebreek. Kamaherero, daarenteen, het geen vinger verroer om die geroofde vee terug te kry nie, want dr. Göring sou hom konsuis opdrag gegee het om stil te sit solank as wat die Duitse Administrasie besig was om met Witbooi te onderhandel.⁴⁾

Die waarnemende Kommissaris, kanselier Nels, wie se opdrag nog steeds was om 'n absolute neutrale beleid te volg,⁵⁾ het Kamaherero direk meegedeel dat die Herero's vir hulle beskerming self moes sorg. Die

-
1. Z.B.2029, VII d18 bdl, Namaland, Bondelzwarts: Verdrag met Velskoendraers, 21-8-1890, pp.1-5, par. 1-7.
  2. Z.B.1012, IXIII b9 bdl, Geog. u. ethnog.: Göring-Auswärtiges Amt, 23-8-1890, p.29.
  3. Z.B.1011, IXIII b6 bdl, Geog. und ethnog.: Maherero-Nels, 31-7-1890, p.104; Ibid: Nels-Ausw. Amt, 30-8-1890, p.102(a); Berichte der Rhen. Miss. Ges., 1891, nr.1; Bericht, Diehl, 26-7-1890, p.23.
  4. Z.B.1011, IXIII, Ibid: Maherero-Nels, 31-7-1890, p.104(a)-105.
  5. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Nels-von Francois, 23-7-1890, p.156(a).

Duitse regering het onder die vriendskapsverdrag geen militêre verpligtings teenoor die Herero's nie. Nels het egter onderneem om weer met Hendrik Witbooi te onderhandel en om Robert Duncan, die wapenhandelaar, se bedrywighede te beëindig.¹⁾ As troos het hy aan Kamaherero vyf van die masers wat in 1888 na Suidwes-Afrika gekom het, tesame met 500 patrone gestuur.²⁾

Voordat Nels enige van sy beloftes kon nakom, het Witbooi weer op die Herero-veeposte toegeslaan. Op 11 September steek hy die Swakoprivier op 'n punt sowat vier uur te perd (ongeveer 24 myl) noord van Otjimbingwe oor en nadat Witbooi 'n aantal veeposte in die rigting van Omaruru beroof het, het hy Otjimbingwe op 16 en 17 September aangeval. In die onmiddellike omgewing en in Otjimbingwe self het swaar gevegte plaasgevind en altesame het 'n dertigtal Herero's gesneuwel. Die plaaslike blankes, insluitende eerw. Meyer, het in die kruittoring en in die sendelinghuisie geskuil. Die Witboois het die Herero-werf kaal geplunder en die meeste hutte afgebrand. Op die hele rooftog is sowat 20 veeposte beroof en na skatting 3,000 beeste en tussen 600 en 700 kleinvee weggevoer.³⁾ Na die geveg te Otjimbingwe het Hendrik Witbooi die vermetelheid gehad om met die buitvee oor Wilhelmsfeste te trek sodat die vee daar kon suip. Kaptein von Francois het gedreig dat hy enige poging van die Witboois se kant om dit te doen met geweld sou belet. Hiervoor het die Namakaptein nie kans gesien nie.⁴⁾

-
1. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Nels-Kamaherero, 6-8-1890, pp.107-107(a).
  2. Ibid: Nels-Kamaherero, 20-9-1890, p.112; Z.B.1011, IXIII b6 bd1, Geog. und ethnog.: Nels-Ausw. Amt, 30-8-1890, p.102.
  3. N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 30-9-1890; Berichte der Rhein. Miss. Ges., 1891, nr.1: Berichte, Meyer en Reichmann, pp.13-18; von Francois: D.S.A.A., p.74.
  4. N.A.293: Cleverly-O.S.N.S., 30-9-1890.

Von Francois het na hierdie aanval besluit om sy hoofkwartier na Windhoek te verskuif. Windhoek lê tussen die twee vegtende partye in 'n soort niemandsland en die troepe sou hier in 'n beter strategiese posisie verkeer. In Augustus het von Francois alreeds 'n fortjie by Reusis, sowat 25 myl wes van Windhoek in die Khomas-hoogland, opgerig.¹⁾ Die troepe het nou 'n pad deur die Khomashoogland gebou en op 18 Oktober 1890 het kaptein von Francois stil-stil met 23 man op Klein Windhoek aangekom. Hy het die ou sendelinghuisie naby die teenwoordige Ludwiglust Hotel betrek en enige dae later is begin met die bou van die fort in Groot Windhoek,²⁾ die nuwe en toekomstige hoofstad van Duits-Suidwes-Afrika.

Die aanwending van 'n militêre mag om die Duitse gesag in Duits-Suidwes-Afrika te herstel, was die keerpunt in die Bismarckstelsel. Die Duitse regering het nog steeds aan die geëkte beleid vasgekleef en die teenwoordigheid van 'n militêre mag as 'n maatreeël van verbygaande aard probeer verduidelik. In praktyk egter het hulle besef dat die stelsel se dae getel was en dat dit deur 'n nuwe beleid vervang moes word.

-
1. Tworeck: Geschichte von S.W.A. und S.A., p.83.
  2. Z.B.1861, III a4 bdl, Besiedlung und Beschreibung: von Francois-Kamaherero, 30-10-1890, p.191; N.A. 293, let. Rec.: Cleverly-C.S.R.S., 20-11-1890; von Francois: D.S.W.A., p.75.

HOOFSTUK X

DIE NUWE KOERS

Prins von Bismarck is op 30 Maart 1890 deur die Jong Duitse Keiser Wilhelm II, na 'n botsing, uit sy pos as Rykskanselier onthef¹⁾ en in sy plek is die minder bekwame Graaf von Caprivi, die man wat bekend was vir sy nuwe koloniale beleid, aangestel.²⁾

Een van Graaf von Caprivi se eerste take was om die administratiewe beheer en organisasie van die ryksregering oor koloniale sake te herorganiseer. Op 1 April 1890 is in die Departement van Buitelandse Sake 'n nuwe afdeling bekend as die Kolonial-Abteilung, geskep. Hierdie afdeling sou voortaan alle koloniale aangeleenthede behartig en die afdelingshoof was, behalwe in gevalle waar dit vreemde moondhede of algemene buitelandse beleidsake geraak het, direk aan die Rykskanselier, Graaf von Caprivi, verantwoordelik.³⁾ In Oktober van dieselfde jaar is verder der Kolonialrat ingestel wat „als sachverständiger Beirath für koloniale Angelegenheiten" gedien het.⁴⁾ Die lede van die Koloniale raad is deur die Rykskanselier aangestel en het een jaar lank gedien. Die hoof van die Kolonial-Abteilung het as voorsitter opgetree. Die raad se funksies was: „Er hat sein Gutachten über alle Angelegen-

-
1. New Chapters of Bismarcks Autobiography, vertaal deur B. Miall, pp.202-204.
  2. Verders Lexikon, p.239.
  3. Kiebow: Deut. Kol. Gesetz., I, Bekanntmachung, p.1, nr.1.
  4. Ibid, Allerhöchste Erlass, betreffend die Errichtung eines Kolonialraths, 10-10-1890, p.1, nr.2.

heiten abzugeben, welche ihm von der Kolonial-
Abtheilung überwiesen werden, und ist befugt, über self-
ständige Anträge seiner Mitglieder Beschluss zu
fassen."¹⁾ Soewel die Koloniale raad slegs adviserend
was, het dit 'n baie belangrike rol van 1890 af in die
verming van die Duitse koloniale politiek gespeel.
Koloniale vraagstukke is nie langer vanuit 'n bepaalde
beleidrigting benader nie, maar is al meer en meer
volgens meriete behandel.

Graaf von Caprivi se volgende stap was om die
Schutzgebiete se grense af te baken en om op dié wyse
meer duidelikheid te verkry oor die internasionale
posisie van die Duitse koloniale besittings.²⁾ Onder-
handelinge is met Groot-Brittanje oor die Afrikaanse
gebiede aangeknoop en op 1 Julie 1890 is die Anglo-
Duitse ~~g~~grensooreenkoms afgesluit.³⁾ In artikel 3 van
hierdie ooreenkoms word die grense van Suidwes-Afrika
onskryf. In die suide het die grens van die Oranje-
rivier se mond af langs die noordoewer tot by die 20ste
oostelike lengtelyn gegaan. In die ooste was dit van
die Oranjerivier af met die 20ste oostelike lengtelyn
tot by die 22ste breedtelyn en dan met die 21ste lengte-
lyn tot waar dit die 18de breedtelyn sny.⁴⁾ Hiervandaan
het dit met laasgenoemde breedtelyn gestrek tot by die
Choberivier en dan met die Choberivier tot by sy same-
vloeiing met die Sambesia. Die toegangskorridor, die

-
1. Riebow: Deut. Kol. Gesetz., I, Verfügung des Reichs-
kanzlers, u.s.w., 10-10-1890, p.4, nr.3.
  2. Vgl. Die Grosse Politik, VIII, hoofstuk 51.
  3. Riebow: Deut. Kol. Gesetz., I, Abkommen zwischen
Deutschland und England, 1-7-1890, pp.92-102.
  4. Duitsland het afstand van haar aanspraak op die
Egamiemeer gedoen in ruil vir konsessies in Togoland;
Die Grosse Politik, VIII, von Marshall-von Hatzfeldt,
17-5-1890, pp.14-15, nr.1677.

latere bekende bleibstift, sou nie smaller as 18 myl wees nie.¹⁾ Die suidgrens van Walvisbaai, d.w.s. die betwiste gebied, is nie afgebaken nie, maar sou deur onderhandelinge tussen die twee moondhede gereël word. Indien hulle na verloop van twee jaar nog nie tot 'n coreenkoms kon geraak nie, sou die grens deur arbitrasie besleg word, tot daardie tyd sou beide moondhede vrye deurgang deur die betwiste gebied hê.²⁾

In Suidwes-Afrika was, in soverre dit die interne beheer en administrasie van die gebied betref, gedurende die eerste twee jaar van Graaf von Caprivi se kanselierskap baie min van die nuwe rigting te bespeur. Die kanselier het dit dan ook heeltemal tereg 'n proeftyd genoem, waarin daar na nuwe beleidsrigtings gesoek is.³⁾ Op Windhoek het von Francois onvermoeid aan die nuwe fort gewerk, en sowat 23 soldate voltyds daarvoor gebruik.⁴⁾ Die fort, vandag bekend as die Alte Feste, is in Desember 1891 voltooi.⁵⁾

Die eerste administratiewe verandering het in Mei 1891 plaasgevind toe die pos van die Duitse Ryks-kommissaris en dié van bevelvoerder van die troepe verenig is. Die benaming van die nuwe pos was „Landeshauptmann.“ Kaptein von Francois is eers waarnemend in die pos aangestel en daarna permanent.⁶⁾ Kanselier

-
1. Riebow: Deut. Kol. Gesetz., I, p.96, art.3, Abkommen u.s.w., 1-7-1890.
  2. Ibid: p.96, art.3. (Die grens is dan ook eers in 1914 deur arbitrasie ten gunste van Groot-Brittanje bepaal).
  3. Külz: Süd-Afrika im 25 Jahre, p.275.
  4. Z.B.1060, LII A4 bdl, Besiedlung: von Francois-Kanselier, 31-10-1890, p.191; N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 20-11-1890; Deut. Kol. blatt, 1891, 2de Jrg., nr.11, p.247.
  5. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: von Francois-Kanselier, 10-12-1891, p.168(a).
  6. Mag. Wal. (ongeorde): Brieweboek, Cleverly-von Francois, 5-6-1891; Külz: Süd-Afrika., p.190.

Nels wat tot nog toe die kommissariaat op Otjimbingwe behartig het, is na Duitsland teruggeroep,¹⁾ en op 14 Mei het hy die kommissariaat aan waarnemende Landes-hauptmann Curt von Francois oorhandig.²⁾ Von Goldammer is na Nels se vertrek as stasiebevelvoerder te Otjimbingwe aangestel met die opdrag „alle Angelegenheiten zu erledigen, welche den Ort angehen in Besondern die Beziehungen zwischen den Eingeborenen und Weissen.“³⁾

Op 22 Junie 1891 het assessor Köhler, 'n regs-geleerde, en luitenant J. von Bülow met die Gertrud Voermann in Walvisbaai aangekom om von Francois met die regspleging en die landsadministrasie behulpzaam te wees.⁴⁾ Hulle is albei na Otjimbingwe gestuur waar von Bülow die kommissariaat oorgeneem het en Köhler as regter aangestel is. Laasgenoemde moes ook alle myn-aangeleenthede hanteer.⁵⁾

Weens die lang afstand tussen Windhoek en Otjimbingwe kon Von Francois die kommissariaat nie na behore administreer nie en gevolglik het hy, toe die fort voltooi was,⁶⁾ die kommissariaat na Windhoek verskuif.⁷⁾

Intussen het Landeshauptmann von Francois 'n viertal landtogte onderneem en die Inboorlingkapteins besoek. In die begin van 1891 het hy 'n uitgebreide reis na die Caprivi Zipfel onderneem en die vernaamste

-
1. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 27-5-1891; Deut. Kol. blatt, 1892, nr.7, p.190.
  2. Z.B.55, AII h2 bd1, Vertretung des Gouverneurs: Protokol, 14-5-1891, p.2.
  3. Z.B.45, AII f2 bd1, Organisation und Geschäftsgang: Bekanntmachung, 20-5-1891, p.3.
  4. von Bülow: Drei Jahre, pp.171-172.
  5. Ibid: p.172; Z.B.55, AII h2 bd1, Vertretung des Gouverneurs: Bekanntmachung, 20-5-1891, p.8.
  6. Von Bülow: Drei Jahre, p.173.
  7. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 11-11-1891; N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-G.S.N.S., 16-11-1891; Deut. Kol. blatt, 1891, nr.19, p.416.

oostelike Hererokapteins besoek.¹⁾ Terselfdertyd het sy broer, luitenant Hugo von Francois, die westelike Hererokapteins besoek.²⁾ Op 11 Augustus 1891 het von Francois, vergesel van E. Hermann, gevolmagtigde verteenwoordiger van die Kolonialgesellschaft in Suidwes-Afrika, en twaalf soldate na Namaland vertrek.³⁾ Hy besoek Keetmanshoop, Warmbad, Rietfontein, Gochas en Hoachanas.⁴⁾ Te Keetmanshoop het hy ses man agtergelaat om 'n militêre stasie daar op te rig. Hulle moes die roete na Lüderitzbucht, sowel as die veeboerdery van Hermann te Kubub, beskerm. Na ses weke is die ses man weer terug geroep.⁵⁾ Behalwe die Namahoofde het von Francois ook met die meeste boere kennisgemaak. Hy het Suid-Namaland as baie geskik vir blanke kolonisasie beskou.⁶⁾ In Januarie 1892 het von Francois Gobabis besoek waar hy kennis gemaak het met die Amraalhottentotte en die Boesmans wat in daardie omgewing gewoon het. Die terugtog het oor Witvlei gegaan.⁷⁾ Op 26 Maart was die Landeshauptmann al weer op pad en het hierdie keer aandag aan die gebied besuide Gobabis geskenk. Hy reis oor Aminius na Lehutitang in Betsjoeanaland, ondersoek die verbindingslinies na Betsjoeanaland en doen ook by die Khauashottentotte aan. Op 10 April was hy weer

-
1. von Francois: D.S.W.A., p.77.
  2. Ibid: pp.78-79. (Die amptelike verslae van hierdie twee reise kon nie opgespoor word nie. Hulle was vermoedelik in die verlore militêre argief.)
  3. Z.B.55, AII h2 bd1, Vertretung: von Francois-Köhler, 6-8-1891, p.6.
  4. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme. von Francois-Aus. Amt, 10-12-1891, p.163, t.a.p.; Deut. Kol. blatt, 1892, nr.7, pp.210-211.
  5. Berichte der Rh. Miss., 1892, 49 Jrg., nr.6: Bericht, Fenchel, Keetmanshoop, 22-1-1892, p.173.
  6. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: von Francois-Aus. Amt, 15-11-1891, pp.159-162(a) en 10-12-1891, pp.163-164; Berichte der Rh. Miss. Gesel., 1892, 49 Jrg., nr.6: Bericht, Fabst, Rietfontein, 6-1-1892, p.169.
  7. Z.B.1012, IXIII b9 bd2, Geog.: von Francois-Kanselier, 11-2-1892, pp.1-6.

in Windhoek terug.¹⁾ Met hierdie vier landsreise het von Francois die vernaamste Inboorlingstamme besoek en 'n baie deeglike kennis van Suidwes-Afrika opgedoen.

Vervolgens het von Francois aandag aan die hawekwessie geskenk. Hy het ná die Rooibank-voorval besef dat 'n hawe op Duitse grondgebied 'n onontbeerlike vereiste vir die kolonie se toekomstige ontwikkeling is. Sandwich Harbour was vinnig aan die toeslik en dus ongeskik.²⁾

Daar moes dus na 'n hawe elders gesoek word. Die enigste ander landingsplek noord van Walvisbaai was net noord van die Swakoprivier, waar 'n Britse boot in 1826 met sukses landingspogings gedoen het.³⁾ In April 1886 het die

Duitse kanonneerboot Habicht die kuslyn tussen Walvisbaai en Kaap Frio sonder enige sukses ondersoek na 'n geskikte landingsplek.⁴⁾ Drie jaar later, in Februarie 1889, het dr. Göring vir Baron von Steinäcker, gewese bevelvoerder van die Deutsche Kolonialgesellschaft se troepe, gestuur om na die legendariese Ogdenhawe te gaan soek. Von Steinäcker, wat oor land getrek het, het omgedraai voordat hy die kus bereik het.⁵⁾

Kort nadat hy in Suidwes aangekom het, het von Francois Swakopmund besoek⁶⁾ en op sy versoek het die Lulu Bohlen, wat die Duitse versterking in Februarie 1890 na Sandwich Harbour gebring het, die landingsmoontlikhede

-
1. Z.B.1012, LXIII b9 bd3, Geog.: von Francois-Kanselier, 10-4-1892, pp.14-23.
  2. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedelung: Marine-Ausw. Amt, 3-5-1890, pp.174-174(a); Ibid: Mürcker-Kanselier, 28-3-1890, pp.167-168.
  3. Von Schwabe: Mit Schwert und Pflung in D.S.W.A., p.125.
  4. Z.B.1, AI a1 bdl, Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 7-4-1886, p.138.
  5. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung: Göring-Bismarck, 4-2-1889, p.154.
  6. von Francois: D.S.W.A., p.52.

van Swakopmund ondersoek. Die kaptein het 'n baie gunstige verslag ingedien.¹⁾ Op versoë van die Departement van Buitelandse Sake²⁾ het die kanonneerboot Hyäne in April 1890 by Swakopmund aangedoen. Verskeie pogings is aangewend om te land, maar nie een het geslaag nie. Die kaptein, Freiherr von Sohlern, het Swakopmund as ongeskik vir 'n landingsplek beskou en het in hier voege gerapporteer.³⁾ Eers meer as twee jaar later, in Augustus 1892, het die Hyäne weereens die landingsmoontlikhede by Swakopmund ondersoek.⁴⁾ Dié slag is verskeie baie suksesvolle landings met branderbote gedoen.⁵⁾

Landeshauptmann von Francois het Swakopmund 'n maand later besoek en 'n bouperseel vir die oprigting van 'n stasiegebou aangewys. Terselfdertyd het hy ook die kaptein van die kusvaarder Nautilus gevra om, wanneer hy Walvisbaai besoek, ook by Swakopmund aan te doen.⁶⁾ Met die oprigting van die stasiegebou is onmiddellik begin en⁷⁾ in November 1892 is dit voltooi.⁸⁾

Die Duitse regering het die oorlogboot Falke in Februarie 1893 na Swakopmund gestuur⁹⁾ om die landingsmoontlikhede verder te ondersoek. 'n Aantal baie geslaagde proewe is met landingsbote uitgevoer en daar is vasgestel

-
1. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung: Märcker-Kanselier, 28-3-1890, pp.167-168.
  2. Ibid: Aus. Amt.- Göring, 21-4-1890, pp.166-166(a); Ibid: (onbekend) - Aus. Amt, 5-3-1890, p.165-165(a).
  3. Ibid: Verslag van die Hyäne, 16-6-1890, pp.185-186.
  4. Döve: Südwest-Afrika, p.12 en 16.
  5. N.A.214, Let. Rec.: Verslag van hoofkonstabel Simpson, 4-8-1892; Ibid: nr. 47/848, Cleverly-O.S.N.S., 31-8-1892; von Francois: D.S.W.A., p.157.
  6. Ibid: nr.54/863, (Confidential). Cleverly-O.S.N.S., 27-9-1892.
  7. Ibid: Cleverly-O.S.N.S., 20-10-1892.
  8. Ibid: nr.68/894 (Confidential), Cleverly-O.S.N.S., 5-11-1892.
  9. Ibid: nr.13/1947, Cleverly-O.S.N.S., 26-1-1893.

dat die gebied naby die kus baie geskik is om bote te anker. Die kaptein het in sy verslag die aanlê van 'n hawe daar baie sterk aanbeveel. Hy het tereg daarop gewys dat die hinterland redelik maklik met die baaiweg bereik kon word en dat daar boonop volop water in die Swakoprivier verkrygbaar was. Die kaptein het dan ook by sy vertrek op 3 Februarie 'n landingsboot en elf „Krooboys" (Crew boys) uit Togoland daar agter gelaat.¹⁾ Von Francois was eweens in sy skik met die gunstige verslag sowel as met die Krooboys.²⁾ Duits-Suidwes-Afrika het nou sy eie hawe gehad en was nie langer op Walvisbaai aangewese nie.

Suidwes-Afrika se ekonomiese lewe was na die mislukte „gold rush" en die Okahandja-debakel langelê. Die handel, die land se hoofbron van inkomste was, op sterwe na, dood³⁾ en die Duitse Kolonialgesellschaft, wat vir die land se opbou verantwoordelik was, was as gevolg van 'n tekort aan geld genoodsaak om sy bedrywighede te staak.⁴⁾ Maar op hierdie tydstip het twee persone in Duitsland hulle begin beywer vir blywende kolonisasie in Suidwes-Afrika. Die twee pleitbesorgers was die president van die Kolonialgesellschaft, prins Zur Hohenlohe-Langenberg, wat dit as 'n daad van patriotisme beskou het,⁵⁾ en dr. Bokemeyer, die maatskappy se algemene sekretaris.⁶⁾ Deur die twee se onvermoeide ywer het die maatskappy in April 1892 besluit

-
1. Deut. Kol. blatt, 1893, IV Jrg., nr.9: Verslag van die kaptein van die Falke, pp.224-225.
  2. Z.B.I, AI al bd2, Inbesitznahme: von Francois-Kapt. van Falke, 25-3-1893, pp.176-176(a).
  3. Deut. Kol. blatt, 1892, 3de jrg. nr.5.: Jaarverslag oor S.W.A., p.148. (In 1890 het die uitvoer deur Walvisbaai tot R11,500 gedaal).
  4. von Francois: D.S.W.A., p.84.
  5. Hesse: Die Landfrage, I, pp.282-283.
  6. Moritz Schanz: West-Afrika, p.380.

om baron E.B. von Uchtritz na Suidwes-Afrika te stuur om ondersoek in te stel na die moontlikheid om blanke koloniste uit te stuur. Hy moes uitsluitlik die gebiede om Windhoek, Gobabis en Hoachanas ondersoek en oor hulle kolonisasie-moontlikhede rapporteer.¹⁾ Die ryksregering was baie ingenome met die skema en het Von Francois opdrag gegee om Von Uchtritz in alle opsigte te help en by te staan.²⁾

Baron von Uchtritz land in Junie in Walvisbaai en vertrek na Windhoek waar hy met die uitvoering van sy opdrag begin. Op 21 Augustus 1891 stuur hy van Windhoek aan sy base 'n baie gunstige verslag van sewe bladsye oor die moontlikheid om 'n neersetting (Klein siedelung) in Klein Windhoek te begin. Daar was vyf baie sterk fonteine wat volgens hom voldoende water gelewer het om 105 morg grond te besproei en 45 gesinne kon in die vallei gevestig word. Die weiveld in die omgewing was baie geskik vir veeboerdery.³⁾

Toe hierdie gunstige verslag die Kolonial-gesellschaft bereik, was hulle vuur en vlam. Hulle besluit summier om die gebied vir kolonisasiedoeleindes te probeer verkry en tweedens om, indien dit slaag, 'n dogter-maatskappy „Die Siedelungsgesellschaft" te stig, wat met die uitvoering van die plan belas sou wees.⁴⁾ Op 6 November 1891 is 'n gedrukte kopie van baron von Uchtritz se verslag oor Klein Windhoek aan die Kolonial-Abteilung gestuur. In die begeleidende brief is die Kolonial-Abteilung meegedeel

-
1. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedlung: Deut. Kol. Gesel.-Aus. Amt, 23-4-1891, pp.209-210.
  2. Ibid: Aus. Amt-von Francois, 7-5-1891, p.208.
  3. Z.B.1863, XIV E1 bdl, siedelungsgesellschaft: Bericht, Baron von Uchtritz, 2-8-1891, bylaag 3, Kol. Abt.-von Francois, 21-1-1892, pp.7-14.
  4. Ibid: Memorandum (ongedateer), met vyf bylaes.

dat aan elke kolonis 'n kleinhoewe (Heimstätten Gartenland) as sy eiendom gegee sou word. „Die Wassernutzung soll dem Öffentlichen Recht unterstellt und die Weidebenutzung als Kommunalgerechtsame Konstruiert werden.“¹⁾ In 'n onderhoud wat regeringsraadslid Simon en Graaf Joachim Pfeil op 29 Desember met Freiherr von Nordenflucht van die Kolonial-abteilung gehad het, het hul gevra dat die gebied gratis aan die maatskappy gegee word. Hulle het beweer dat, volgens die koopverdrag met Jan Jonker, dit die maatskappy se eiendom is en dat dit die maatskappy 12,000 mark (R1,000) kos om 'n gesin na Suidwes-Afrika te bring.²⁾ Indien die versoek goedgekeur word, sou die beoogde Siedlungsgesellschaft tussen 30 en 40 gekeurde gesinne in Klein Windhoek vestig en hierdie Duitse aanwas sou 'n geestelike, ekonomiese en politieke bate vir die jong kolonie wees.³⁾

Die Von Caprivi-regering het die onderneming verwelkom en na die afhandeling van enkele kleinere formaliteite⁴⁾ het hul in Maart 1892 goedgekeur dat Klein Windhoek „nebst dem erforderlichen Weidefelde an die zu bildende Siedlungsgesellschaft genehmigt“ word. Die Kolonialgesellschaft is in dieselfde asem versoek om toe te sien dat die Siedlungsgesellschaft so gou moontlik opgerig word en dat met die kolonisasieplan begin word.⁵⁾ Die enigste uitstaande aspek, naamlik die afbakening van die weiveld, is aan Landeshauptmann von Francois oorgelaat met die opdrag om dit alles tegelyk af te baken en nie

-
1. Z.B.1863, UIV el bdl, Siedlungsgesellschaft: Kol. Gesel.-Kol. Abt., 6-11-1891, bylaag 2, Kol. Abt.-von Francois, 21-1-1892, pp.5-6.
  2. Ibid: Journal nr.12411/91, (ongedateer), onderhoud, bylaag 1, Kol. Abt.-von Francois, 21-1-1892, pp.3-4.
  3. Ibid: Kol. Gesel.-Kol. Abt., 12-1-1892, bylaag 4, Kol. Abt.-von Francois, 21-1-1892, pp.17-20.
  4. Ibid: Kol. Abt.-von Francois, 3-3-1892, met bylaes Kol. Gesel.-Kol. Abt., 30-1-1892 en 22-2-1892, pp.38(a)-38(g).
  5. Hesse: Die Landfrage, I, pp.257-258.

stuksgewyse soos die Kolonialgesellschaft voorgestel het nie. Die weiveld moes ook die watergate Ongeama, Brakwater, Aris en Okapuka insluit.¹⁾

Die beoogde „Siedlungsgesellschaft für Deutsch-Südwestafrika" is op 25 April 1892 opgerig.²⁾

Die nuwe maatskappy het aanvanklik gehoop om 'n kapitaal van 100,000 mark (R10,000) byeen te bring.³⁾ Hierdie bedrag sou verkry word deur bydraes van die Kolonialgesellschaft en uit aandele wat aan die publiek verkoop sou word.⁴⁾

Die kapitale fondse het egter nie na verwagting ingekom nie en die maatskappy kon eventueel net 60,000 mark (R6,000) bymekaar bring.⁵⁾ Die gebrek aan kapitaal was dan ook een van die redes waarom die onderneming later misluk het.

Op 12 Mei is die Klein Windhoekgebied aan die maatskappy oorgedra.⁶⁾

Die Siedlungsgesellschaft wou die Klein Windhoekgebied so gou moontlik met koloniste opvul en het met 'n tweeledige kolonisasieprojek begin: Eerstens het hulle besluit om vir Graaf Joachim Pfeil na die Kaapkolonie te stuur om onder die Duitssprekendes aldaar koloniste te gaan werf,⁷⁾ en tweedens het hulle besluit om intussen 'n aantal koloniste in Duitsland self te werf.⁸⁾

Graaf Pfeil, wat baie goed met toestande in die Kaapkolonie bekend was,⁹⁾ het teen die einde van Mei in

-
1. Z.B.1863, UIV el bdl, Besiedelung: Aus. Amt.-von Francois, 20-3-1892, pp.36-37.
  2. Schanz: West-Afrika, p.380.
  3. von Francois: D.S.W.A., p.122.
  4. Z.B.1863, UIV el bdl: Siedlungsgesellschaft: Kol. Gesel.- von Francois, 23-4-1892, pp.37-41.
  5. Schanz: West-Afrika, p.380.
  6. Hesse: Die Landfrage, I, p.283.
  7. Z.B.1863, UIV el bdl, Besiedelung: Deut. Kol. Gesel.- von Francois, 23-4-1892, pp.39-40; S.A. Zeitung, 25-5-1892.
  8. Ibid: p.39.
  9. Giesbrecht: Die Behandlung der Eingeborenen in den deutschen Kolonien, p.130.

Kaapstad aangekom. Die Kaapse koerante was baie skepties oor die sukses van sy sending.¹⁾ Hy besoek eers die Duitse koloniste in die Kaapse vlakte en gaan daarna na Oos-Londen en omgewing waar hy met nog meer Duitse boere in aanraking gekom het.²⁾ In weerwil van beloftes slaag hy nie daarin om een kolonis te werf nie.³⁾

Die tweede gedeelte van die onderneming was met meer sukses bekroon en op 16 Junie 1892 het die eerste drie Duitse koloniste met die „Agnes” uit Hamburg na Suidwes-Afrika vertrek.⁴⁾ Hulle was Albert Nitze, 'n gepensioneerde amptenaar, Albert Nitze (jr.) en Richard Stosz en sy vrou. Hierdie drie koloniste het elkeen van die Siedlungsgesellschaft bystand ter waarde van 2,000 mark (R200) ontvang.⁵⁾

Op dieselfde boot was ook die Siedlungsgesellschaft se deeltydse plaaslike verteenwoordiger, dr. Karl Dove. Hy was aanvanklik deur die Kolonialgesellschaft uitgestuur om die Khomas Hoogland te ondersoek, maar toe Von Uchtritz, wat deur die Siedlungsgesellschaft aanvanklik as hulle verteenwoordiger aangestel is,⁶⁾ kop uittrek, is dr. Dove deeltydse in sy plek aangestel.⁷⁾ Nadat die geselskap in Walvisbaai geland het, is hulle deur die Duitse administrasie na Windhoek vervoer, waar hul in Augustus aangekom het.⁸⁾ Hier het nog twee voornemende koloniste, Ludwig en

-
1. S.A. Zeitung, 1-6-1892 en 8-6-1892.
  2. Z.B.1863 UIV el bdl, Besiedelung: D.K.G.-von Francois, 23-4-1892, p.40; Ibid: Pfeil-Aus. Amt, 20-8-1892, p.108.
  3. Ibid: Pfeil-Aus. Amt, 20-8-1892, p.108; Ibid: Siedlungsgesellschaft-Aus. Amt, 7-7-1892, p.69; Ibid: Notule van dagbestuur, 2-8-1892, p.80.
  4. Dove: Südwest-Afrika, p.2.
  5. Z.B.1863, UIV el bdl, Siedlungsgesellschaft: Siedlungsgesellschaft-von Francois, 13-6-1892, p.59 en 64.
  6. Ibid: Deut. Kol. Gesel.-von Francois, 23-4-1892, p.41.
  7. Ibid: Instruksies aan Dove (ongedateer), bylaag by Aus. Amt-von Francois, 24-6-1892, pp.55-58; von Bülow: Drei Jahre, p.227.
  8. Dove: Südwest-Afrika, p.2; von Bülow: Drei Jahre, p.228.

Nissen-Lasz, twee oud-Suidwesters, by hulle aangesluit.¹⁾

Die dag nadat hul in Windhoek gearriveer het, het dr. Dove 'n vergadering van alle belangstellendes belê en hul toekomsplanne bespreek.²⁾ Elke kolonis sou eers net van drie tot vier morge grond as 'n kleinhoewe ontvang het,³⁾ maar die maatskappy het eventueel besluit om dit tot ses morge uit te brei, drie vir 'n tuinery en drie vir die woonhuis en veekrale.⁴⁾ Hierdie kleinhoewe sou na vyf jaar die kolonis se eiendom word. Hy moes egter drie morge bewerk en kon daarvoor vry water gebruik. Die put en die pompinstallasies moes hy uit sy eie sak betaal. Aan elke kleinhoewe was 'n weireg vir 50 grootvee en 100 kleinvee verbonde. Die weiveld sou deur die koloniste gesamentlik gebruik word en hiervoor moes 'n huur van R5 per jaar betaal word.⁵⁾ Die kleinhoewe-eienaars, so het die Siedlungsgesellschaft geredeneer, sou in Windhoek 'n goeie afset vir hulle groente, vleis en suiwelprodukte gehad het.⁶⁾ Dit was dan ook die geval in die beginjare, maar die mark was baie gou oorstok en die pryse het skerp gedaal.⁷⁾

Die getal kleinhoewe-bewoners het geleidelik aangegroei en op 24 Februarie 1894 was daar 34 gesinne.⁸⁾

Die Siedlungsgesellschaft se fondse was baie gou uitgeput en in Julie 1892 het hulle besluit om dit te

---

1. von Bülow: Drei Jahre, p.228.

2. Dove: Südwest-Afrika, p.76.

3. Hesse: Landfrage, II, p.258.

4. Z.B.1863, UIV el bdl, Siedlungsgesellschaft: Notule van dagbestuur, 19-7-1892, p.76.

5. Ibid: Ausweisurkunde (ongedateer), pp.48-49; Hesse: Landfrage, II, pp.258-259, nr.2, Bestimmungen für die Siedlung in Klein-Windhoek.

6. Von Bülow: Drei Jahre, p.229.

7. von Falkenhausen: Ansiedlerschicksale, p.37.

8. Z.B.1863, UIV el bdl, Siedlungsgesellschaft: Lys van kleinhoewe-eienaars, 24-2-1894, p.240.

probeer aanvul deur plasies van 400 morge groot in die gesamentlike weigebied van Klein Windhoek te verkoop. Die plasies sou so opgemeet word dat dit nie oopwaters insluit nie, d.w.s. die eienaars moes self vir water voorsiening maak.¹⁾ Toe die maatskappy in Augustus verneem dat boere met kapitaal konsuis geïnteresseerd is om na Windhoek te kom, het hulle aan Pfeil magtiging verleen om „größere zusammenhängende Komplexe zu verkaufen.“ Dit moes egter in oorleg met die Landeshauptmann geskied, sodat „damit keine kollision mit den inzwischen bereits in ausführung begriffenen Anlagen von Heimstätten entstehen können.“²⁾

Met hierdie magtiging in sy sak het Graaf Pfeil uit Kaapland na Windhoek vertrek. In Upington se wêreld het hy 'n aantal boere ontmoet en hulle probeer oorreed om van die konsessie gebruik te maak.³⁾ Op 'n voorstel van Pfeil het die Boere 'n twee-man-kommissie, Pohle en van Wyk, benoem om saam na Windhoek te gaan ten einde toestande ter plase te ondersoek. Pfeil het aan die Kolonial-gesellschaft laat deurskemer dat die Boere met niks minder as plase van 10,000 Kaapse morge tevrede sou wees nie.⁴⁾

Op 18 Oktober, na die kommissie se aankoms op Windhoek, is 'n groot vergadering van belangstellendes onder Graaf Pfeil se voorsitterskap gehou. Behalwe die Boerekommissie was ook 'n aantal Duitse soldate wat die volgende jaar ontslaan sou word, teenwoordig. Die vergadering het na 'n deeglike bespreking besluit dat plase onder die volgende voorwaardes uitgegee moes word: Elke kolonis sou

-
1. Z.B.1863, UIV el bdl, Siedlungsgesellschaft: Notule van Dagbestuur, 19-7-1892, p.77, items 3.
  2. Ibid: Notule van Dagbestuur, 2-8-1892, p.80.
  3. Dove: Südwest-Afrika, p.91.
  4. Z.B.1863, UIV el bdl, Besiedlungsgesellschaft: Pfeil-Aus. Amt, 20-8-1892, pp.108-110.

'n plaas van 10,000 Kaapse morge kry. Die koopsom sou R1,000 wees. Die eerste jaar sou die kolonis die plaas vry bewoon, maar in die daaropvolgende twee jaar sou hy R50 per jaar op die koopsom afbetaal. Die balans sou hy oor vyftien jaar betaal, teen 'n rentekoers van 4%. Hy moes egter bates ter waarde van R1,000 besit en hy sou van militêre diens vrygestel wees. Slegs 40 plase sou op hierdie wyse toegeken word. Ingeval daar nog meer applikante sou wees, sou 'n verdere 20 weillisensies toegeken word. Hiervoor sou 'n applikant R2 per 100 kleinvee en R3 per 50 grootvee per jaar betaal. Na verloop van twee jaar sou die lisensiehouer verplig wees om die plaas te koop.¹⁾ Graaf Pfeil het op die vergadering en daarna 'n moedige poging aangewend om die Duitse soldate wat ontslaan sou word, oor te haal om onder die skema plase te koop, maar dit was moeite tevergeefs. Hulle het gereken dat die Duitse regering vir hulle plase onder gunstiger voorwaardes gegee het.²⁾

Daar was egter nog 'n ander probleem en dit was dat die weiveld wat aan die Siedlungsgesellschaft toegeken is, te klein was om so'n groot getal boere te dra. Dr. Pfeil het toe die Landeshauptmann gevra dat die weigebied se oosgrens verder ooswaarts geskuif moes word.³⁾

Landeshauptmann von Francois het baie onsimpatiek teenoor die hele skema gestaan, want hy het gemeen dat dit 'n set van die Siedlungsgesellschaft was om kontantgeld in die hande te kry. Hy het ook gereken dat dit 'n

-
1. N.B.1863, UIV el bdl, Siedlungsgesellschaft: Notule van vergadering, 18-10-1892, pp.83-86; Ibid: von Francois-Aus. Amt, 19-10-1892, p.81(g).
  2. Ibid: Pfeil-von Francois, 18-10-1892, pp.87-88.
  3. Ibid: von Francois-Aus. Amt, 16-10-1892, p.81(e).

onwyse stap sou wees om Boere uit die Kaapkolonie as koloniste benoorde die 27ste breedte lyn toe te laat. Suid-Namaland was 'n baie swak gebied en die enigste praktiese oplossing sou wees om Boere daar te vestig. Daar was genoeg aansoeke van voornemende Duitse koloniste om die gebied om Windhoek en ook Damaraland met Duitsers te koloniseer. Die vesting van 'n sterk Duitse boere-gemeenskap om Windhoek sou Suidwes-Afrika ten goede strek, „ob dieser aber auch der Fall ist wenn der Ansiedler nur aus Buren bestehen mochte ich bezweifeln... Auch für die Stärkung der ausübenden Macht halte ich die Büren für weniger geeignet als Deutscher.“ Die Inboorlinge sou ook baie onthuts oor die koms van die Boere wees. Indien die ryksregering tog sy seën wense oor die skema uitspreek, sou dit die beste wees om die plase op 'n vendusie te verkoop en 75% van die koopprys na die skatkis te laat gaan.¹⁾

Die Von Caprivi-regering het Von Francois se standpunt heelhartig onderskryf en geantwoord: „Ihre bedenken gegen die Vergebung von Farmen innerhalb des Siedlungsgebiets an Boeren erkenne ich als durchaus berechtigt an. Auf meinen Vortrag hat der Herr Reichskanzler auch aus politischen Gründen bestimmt, dass die Einwanderung von Boerenfamilien in das Schutzgebiet nicht zu fördern sei.“ Pfeil moes aangesê word om sy verdere onderhandelinge met die Boerekommissie te staak. In die kontrakte wat die Siedlungsgesellschaft in die vervolg met voornemende koloniste sluit, moes 'n klousule opgeneem word ten effekte dat „nur Deutsche und solche Abkömmlinge von Deutschen, die

---

1. Z.B.1863, UIV el bdl, Siedlungsgesellschaft: von Francois-Aus. Amt, 16-10-1892, pp.81(a)-81(e) en 31-11-1892, pp.90(b)-90(c); Dr. Trumpelmann: Die Boer in S.W.A., p.74 t.a.p., beweer dat Landeshauptmann von Francois die Boere goedgesind was. Geen dokumentêre bewys kon hiervoor gevind word nie.

ohne die Deutsche Staatsangehörigkeit zu besitzen sich wenigstens Deutsche Sprache und Sitte bewahrt haben, angesiedelt werden dürfen."¹⁾

Die Siedlungsgesellschaft het die opdrag van die Duitse regering ten opsigte van die Boerekommissie nagekom en nie weer met hulle in verbinding getree nie.²⁾ Hulle het egter voortgegaan met die kolonisasieskema en vroeg in 1892 vir sendingdirekteur Herms na Natal gestuur om onder die Duitse boere koloniste te werf. Hierteen was Von Francois ook gekant, want hy het heeltemal tereg verklaar dat die Duitse troepe die koloniste nie na behore kon beskerm nie.³⁾ Die Kolonial-Abteilung het die maatskappy toe summier meegedeel om hulle kolonisasieskema te staak totdat Witbooi onderwerp is en om hulle bedrywighede intussen net tot Klein Windhoek te beperk.⁴⁾

Behalwe die Siedlungsgesellschaft het die Deutsche Kolonialgesellschaft inmiddels met 'n ander onderneming in Suidwes-Afrika begin. Dit was die veeboerdery van Hermann wat op 'n besondere wyse begin het. Reeds in Desember 1886 het Nels aanbeveel dat die Kolonialgesellschaft ook aandag aan veeboerdery moet skenk en die moontlikheid om met wolskape te boer, moes ondersoek.⁵⁾ Die maatskappy het die aanbeveling omseil deur te verklaar dat met so'n onderneming eers begin kon word nadat die oosgrens van hulle grondgebied in Namaland afgebaken was.⁶⁾ Vier maande later het die maatskappy vir E. Hermann, 'n opgeleide landbouer,⁷⁾

-
1. Z.B.1863, UIV el bdl, Siedlungsgesellschaft: Kol. Abt.-von Francois, 8-12-1892, pp.120(a)-120(e).
  2. Bezirksamt, Keetmanshoop (ongeorden), BII 65/73 bdl, Burenansiedlung: Boerekommissie-Aus. Amt., 4-11-1893, p.8.
  3. Z.B.1863, UIV el bdl, Siedlungsgesellschaft; von Francois-Aus. Amt, 14-2-1893, pp.120(b)-120(m).
  4. Ibid: Kol. Abt.-von Francois, 20-4-1893, pp.155(a)-155(b).
  5. Z.B.1, AI al bdl, Inbesitznahme: Nels-Bismarck, 31-12-1886, p.147.
  6. Ibid: Kol. Gesel.-Bismarck, 10-6-1887, p.173.
  7. Giesebrecht: Die Behandlung der Eingeborenen, p.121.

aangestel as hulle gevolmagtigde verteenwoordiger¹⁾ en het hom terselfdertyd verlof gegee om op sy eie rekening 'n veeboerdery te begin.²⁾

Nadat Hermann toestande in Namaland bestudeer het,³⁾ was hy baie optimisties. Hy het die gebied as baie gunstig beskou vir die vestiging van 'n groot getal Duitse Koloniste. Deur aan elke kolonis 'n plaas van 50 vierkante kilometer te gee, kon daar mettertyd 'n landelike Duitse aristokrasie in Namaland opgebou word.⁴⁾ In September 1890 het Hermann Warmbad besoek en 10 ryperde, 24 koeie, 40 ooie en 22 slagbokke aangekoop. Hy het al die diere na Kubub, naby Aus, gebring.⁵⁾ Terselfdertyd het hy die Duitse administrasie gevra om vyf soldate na Kubub te stuur ter beskerming van sy boerdery.⁶⁾

Die Caprivi-regering was baie geïnteresseerd in die onderneming, want van owerheidsweë is toe al aan die moontlikheid gedink om Duitse koloniste, soos Hermann aanbeveel het, na Namaland te stuur.⁷⁾ Om die onderneming te bevorder, het die ryksregering 'n bedrag van 25,000 Mark (R2,500) op die begroting van 1891/92⁸⁾ en dié van 1892/93 geplaas.⁹⁾ In die voorjaar van 1891 het Hermann sy eerste kudde wolskape en sybokke in die Kaapkolonie aangekoop.

-
1. Z.B.1854, UIV cl bdl, Deut. Kol. Gesel.: Kol. gesel.-Bismarck, 20-10-1887, p.88, met bylaag, getuigskrif van Hermann, 12-10-1887, p.88.
  2. Ibid: Notule van Verwaltungsrat, 16-12-1887, p.91(a).
  3. Vgl. Z.B.1012, IXIII b9 bdl, Geog.: Hermann-Göring, 19-9-1888, p.23.
  4. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedelung: Memorandum van Hermann, (ongedateer), bylaag, Aus. Amt.-von Francois, 19-2-1890, pp.157-164; Deut. Kol. blatt, 1890, 1ste Jrg., nr.6, pp.91-93.
  5. Deut. Kol. blatt, 1891, 2de Jrg., nr.5, p.105.
  6. Z.B.1060, LII a4 bdl, Besiedelung: von Francois-Bismarck, 31-10-1890, p.191.
  7. Z.B.1060, LII a4 bdl, Beschreibung: Ausw. Amt.- von Francois, 19-2-1890, pp.157-164; Deut. Kol. blatt, 1890, 1ste Jrg., nr.6, pp.91-93.
  8. Z.B.1854, UIV cl bd2, Deut. Kol. Gesel.: Ein Schöfereiunternehmen für Damaraland, pp.6(1)-6(m).
  9. Z.B.1863, UIV el bdl Biedlungsgesellschaft: Aus. Amt.-Waarnemende Landeshauptmann, 4-4-1892, pp.38(b)-38(1).

Op 22 Mei het hulle op Kubub aangekom.¹⁾ Hermann het met die finansiële steun wat hy van die Duitse regering ontvang het nog verdere aankope gedoen. Toe Von Francois Kubub tydens sy namalandreis in 1891 besoek het, het die boerdery bestaan uit 20 perde, 137 beeste, 1054 wolskape, 180 sybokke en 60 boerbokke.²⁾

Landeshauptmann von Francois wat ook baie in die onderneming geïnteresseerd was, het gemeen dat daar te Kubub te min water was en hy het Hermann aangeraai om na Nomtsas, noord van die huidige Maltahöhe, te verhuis.³⁾ Hermann het dadelik met Josef Frederiks van Bethanie wat as die eienaar van Nomtsas beskou is, begin onderhandel en op 4 Desember 1891 het hy dit gehuur. Die gebied wat Hermann gehuur het, het tussen 1½ en 1¼ miljoen hektaar beslaan⁴⁾ en die huurtermyn was 20 jaar, beginnende op 1 Januarie 1892. Die paggeld was die eerste tien jaar R30 per jaar en die laaste tien jaar R40 per jaar. Boonop het die Bethaniekaptein nog beloof om Hermann se onderneming te beskerm.⁵⁾

Die Deutsche Kolonialgesellschaft wat toe besig was om Klein Windhoek vir die voorgenome Siedlungsgesellschaft te verkry het op hierdie stadium besluit om 'n aandeel in die Hermann-onderneming te verkry. Die maatskappy het met Hermann in vennootskap gegaan. Hermann het tot die vennootskap bygedra al die lewende hawe te Kubub, die geboue

---

1. Deut. Kol. blatt, 1891, 2de Jrg., nr.22, p.487.

2. Ibid: p.487.

3. Von Francois: D.S.W.A., p.117.

4. Geschäftsbericht der D.K.G., 1891, in Deut. Kol. blatt, 1892, 3de Jrg., nr.20, p.524.

5. Z.B.1854, UIV cl bd2, Deut. Kol. Gesel.: Pagverdrag, 4-12-1891, p.222.

wat hy daar opgerig het, asook R1,600 in kontant van die R2,500 wat die Duitse regering vir 1892/93 aan die onderneming gegee het. Die groot totaal van Hermann se bydrae is op R5,400 gewaardeer. Die maatskappy het van sy kant 'n kontant bydrae van R5,400 tot die vennootskap gedoen.¹⁾

Met hierdie kontrak in hulle sak het die Kolonial-gesellschaft, net soos in die verlede, met ambisieuse maar onrealistiese planne voor die dag gekom. Hulle het nou ewe skielik besluit om die veeboerdery verder noordwaarts na die gedeelte van die Khomas Hochland wat hulle van Jan Jonker gekoop het, uit te brei. Heusis, die Duitse militêre stasie in die Khomas, sou die middelpunt van hierdie skema wees en terselfdertyd kon die troepe alhier die onderneming beskerm.²⁾ Die maatskappy het hulle hoofsaaklik laat lei deur 'n verslag van dr. Ludloff wat hy tydens 'n besoek aan Suidwes-Afrika oor die Khomas Hochland opgestel het.³⁾ Op 25 April is dr. Karl Dove aangestel om na Suidwes-Afrika te gaan en die Khomas Hochland verder te ondersoek.⁴⁾ Hy moes die waterposisie in die gebied bepaal, of die weiding vir wolskape geskik is, wat die draagkrag van die weiding is en wat die moontlikheid is om met kamele daar te boer.⁵⁾ Op versoek van die maatskappy het das Auswärtiges Amt vir von Francois opdrag gegee om aan dr. Dove alle moontlike hulp en beskerming

-
1. Z.B.1854, UIV c bd2, Deut. Kol. Gesel.: Denkschrift (ongedateer), bylaag by, Aus. Amt-von Francois, 8-3-1892, pp.6(c)-6(j).
  2. Ibid: pp.6(f)-6(j).
  3. Ibid: p.6(f); Deut. Kol. Zeitung, 1891, nr.9, Afdruk van dr. Ludloff se verslag.
  4. Giesebrecht: Die Behandlung der Eingeborenen, p.121.
  5. Z.B.1854, UIV C1 bd2, Deut. Kol. Gesel.: Kontrak met dr. Dove, 25-4-1892, pp.3-6.

te verleen. Hy moes wanneer dr. Dove op sy ondersoek gaan 'n paar soldate ter beskerming saamstuur.¹⁾ Op 15 Junie 1892 het dr. Dove met die „Agnes" uit Hamburg na Suidwes-Afrika vertrek.²⁾ Hy was toe ook, soos ons alreeds gesien het, as deeltydse verteenwoordiger van die Siedlungsgesellschaft aangestel.

Die Hermann-onderneming het inmiddels baie goed gevorder. In Junie 1892 het Hermann nog 1500 wolskape in die Kaapkolonie aangekoop en na Nontsas gebring.³⁾ Die aanwas van die kudde was ook bevredigend en op 1 Januarie 1893 het die onderneming 2,343 wolskape en 246 sybokke gehad. Die plan was om die kudde gedurende 1893 deur verdere aankope tot 4,000 op te stoot.⁴⁾ In Oktober 1893 is die eerste besending wol, 6,137 lb., na die Kaapse mark gestuur, waar dit van drie tot vier sent per pond behaal het.⁵⁾

*****

Graaf von Caprivi het in soverre dit die Duitse Naturelle-beleid in Suidwes-Afrika betref, die eerste twee jaar van sy kanselierskap voortgebou op die geŷkte Bismarek-beleid van nie-intervensie of „benevolent neutrality" soos die spitsvondige John X Marriman dit genoem het.⁶⁾ Bismarek se opdrag van 3 November 1889 aan Landeshauptmann von Francois, nl. dat onder geen omstandighede krysoerasies

-
1. Z.B.1854, UIV cl bd2, Deut. Kol. Gesel.: Aus. Amt-von Francois, 6-5-1891, p.1.
  2. Z.B.1863, UIV el bd1, Siedlungsgesel.: Aus. Amt.-von Francois, 24-6-1892, p.53; Dove: Südwest-Afrika, p.2.
  3. Z.B.1854, UIV cl bd2, D.K.G.: Notule van Verwaltungsrat, 29-9-1892, p.11; von Francois: D.S.W.A., p.118.
  4. Bericht des Vorstandes der Deut. Kol. Gesel., 1893/94, p.4.
  5. „Jaarverslag van die Deut. Kol. Gese.," in die Deut. Kol. blatt, 1893, 4de Jrg., nr.19, p.456.
  6. P.W.288, Minute 1/159, Merriman-Goewerneur, 6-11-1890.

teen Inboorlingstamme onderneem mag word nie en dat die troepe slegs gebruik mag word om individuele blankes teen Inboorlinge te beskerm, het bly voortbestaan.¹⁾ Dit was 'n beleid wat baie goed in Hendrik Witbooi, wat nou niks minder as 'n rowerkaptein was nie, se kraam gepas het, want hy kon voortgaan om die Herero-veeposte te plunder sonder dat die Duitse soldate hom sou hinder. In Januarie 1891 het hy dan ook weer 'n strooptog na Hereroland onderneem en met 'n ryk buit van 2,500 beeste na Hoornkranz teruggekeer.²⁾

Die Herero's het hulle kragtens die beskermingsverdrag op die Duitse administrasie vir beskerming beroep.³⁾ Toe Von Francois dit nie verleen het nie, het hulle die Duitsers van troubreuk beskuldig en 'n verwydering het tussen hulle en die Duitse owerheid begin ontstaan.⁴⁾ Landeshauptmann von Francois het, na sy oornamen van die kommissariaat in Mei 1891, as verteenwoordiger van die Duitse regering niks gedoen om die Herero-Duitse verhouding te herstel nie. Intendeel, een van Von Francois se eerste dade as Landeshauptmann was om vir Samuel Maherero en Manasse die lêviëte voor te lees omdat hulle die togwaens van en na Walvisbaai op Otjimbingwe opgehou en vyf mark tolgeld laat betaal het. Dit moes dadelik gestaak word. Hulle moes ook vir Conradt Ludwig wat deur die Herero's gelas is om sy bouery op Otjimbingwe te staak, verlof gee om dadelik daarmee weer voort te gaan. Ten slotte het hy

-
1. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Aus. Amt-Konsulgeneraal, 3-11-1889, p.85.
  2. Mag. Wa. (ongeorden): Official Journal, 21-1-1891 en 11-2-1891.
  3. Manasse-von Francois, 13-7-1891, afgedruk in von Francois: D.S.W.A., pp.146-147.
  4. van Bülow: Drei Jahre, p.283.

hulle vermaan dat hulle optrede die goeie verhouding tussen die Duitsers en die Herero's sou versteur en soiets kon vir die Herero's nadelige gevolge hê.¹⁾ Hierop het Von Francois twee Verordnungen betreffende die baaiweg uitgevaardig. Die eerste het bepaal dat die baaiweg vir die verkeer oopgehou moes word. Die Herero's wat hulle tussen Klein Barmen en Otjimbingwe en anderkant Horebis langs die Swakop gevestig het, moes voor 1 Julie 1891 daar padgee.²⁾ Die tweede Verordnung het gelas dat transportyrs se vragbriewe voortaan in drievoud uitgemaak moes word: Een afskrif moes die transportryer hou, een moes te Otjimbingwe by die kommissariaat ingedien word en een moes aan Duitse patrollies wat die wa op pad mag ontmoet, oorhandig word.³⁾ Op dié wyse was verdere inmenging van die Herero's met die transportryers uitgeskakel.

Landeshauptmann von Francois se volgende stap was om sy broer, luitenant Hugo von Francois, saam met luitenant von Bülow en majoor Alfred von Francois, 'n broer van die Von Francois wat toe in Suidwes-Afrika gekuier het,⁴⁾ na Hendrik Witbooi te stuur. Hulle moes Witbooi probeer oorreed om sy rooftogte te staak en om die Duitse beskerming te aanvaar. Witbooi het hierdie voorstelle summier verwerp.⁵⁾

Hendrik Witbooi, wat vermoedelik verwag het dat Von Francois hom sou aanval en met wapengeweld tot onderhorig-

-
1. Z.B.1011, IXIII b6 bd1, Geog.: Von Francois-Manasse, 26-5-1891, pp.125-126 en von Francois-Maherero, 26-5-1891, p.127; Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: von Francois-Kanselier, 20-6-1891, pp.157-157(a).
  2. Riebow: Deut. Kol. Gesetz., I, p.316, nr.111, Verordnung usw., 17-5-1891; Deut. Kol. blatt, 1891, 2de Jrg., nr.16, p.333.
  3. Ibid: pp.316-317, nr.112, Verordnung, 17-5-1892; Deut. Kol. blatt, 1891, 2de Jrg., nr.16, p.333.
  4. Jal. Mag. (ongeorden): Official Journal, 3-2-1891 en 12-2-1891; von Francois: D.S.W.A., p.141.
  5. von Bülow: Drei Jahre, pp.150-158. (Die amptelike verslag van die besoek kon nie gevind word nie. Dit was vermoedelik in die verlore militêre argief).

heid sou dwing,¹⁾ het nou met 'n onverwagte set voor die dag gekom. Op 20 Mei skryf hy 'n brief aan „Myn lieve Herero Kinders” waarin hy verneem of die Herero's „nadat myn broer en vijand Kamaharrero dood” is, nog verder wil veg. Hy stel aan hulle pertinent die volgende vrae, t.w.:-

„ I. Hebt Gij nog voornemens om verder te vechten?

II. Wilt gij nog niet inzien?

III. Wilt gij nog niet bekeeren?

IIII. Wilt gij nog niet vrede vraagen?”²⁾

Samuel Maharero was nie bereid om met die Witboois vrede te sluit nie en hy rig op sý beurt weer sy antwoord aan „Myn lieve Nama Kinders.” Hy beskuldig Witbooi dat „u vechten van west en oost zuit, is niet vechten maar dat is stelen.” Hy hou egter die deur vir verdere onderhandelinge met die volgende woorde oop: „Maar als u dan moech (is) met oorlog schryf toch regt die vrede Gij is toch Christen man en gij is ook geleerde kind.”³⁾ Hoewel Hendrik Witbooi begerig was om vrede met die Herero's te sluit, wou hy die skuld vir die oorlog nie aan sy deur lê nie en gevolglik vra hy Samuel Maharero op 'n aanmatigende toon om sy briewe te beantwoord. „Zie toch deze zaak niet ligt aan, maar let op, en lees met alle bedachtzaamheid, deze brieven van my, en verach niet, deze klank van deze woorden.”⁴⁾ Samuel Maharero het weereens die aanbod van die hand gewys en het Witbooi boonop beskuldig vir die oorlog.⁵⁾ Hendrik het die

-
1. Vgl. W.A., Privaat-aanwinste: Dagboek, Witbooi-Duncan, 28-6-1891, pp.104-105 en Witbooi-Gibeon-gemeente, 28-6-1892; V.R.9, pp.104-106, nr.40 en p.107, nr.42.
  2. Ibid: Dagboek, Witbooi-Herero Kinders, 20-5-1891, p.184; V.R.V.9, p.100, nr.34; Z.B.1, Al al bd2, Inbesitznahme: von Francois-Aus. Amt, 20-6-1891, pp.157(a)-158.
  3. Ibid: Dagboek, Maharero-Nama Kinders, 20-6-1891, p.197; V.R.V.9, p.103, nr.38.
  4. Ibid: Dagboek, Witbooi-Maharero, 30-6-1891, p.190; V.R.V.9, pp.107-109, nr.43.
  5. Ibid: Dagboek, 20-7-1891, Maharero-Witbooi, p.198; V.R.V.9, pp.110-111, nr.45.

beskuldiging in 'n elllange brief weerlê en Kamaherero as die persoon wat vir die oorlog verantwoordelik was, aangewys. Hy het egter gehoop dat Samuel Maharero tot ander insigte gekom het, maar, „wanneer U nog niet wil inzien, en zich niet wil bekeeren, dan zeg my maar toch reg uit.“¹⁾ Die Herero's was egter nie bereid om vrede te sluit nie,²⁾ en Hendrik Witbooi se eerste vredespoging het op 'n mislukking uitgeloop.

Witbooi het sy strooptogte hervat en op 18 September 1891 het hy 'n suksesvolle aanval op Otjihavera uitgevoer.³⁾ Daarna probeer hy Okahandja aanval, maar word by Osona in die Swakopriviervallei, teruggedryf.⁴⁾ Die oostelike Herero's wat gemeen het dat Witbooi se mag nou finaal gebreek was, het onder die leierskap van kaptein Nikodemus gemene saak met die Hoachanas-hottentotte gemaak en 'n kommando van 300 man gestuur om Gibeon te gaan aanval. Aangesien die meeste mans weg was, het hulle op 10 Oktober die werf baie maklik oorrompel, die vee geroof en 54 vrouens en kinders ontvoer.⁵⁾ Toe Hendrik Witbooi van hierdie aanval verneem, het hy sonder versuim 'n veldtog teen die oostelike Herero's onderneem en in 'n reeks aanvalle, omstreeks die middel van November, het hy 2,000 beeste gebuit.⁶⁾ Terwyl hy nog met die veldtog besig was, ontvang hy van kaptein Zacharias van Otjimbingwe 'n brief waarin dié hom 'n boesman noem.⁷⁾ Die belediging gebruik die Witbooi-

-
1. W.A., Privaat-aanwinste: Dagboek, Witbooi-Maharero, 31-7-1891, pp.191-195; V.R.V.9, pp.111-115, nr.46.
  2. S.A. Zeitung, 26-8-1891.
  3. von Francois: D.S.W.A., p.148.
  4. N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 11-10-1891; S.A. Zeitung, 18-11-1891, berig, G. Viche, Okahandja, 27-9-1891.
  5. Z.B., AI al bd2, Inbesitznahme: von Francois-Kanselier, 10-12-1891, pp.167(a)-168; N.A.293, Let. Rec.: Cleverly-O.S.N.S., 16-11-1891.
  6. von Francois: D.S.W.A., p.149.
  7. Ibid: p.149.

kaptein as voorwensel om Otjimbingwe op Oujarsdag 1891 aan te val. Die Witboois het enige duisende beeste van die Herero's gebuit.¹⁾

Inmiddels het die vloeibare Duits-Herero-verhouding ook 'n gevoelige terugslag gekry. Kaptein Nikodemus het met sy terugtog van Gibeon die handelaar D. Robertson, 'n Britse onderdaan, gemolesteer. Robertson was destyds met sy huisgesin en vee noord van Gibeon en die Herero's het hom beskuldig dat hy met Hendrik Witbooi sou heul.²⁾ As straf hiervoor is hy deur die Herero's aangerand, sy een dogter in die voet gewond, sy wa geplunder en 821 beeste en 321 vee is geroof.³⁾ Toe Von Francois van die voorval verneem, het hy vir Samuel Maherero gevra om toe te sien dat Robertson se vee teruggegee word.⁴⁾ Laasgenoemde het verklaar dat hy niks van die voorval af weet nie, maar dit sou ondersoek.⁵⁾ Maherero het dit gedoen en gevind dat kaptein Nikodemus intussen 'n gedeelte van die geroofde vee aan die Duitse handelaar Hölbich te Otjimbingwe verkoop het en die ander vee nie wou uitlewer nie.⁶⁾ In Wes-Hereroland het dinge ook verkeerd begin loop. Manasse het baie min ag geslaan op von Francois se Verordnungen in verband met die baaiweg en het dit met 'n tee-proklamasie beantwoord. Het buite Omaruru het hy die

-
1. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 7-1-1892, en 10-2-1892.
  2. W.A. Privaat-aanwinste: Dagboek, Witbooi-Robertson, 11-7-1891; V.R.V.9, p.104, nr.44; Z.B.1011, IXIII b6 bd2, Geog.: von Francois-Aus. Amt, 20-3-1892, p.36.
  3. Z.B.1011, IXIII b6 bd1, Geog.: Robertson-von Francois, 20-11-1891, pp.134-136; Ibid, IXIII b6 bd2: von Francois-Aus. Amt, 20-3-1892, pp.36-39.
  4. Ibid: Köhler-Maharero, 30-11-1891, p.135.
  5. Ibid: Maharero-Köhler, 4-12-1891, p.137.
  6. von Francois: D.G.W.A., p.137.

volgende kennisgewing opgerig: „Wir dieser Weg mit Pferden, Ochsen oder Wagen passiert, hat an meine Soldaten 5 Pfd Sterling zu entrichten.“¹⁾ Hoewel niemand hom juis oor die kennisgewing bekommer het nie was dit 'n bron van ergernis.²⁾ In November 1891 het Manasse in 'n lang brief by Von Francois baie sterk beswaar gemaak teen die beperkings wat op die invoer van wapens en ammunisie gelê is. Hy weet te vertel dat die Landeshauptmann die handelaar Dannert toelaat om wapens aan die Swartboois, die Herero's se vyande, te verkoop, terwyl dit vir die Herero's geweier word.³⁾ Twee dae later het Manasse 'n wa van Nitzsche op Omaruru wederregtelik voorgekeer en drie Martini-Henri-gewere, 'n kas kruit en 36 pond lood gekonfiskeer.⁴⁾ Von Francois het die kwaai baadjie aangetrek en Manasse aangesê om die handelaars met rus te laat. Dit staan die handelaars vry om hulle ammunisie te verkoop aan wie hulle wil.⁵⁾

Vroeg in Januarie 1892 het Samuel Maherero weer 'n smeekbrief aan Von Francois gerig en 'n permit aangevra om wapens en ammunisie ter beskerming teen die Witboois in Walvisbaai te gaan koop.⁶⁾ Die Landeshauptmann het Maherero meegedeel dat hy gewillig is om die permit uit te reik, nadat die geroofde vee van Robertson teruggegee is.⁷⁾ Maherero het ontwykend geantwoord dat hy op reis gaan om sy vader se mense te leer ken, maar sodra hy tuis kom, sou hy

-
1. Z.B.1011, IXIII b6 bd1, Geog.: von Goldammer-Aus. Amt, 31-8-1891, p.130(a).
  2. Ibid: pp.131-133(a).
  3. Ibid: Manasse-von Francois, 17-11-1891, p.141.
  4. Ibid: Nitzsche-von Francois, 19-11-1891, pp.144(a)-146.
  5. Ibid: von Francois-Manasse, 16-12-1891, p.143.
  6. Ibid: IXIII b6 bd2: Maherero-von Francois, 12-1-1892, p.22.
  7. Ibid: von Francois-Maherero, 15-1-1892, p.23.

weer verdere aandag aan die Robertson-saak skenk.¹⁾

Teen die middel van Februarie 1892 het die twee Herero-kapteins weereens soos in die verlede hulle toevlug tot die Kaapse regering geneem. In 'n gesamentlike brief aan Cleverly, die Kaapse magistraat in Walvisbaai, het hulle steen en been teen die Duitse onregverdige optrede gekla. Hulle was baie besorg oor die toekoms, want „we see the guns forced into our faces and perhaps before we know where we are there will be powder burnt in our faces.” Die Duitsers het die invoer van wapens en ammunisie na Damaraland stopgesit, maar laat terselfdertyd toe dat die Witboois vrylik ammunisie in Namaland koop.²⁾ Die Kaapse regering aan wie Cleverly die brief deurgestuur het,³⁾ wou hulle nie met die Herero-Duitse verhouding inlaat nie en het die twee kapteins summier meegedeel: „(The Government) cannot enter into any correspondence with you.”⁴⁾

Skaars het die Herero's die brief aan Cleverly afgestuur of hulle het alweer met 'n ander plan begin. In 'n reeks geheime samesprekings het die Herero-kapteins 'n veldtog teen Hendrik Witbooi beplan.⁵⁾ Op 1 April het die mag onder die aanvoering van Asser Riarua, Nicodemus, Barnabas en ander senior kapteins van Okahandja af vertrek.⁶⁾ Manasse van Omaruru het egter nie aan die veldtog deelgeneem nie. Die ekspedisiemag het tussen 1,000 en 1,500 man getel.⁷⁾

-
1. Z.B.1011, IXIII b6 bd2: Maherero-von Francois, 21-3-1892, p.46; Ibid: IXIII b6 bd4, Maharero-Köhler, 21-3-1892, p.173.
  2. F.M.245 Let. Rec.: Manasse en Samuel Maherero-Cleverly, 15-2-1892; Mag. Wal. (ongeorde): Official Journal, 27-2-1892.
  3. Mag. Wal. (ongeorde): Brieweboek, Cleverly-Manasse en Maherero, 27-2-1892.
  4. Ibid: Cleverly-Manasse en Maherero, 5-4-1892.
  5. N.A.214, Let. Rec.: nr.15/749, Cleverly-O.S.N.S., 26-2-1892.
  6. Z.B.1011, IXIII b6 bd4: Geog.: Köhler-Rykskanselier, 12-4-1892, p.138.
  7. von Francois: D.S.W.A.; p.150.

Riarua wat gevrees het dat die Herero's beeste van die Duitse troepe sou steel, het Von Francois van die voorgenome veldtog meegedeel en gevra dat hy Herero-die twee terdies moes straf. Von Francois het toe gelas dat alle regerings-beeste na Windhoek gebring moes word.¹⁾ Op die nag van 7 April het die Herero's die skanse wat die Witboois te Hoornkranz gebou het onverwags beset.²⁾ Die Witboois het egter in weerwil hiervan die aanval baie maklik afgeslaan, want die Herero's het gesorg dat hulle buite trefafstand van die koeëls bly. Teen die middag se kant het hulle begin vlug. Chaos het uitgebreek, die perderuiters het hulle so vinnig moontlik uit die voete gemaak en die Witboois het hiervan gebruik gemaak om te maai onder die voetgangers. Die Herero's het, sover vasgestel kon word, 35 man verloor en die Witboois twee.³⁾

Na die mislukte Herero - aanval op Hoornkranz was dit duidelik dat die Herero's se metodes van oorlogvoering nie teen die Witboois opgewasse was nie. Aan die ander kant het die voortmeulende onluste en veediewery die ontwikkeling van die land gestrem en veral die planne van die Siedlungsgesellschaft benadeel. Omdat Von Francois nie met wapengeweld teen die Witboois kon optree nie, het hy besluit om Hendrik Witbooi oor te haal om vrede met die Herero's te sluit en om 'n beskermingsverdrag met die Duitse regering aan te gaan.⁴⁾

Op 8 en 9 Junie het hy met Witbooi op Hoornkranz samesprekings gevoer. Witbooi was destyds siek en in die

-
1. Z.B.1011, IXIII b6 bd4, Geog.: Köhler-Rykskanselier, 12-4-1892, p.142.
  2. W.A., Privaat-aanwinste: Dagboek, Witbooi-Duncan, 22-4-1892; V.B.V.9, pp.127-128, nr.57.
  3. Z.B.1011, IXIII, b6 bd4, Geog.: Köhler-Kanselier, 12-4-1892, pp.138-140; Preller: Voortrekkermense, p.213.
  4. von Francois: D.S.W.A., p.152.

bed.¹⁾ Die Landeshauptmann het eerstens die beskermingsverdrag bespreek. Hy het Witbooi meegedeel dat hy as vriend gekom het om hom goeie raad te gee en dit is „om zich ook in de Duitse bescherming in te geven, zoo als andere hoofden zich ingegeven hebben.“ Von Francois het weereens die „bangmaak-storie“ van die Boere wat uit die Kaapkolonie kom en hulle in die stamgebiede vestig, gebruik. As Witbooi onder die Duitse beskerming staan, sou hierdie Boere, net soos in die geval van Willem Christiaan, nie die reg hê om hulle in Witbooi se gebied te vestig nie. Terselfdertyd word sy mag oor sy stam nie ingekort nie, maar hy behou sy „regten en wetten, de kaptein zal zelfs zynde menschen straffen.“²⁾ Witbooi het hierop met sy ou argument gekom nl. dat 'n soewereine volk tog nie onder die beskerming van 'n ander volk kon staan nie.³⁾ Von Francois het toe die argument aangevoer dat die Witboois, hoe dapper hulle ook al mag wees, hulle nie sonder ammunisie kon verdedig nie. Dit het egter ook geen indruk op Witbooi gemaak nie.⁴⁾

Von Francois het nou die volgende punt te berde gebring en Hendrik probeer oorhaal om vrede met die Herero's te sluit, „terwyl de kaptein nu in de laatste slag een goede hou de damaras op de kop geslaan heeft.“⁵⁾ Witbooi was nie bereid om hierdie aangeleentheid te bespreek nie en het dit met argumente wat nie ter sake was nie probeer onseil.⁶⁾ Von Francois het toe sy laaste troefkaart sonder

-
1. W.A., privaat-aanwinste: Dagboek, Notule van vergadering, 9-6-1892, p.211; V.R.V.9, p.132, nr.59.
  2. W.A., Privaat aanwinste: Dagboek, Notule, 9-6-1892, p.210-212; V.R.V.9, pp.130-133, nr.59.
  3. W.A., Dagboek, pp.212-213; V.R.V.9, p.133-134.
  4. W.A., Dagboek, pp.213-215; V.R.V.9, pp.134-137.
  5. W.A., Dagboek, pp.216-217; V.R.V.9, pp.137-139.
  6. W.A., Dagboek, p.217; V.R.V.9, pp.138-139.

sukses gespeel. Hy het Witbooi meegedeel dat, as hy vrede met die Herero's sluit en die Duitse beskerming aanvaar, sou die Duitse regering 'n jaarlikse toelaag aan hom gee. Hiervoor was Witbooi ook nie te vinde nie.¹⁾

Landeshauptmann von Francois het na die mislukte samesprekings besluit om die neutraliteitsbeleid oorbord te werp, en om Hoornkranz saam met die Herero's aan te val. Op 8 en 9 Julie 1892 voer hy samesprekings met die Herero-hoofde te Okahandja en beplan 'n gesamentlike aanval. Die Herero's sou op 31 Julie met 'n kommando van Okahandja af vertrek en te Gurumanas sou Von Francois met 29 soldate en 15 Basters by hulle aansluit. Die Herero's sou Hoornkranz dan van die noorde en weste af aanval en die Duitse soldate vanuit die ooste.²⁾

Hendrik Witbooi, wat die snuif van hierdie beoogde aanval in die neus gekry het,³⁾ het Von Francois se plan in die wiele gery, deur 'n tweede poging aan te wend om vrede met die Herero's te sluit. Op 13 Julie stuur hy sy eerste voeler in dié rigting uit.⁴⁾ Terselfdertyd het hy Hermanus van Wyk gevra om „tusschen ik en Samuel vrede te vermiddelen.”⁵⁾ Van Wyk het ingestem om dit te doen.⁶⁾

Landeshauptmann von Francois, wat deur die Herero's van die vredesaanbod in kennis gestel is,⁷⁾ was baie skepties oor

-
1. Z.B.1011, IXIII b6 bd1, Geog.: Aus. Amt-von Francois, 26-10-1891, p.147; W.A., Privaat-aanwinste: Dagboek, Notule 9 Junie, p.217; V.R.V.9, p.139, nr.59.
  2. Von Francois: D.S.W.A., pp.155-156.
  3. von Bülow: Drei Jahre, p.224.
  4. W.A., Privaat-aanwinste: Dagboek, Witbooi-Maherero, 13-7-1892, p.225; V.R.V.9, p.145-146, nr.63; Z.B.1011, IXIII b6 bd2, Geog. Riarua-von Francois, 22-7-1892, pp.66-67. ('n afskrif is by hierdie brief).
  5. W.A., Privaat aanwinste: Dagboek, Witbooi-van Wyk, 13-7-1892, p.226; V.R.V.9, p.146, nr.64.
  6. W.A., Dagboek, van Wyk-Witbooi; 28-7-1892, p.230; V.R.V.9, pp.151-152, nr.67.
  7. Z.B.1011, IXIII b6 bd2, Geog.: Riarua-von Francois, 22-7-1892, pp.66-67.

„der Aufrechtheit der freilichen Absichten Hendrik Witboois, (Ich) bin vielmehr Überzeugt, dass dieser schritt nur eine Wiederholung Ähnlicher früher ausgeführten Tauschungen ist.“¹⁾

Samuel Maharero het hom baie min aan Von Francois gesteur, maar hy het Van Wyk ewe-eens gevra om as bemiddelaar op te tree.²⁾ Van Wyk het toe vir Hendrik Witbooi op 6 Augustus 1892 besoek om te verneem watter voorwaardes hy vir 'n vrede gestel het. Witbooi het twee eise gehad: Eerstens moes die Herero's al die Namas wat hulle sover krygsgevangene geneem het, loslaat en tweedens, dat die Herero's die oorlogskade wat die Witboois gely het, moes vergoed.³⁾ Hy het ook dieselfde dag vir Van Wyk skriftelik meegedeel: „..... ik geef U tyd, en kans en vryje permissie, om in die zaak als een landshoof (te) werken.“⁴⁾ Die Basterkaptein het die twee vredesvoorwaardes persoonlik aan Samuel Maharero te Okahandja oorgedra.⁵⁾ Laasgenoemde het die eerste voorwaarde nl. dat die gevange Witboois vrygestel moes word, aangeneem. Die tweede voorwaarde het Maharero verwerp, maar het tog ge-eis dat die vrede te Okahandja gesluit moes word.⁶⁾ In dieselfde asem het Samuel ook vir Von Francois van die beoogde vredeskonferensie te Okahandja meegedeel en hom soontoe uitge-

-
1. Z.B.1011, IXIII b6 bd2, Geog.: von Francois-Maherero, 25-7-1892, p.69.
  2. W.A., Privaat aanwinste: Dagboek, samesprekings met Witbooi, 6-8-1892, p.251; V.R.V.9, p.166, nr.69; von Bülow: Drei Jahre, p.225.
  3. W.A., Dagboek: pp.251-255; V.R.V.9, pp.166-170, nr.69.
  4. W.A., Dagboek: Witbooi-van Wyk, 6-8-1892, p.234; V.R.V.9, p.171, nr.70.
  5. Z.B.1011, IXIII b6 bd2, Geog.: Maherero-von Francois, 25-8-1892, pp.99-101.
  6. W.A., Privaataanwinste: Dagboek, Maharero-van Wyk, 23-8-1892, p.259; V.R.V.9, pp.176-177, nr.74; N.A.214, Let. Rec.: nr.47/848, Cleverly-O.S.N.S., 31-8-1892.

nooi.¹⁾ Die Landeshauptmann het sy afsydige houding voortgesit en nie die uitnodiging aanvaar nie.²⁾

Op hierdie stadium het dit werklik gelyk asof die vredesonderhandelinge sou misluk, want Witbooi wou nie van sy eis om skadevergoeding afsien nie en het dit op 3,000 beeste gestel. Hy het ook die voorstel dat die konferensie op Okahandja plaasvind, verwerp. Dit moes op Rehoboth gehou word.³⁾ Die Hererokaptein het ingestem dat die vredeskonferensie op Rehoboth plaasvind, maar het die eis om skadevergoeding summier verwerp. Wat die vrystelling van die Namas betref, het hy nou verklaar dat hul na die sluiting van die vrede op vrye voet gestel sou word.⁴⁾

Die vredeskonferensie het egter op 15 Oktober 1892 te Rehoboth begin. Hendrik Witbooi, wat die vergadering persoonlik bygewoon het, is van vier raadslede vergesel, terwyl Samuel Maharero deur Johannes Mupurua, ook Johannes Ouderling genoem, verteenwoordig was.⁵⁾ Hendrik Witbooi het van sy eis om skadevergoeding afgesien en die twee partye het tot 'n ooreenkoms geraak.⁶⁾ Op 22 Oktober het Hendrik en sy vier raadslede die volgende verklaring aan Johannes Mupurua oorhandig: „Ik geef u vrede met my gansche Natie in de tegenwoordigheid van den Cap. Herm. van Wyk.” Hy het in dieselfde verklaring egter daarop aangedring dat Samuel Maharero persoonlik na Rehoboth moes kom vir die formele sluiting van die vrede en hy het sy vier

-
1. Z.B.1011, IXIII b6 bd2, Geog.: Maharero-von Francois, 25-8-1892, p.101.
  2. Von Francois: D.S.W.A., p.159.
  3. W.A., Erivaataanwinste: Dagboek, Witbooi-van Wyk, 4-9-1892, p.260; V.R.V.9, pp.177-178, nr.75.
  4. W.A.: Dagboek, Maharero-van Wyk, 22-9-1892, p.266; V.R.V.9, pp.179-180, nr.77.
  5. Berichte der Rh. Mis. Gesel., 1893, nr.3: Bericht, Heidmann, Rehoboth, 17-10-1892, p.76; von Francois: D.S.W.A., p.159.
  6. Berichte der Rh. Mis. Gesel., 1893, nr.3: p.76.

raadslede saam het Mupurua gestuur om vir Samuel te gaan haal.¹⁾

Samuel het die vredesvoorwaardes aanvaar, maar hy was nie bereid om vir die formele vredesluiting na Rehoboth te gaan nie. Hy het 'n hele reeks onbenullige redes aangevoer.²⁾ Witbooi het nog twee verdere pogings aangewend om Samuel te oorreed om na Rehoboth te kom, maar die Hererokaptein was nie daarvoor te vinde nie.³⁾ Vir alle praktiese doeleindes was die vrede egter gesluit en albei kapteins het dit as sulks beskou.⁴⁾

Hendrik Witbooi het nou met 'n verdere plan teen die Duitse bewind voor die dag gekom. Hy het in die geheim begin onderhandel met die Herero's, die Basters en van die Namastamme oor 'n bondgenootskap teen die Duitse gesag. Gesante is in die geheim na die verskillende stamhoofde gestuur.⁵⁾ Terselfdertyd het hy ook toenadering en hulp by die Kaapse regering gesoek.⁶⁾ Die geheime onderhandelinge het egter in Maart 1893 op 'n dooie punt uitgeloop toe Witbooi vir Hermanus van Wyk beskuldig dat dit deur sy toedoen is dat die Witboois nie die 3,000 beeste wat hulle van die Herero's ge-eis het, gekry het nie.⁷⁾

Die Von Caprivi-regering het in Mei 1892 die geëykte Bismarck-beleid van nie-intervensie oorboord gegooi en die beginsel aanvaar dat Hendrik Witbooi, indien nodig,

-
1. W.A., Privaat-aanwinste: Dagboek, verklaring, 22-10-1892, pp.272-273; V.R.V.9, pp.185-186, nr.84.
  2. W.A.: Dagboek, Maharero-Witbooi, 1-11-1892, pp.276-277; V.R.V.9, pp.187-188, nr.86.
  3. W.A.: Dagboek: Witbooi-Maharero, 10-11-1892, pp.278 en 10-11-1892, pp.285-286; V.R.V.9, pp.185-186, nr.87 en pp.190-192, nr.88.
  4. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: von Francois-Kanselier, 30-12-1892, p.170; N.A.214, Let. Rec.: nr.76/910, Cleverly-O.S.N.S., 8-12-1892.
  5. Z.B.2029, WII dl8 bd2, Nama: Jan Hendrik-W. Christiaan, (afskrif), 27-3-1893, pp.20-21; N.A.221, Let. Rec.: nr. M 1, Cleverly-O.S.N.S., 10-1-1892; von Francois:
921
  6. D.S.W.A., p.162.
W.A., Privaat-aanwinste: Dagboek: Witbooi-Cleverly, 10-11-1892, pp.281-283; V.R.V.9, pp.193-196, nr.89.
  7. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: von Francois-Aus. Amt, 25-3-1892, p.174.

met wapengeweld onderwerp moes word.¹⁾ In Augustus 1892 is luitenant Hugo von Francois, wat toe met verlof in Duitsland was, aangesê om voorstelle vir 'n veldtog teen die Witbooi-hottentotte in te dien.²⁾ Hierdie voorstelle is deur majoor Alfred von Francois, wat in 1891 met vakansieverlof in Suidwes-Afrika was, verwerk in 'n plan vir die voorgename veldtog.³⁾ Dit het grootliks ooreengestem met 'n dergelyke plan wat in April 1891 deur Landeshauptmann von Francois aan das Auswärtige Amt voorgelê is!⁴⁾ Die enigste wesentlike verskil was dat Landeshauptmann von Francois voorgestel het dat 9 offisiere, 32 onderoffisiere, 185 Duitse soldate en 166 Inboorlingsoldate beskikbaar gestel word,⁵⁾ terwyl majoor von Francois weer voorgestel het dat 12 offisiere, 70 onderoffisiere en 226 soldate, maar geen Inboorlingsoldate, gebruik moes word.⁶⁾

Die plan is goedgekeur en voorbereidings vir die uitstuur van die troepemag is begin tref.⁷⁾ Teen die middel van Januarie 1893 het die Karl Woermann met 1 offisier en 214 man uit Hamburg vertrek⁸⁾ en op 17 Maart het die mag in Walvisbaai geland.⁹⁾ Die volgende dag het die soldate te voet na Windhoek vertrek.¹⁰⁾ Te Usap het hulle Landes-

---

1. Von Francois: D.S.W.A., p.141.

2. Ibid.: p.141.

3. Ibid.: p.141.

4. Ibid., bylaag 2, Plan zum Vorgehen gegen Hendrik Witbooi, 15-4-1891, pp.184-192.

5. Ibid., p.189.

6. Ibid., bylaag 4, Bericht des Major von Francois, pp.208-209.

7. Ibid., p.164.

8. von Bülow: Drei Jahre, p.283.

9. Mag. Wal., (ongeorden): Official Journal, 16-3-1893 en 17-3-1893; N.A.221, Let. Rec.: nr.25/972, Cleverly-C.S.N.S., 21-3-1893, met bylaes, von Francois-Cleverly, 10-3-1893 en Cleverly-von Francois, 10-3-1893.

10. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 19-3-1892.

hauptmann von Francois, wat op pad na Swakopmund was, ontmoet. Hy was baie teleurgesteld toe hy vind dat die versterking geen grofgeskut by hulle gehad het nie.¹⁾ Op Swakopmund het von Francois die Duitse kruiser, Falke, aangetref en die volgende telegram vir afsending aan das Auswärtige Amt, aan die kaptein oorhandig: „Zwei Geschütze mit Munition senden.“²⁾ Hy het die regering per brief ook meegedeel dat politieke toestande baie vloeibaar is, maar hy hoop dat die Duitse versterking wat gestuur is, voldoende is om die Duitse oogmerke in Suidwes-Afrika deur te voer.³⁾ Von Francois het sonder versuim na Windhoek teruggekeer.

Hier het hy sy nuwe instruksies in verband met die aanwending van die Duitse troepe eers op 5 April ontvang. Hy moes eerstens die koloniste van Klein Windhoek teen die Witboois beskerm. Of hy die troepe daarna vir verdere militêre ondernemings sou aanwend, is aan sy diskresie oorgelaat. Landeshauptmann Von Francois moes onder alle omstandighede „die deutsche Herrschaft im Schutzgebiete Aufrecht erhalten und mehr und mehr befestigt.“⁴⁾ Von Francois het hierop besluit om sonder enige verdere versuim vir Hoornkranz aan te val en Hendrik Witbooi tot onderhorigheid te dwing.

Met hierdie besluit is die laaste skakel met die Bismarck-beleid verbreek om plek te maak vir die nuwe koers. Die Von Caprivi-regering het sy nuwe koloniale beleid nie oornag deurgevoer nie, maar stuksgewyse en voel-voel. Die finale onderwerping van Hendrik Witbooi was nog een struikelblok wat die nuwe koers in die weg gestaan het en dit was Landeshauptmann von Francois se volgende taak.

*****

-
1. Z.B.1, AI al bd2: Inbesitznahme: von Francois-Aus. Amt, 25-3-1893, p.174.
  2. Ibid: von Francois-Kol. Abt., 25-3-1893, p.175.
  3. Ibid: von Francois-Rykskanselier, 25-3-1892, p.174.
  4. von Francois: D.S.W.A., p.176; von Bülow: Drei Jahre, p.284.

HOOFSTUK XI

DIE ONDERWERPING VAN HENDRIK WITBOOI

Landeshauptmann Curt von Francois het, nadat die versterking in Windhoek op 2 April 1893 aangekom het,¹⁾ dadelik begin met die voorbereidings vir die veldtog teen die Witboois. Sy plan was om Hoornkranz onverwags aan te val en die Witboois in 'n beslissende slag op die knie te bring. Daarna sou die versnipperde groepies suidwaarts in Namaland gedryf word en opgeruim word.²⁾ Ter uitvoering van die plan is die grootste geheimhouding beoefen en die offisiere is slegs kort voordat die troepe na Hoornkranz vertrek het, oor die krygsplan ingelig.³⁾ Samuel Isaak, onderkaptein van die Witboois, wat Windhoek die eerste dag van April besoek het, is deur Von Francois meegedeel dat die Duitse Administrasie binnekort weer met Witbooi onderhandelinge sou aanknoop.⁴⁾

Op Saterdag, 8 April 1893, is 'n aantal patrollies stil-stil uitgestuur om die pas deur die Anasberg, die verbindingsroete tussen Windhoek en die Suide, te beset.⁵⁾ Dieselfde aand om 8 nm. het die mag na Hoornkranz vertrek.⁶⁾ Dit het bestaan uit 2 offisiere, 23 onderoffisiere, 170 manskappe en 3 mediese beamptes. Weens die heersende perdesiektes was net die offisiere en die mediese personeel van ryperde voorsien, die ander het te

-
1. Dove: Suidwest-Afrika, p.101.
  2. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: von Francois-Aus. Amt, 6-4-1893, p.178(a).
  3. Schwabe: Mit Schwert und Pflug., p.27.
  4. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: von Francois-Aus. Amt, 6-4-1893, p.178(a).
  5. von Bülow: Drei Jahre, p.286.
  6. Schwabe: Mit Schwert und Pflug, p.27.

voet gestap.¹⁾ Die mag was in twee kompanies verdeel, t.w. die 1e kompanie onder bevel van lt. Hugo von Francois en die 2e onder lt. Schwabe.²⁾ Te Windhoek is 60 man onder lt. Von Bülow agtergelaat om die fort en blanke inwoners te beskerm.³⁾ Die mag het deur die Khomas Hochland getrek, meesal in die nag gemarseer en die afstand van ongeveer 90 myl in drie dae afgelê.⁴⁾

Op Dinsdagaand, 11 April, het Landeshauptmann von Francois die Hoornkranzplate bereik. Hier het hy sy manskappe tot 1.45 vm. laat rus en het toe teen Hoornkranz opgeruk. Die 1e kompanie sou van die oostekant af aanval en die 2e vanuit die noorde.⁵⁾ Waarom Von Francois nie die hele vesting omsingel het nie, veral die suidekant wat toegang tot die berge verleen het nie, is nie duidelik nie, want dit was juis langs hierdie weg wat Hendrik Witbooi later ontanap het. Die aanval sou teen dagbreek, terwyl die Witboois nog geslaap het, plaasvind.⁶⁾ Albei kompanies het in die donker verdwaal, en eers teen sonuit die muur wat as skans bedoel was, beset en begin skiet.⁷⁾ Die Witboois het vanuit die pondokke en van agter rotsblokke die Duitse kleingeweervuur beantwoord en hulle so goed moontlik verdedig. Algemene chaos en verwarring het in die lokasie geheers. Vrouens, kinders en grysaards is sonder aansien

-
1. Z.E.1, AI al bd2, Inbesitznahme: von Francois-Aus. Amt, 6-4-1893, p.178(a).
  2. Schwabe: Mit Schwert und Pflug., p.25.
  3. von Bülow: Drei Jahre, p.286.
  4. Schwabe: Mit Schwert und Pflug., p.29.
  5. Ibid., pp.30-31.
  6. Ibid., p.30.
  7. Ibid., pp.31-32.

des persoons doodgeskiet. Hendrik Witbooi het van die geleentheid gebruik gemaak om met sy weerbare manne al vegtende met die rivier op na die berge terug te val.¹⁾ Na sowat drie uur was die geveg oor. Aan die Witboois se kant het 85 persone gesneuwel, waarvan 75 vrouens en kinders was en aan die Duitse kant een manskap.²⁾ Die volgende dag is die buit bymekaar gemaak en die pondokke afgebrand.³⁾ Von Francois was blykbaar die mening toegedaan dat Hendrik Witbooi se mag vir goed gebreek was⁴⁾ en dat die Witboois nie weer na Hoornkranz sou terugkeer nie. Gevolglik het hy die gevegsterrein die namiddag van 13 April verlaat en na Windhoek teruggekeer sonder om 'n besettingsmag agter te laat. Die vrouens en kinders, sowat 50 altesame, wat op die werf gevang is, het hy as krygsgevangenes meegeneem.⁵⁾

By hulle aankoms op 19 April te Windhoek, is hulle op feestelike wyse verwelkom. 'n Oorwinningsboog is opgerig, „und von den Thürmen und Häusern flatterte ein Meer von schwarz-weiß-rothen Bannern im Morgenwinde.“⁶⁾

Hendrik Witbooi, wat met sy krygsmanne ontsnap het, se mag was geensins gebreek nie. Hy het summier besluit om die stryd voort te sit en om nou die inisiatief te neem.⁷⁾ As krygsman moes hy besef het dat die mobiliteit van sy mag 'n deurslaggewende faktor was en omdat al sy ry-

-
1. N.A.221, Let. Rec.: nr.44/41, Cleverly-O.S.N.S., 13-6-1893, (voetnoot aan end van brief); Ibid: Verklaring van Petrus Jaftha, 25-4-1893; Schwabe: Mit Schwert und Pflug., pp.32-34.
  2. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 24 en 25-4-1893; N.A.221, Let. Rec.: Witbooi-Cleverly, 20-4-1893, bylaag by nr.33/993, Cleverly-O.S.N.S., 28-4-1893; Schwabe: Mit Schwert und Pflug., p.35, het die dooies op 150 geskat, 60 mans en 90 vrouens en kinders.
  3. Schwabe: Mit Schwert und Pflug., p.35.
  4. von Bülow: Drei Jahre, p.289.
  5. Ibid., p.289; Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 24-4-1893.
  6. von Bülow, p.291.
  7. N.A.221, Let. Rec.: nr.33/993, Cleverly-O.S.N.S., 28-4-1893, met bylaag Witbooi-Cleverly, 20-4-1893.

perde in die slag gebly het, het hy besluit om die Duitsers se perde te roof. Kort nadat von Francois op Windhoek aangekom het, het die Witboois onverwags op die perdestasie Aredareigas in die Auasberge toegeslaan en 30 ryperde ter waarde van tussen R500 en R600 gebuit.¹⁾ Op ontvangs van hierdie nuus het kaptein von Francois met die Duitse handelaar Schmerenbeck onderhandel oor die aankoop van 120 ryperde wat hy kort vantevore van Grikwaland-wes af na Tinkas langs die Kuisebrivier gebring het.²⁾ Maar voordat die transaksie afgesluit is, het Witbooi hier ook toegeslaan en die ryperde op 23 April gebuit.³⁾ Hierop het Witbooi sy oudste seun, Klein Hendrik Witbooi, en hoofman Keister Keister na die Kaapse magistraat in Walvisbaai gestuur om te pleit dat die Britse ryksregering beswaar moes maak teen die wyse waarop die Duitsers die oorlog teen die Witboois gevoer het. Terselfdertyd het hulle die magistraat versoek om verlof toe te staan dat hulle skietgoed in die Baai mag aankoop.⁴⁾ Inmiddels het Hendrik Witbooi die gedeelte van die stam, meesal vrouens en kinders, wat nog op Gibeon was na die Gamsberg laat kom en 'n nuwe lokasie in die berge aangelê.⁵⁾

Toe die Rehoboth-basters hiervan verneem, het Hermanus van Wyk met drie raadslede na Windhoek gegaan en beskerming teen die Witboois gevra.⁶⁾ Von Francois het die Basters probeer wysmaak dat Witbooi, na die neerlaag wat hy gely het, dit nie sou waag om hulle lastig te val nie. Hy

-
1. von Bülow: Drei Jahre, p.291; Schwabe: Mit Schwert und Pflug., p.36.
  2. von Bülow: Drei Jahre, p.292; N.A.221, Let. Rec.: nr.33/993 Cleverly-O.S.N.S., 28-4-1893.
  3. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 24-4-1893.
  4. N.A.221, Let. Rec.: Witbooi-Cleverly, 2-5-1893, bylaag A by nr.35/2, Cleverly-O.S.N.S., 9-5-1893.
  5. Deut. Kol. blatt, 1893, IV jrg., nr.14: von Francois-Aus. Amt, 11-5-1893, p.360.
  6. Ibid., p.360.

het die Basters egter oorgehaal om saam met die Duitse mag 'n aanval op Witbooi se nuwe vesting in die Gamsberg te onderneem en hom daaruit te verdryf.¹⁾ Op dié wyse is die Basters in 'n oorlog gesleep waarmee hulle per slot van rekening niks te doen gehad het nie.

Op 11 Mei het die Duitse mag Windhoek verlaat.²⁾ Te Rehoboth het 50 Basters by hulle aangesluit³⁾ en op 18 Mei is Hoornkranz, wat intussen ook deur die Witboois beset is,⁴⁾ weereens aangeval.⁵⁾ Na 'n kort skermutseling het die sowat 50 Witboois wat daar was hulle uit die voete gemaak en kon die troepe die lokasie weereens beset.⁶⁾

Die posisie van Witbooi se nuwe stellings was onbekend en Von François het verskeie patrollies uitgestuur om dit te probeer vasstel.⁷⁾ Op 20 Mei is met die Witboois in die Rooiberge, ook Karibibberge genoem, kontak gemaak. In 'n swaar skermutseling is een soldaat gedood en twee gewond.⁸⁾ Die Witboois het hulle op 'n kop verskans en Landeshauptmann von François het besef dat 'n aanval op hierdie vesting sonder die ondersteuning van kanonne 'n baie hoë tol aan menselewens sou eis.⁹⁾ Omdat hy toe alreeds verneem het dat die twee kanonne wat hy aangevra het in Walvis-

-
1. Deut. Kol. blatt, 1893, IV jrg., nr.14: Von Francois-Aus. Amt, 11-5-1893, p.361; N.A.221, Let. Rec.: nr.47/51, Gleerly-O.S.R.S., 14-6-1893.
  2. Schwabe: Mit Schwert und Pflug., p.40.
  3. Ibid., p.41.
  4. von Bülow: Drei Jahre, p.295.
  5. Deut. Kol. blatt, 1893, IV jrg. nr.14: von Francois-Aus. Amt, 24-5-1893, p.361.
  6. Ibid., p.362; Schwabe: Mit Schwert und Pflug., p.49.
  7. Schwabe, p.50.
  8. Deut. Kol. blatt, 1893, IV jrg, nr.14: von Francois-Aus. Amt, 24-5-1893, p.362.
  9. Ibid., p.363.

baai aangekom het,¹⁾ het hy besluit om af te sien van 'n aanval en om die aankoms van die kanonne af te wag.²⁾ Voordat die mag na Windhoek teruggekeer het, is die kerkie op Hoornkranz in 'n fortjie omgeskep en 'n besettingsmag van 27 man met proviand vir 'n maand daar agtergelaat. Verder is op Rehoboth 1 onderoffisier, 8 Duitse soldate en 44 Basters gestasioneer om die Basters te beskerm.³⁾

Landeshauptmann von Francois het in die laaste week van Mei met 4 onderoffisiere en 27 man uit Windhoek vertrek om die twee kanonne en 43 kaste ammunisie in Walvisbaai te gaan haal.⁴⁾ By sy aankoms aldaar op 7 Junie⁵⁾ het die magistraat, Cleverly, voet by stuk geweier om die kanonne deur Britse gebied te laat vervoer, alvorens hy die goedkeuring van die Kaapse regering verkry het.⁶⁾ Hy was bevrees „that the transit of war material through the territory for one of the belligerents would constitute a breach of the neutrality I was under the necessity of observing.”⁷⁾ Die magistraat het self die voorsorgmaatreël getref om die kanonne en ammunisie in die regeringsmagasyn te bewaar.⁸⁾ Von Francois het beweer dat dit onmoontlik is om teenoor 'n onontwikkelde stam soos die Witboois, volgens die bepalinge van die internasionale reg, op te tree. 'n vrystelling van die kanonne sou verder die oorlog

-
1. Dove: Südwest-Afrika, p.113.
  2. Deut. Kol. blatt, 1893, IV Jrg, nr.14: von Francois-Aus. Amt, 24-5-1893, p.363.
  3. Ibid., p.363.
  4. N.A.221 Let. Rec.: Hofmeier-Cleverly, 12-5-1893, bylaag 1 van nr.39/21 Cleverly-O.S.N.S., 14-5-1893; Deut. Kol. blatt, 1893, IV Jrg, nr.14: Von Francois-Aus. Amt, 24-5-1893, p.363; Schwabe: Mit Schwert und Pflug., p.58; von Bülow: Drei Jahre, p.297.
  5. Mag. Wal. (ongeorde): Official Journal, 7-6-1893.
  6. N.A.221, Let. Rec.: Nr.40/25, Cleverly-O.S.N.S., 9-6-1893.
  7. Ibid. nr.39/21, Cleverly-O.S.N.S., 14-5-1893.
  8. Ibid. Cleverly-Sichel, 12-5-1893, bylaag 3 van nr.39/21, Cleverly-O.S.N.S., 14-5-1893.

verkort en daarmee ook die gevaar van 'n aanval op Walvisbaai verminder.¹⁾ Die Landeshauptmann het terselfdertyd die Duitse Konsul-generaal in Kaapstad gevra om vertoë tot die Kaapse regering te rig oor die vrystelling van die kanonne.²⁾ Hierop moes Von Francois egter onverrigtersake na Windhoek terugkeer. Voor sy vertrek uit Walvisbaai het hy die Duitse Konsul-generaal ook gevra om die volgende kabelgram aan das Auswärtiges Amt te stuur: „Zur schnellsten Beendigung des Zuges gegen Witbooi zwei Offisiere, 189 Mann, 11 Kanoniere, 10 Matrosen, 200 Schnappels Isoaxaub Mundung senden.“³⁾

Na die hoofmag se vertrek het daar op Hoornkranz gereelde skermutselinge tussen die besettingsmag en die Witboois plaasgevind. Op die eerste dag na die hoofmag se vertrek, is 'n Duitse soldaat, Fischer, swaar gewond.⁴⁾ 'n Patrollie wat van Windhoek af gestuur is om Fischer te gaan haal is op die terugreis gedurig deur die Witboois lastig geval. Gedurende die nag van 30 Mei het die Hottentotte byna daarin geslaag om die patrollie te oorrompel, maar die poging is verydel deur 'n aantal Rehoboth-basters wat die patrollie te hulp gesnel het.⁵⁾

Aangespoor deur hierdie sukses, het Hendrik Witbooi dit gewaag om 'n aanval op Windhoek te doen. Vroeg die oggend van 26 Junie het 'n groepie Witboois noord van

-
1. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: von Francois-Aus. Amt, 8-6-1893, pp.181-183.
  2. Ibid: von Francois-Konsul-generaal, 8-6-1893, p.180.
  3. Ibid: von Francois-Konsul-generaal, 10-6-1893, p.183.
  4. N.A.221, Let. Rec.: Witbooi-Cleverly, 3-6-1893; von Bülow: Drei Jahre, p.283; Dove: Südwest-Afrika, p.113.
  5. N.A.221, Let. Rec.: Witbooi-Cleverly, 3-6-1893; Mag. Wal. (ongeorde): Official Journal, 3-7-1893; Schwabe: Mit Schwert und Flug., pp.59-68.

Windhoek by Fokkiesdraai verskyn en op dié wyse 'n kontingent soldate soontoe gelok. Na 'n kort skermutseling het hulle die wyk geneem. Terselfdertyd het die Hottentotte suid van Windhoek twee vragwaens van die Rehobothbasters afgeneem, dit aan die brand gestee en hulle met 40 trekosse uit die voete gemaak. Die blankes het man en muis vir beskerming na die fort gevlug en die Duitse soldate was genoodsaak om die woonhuise en sake-geboue te beskerm. Vir die daaropvolgende drie dae het die Witboois in klein groepies om Windhoek beweeg en meermale 'n dreigende houding ingeneem. Die Duitse soldate wat slegs oor 'n aantal afgeleefde ryperde beskik het, was magteloos.¹⁾ Witbooi se plan was vermoedelik ook om vir Von Francois, wat op 27 Junie in Windhoek aangekom het,²⁾ lastig te val indien hy die kanonne by hom sou hê. Op 29 Junie het die Witboois tydsam in 'n suidelike rigting teruggetrek.³⁾

Witbooi het na die aanval 'n afwagtende houding ingeneem en vir Von Francois die kans gegee om eerste te beweër. Die Duitse bevelvoerder het op 5 Julie die derde maal met 'n troepemag na Hoornkranz vertrek. Hierdie keer het hy gegaan om die besettingsmag te gaan haal.⁴⁾ Te Hoornkranz het hy die besettingsmag in 'n gehavende toestand aangetref en die terugtog so gou moontlik begin. Voor dagbreek op die oggend van 10 Julie, terwyl die kontingent op mars was in die nabyheid van Noas, het Witbooi skielik toe-

-
1. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 10-7-1893; Dove: Südwest-Afrika, pp.124-126; Schwabe: Mit Schwert und Pflug., pp.74-78; von Bülow: Drei Jahre, pp.302-305.
  2. Schwabe: Mit Schwert und Pflug., p.76.
  3. von Bülow: Drei Jahre, p.305.
  4. Schwabe: Mit Schwert und Pflug, p.79.

geslaan. Groot verwarring het in die donker ontstaan en dit was eers na 'n swaar skermutseling dat die Duitse mag daarin geslaag het om die aanval af te slaan. Drie Duitse soldate is gewond en vyf Witboois het gesneuwel.¹⁾

Die Duits-Witbooi-oorlog het nou in 'n guerrilla-oorlog ontwikkel en die Duitse mag was te klein om enige noemenswaardige wapensukses teen die Witboois te behaal.²⁾ Gevolglik het Von Francois die stryd eers tydelik gestaak en hom in Windhoek teruggetrek in afwagting op die vrystelling van die twee kanonne en die aankoms van die Duitse versterking. Op 18 Julie het die magistraat, in opdrag van die Britse regering,³⁾ die kanonne aan die Duitse Administrasie oorhandig.⁴⁾ Die kanonne is onverwyld na Windhoek gestuur.⁵⁾ Die Duitse regering het intussen op Von Francois se versoek reageer en besluit om verdere versterkings na Suidwes-Afrika te stuur wat aanvanklik in Walvisbaai sou land.⁶⁾ Op 23 Augustus het die Marie Woermann, wat 'n maand vroeër uit Hamburg vertrek het,⁷⁾ in Swakopmund aangekom met 2 offisiere, 10 onderoffisiere, 2 mediese beamptes en 105 man tesame met enkele koloniste aan boord.⁸⁾ Hier is die kontingent deur Landeshauptmann von Francois, wat intussen tot majoor bevorder is,⁹⁾ ingewag.¹⁰⁾

-
1. Deut. Kol. blatt, 1893, IV Jrg, nr.19: von Francois-Kolonial-abteilung, (ongedateer) pp.457-458; Schwabe: Mit Schwert und Pflug., pp.80-83.
  2. Vgl. von Bülow: Drei Jahre, p.307.
  3. N.A.221, Let. Rec.: nr. 1.3./M.212, Imperiale Sekretaria-O.S.N.S., 26-6-1893.
  4. Ibid: nr.60/73, Cleverly-O.S.N.S., 18-7-1893.
  5. Deut. Kol. blatt, 1893, IV Jrg, nr.19: Bericht, p.488.
  6. F.M.53: Minute 54, Loch-Premier, 25-7-1893.
  7. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: von Francois-von Bülow, 18-8-1893, p.194.
  8. N.A.221, Let. Rec.: nr.67/98, Cleverly-O.S.N.S., 25-8-1893, met bylaag, verslag van Hoofkonstabel Simpson, 25-8-1893; Ibid: nr.81/138, Cleverly-O.S.N.S., 26-9-1893; Deut. Kol. blatt, 1893, IV Jrg, nr.21: von Francois-Aus. Amt, 28-8-1893, p.502.
  9. Schwabe: Mit Schwert und Pflug., p.88.
  10. N.A.221, Let. Rec.: nr.63/94, Cleverly-O.S.N.S., 6-8-1893.

Majoor von Francois se eerste stap was om reëlings te tref vir die veiligheid van die transportwaens op die Baaiweg, iets waaroor hy toe al 'n geruime tyd baie besorg was.¹⁾ 'n Militêre stasie bestaande uit ag soldate is in Swakopmund opgerig en lt. Von Bülow is in bevel daarvan geplaas.²⁾ Hierdie stasie, tesame met dié van Tsoabis en ene wat die vorige Julie te Goanikantes opgerig is, moes die transportwaens in die benede Swakoprivier beskerm.³⁾

Von Francois se vrees vir 'n aanval op die Baaiweg was nie ongegrond nie, want toe Witbooi van die aankoms van die troepe verneem het, het hy besluit om op die toevoerrote toe te slaan. Op 22 Augustus het hy verskeie berede patrollies uitgestuur om transportwaens op die Baaiweg aan te val.⁴⁾ Twee dae later het 'n patroolie van sowat 100 Witboois 'n konvooi van 13 waens te Horabis langs die Swakoprivier oorrumpel. Die veertien Basters wat by die waens was, is vermoor en die waens geplunder. Die goedere wat hulle nie kon saamneem nie, is saam met die waens verbrand. Al die trekosse, 321 in getal, is gebuit.⁵⁾ Op 28 Augustus het die Witboois te Diepdal op 'n tweede konvooi van vier waens toegesak,⁶⁾ sewe Basters vermoor en drie waens verbrand. Op die waens was 'n groot hoeveelheid drank wat hulle alles laat uitloop het, sonder dat een toegeelaat is om 'n slukkie te neem. Die vierde wa is vol buit

1. N.A.221, Let. Rec.: nr.41/30, Cleverly-O.S.N.S., 10-6-1893, met bylaes, von Francois-Cleverly, 8-6-1893 en Cleverly-von Francois, 8-6-1893; Deut. Kol. blatt, 1893, IV Jrg, nr.14: von Francois-Aus. Amt, 11-5-1893, p.361.
2. Ibid, nr.21: von Francois-Aus. Amt, 28-8-1893, p.522; von Bülow: Drei Jahre, p.310; von Bülow het in Oktober 1893 selfmoord probeer pleeg en is toe na Duitsland teruggestuur; Mag. Wal.(ongeorden): Official Journal, 23 en 30-10-1893.
3. N.A.221, Let. Rec.: nr.58/66, Cleverly-O.S.N.S., 17-7-1893.
4. Deut. Kol. blatt, 1893, IV Jrg., nr.21: Lt. H. von Francois-?, 11-9-1893, p.503.
5. N.A.221, Let. Rec.: nr.74/123, Cleverly-O.S.N.S., 23-9-1893; Mag. Wal. (ongeorden): Of. Journal, 31-8-1893; Deut.Kol.blatt, 1893, IV Jrg, nr.21: Lt. von Francois-?, 11-9-1893, p.503; Berichte der Rh.Mis.Gesel., 1893, 50 Jrg, nr.12: Bericht, pp.357-358.
6. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 3-9-1893.

gelaat en daarmee het die Hottentotte suidwaarts die berge ingetrek.¹⁾ Majoor von Francois wat ten tye van die aanvalle met die Duitse versterking op weg na Windhoek was, het van die Baaiweg afgedraai en 'n ompad gevolg ten einde 'n botsing te vermy.²⁾ Hendrik Witbooi het deur hierdie aanvalle baie prestige onder die ander Inboorlingstamme gewen.³⁾

Majoor von Francois, wat teen die middel van September in Windhoek aangekom het,⁴⁾ het nou weer die inisiatief geneem en op 24 September met twee kompanies en die twee bergkanonne na die Rooiberg en die Gamsberge vertrek. Hendrik Witbooi het betyds van die troepe se aantog verneem en toe met sy hooflaer verder in die Gamsberge teruggeval. Op 2 Oktober het Von Francois egter met 'n sterk Witbooi-agterhoede in die Rooiberg slaags geraak en 'n swaar klein-geweervuur het ontwikkel. Eers nadat 'n paar kanonskote op die Witboois kanse afgevuur is, het die Hottentotte holderste-bolder die berge ingevlug. Een Duitse soldaat is in die geveg gedood en twee swaar gewond, terwyl die Witboois vyf man verloor het.⁵⁾ Von Francois wat nie voldoende voorrade gehad het om 'n uitgerekte veldtog te voer nie, het besluit om die Witboois nie verder te agtervolg nie, maar om na Windhoek terug te keer.⁶⁾

Terug in Windhoek het Von Francois besluit om eers voldoende voorrade op te bou alvorens hy die stryd weer

-
1. Deut. Kol. blatt, 1893, IV Jrg, nr.21: Lt. von Francois-7, 11-9-1893, p.503; Berichte der Rh. Mis. Gesel., 1893, 50 Jrg, nr.12: Bericht, p.358.
  2. Mag. Wal. (ongeorden): Of. Journal, 11-9-1893; N.A.221 Let. Rec.: nr.74/123, Cleverly-O.S.N.S., 23-9-1893.
  3. N.A.221, Let. Rec.: nr.81/138, Cleverly-O.S.N.S., 26-9-1893.
  4. Schwabe: Mit Schwert und Pflug., p.96.
  5. N.A.221, Let. Rec.: nr.89/174, Cleverly-O.S.N.S., 31-10-1893; Deut. Kol. blatt, 1893, IV Jrg, nr.21: von Francois-Aus. Amt, 7-10-1893, p.564; Schwabe: Mit Schwert und Pflug, pp.98-99.
  6. Schwabe: Mit Schwert und Pflug, pp.99-100.

teen die Witboois aanknoop. Die Baaiweg was nog steeds bedreig en Von Francois het toe 'n konvooi van waens onder begeleiding van 50 soldate na Swakopmund gestuur om die voorrade wat deur die boot Professor Waermann gebring is, te gaan haal.¹⁾

Om in die tussentyd 'n oë oor die Witboois se bewegings te hou en om die Rehoboth-basters te beskerm, het Von Francois op 6 Oktober militêre poste te Gurumas en op Tsebis, 'n watergat tussen Gurumas en Rehoboth, opgerig.²⁾

Die pos te Tsebis was enige dag later betrokke in 'n botsing met die voorhoede van 'n Witbooi-kommando wat onderweg was om die Basters te gaan beroof. Die Witboois, wat onder die indruk verkeer het dat die Duitse hoofmag ook in daardie geweste was, het toe die aftog geblaas en na die Gamsberg teruggekeer.³⁾

Hendrik Witbooi het die verposing ook gebruik om sy voorrade aan te vul. In Suid-Namaland, waar daar geen teken van Duitse jurisdiksie speurbaar was nie, het hy 'n vrye hand gehad⁴⁾ om soveel ammunisie as wat hy nodig gehad het van handelaars soos Green, Robert Duncan en ander te koop of vir geroofde Hererobeeste te ruil.⁵⁾ Hierdie handelaars, en veral Duncan en sy seun het groot hoeveelhede skietgoed in Kimberley gekoop en dit deur Brits-Betsjoeana-land na Suid-Namaland vervoer waar Witbooi dit dan gaan haal het.⁶⁾ Witbooi het dan ook na die Oktobergeveg in die

-
1. N.A.221, Let. Rec.: nr.96/179, Cleverly-O.S.N.S., 5-12-1893.
  2. Deut. Kol. blatt, 1893, IV Jrg, nr.21: Von Francois-Aus. Amt, 7-10-1893, p.564.
  3. N.A.221, Let. Rec.: nr.89/174, Cleverly-O.S.N.S., 31-10-1893; Schwabe: Mit Schwert und Flug, pp.136-137.
  4. N.A.221, Let. Rec.: Nr.96/179, Cleverly-O.S.N.S., 5-12-1893.
  5. Z.B.1012, IXIII b9 bdl, Geog.: de Secunde-von Francois, 12-10-1893, p.49; P.M.54, Minutes from Governor: Gibson-Col. Sec., 20-10-1893 en Cann-Hahn, 24-9-1893.
  6. P.M.54, Minute S.A.76, Loch-Premier, 17-10-1893 met bylaes; P.M.289, Minute 1/231, Sprigg-Loch, 23-11-1893.

Rooiberg met 'n sterk kommando suidwaarts getrek om sy voorrade te gaan aanvul. Hy het egter nie genoeg vee by hom gehad nie¹⁾ en het toe op 6 November die Hermann-onderneming op Kubub aangeval en 3,000 wolskape, 150 osse en 20 ryperde weggevoer. Die totale waarde hiervan was op R8000 geskat. Hermann het net met sy lewe daarvan afgekóm en na Angra Pequena gevlug waar die kusvaarder Nautilus hom teen die begin van Desember aan boord geneem het.²⁾ Met hierdie buitvee het Witbooi toe na Duncan vertrek waar hy die nodige ammunisie gaan ruil het.³⁾

Die Duitse troepemag, wat teen die einde van November goed toegerus was, het op 2 Desember uit Windhoek vertrek en vyf dae later op Hoornkranz aangekom⁴⁾ Hier het hul toe vasgestel dat die Witboois weereens in die Rooiberg was en Von Francois het besluit om onmiddellik aan te val. Hy het nou met 'n splinternuwe krygstaktiek voor die dag gekom. Die soldate sou die Witboois se stellings gedurende die nag eers heeltemal omsingel en dan die volgende oggend aanval. Die Hottentotte het blykbaar betyds besef wat gaande is en hulle stellings gedurende die nag ontruim. Hulle het in 'n suidoostelike rigting na die bolope van die Goabrivier, een van die Kuiseb se grootste sytakke, teruggeval.⁵⁾ Von Francois het sy mag in 'n aantal patrollies, wat elkeen uit tien soldate bestaan het, verdeel en weereens 'n poging aangewend om die vyand te omsingel. Volgens Von Francois se mening was die omsingeling die vyfde

-
1. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg., nr.1: Bericht, p.18.
  2. N.A.221, Let. Rec.: nr.96/179, Cleverly-O.S.N.S., 5-12-1893; Bericht des Vorstandes der D.K.G., 1893/94; Dove: Südwest-Afrika, p.159.
  3. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg., nr.1: Bericht, p.18.
  4. Schwabe: Mit Schweirt und Pflug; Verslag van sersant Franz, p.138.
  5. Ibid: p.139.

dag voltooi en hy het die kring vir die finale slag nouer begin trek. Tot sy teleurstelling soes hy vind dat die vyand hom weereens ontwyk het. Hy het egter die Witboois se nuwe lokasie wat in die Goabrivier was en uit 400 hutte bestaan het, afgebrand.¹⁾

Die vyand wat in 'n suidelike rigting uitgewyk het se nuwe posisie was onbekend. Von Francois het die 1e kompanie te Areb, wes van die Gamsberge, gestasioneer en hulle opdrag gegee om die Goabberge te deursoek. Hyself het met die 2e kompanie op 23 Desember suidwaarts na Bulpoort vertrek om die vyand se veeposte wat in daardie omgewing was, aan te val. Die volgende dag het hy verneem dat die Witboois hulle veeposte verder suidwaarts verskuif het en dat Hendrik Witbooi beslis nog in die Goabberg is. Von Francois het in sy spore omgedraai en tot by die Kantisrivier wat uit die Goabberge in 'n oostelike rigting vloei, teruggetrek.²⁾ Hier aangekom, het hy opdrag gegee dat die vyand weereens omsingel moes word. Die 1e kompanie onder lt. Lampe sou die suidekant bewaak en toesien dat die vyand nie daar deurbreek nie; die 2e kompanie moes die noordekant bewaak en die Rehoboth-basters die ooste. Sterk patrollies sou dan in die berge ingestuur word om die vyand op te spoor. Sodra die posisie van die vyand vasgestel is, sou die kring nouer getrek word.³⁾ Op 27 Desember is vasgestel dat die vyand by 'n watergat in die Dorisibkloof, wat in die Nautis uitmond, is. 'n Sterk Baster-patrollie is toe uitgestuur om 'n

---

1. Schwabe: Mit Schwert und Pflug, pp.139-140.

2. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.11: von Francois-Aus.Amt, 4-1-1894, p.234.

3. Ibid: p.234.

deurbraak na die weste te verhoed. Daarna is met die aanval begin. Die 1e kompanie het op 1 Januarie die Witboois kanse aan die linkerkant van die Dorisibkloof, regoor die watergat, verower en 'n moordende kanonvuur op die laer van die Witboois gerig.¹⁾ Nadat die Witboois ooswaarts en toe weer noordwaarts probeer deurbreek het²⁾ het hulle weswaarts met die Goabrivier ontsnap. Die Basterpatroillie wat uitgestuur is, was te swak om hulle te keer. Die Witboois het swaar verliese gely en 34 perde, 90 beeste en 70 kleinvee is gebuit. Twee Duitse soldate is gewond.³⁾

Die Witboois het soos 'n groot speld in die niet verdwyn en dit was eers op 7 Januarie 1894 dat Von Francois vasgestel het dat die vyand na hulle ontanapping suidwaarts geswaai het. Von Francois het toe besluit om die vyand verder te agtervolg. Die hoofmag het suidwaarts begin beweeg en op 19 Januarie op Nontsas aangekom.⁴⁾ Hier is toe vasgestel dat die Witboois heelwaarskynlik in die eskarpbergewes van Grootfontein was en dat hulle enige dae vantevore 'n voorraad ammunisie ontvang het. Die Duitse troepe het in die rigting van Neuras gemarseer en op 20 Januarie te Noasib met die Witboois kontak gemaak. Hier het nuwe voorrade wat van Windhoek af gekom het die uitgeputte troepe bereik.⁵⁾ Op 30 Januarie het die mag sowat vier kilometer van die Onabvallei, wat saam met die Noukloof die hoofingang tot die Noukloofberge vorm, laer getrek. Die volgende oggend het die Witboois 'n patroillie wat in die

-
1. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.7: Lt. von Francois-Aus. Amt, 28-1-1894, p.149.
  2. Schwabe: Mit Schwert und Pflug, p.142.
  3. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.11: von Francois-Aus. Amt, 4-1-1894, pp.234-235.
  4. Ibid. von Francois-Aus. Amt, 4-2-1894, p.235.
  5. Ibid. p.235.

Onabvallei opgestuur is in 'n hinderlaag gelei en drie soldate en een Baster doodgeskiet. Von Francois het weer probeer om die Witboois in die Onabvallei te omsingel. Die 2e kompanie onder lt. Von Heydenbreck moes die ooste- en suidekant verdedig, die 1e kompanie onder lt. Lampe die westelike en suidwestelike flanke en die Basters die noordekant. Die kanonne is in die mond van die kloof opgestel en het die vyandelike skanse onder die bomme gesteek. Na 'n swaar geveg wat van 1 tot 2 Februarie geduur het, is die Witboois uit hulle stellings in die Onabvallei gedryf. Hendrik Witbooi het toe in 'n noordelike rigting teruggeval, en andermaal weer deur die Basters se linies gebars. Hy het toe met die Noukloofvallei dieper die berge ingevlug.¹⁾ Die troepe was moeg en Von Francois het besluit om na Windhoek terug te keer waar die hoofmag op 14 Februarie aangekom het.²⁾

Te Windhoek is majoor Von Francois deur majoor Theodor Leutwein, wat deur die Duitse ryksregering uitgestuur is, ontmoet. As gevolg van die skerp kritiek wat in die Duitse pers teen majoor Von Francois uitgespreek is,³⁾ het die regering die 44-jarige majoor Leutwein, destyds dosent in krygstaktiek aan die militêre akademie van Hersfeld,⁴⁾ na Suidwes-Afrika gestuur om „auf Grund eigener Anschauung über die dortigen Verhältnisse Bericht zu erstatten.“⁵⁾ Leutwein moes hom ten volle op hoogte van sake stel sonder om hom met siviele- of militêre aangeleenthede in te laat. Hy moes verslag doen oor die verloop van

-
1. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.11: von Francois-Aus. Amt, 4-2-1894, pp.235-236; Schwabe: Mit Schwert und Pflug, pp.143-146.
  2. Schwabe: Mit Schwert und Pflug, p.146.
  3. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.14: p.324; P.Leutwein: Kämpfe um Afrika, p.111; P.M.57 Minutes from Governor: Malet-Kimberley, 4-4-1894, bylaag. Minute S.A.64, Cameron-Premier, 2-6-1894.
  4. Sien P. Leutwein: Kämpfe um Afrika, p.109 vir 'n lewensskets van majoor Leutwein.
  5. Leutwein: Elf Jahre, von Caprivi-Leutwein, 20-11-1893, p.16.

die oorlog teen Witbooi, of die troepemag sterk genoeg is om Witbooi te onderwerp en om aanbevelings te doen „die geeignet sind, die Leistungsfähigkeit der Truppe zu erhöhen.“¹⁾ Op 30 Desember 1893 het die energieke Leutwein met die Marie Woermann in Swakopmund aangekom, waar hy deur lt. Schwabe ontmoet is.²⁾ Na 'n verblyf van 14 dae het hy na Windhoek vertrek.³⁾

Nadat Von Francois met die troepemag in Windhoek aangekom het, was die twee leiers se eerste taak om 'n krygsplan op te stel. Ter beskerming van Windhoek het hulle 'n plaaslike polisiemag opgerig. Dit het uit blanke - sowel as nie-blanke konstabels bestaan. Die blanke konstabels is uit die geledere van die soldate wat ongeskik vir oorlogsdienst was, geworf.⁴⁾ Lt. von Heydenbreck is as hoof van die mag aangestel.⁵⁾ Tweedens, is besluit om die Baaiweg beter te beskerm. Te Salem sou 'n nuwe militêre pos opgerig word en die bestaande poste sou aansienlik versterk word.⁶⁾ Derdens sou majoor Von Francois Suid-Namaland besoek, 'n aantal militêre poste op strategiese punte oprig en Witbooi se posisie bepaal sonder om hom aan te val. Majoor Leutwein sou die stamme in Oos-Namaland besoek, en dan by Von Francois in Suid-Namaland aansluit.⁷⁾

Majoor von Francois het Windhoek op 16 Februarie verlaat. Hy was in bevel van 1 offisier, 70 man en een kanon. Hy het vinnig tot op Rehoboth getrek en toe terwyl hy stadig suidwaars beweeg, het hy Witbooi se posisie probeer

-
1. Leutwein: Elf Jahre, von Caprivi-Leutwein, 20-11-1893, p.17.
  2. Schwabe: Mit Schwert und Pflug, p.126.
  3. Ibid., p.129.
  4. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.12: Verfügung, betref. Errichtung eines Polizeikorps, 14-2-1894, p.251.
  5. Ibid., p.252.
  6. Ibid., nr.11, Bericht, p.236; N.A.221 Let. Rec.: nr.22/256, Cleverly-C.S.N.S., 14-3-1894.
  7. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.11: Bericht, p.236.

vasstel.¹⁾ Eers op 15 Maart het hy op Keetmanshoop, waar hy en majoor Leutwein mekaar sou ontmoet, aangekom.²⁾ Hier het hy egter van die broedertwis op Bethanie verneem en onverwyld soontoe vertrek.³⁾ Hierdie twis het ontstaan oor die opvolger van Josef Fredriks wat op 20 Oktober 1893 oorlede is. Josef se oudste seun was swaksinnig en onbevoeg om kaptein te word en toe het die stam die tweede seun, Paul, as kaptein verkies.⁴⁾ Die onderkaptein Ruben Frederiks en sy seun Cornelius, wat 'n skoonseun van Hendrik Witbooi was, was nie met die keuse tevrede nie. Cornelius, wat sowat 50 volgelingen gehad het, het op 12 Januarie 1894 openlik met die res van die stam gebots en in 'n geveg wat plaasgevind het, is 'n paar Hottentotte gedood.⁵⁾ Uit vrees dat Witbooi in die stryd sou ingryp, het Paul Frederiks vir Von Francois om hulp gevra.⁶⁾ Voordat Von Francois op Bethanie aangekom het, het Hendrik Witbooi vir Cornelius en sy aanhangers aangesê om na Noukloof te kom om die Witboois met die oorlog te help.⁷⁾ Die Landeshauptmann het egter te Bethanie 'n militêre stasie opgerig en 15 man daar gestasioneer.⁸⁾ Hier het hy Leutwein se aankoms afgewag.

Majoor Leutwein het op sy beurt op 24 Februarie, vergeesels van luitenant H. von Francois en Von Zietzen, met 100 man, waarvan 'n aantal nie-blankes was, en een kanon

-
1. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.11: Bericht, p.236.
  2. Ibid., nr.12, p.257.
  3. Z.B.1012, IXIII b9 bd2, Geog.: Leutwein-Rykskanselier, 12-4-1894, p.8.
  4. Z.B.2029, VII d20 bd1, Leute von Bethaniens: Hermann-D.K.G., bylaag by Aus. Amt-von Francois, 7-3-1894, pp.12-13.
  5. Ibid: Paul Fredericks-von Francois, 24-1-1894, pp.16-17.
  6. Ibid: p.17.
  7. Z.B.1012, IXIII b9 bd2, Geog.: Leutwein-Rykskanselier, 12-4-1894, p.9.
  8. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.12: Bericht, p.257.

uit Windhoek vertrek.¹⁾ Sy eerste oogmerk was om 'n besoek te bring aan Andreas Lambert, kaptein van die Khaas- of Amraalhottentotte, wat destyds te Naosanabis langs die gesamentlike Nossob gewoon het. Leutwein het hiervoor 'n baie gegronde rede gehad, want die Khaashottentotte het na die uitbreek van die Witbooi-oorlog verskeie misdade gepleeg. In Junie 1893 het hulle die handelaar Paul Krebs wat op 'n handelstog was, beroof.²⁾ Krebs het sy nood by Von Francois gekla en dié het hom 'n brief aan Andreas Lambert gegee waarin die kaptein aangesê is om Krebs se goedere terug te gee. Die kaptein beloof ewe plegtig om dit te doen, maar laat hom dieselfde dag deur 'n Witbooi-hottentot vermoor.³⁾ In Januarie 1894 het Andreas Lambert en Simon Kooper, kaptein van die Fransmanhottentotte op Gochas, 'n Betsjoeana-lokasie by Aais, aangeval en geplunder. Die Betsjoeanas, wat die Duitse administrasie goedgesind was, het na Windhoek gevlug en om hulp gevra.⁴⁾ Daarbenewens was daar ook aanduidings dat die Khaas-hottentotte die Witboois stil-stil gehelp het.⁵⁾

Om die Khaas-hottentotte te verras het Leutwein van Windhoek af tot by Rehoboth getrek voordat hy skielik ooswaarts geswenk het en met 'n versnelde pas gemarseer het.⁶⁾ Eers toe die mag naby Naosanabis was, is onder-offisier Bohr vooruitgestuur om die Hottentotte mee te deel dat Leutwein met vredesbedoelings kom. Andreas het terug

-
1. Z.B.2030, WII d23 bdl, Khaas-Hottentotten: Leutwein-Rykskanselier, 11-3-1894, p.27.
  2. Dove: Südwest-Afrika, p.122.
  3. N.A.221, Let. Rec.: nr.56/63, Cleverly-O.S.N.S., 8-7-1893; Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 3-7-1893; Z.B.2023, WII d23 bdl, Khaas-Hottentotten: Notule van Krygsverhoor; Getuienis van Petrus Friess, 7-3-1894, p.26 t.a.p.
  4. Z.B.2030, WII d23 bdl, Khaas-Hottentotten: Duft-von Francois, 16-1-1894, p.9; Ibid: Notule van krygsverhoor; Getuienis van Nunu, 7-3-1894, p.26, t.a.p.
  5. Schwabe: Mit Schwert und Pflug, p.147.
  6. Ibid, p.147.

laat weet dat hy nie van plan was om te vlug nie en het inderdaad twee boodskappers saam met Bohr gestuur. Majoor Leutwein het nietemin met die berede nag vooruitgegaan en tussen die verdeelde lokasie stelling ingeneem.¹⁾ Hy het die kaptein en sy raad toe ontbied en die volgende voorwaarde, wat hulle aangeneem het, aan hulle gestel:

„Anerkennung der deutschen Oberhoheit, Auslieferung von Waffen und Munition, Rückgabe des den Betschuanen geraubten Gutes und endlich Verpflichtung zu friedlichen und ruhigen Verhalten für die Zukunft.“²⁾ Indien die voorwaardes aanvaar word, sou die kaptein en sy stam van die aanklagtes teen hulle vrygestel word. Twee raadslede en 'n broer van die kaptein is as gyselaars gehou, terwyl die kaptein en die res van die raad na die lokasie gegaan het om die stam oor te haal om die geroofde goedere uit te lewer. Daar is toe vasgestel dat die Hottentotte voorbereidings tref om gedurende die nag te vlug. Die troepemag het dadelik stelling ingeneem, die kaptein gevange geneem en beslag gelê op 30 ryperde. Die volgende oggend, 7 Maart, is die verfdeursoek en 'n groot hoeveelheid van die geroofde goedere is gevind.³⁾ 'n Krygsraad bestaande uit Majoor Leutwein en drie offisiere is saangestel en Andreas Lambert het voor hulle verskyn.⁴⁾ Behalwe die reeds genoemde beskuldigings is hy ook aangekla van poging tot ontanapping. Die krygsraadverrigtings het die hele dag geduur en Andreas is op al die aanklagtes skuldig gevind. In 'n hoofdelike stemming

-
1. Z.B.2030, WII d23 bdl, Khauas-Hottentotten: Leutwein-Rykskanselier, 11-3-1894, p.28; Leutwein: Elf Jahre, p.23.
  2. Ibid: p.29; Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg. nr.14: p.320.
  3. Z.B.2030, Ibid: Kwitansie vir goedere en gewere, 9-3-1894, p.17.
  4. Ibid: Notule van krygsraad, 7-3-1894, p.26 t.a.p.

het drie lede van die krygsraad vir die doodstraf en een vir lewenslange gevangenisstraf gestem. Die krygsraad het op die oggend van 8 Maart uitspraak gelewer en die vonnis is dieselfde dag nog voltrek.¹⁾

Volgens Nama-reg was Mannasse, die oudste van die Lambert-broers se seun Mannasse, die wettige opvolger van Andreas. Hy was toe in Gibeon en Leutwein het vir Eduard, 'n jonger broer van Andreas, as waarnemende kaptein aangestel.²⁾ Met Eduard en sy raad is op 9 Maart 'n beskermingsverdrag gesluit waarin hulle onderneem het om „die deutschen Oberherrschaft über die Khauas-Hottentotten anzuerkennen.“³⁾ Hulle het ook onderneem om geen grond sonder die Duitse goedkeuring te vervreem nie. Aais en Aminius is aan die Duitse administrasie afgestaan wat dit aan die Betsjoeanas as skadevergoeding vir die geroofde goedere gegee het. Die Duitse administrasie sou in die toekoms die nodige beskerming aan die Khauas-hottentotte verleen.⁴⁾ Die 20 ryperde en saals het majoor Leutwein vir R318-35 gekoop. Kaptein Eduard moes die geld in Windhoek kom haal.⁵⁾ Die gewere sou aan die Khauas-hottentotte teruggegee word nadat hulle hul bereidwilligheid om die vrede te bewaar, getoon het.⁶⁾

Op 9 Maart het Leutwein met sy mag van Noasanabis na die Fransman-hottentotte op Gochas vertrek.⁷⁾ Hierdie nama-stem het onder verdenking gestaan. Hulle sou Andreas Lambert met die aanval op die Betsjoeanas gehelp het.⁸⁾

-
1. Z.B.2030, WII d23 bdl, Khauas-Hottentotten: Notule van Krygsraad, 7-3-1894, p.26 t.a.p.; Ibid: Leutwein-Rykskanselier, (telegram), 11-3-1894, p.44; N.A.224, Let. Rec.: nr.30/391, Cleverly-O.S.N.S., 23-4-1894.
  2. Z.B.2030, Ibid: Leutwein-Rykskanselier, 11-3-1894, p.32.
  3. Ibid: Verdrag, 9-3-1894, paragraaf 1, p.19.
  4. Ibid: Paragrafe 2-6, pp.19-21.
  5. Ibid: Kwitensie, 9-3-1894, p.50.
  6. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.14: Leutwein-Rykskanselier, 11-3-1894, p.321.
  7. Leutwein: Elf Jahre, p.28.
  8. Z.B.2030, WII d23 bdl, Khauas-Hottentotten: Leutwein-Rykskanselier, 11-3-1894, p.36.

Leutwein het onderoffisier Bohr hier ook vooruitgestuur om kaptein Simon Kooper van die troepe se aantog te verwittig.¹⁾ Omdat die hottentotte intussen van Andreas Lambert se teregstelling verneem het, het hulle besluit om hulle te verdedig en begin om skanse te bou.²⁾ Leutwein wat soiets vermoed het, het vinnig opgeruk en toe Bohr hom bereik, was hy reeds sowat vyf kilometers van Gochas af. Die daaropvolgende oggend het hy die waens met die pad in die Auob-rivier na Gochas gestuur, terwyl hy met die berede mag 'n baie strategiese punt naby die lokasie beset het. Hier het Leutwein die troepe agtergelaat en met enkele soldate die Gochas-lokasie binnegery om Simon Kooper op te soek. Dit het die wind uit die kaptein se seile geneem en hy het toe onderneem om Leutwein om 10 vm. in die sendeling, eerw. Rust, se huis te ontmoet.³⁾ Die kaptein en sy raad was aanvanklik nie bereid om hulle onder die Duitse beskerming te plaas nie. Dit het Leutwein drie dae geneem om hulle daartoe oor te haal en toe ook eers maar nadat Leutwein hulle 'n ultimatum gestel het.⁴⁾ Op 19 Maart is die beskermingsverdrag gesluit. Die kaptein en sy raad het hulle onder Duitse soewereiniteit geplaas en onderneem om die rus en orde in die gebied te handhaaf. Hulle sou die eien- dom van Duitse onderdane beskerm en hulle toelaat om vrylik deur die gebied te beweeg. Verskille tussen die Fransman- hottentotte en ander stamme sou deur die Landeshauptmann besleg word. Die kaptein het 'n jaarlikse toekenning van R100 van die Duitse regering ontvang.⁵⁾ Leutwein was nou

---

1. Z.B.1012, IXIII b9 bd2, Geog: Leutwein-Rykskanselier, 12-4-1894, p.1.

2. Ibid: p.1.

3. Z.B.1012, Ibid, pp.1-3; Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.15: Leutwein-Rykskanselier, 12-4-1894, p.345.

4. Z.B.1012, Ibid: p.4; Deut Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.15, p.345.

5. Z.B.2030, WII d22 bdl, Leute van Gochas: Verdrag, 19-3-1894, pp.1-4.

verseker dat die oostelike Namastamme nie tot die Duits-Witbooi-stryd sou toetree nie.

Met die oog op sy beplande ontmoeting met Von Francois op Keetmanshoop het majoor Leutwein nou weswaarts geswaai en Gibeon na 'n vyfdaagse trek bereik. Hier was alles verlate. Leutwein het die kerkie in 'n fortjie omgeskep en 'n militêre pos, bestaande uit 1 onderoffisier en 12 man, hier agtergelaat.¹⁾ Te Berseba is Leutwein baie vriendelik deur die Berseba-hottentotte ontvang.²⁾ Hier het Leutwein ook die nuwe Khanas-kaptein, Mannasse Lambert, ontmoet en die hele gebeure te Noasanabis aan hom verduidelik. Hy het die kapteinskap aanvaar en ook die beskermingsverdrag erken.³⁾

Leutwein, wat toe nog nie geweet het dat majoor Von Francois reeds na Bethanie vertrek het nie, het 'n boodskap na Keetmanshoop gestuur om alle beskikbare inligting oor Witbooi se bewegings te verkry. Van lt. Bethe het Leutwein toe verneem dat Hendrik Witbooi nog in die Houkloofberge is. Leutwein het die grootste gedeelte van sy mag naby Berseba gelaat en kortpad na Bethanie geneem.⁴⁾ Op Bethanie het Leutwein op 5 April die Landeshauptmannschaft van Von Francois, wat intussen besluit het om met vakansieverlof te gaan, oorgeneem.⁵⁾

Die waarnemende Landeshauptmann se eerste stap was om vir Hendrik Witbooi voëlrvry te verklaar en hy het al die stamme daarvan in kennis gestel.⁶⁾ Vervolgens het

-
1. Z.B.1012, IXIII b9 bd2, Geog.: Leutwein-Rykskanselier, 12-4-1894, pp.5-6; Deut. Kol blatt, 1894, V Jrg, nr.15, p.345.
  2. Leutwein: Elf Jahre, p.29.
  3. Z.B.1012, IXIII b9 bd2, Geog.: Leutwein-Rykskanselier, 12-4-1894, p.6; Deut. Kol blatt, 1894, V Jrg, nr.15, Leutwein-Rykskanselier, 12-4-1894, p.345.
  4. Z.B.1012, Ibid: p.7.
  5. Ibid: p.8; Mag. Wal. (ongeorde): Official Journal, 30-4-1894, Die Duitse kabinet het op 15 Maart 1894 besluit dat Leutwein vir Von Francois moes opvolg en dat lg. na Duitsland terugkeer. Z.B.55, AII b2 bd1, Vertretung des Gouverneurs: Bekanntmachung, 1-6-1894, p.13.
  6. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.15: Leutwein-Rykskanselier, 12-4-1894, p.346; Z.B.2028, VII d16 bd3, Leute des Witboois: Leutwein-Duft, 1-5-1894, p.11.

Leutwein 'n militêre pos van 24 man onder lt. Von Zieten te Bethanie gestasioneer en drie man na Angra Pequena gestuur.¹⁾ Die orige gedeelte van Von Francois se kontingent het Leutwein direk na die hooflaer by Berseba gestuur, terwyl hy eers 'n besoek aan Keetmanshoop gebring het.²⁾ Lt. Betha, die stasiebevelvoerder aldaar, was baie siek en kon sy opdrag om vir Robert Duncan, wat destyds op Hasuur gewoon het, in hegtenis te neem en om smokkelary langs die oosgrens te bekamp, nie uitvoer nie.³⁾ Gevolglik het Leutwein militêre stasies te Koës en te Warmbad opgerig.⁴⁾

Terug in die hooflaer het die waarnemende Landes-hauptmann op 24 April met sy mag na die Noukloofberge vertrek,⁵⁾ waar hy op 6 Mei aangekom het.⁶⁾ Reeds twee dae voor sy aankoms, het hy Witbooi skriftelik gevra of die Witboois die oorlog wil voortsit en of hulle hul aan die Duitse gesag wil onderwerp.⁷⁾ Die Nama-kaptein het op tipiese Witbooi-wyse geantwoord dat nie hy nie, maar majoor Von Francois vir die oorlog verantwoordelik is. Hy is egter bereid om vrede te sluit, maar sien nie sy weg oop om Duitse beskerming te aanvaar nie.⁸⁾ Leutwein het Witbooi op sy beurt weer daarvan beskuldig dat hy die stamme met wie die

-
1. Z.B.1012, IXIII b9 bd2, Geog.: Leutwein-Rykskanselier, 12-4-1894, p.9; Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.15; Leutwein-Rykskanselier, 12-4-1894, p.346.
  2. Z.B.1012, Ibid: p.10.
  3. Keetmanshoop-Bezirksamt (ongeorden): Akte betref. Duncan en andere: Aus. Amt-von Francois, 26-2-1894, p.7; Berichte der Rh. Mis. Gesel., 1894, 52 Jrg, nr.4; Bericht, Mis. Pabst, 14-12-1895, p.105.
  4. Z.B.1012, IXIII b9 bd2: Ibid, pp.10-11; Deut.Kol.blatt, 1894, V Jrg, nr.15: Ibid, p.346.
  5. Leutwein: Elf Jahre, p.31.
  6. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.17: Leutwein-Aus. Amt, 17-6-1894, p.428.
  7. Leutwein: Elf Jahre, Witbooi-Leutwein, 4-5-1894, p.32.
  8. Leutwein: Kämpfe mit Hendrik Witbooi usw.; Witbooi-Leutwein, 4-5-1894, p.25.

Duitse regering verdrae gesluit het, aangeval en beroof het. Die Witboois het hulle daarna in Hoornkranz gaan verskans en 'n rowersbestaan gevoer. Daar was vir Witbooi nou slegs een van twee weë oop nl, „bedingungslose Unterwerfung unter den Willen Seiner Majestät des Deutschen Kaisers oder Krieg bis zur Vernichtung.“¹⁾ Witbooi het weereens geprobeer om die skuld op majoor Von Francois se skouers te pak, maar het terselfdertyd die deur vir verdere onderhandelinge oopgehou. Hy was bereid om met Leutwein oor 'n vrede te onderhandel, maar wat die sluiting van 'n traktaat betref, „doet ik een vriendelyke verzoek aan U H. Edl, om toch zoo goed te wezen en my toch een gelegenheid en tyd te mogen geven, opdat ik over deze zaak overdenken .... zoo neem dan eers die vrede, wat ik U Edl. gegeven heb, en gaat eers terug naar Uwe werf met die vrede.“²⁾ Leutwein het Witbooi twee dae gegee om die sluiting van 'n verdrag verder te oorweeg, maar Witbooi het verklaar dat dit te kort was en dat Leutwein eers na Windhoek moes teruggaan sodat hy die saak rustig kon oorweeg.³⁾ Leutwein het die Nama-kaptein onomwonde meegedeel: „Friede ohne ausdrückliche Unterwerfung unter die Deutsche Schutzherrschaft gibts für Dich und Dein Volk nicht mehr.“⁴⁾ Op 9 Mei het Leutwein verneem dat die Witboois die begin van Mei die Rehoboth-basters aangeval het en 'n groot getal vee geroof het⁵⁾ en Leutwein het besluit om tot die aanval oor te gaan. Dit was egter 'n reeks van skermutselinge wat as verkenningstogte bedoel was. Teen

-
1. Leutwein: Kämpfe mit Hendrik Witbooi usw; Leutwein-Witbooi, 5-5-1894, p.26; Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.18: pp.430-431.
  2. V.R.V.9, Dagboek v. Witbooi; Witbooi-Leutwein, 6-5-1894, pp.204-207, nr.97.
  3. Ibid: Dagboek, Witbooi-Leutwein, 7-5-1894, pp.207-208, nr.98.
  4. Leutwein: Elf Jahre, Leutwein-Witbooi, 7-5-1894, p.36; Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.18: p.431.
  5. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.18: Leutwein-Ryks-kansellier, 17-6-1894, p.429.

20 Mei het Leutwein tot die gevolgtrekking gekom dat hy met die beskikbare mag die Witboois baie moeilik sou oorwin.¹⁾ Toe hy dus op 22 Mei 'n telegram ontvang dat 250 man uitgestuur word, het hy besluit om nie verder aan te val nie,²⁾ maar om die afgebroke onderhandelinge met Hendrik Witbooi te hervat.³⁾ Onder die voorwensel dat hy Witbooi langer tyd wou toestaan om te besluit oor die sluiting van 'n Duitse beskermingsverdrag het Leutwein op 24 Mei 'n wapenstilstand van twee maande met Witbooi gesluit. Die wapenstilstand sou op 1 Augustus verstryk en op daardie dag sou elke party weer in hulle onderskeie stellings terugwees. Die Witboois sou intussen ook nie ander stamme lastig val nie.⁴⁾ Vir die wapenstilstandperiode is die proklamasie, waarin Witbooi voëlvry verklaar is, ook teruggetrek.⁵⁾

Hendrik Witbooi het die ruskans wat hy deur die wapenstilstand verkry het, gebruik om sy posisie te versterk en te konsolideer. Hy besoek die oostelike Namastamme en het in 'n vergadering wat naby Koës gehou is, geprobeer om hulle steun te verkry. Hans Hendriks, kaptein van die Velskoendraers, Simon Kooper en Jacobus Lambert was nie een bereid om hom openlik te steun nie, maar hulle het 'n veertigtal van hulle onderdane toegelaat om by die Witbooi-mag aan te sluit.⁶⁾ Van Koës af het Witbooi oor Rietfontein gegaan om 'n wavraag ammunisie in Brits-Betsjoeanaland te gaan haal.⁷⁾

-
1. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.18: Leutwein-Rykskansellier, 17-6-1894, p.429.
  2. Leutwein: Elf Jahre, p.37.
  3. V.R.V.9, Dagboek, Witbooi-Leutwein, 22-5-1894, p.212, nr.103.
  4. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.18: Witbooi-Leutwein, 24-5-1894, pp.431-432; V.R.V.9, Dagboek, Witbooi-Leutwein, 24-5-1894, pp.215-218, nr.104; Mag. Walvisbaai (ongesorteerde): Official Journal, 7-6-1894.
  5. Z.8.2028, WII d16 bd3: Leute des Witboois: Bekanntmachung, 2-6-1894, p.15.
  6. Ibid: Bethe-Leutwein, 26-6-1894, pp.116-118; Ibid: Karel Bloedoog-Bethe, 23-6-1894, p.24.
  7. Ibid: Duft-Leutwein, 24-6-1894, p.113.

Witbooi se plan was om terselfdertyd te Hasuur 'n Boere-deputasie onder ene Hendrik van der Westhuizen te ontmoet, in verband met die verkoop van plase in Namaland.¹⁾ Hiervan het niks tereggekom nie, want die Kaapse regering het die snuf in die neus gekry en in 'n buitengewone staatskoerant van 13 Junie 1894 'n kennisgewing geproklameer waarin hulle Britse onderdane gewaarsku het dat „it is unlawful for any white person to enter into any land transactions with natives except by special permission of the Imperial German Commissioner.“²⁾

Hendrik Witbooi was vroeg in Julie weer in die Noukloofberge terug.³⁾ Hy was gereed vir die finale kragmeting en het majoor Leutwein drie weke voor die wapenstilstand verstreke was ietwat uit die hoogte meegedeel: „Ik kan de zaak van bescherming niet door zien, die zaak is my zeer zwaar en onmogelijk zoo kan ik niet, en ik wil niet onder U staan.“⁴⁾

Majoor Leutwein het na die sluiting van die wapenstilstand met sy troepemag na Windhoek teruggekeer⁵⁾ en vir die finale kragmeting voorbereidings begin tref. Die waens en trekgoed is nagesien en herstel.⁶⁾ Met die Duitse handelaar Schmerenbeck is reëlings getref om van 150 tot 200 goeie ryperde in die Kaapkolonie te koop en hulle op Rietfontein in Brits-Betsjoeanaland te lewer.⁷⁾ Lt. Lampe is op 8 Junie met 'n sterk patrollie van Windhoek af gestuur

-
1. Z.B.2028, WII d16 bd3: Bethe-Leutwein, 26-6-1894, p.116 en Duft-Leutwein, 29-6-1894, p.111.
  2. Z.B.1012, IXIII b9 bd2, Geog.: The Cape of Good Hope Govt. Gazette, 13-6-1894, p.27.
  3. Z.B.2028, WII d16 bd3: Witbooi: van Lindequist-Aus. Amt, 28-7-1894, p.31.
  4. Ibid: Witbooi-Leutwein, 11-7-1894, pp.26-27; V.R.V.9, Daagboek, Witbooi-Leutwein, 11-7-1894, p.220, nr.105.
  5. Leutwein: Elf Jahre, p.38.
  6. Schwabe: Mit Schwert und Pflug, p.188.
  7. Z.B.1, AI al bd2, Inbesitznahme: Instruksies aan lt. Lampe, 8-6-1894, p.201; Schwabe: Mit Schwert und Pflug, p.188.

om die perde op Rietfontein in ontvangs te neem. Op pad soontoe moes hy by die oostelike Namakepteins asdoen en hulle goeie gesindheid probeer verkry.¹⁾ Hierdie trop ryperde het op 5 Augustus in Noukloof aangekom.²⁾

Die geluk was ook aan die Landeshauptmann se kant toe Robert Duncan, Hendrik Witbooi se vernaamste wapenleweransier, hom sonder stamp of stoot aan die Duitse magte oorgegee het. By het by twee geleenthede Duitse patrollies wat uitgestuur is om hom te vang, ontwyk. Eers nadat Leutwein belooft het dat Duncan nie doodgeskiet sou word nie.³⁾ het hy, vergesel van sy hele gesin en McKimmie, op 21 Mei op Keetmanshoop aangekom en hom oorgegee.⁴⁾ McKimmie is saam met Duncan gevange geneem en na Windhoek gestuur om deur 'n krygsraad verhoor te word.⁵⁾ Dit was vir Witbooi 'n gevoelige slag en hy het soos verwag kon word, 'n heilige protes aangeteken.⁶⁾

Leutwein het intussen na Swakopmund vertrek om die versterking wat die begin van Julie verwag was, te ontmoet.⁷⁾ Die troepeskip, die Lulu Bohlen, is vertraag en het eers op 23 Julie in Swakopmund anker gewerp.⁸⁾ Toe Leutwein besef dat die versterking nie voor die verstryking van die wapenstilstand by Noukloof sou wees nie, het hy

-
1. Z.B.1, AI al bd2: Inbesitznahme: Instruksies aan lt. Lampe, 8-6-1894, pp.201-201(a).
  2. Leutwein: Elf Jahre, p.42.
  3. Bezirksamt, Keetmanshoop, (ongeorden): Akte betref. Duncan Alcock, usw.: Berthe-Leutwein, 12-5-1894, p.11; Berichte der Rh. Mis. Gesel., 1895, 52 Jrg, nr.4: Bericht, Fabst, 14-2-1894, p.105.
  4. Ibid: Berthe-Leutwein, 22-5-1894, pp.13-14.
  5. Ibid: Leutwein-von Heydenbreck, 12-6-1894, p.13.
  6. Z.B.2028, VII dl6 bd3, Witbooi: Witbooi-Leutwein, 11-7-1894, pp.25-26. Duncan het voor die krygsraad verskyn en slegs een aanklag is bewys, nl. dat hy in 1890 'n hoeveelheid ammunisie aan Witbooi verkoop het. Die klag het kragtens die Duitse reg toe alreeds verjaar en gevolglik is Duncan vrygespreek. Bezirksamt, Keetmanshoop, (ongeorden): Akte betref. Duncan, Verklaring van Swartbooi en Afrikaner, 22-5-1894, pp.15 t.a.p. en Uitspraak van hof, 9-4-1895, p.198.
  7. Leutwein: Elf Jahre, p.41.
  8. Nag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 23-7-1894.

lt. Schwabe gestuur om met die beskikbare manskappe die Duitse stellings voor 1 Augustus te gaan beset.¹⁾ Die nodige voorbereidings is in aller yl getref en op 29 Julie het Schwabe met 'n groot hoeveelheid voorrade en 100 man, 50 Duitse soldate en 50 Basters, op Bulpoort aangekom.²⁾ In die daaropvolgende dae is die hooflaer na die ou stelling voor die Noukloof verskuif en sterk militêre poste is te Bulpoort en aan die suidekant in die Tsauchabvallei opgerig.³⁾ Die aankoms van die versterking is toe afgewag.

Die versterkingsmag het na hul landing⁴⁾ onverwylt in twee afdelings na Noukloof vertrek. Die een afdeling het oor Windhoek en Rehoboth gemarseer en die ander een, vergesel van Majoor Leutwein, het kortpad deur die Khomas Hochland gekies en op 17 Augustus in Noukloof aangekom.⁵⁾

Leutwein het met sy aankoms op Noukloof Hendrik Witbooi se brief van 11 Julie, waarin hy geweier het om hom aan die Duitse gesag te onderwerp, ontvang.⁶⁾ Die bevelvoerder het die Namakaptein meegedeel dat hy sy besluit betreur, want die enigste weg wat nou oopbly, is die gewapende onderwerping van die Witbooiestam. „Die Zeiten der unabhängigen Kapitäne im Namalande sind für immer vorbei.“⁷⁾ Hendrik Witbooi het geantwoord dat hy die Duitse Keiser nog

-
1. Schwabe: Mit Schwert und Pflug, p.189.
  2. Ibid: pp.189-190; Z.B.2028, WII dl6 bd3, Witbooi: Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, p.122.
  3. Z.B.2028, WII dl6 bd3, Kapitän Witbooi: Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, p.122; Schwabe: Mit Schwert und Pflug., pp.194-198.
  4. Mag. Wal. (ongeorden): Official Journal, 23-7-1894.
  5. Z.B.2028, WII dl6 bd3; Witbooi: Leutwein-Aus. Amt, 10.10.1894, pp.122-123.
  6. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.24: Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, p.1.
  7. Leutwein: Kämpfe mit H. Witbooi, Leutwein-Witbooi, 15-8-1894, p.34.

nooit in sy lewe gesien het nie en hom ook nog nooit enige kwaad aangedoen het nie.¹⁾ Leutwein het Witbooi baie bondig meegedeel dat verdere onderhandelinge vrugteloos is.²⁾

Inmiddels het Leutwein die laaste voorbereidings vir die finale kragmeting getref. Hy het die Noukloofberge aan die noorde-, ooste- en westekant versper sodat die Witboois nie in daardie rigtings kon ontsnap nie. Die noordelike afsperringslinie onder kaptein Von Sack het uit ag poste in die Tsondavallei bestaan. Kaptein Von Sack, bevelvoerder van die 2e veldkompanie, het sy hoofkwartier by Hunis ingerig. Die suidlinie onder bevel van lt. Von Burgsdorff het uit ses poste in die Tsauchabvallei bestaan. Die oosfront is deur die hoofmag, die 1e en 3e kompanie, wat ook die aanvalsmag was, versper.³⁾

Die aanval op die berg het die oggend van 27 Augustus begin. Die 1e kompanie het in die Noukloofvallei opgegaan; die 3e kompanie het die linkerhang van die kloof aangeval en 'n afdeling van die 2e kompanie sou van Bulpoort af die regterkant van die kloof aanval.⁴⁾ Die 1e kompanie, ondersteun deur die twee veldkanonne, het vinnig in die kloof op gevorder en hoewel hulle soms onder 'n kruisvuur was, het hulle daarin geslaag om die Witboois teen 2 nm. uit hulle werf te verdryf.⁵⁾ Hier is die twee kanonne, die gewonde kaptein Von Estorff en 'n klein mag

-
1. Deut. Kol. blatt, 1895, VI Jrg, nr.15: Witbooi-Leutwein, 17-8-1894, p.384; Leutwein: Elf Jahre, pp.43-44.
  2. Leutwein: Deutsch-Südwest Afrika, Leutwein-Witbooi, 21-8-1894, p.24.
  3. Z.B.2028, VII dl6 bd3, Kapitän Witbooi: Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, pp.123-124; Leutwein: Elf Jahre, pp.45-46.
  4. Schwabe: Mit Schwert und Pflug., pp.206-207.
  5. Z.B.2028, VII dl6 bd3, Kapitän Witbooi: Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, pp.126-128.

agtergelaat, terwyl lt. Volkmann die voortvlugtende vyand agternagesit het. Hy het die kloof aan die linkerkant bestyg en is teen die hang ewe skielik van drie kante af aangeval. Eers teen die aand se kant is die Witboois uit hulle stellings verdryf.¹⁾ Intussen het 'n groep Witboois tussen die 1e kompanie en die Witbooi-werf ingesypel en 'n poging aangewend om die kanonne te verower. Dit sou ook gebeur het, was dit nie dat die 3e kompanie betyds opgedaag het en die aanval afgeslaan het nie.²⁾ Die volgende oggend, 28 Augustus, het die 1e kompanie, ondersteun deur die afdeling van die 2e kompanie wat van Bulpoort af gekom het, die Witboois uit die linkerhang van die Nookloof verdryf terwyl die 3e kompanie die regterhang opgeruim het.³⁾ Majoor Leutwein het dieselfde dag nog die 1e en 3e kompanies verenig en onder die bevel van eerste luitenant Von Perbandt geplaas. Von Perbandt se opdrag was om die voortvlugtende vyand wat weereens in die niet verdwyn het, te agtervolg. Majoor Leutwein het na sy hoofkwartier by Witbooi se werf teruggekeer om daarvan daan die verdere verloop van die veldtog te beheer.⁴⁾

Die orige gedeelte van die 2e kompanie het intussen 'n baie moeilike tydjie beleef. Op 27 Augustus is hulle hoofkwartier te Hunis van alle kante aangeval en die gevaar van 'n totale uitwissing was baie groot. Toe Leutwein hiervan verneem, het hy dadelik hulp gestuur. Toe die mag op Hunis aankom, het hulle gevind dat die Witboois hulle goeie stellings om een of ander onverklaarbare rede

-
1. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.24: bylaag, Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, p.2.
  2. Leutwein: Elf Jahre Gsw., p.50.
  3. Z.B.2028, VII dl6 bd3, Kapitän Witbooi. Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, p.132.
  4. Ibid., p.134.

ontruim het en spoorloos verdwyn het.¹⁾ Nadat lt. Von Sack van die Witboois se vlug uit die Noukloof verneem het, het hy onder die waan verkeer dat die vyand weswaarts beweeg. Hy het toe besluit om die Witboois in die Tsamsvallei, wat ook weswaarts strek, te gaan voorlê. Leutwein het egter betyds hiervan verneem en lt. Von Sack laat weet om dadelik na Hunis terug te keer.²⁾

Die hoofmag onder Von Perbandt het die vyand onder baie moeilike omstandighede deur die berge agterna-gesit en op die aand van 29 Augustus met die Witboois by Gams, 'n watergat, kontak gemaak. Die volgende oggend het die slag van Gams plaasgevind. Die Witboois het onver-skrokke geveg en het eers hulle stellings ontruim toe lt. Troost hulle met 'n flankbeweging probeer omsingel het.³⁾ Lt. Von Burgsdorff en 12 man wat van die suidelike sperlinie af die berge ingedring het en op die aand van 29 Augustus deur die Witboois omsingel is, is ook tydens hierdie slag ontset.⁴⁾ Von Burgsdorff het oor die hooflaer na die suid-linie teruggekeer en het terselfdertyd een van die kanonne met hom saamgeneem.⁵⁾

Die Witboois het na die geveg te Gams 'n noordwestelike rigting ingeslaan en met die Gurusukloof af-getrek tot by die watergate van Gams. Hier het die hoofmag op 1 September weereens met die Witboois kontak gemaak. 'n Voorhoede van vier soldate onder eerste luitenant Diestel is hier in 'n hinderlaag gelok en doodgeskiet.⁶⁾

-
1. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.24: Bylaag, Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, pp.3-4.
  2. Ibid., p.4; Leutwein: Elf Jahre, p.51.
  3. Z.B.2028, VII dl6 bd3, Kapitan Witbooi: Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, pp.135-137.
  4. Ibid., pp.135-136.
  5. Leutwein: Elf Jahre, p.52.
  6. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.24: Bylaag, Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, p.5.

Die watergate was die laaste wat in die Witboois se besit was en hulle het swaar weerstand gebied. Die geveg het byna twee dae geduur. Slegs 70 Duitse soldate het teenoor dubbel die getal Witboois te staan gekom. Eers in die nag van 3 of 4 September het die Hottentotte hulle stellings ontruim. Aan die lyk van lt. Diestel was 'n briefie van Hendrik Witbooi aan Leutwein waarin die Namakaptein hom gevra het om asseblief om te draai, „sehen Sie denn nicht, dass ich fliehe.“¹⁾

Die Witboois het nou met die Gurusklloof suidwaarts gevlug en die Noukloofberge op die namiddag van 4 September verlaat. Die hele Witbooi-konvooi, die vrouens en kinders wat van alle kante deur Witbooi-soldate beskerm was, het in die rigting van die Tsauchabvallei beweeg met die doel om by versperringspos nr. 4 te probeer deurbreek.²⁾ Die poging het misluk, want blote toeval het dit beskik dat hierdie pos baie sterk was. Lt. Von Sack het, nadat hy van die Tsamsvallei teruggekom het, met 20 man deur die berge na die suidfront vertrek en het kort voor Witbooi se verskyning by pos nr. 4 aangekom.³⁾ Die kanon wat lt. Von Burgedorff saamgeneem het, was terselfdertyd van pos nr. 3 op pad na pos nr.5. Met die kanon is op 'n lang afstand 'n aantal saldo's in die Witbooi-konvooi afgevuur. Die hele „trek“ het in hulle spore omgedraai en weer in die berge teruggevlug. Terselfdertyd het die hoofmag 'n flank aanval op die „trek“ uitgevoer.⁴⁾

-
1. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.24: Bylaag, Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, pp.4-5; V.R.V.9, Dagboek, Witbooi-Leutwein, 3-9-1894, p.229, nr.111; Schwabe: Mit Schwert und Pflug., pp.217-232.
  2. Z.B.2028, VII dl6 bd3, Kapitän Witbooi: Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, p.140.
  3. Ibid., p.141.
  4. Ibid., pp.141-142.

Die hoofmag was uitgeput en Leutwein het hulle na pos nr. 3, waar 'n groot hoeveelheid voorrade was, gestuur om twee dae te rus.¹⁾ Die Witboois was ewe-eens uitgeput en hulle mag was gebreek. Eers op 9 September het Hendrik Witbooi weer by die watergate van Tsams aangekom. Baie vrouens en kinders was egter so uitgeput dat hulle in die berge agtergelaat moes word.²⁾

Leutwein het inmiddels die 2e kompanie weer deur die berge na die noordfront gestuur met die opdrag om 'n deurbraak na die noorde te verhoed. Hy het self met die aanvalsmag die vyand op 9 September in die berge agterna gesit.³⁾ Terwyl Leutwein besig was om na Tsams op te trek, het hy van Witbooi 'n boodskap ontvang dat hy (Witbooi) bereid was om hom en sy stam aan die Duitse gesag te onderwerp.⁴⁾ Leutwein het nou voor die moeilike keuse gestaan of hy die Witboois moes aanval en heeltemal vernietig en of hy met Hendrik Witbooi vrede moes sluit. Die moontlikheid dat Witbooi met 'n aantal ruiters mag ontsnap en weereens 'n rowerbende opbou was baie groot. Daarenteen sou die groot getal vrouens en kinders aan die genade van die Duitse Administrasie oorgelaat wees.⁵⁾ Leutwein het besluit om „die Sache nicht zum Auszersten zu truben, sondern Witbooi, wie man zu sagen pflegt „goldene Brucken“ zum Rückzug unter die Deutsche Schutzherrschaft zu bauen.“⁶⁾ Leutwein het

-
1. Z.B.2028, WII d16 bd3, Kapitän Witbooi: Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, p.143.
  2. Leutwein: Elf Jahre, p.55.
  3. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.24: Bylaag, Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, p.6.
  4. Ibid: p.6.
  5. Ibid: p.6; Bezirksamt, Keetmanshoop, (Ongeorden), BII 24 bd1, Bekanntmachungen des Gouvernements: Leutwein-Bezirksamtsmann, 17-9-1894, p.3(a).
  6. Z.B.2028, WII d16 bd3, Kapitän Witbooi: Leutwein-waarnemende Landeshauptmann, 17-9-1894, p.62.

persoonlik na Witbooi se laer in Tsams vertrek waar hulle met samesprekings begin het,¹⁾ en op 15 September 1894 is die vredes- en beskermingsverdrag finaal gesluit en onderteken.

In paragraaf 1 het Witbooi aansoek gedoen om met sy volk „onder de Beschermingsheerschappy zynes Majesteits des Deutschen Keizers te treden.”²⁾ Gibeon, die Witboois se vroeëre tuiste, is aan hulle teruggegee en hulle sou ook voldoende grond ontvang om in al hulle behoeftes te voorsien.³⁾ Witbooi het onderneem om die rus en orde in sy stangebied te handhaaf en hy sou ook help om die vrede onder die Namastamme te bewaar. Hiervoor sou hy 'n jaargeld van R200 as vergoeding ontvang.⁴⁾ 'n Besondere vergunning is aan die Witboois toegestaan, hulle kon nl. hulle wapens behou.⁵⁾ Leutwein het dit as 'n teken van grootmoedigheid beskou en wou ook die Witboois die geleentheid gee om te pag⁶⁾. Ten slotte sou Witbooi toelaat dat 'n Duitse militêre stasie te Gibeon opgerig word.⁷⁾ Hierdie bepaling wou Witbooi aanvanklik nie aanvaar nie en die onderhandelinge het gedreig om te misluk. Dit sou dan ook gebeur het, was dit nie vir die taktvolle optrede van Majoor Leutwein nie.⁸⁾

Op 16 September, die dag na die ondertekening van die verdrag, het Leutwein 'n proklamasie uitgevaardig waarin

-
1. E.B.2028, VII d16 bd3, „Kapitän Witbooi:“ Leutwein-Aus. Amt, 10-10-1894, p.148.
  2. Ibid: Beschermings- en Vriendschapsverdrag, 15-9-1894, p.79.
  3. Ibid: p.79.
  4. Ibid: pp.79-80.
  5. Ibid: p.81.
  6. Ibid: Leutwein-Aus. Amt, 5-10-1894, p.107.
  7. Ibid: Verdrag, 15-9-1894, p.81.
  8. Ibid: Leutwein-Aus. Amt, 5-10-1894, p.107.

die vrede aangekondig word en die proklamasie van die vorige April, waarkragtens Witbooi voëlvry verklaar is, herroep word.¹⁾

Die vrede van Tsams was vir Suidwes-Afrika van besondere betekenis. In die eerste instansie is daarmee die oorlog wat in 1880 begin het en presies veertien jaar geduur het, be-eindig. Tweedens is die laaste Namastam, die Witboois, hier gedwing om die Duitse gesag en beskerming te aanvaar. Derdens is die Duitse gesag nou vir die eerste maal in Namaland gevestig en kon van owerheidsweë begin dink word aan die instelling van 'n siviele administrasie.

---

1. Z.B.2028, III d16 bd3, Kapitein Witbooi: Proklamasie, 16-2-1894, p.61.

HOOFSTUK XII

VESTIGING VAN DIE DUITSE GESAG IN
HERERO- EN NOORDOOS-NAMALAND.

Die kontak tussen die Landeshauptmann en die Herero-leiers was van Desember 1891, toe die Duitse siviele administrasie na Windhoek oorgeplaas is, baie min en sporadies. van aard. Behalwe 'n paar besoeke van majoor Von Francois en ander senior amptenare was dit hoofsaaklik tot 'n briefwisseling beperk. 'n Faktor wat die Duits-Herero-verhouding beïnvloed het, was die onvoorspelbaarheid van die Herero-leiers. Gedurende die Witbooi-oorlog was die Duitse leërleiding baie besorg oor die onsekere toestand.¹⁾ 'n Ope breuk kon baie maklik tussen die Duitse administrasie en die Herero's ontstaan en die veldtog teen Hendrik Witbooi nadelig beïnvloed. Daar was wel 'n aantal militêre stasies op die baaiweg langs die suidwesgrens van Hereroland, maar hulle sou van baie min strategiese betekenis wees in 'n Duits-Herero-botsing.

Die eerste maande van die Witbooi-oorlog het die Herero's hulle baie rustig gedra, maar teen die end van 1893 was daar duidelike tekens dat die Herero's se gesindheid en houding verander het. 'n Reeks voorvalle het plaasgevind waarin die Herero's blankes se vee gesteel het en blankes self aangerand het.²⁾ Landeshauptmann von Francois kon nouliks meer doen as om die klagtes na Samuel Maharero te verwys vir verdere ondersoek. Hy het die Herero-kaptein op taktvolle wyse daarop gewys dat die Herero-leiers

-
1. Vgl. Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog. und ethnog.: von Francois-Schwarz, 12-2-1894, p.2.
  2. Z.B.1011, IXIII b6 bd2, Geog.: Lt. von Francois-C.von Francois, 12-9-1893, p.214; Ibid, IXIII b6 bd3: Schwarz-C. von Francois, 29-12-1893, p.1; Ibid: Hutton-von Francois, 26-1-1894, p.3.

kragtens die bepalinge van die Schutzvertrag onderneem het om blankes te beskerm.¹⁾

Majoor Leutwein wat die gevaar van 'n breuk besef het, het in Februarie 1894 op sy reis van Swakopmund na Windhoek te Okahandja aangedoen en 'n onderhoud met Samuel Maharero gehad. Maharero het 'n ellelange lys griewe gehad en het die Duitse administrasie vir al die probleme waarmee hy te kampe gehad het, geblameer.²⁾

Leutwein het by sy aankoms in Windhoek die kaptein se klagtes verder ondersoek, enkeles opgelos en hom gevra om die ander te laat oorstaan totdat hy van die suide af teruggekom het.³⁾ Hy het Maharero terselfdertyd meegedeel dat 'n militêre pos te Otjimbingwe opgerig sal word. Leutwein het taktvol bygevoeg dat hy hoop dat Maharero geen beswaar sou hê nie „und dass es nur zur Erhöhung unserer Freundschaft beiträgt, wenn wir gemeinsam den Schutz Deines Gebietes übernehmen.“⁴⁾ Maharero was nou skielik meer toegewend en het selfs ingestem dat die Duitse koloniste Brakwater as 'n veepos kon gebruik.⁵⁾

'n Ander rede vir Maharero se toeskietlikheid was heelwaarskynlik omdat die stryd om die opperhoofskap op hierdie tydstip weer sterk na vore getree het.⁶⁾ Nikodemus, die erflike opvolger, het in sy stryd geprobeer om die Duitse steun te probeer verkry. Met dié doel voor oë besoek hy Windhoek en op 19 Maart 1894 het hy met Duft, wat in die Landeshauptmann se afwesigheid waargeneem het,

-
1. Z.B.1011, IXIII b6 bd2, Geog.: Duft-Maharero, 1-2-1894, p.5.
  2. Leutwein: Elf Jahre, pp.20-21.
  3. Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: Leutwein-Maharero, 16-2-1894, p.13; Ibid: Nota insake straf van J.Lass en Johnstone, 24-2-1894, p.16.
  4. Ibid: p.14.
  5. Ibid: Maharero-Leutwein, 12-2-1894, p.11.
  6. Leutwein: Elf Jahre, pp.59-60.

'n onderhoud gehad.¹⁾ Hy spreek sy trou teenoor die Duitse administrasie uit en beloof om die Schutzvertrag na te kom. Hy wys Duft daarop dat hy die erflike en wettige opperhoof is en vra dat hy van Duitse kant gehelp word om seggenskap in die Herero-regering te verkry. Die Duitse regering moes ook as bemiddelaar tussen hom en Maharero optree, die grense tussen hulle afbaken en 'n Duitse garnisoen by sy hoofkraal stasioneer.²⁾ Leutwein, aan wie 'n afskrif van die onderhoud gestuur is,³⁾ het vir Duft laat weet dat hy later aan Nikodemus se versoek aandag sou gee. In die stryd om die kapteinskap staan die Duitse administrasie aan die kant van Samuel Maharero.⁴⁾ Leutwein was vasberade om die stryd tussen die twee kapteins op 'n vreedsame wyse uit die weg te ruim. Toe hy teen die begin van Junie van Noukloof in Windhoek aangekom het, het hy beide kapteins uitgenooi om hulle geskille op 25 Junie met hom op Okahandja te bespreek. Hy het bygevoeg dat die Duitse Keiser hom na Suidwes-Afrika gestuur het nie om oorlog te voer nie, maar om die vrede te bewaar.⁵⁾

Die stryd om die kapteinskap het in April 'n onvoorsiene wending geneem. Twee onderkapteins van Maharero, t.w. Tjetjoo en Riarua, het een van sy veeposte oorval, die vee geroof en die wagters met hulle vrouens en kinders ontvoer. Hulle het na die aanval 'n gedeelte van die geroofde vee teruggegee, maar het voet-by-stuk geweier om die wagters los te laat. In die begin van Junie het 'n ope breuk tussen

-
1. Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: Onderhoud, 19-3-1894, p.40.
  2. Ibid: p.40.
  3. Ibid: Duft-Leutwein, 24-5-1894, p.47.
  4. Ibid: Leutwein-Duft, 1-5-1894, p.10.
  5. Ibid: Leutwein-Nikodemus, 2-6-1894, pp.50-51;
Ibid: Leutwein-Maharero, 2-6-1894, p.54.

die twee onderkapteins en Samuel Maharero ontstaan. Laas-
genoemde het Okahandja toe verlaat en na Osona gegaan waar
hy hom verskans het.¹⁾ Leutwein het op hierdie stadium
aangebied om as bemiddelaar in die geskille op te tree.
Tjetjoo het die aanbod aanvaar,²⁾ maar Riarua was nie vir
soiets te vinde nie.³⁾ Op 20 Junie het Maharero die
Landeshauptmann om hulp gevra en sy versoek afgesluit met
die woorde: „Meine Bitte an Sie ist mit Macht zu kommen.“⁴⁾

Majoor Leutwein het vinnig opgetree. Hy
het Maharero laat weet dat hy met 'n sterk mag kom en van
voornemens is om „die streitigkeiten zwischen Dir und
Ruarua in Frieden zu schlichten.“⁵⁾ Op die aand van 23
Junie het Leutwein met een kanon en 25 soldate onder aan-
voering van lt. Troost op Osona aangekom.⁶⁾ Die Herero-
kaptein het hom slaggereed met sowat 300 man op 'n naby-
geleë berg verskans. Die Duitse vlag het egter as
'n teken van verwelkoming op die Herero-skanse gewapper.
Te Okahandja het Riarua hom met sowat 40 man in eerw. Viehe
se huis verskans.⁷⁾ Leutwein is egter baie vriendelik deur
die Herero-kaptein verwelkom en nadat 'n veldgodsdiens gehou
is, het die twee met hul samesprekings begin. Samuel het
verklaar dat hy na Osona uitgewyk het, nie omdat hy bang
was nie, maar omdat hy 'n gewapende botsing wou vermy. Hy
wou nie militêre hulp hê nie, maar wel die vrede en vriend-
skap wat die Landeshauptmann bring. Leutwein het hierop die

-
1. Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: Maharero-Duft, 4-4-1894, p.30; Ibid: Maharero-Leutwein, 3-6-1894, p.60.
  2. Z.B.2028, VII d12 bd1, Kapitänschaft Tjetjoo: Leutwein-Tjetjoo, 20-6-1894, p.1.
  3. Z.B.2027, VII d9 bd1, Kapitänschaft Maharero: Maharero-Leutwein, 20-6-1894, p.13.
  4. Ibid: p.13.
  5. Ibid: Leutwein-Maharero, 21-6-1894, p.14.
  6. Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: Leutwein-Aus. Amt, 28-7-1894, p.67.
  7. Ibid: p.69.

Schutzvertrag laat voorlees en verklaar dat die Hererokaptein op die Duitse steun kon staat maak. Hy het hom bereid verklaar om 'n militêre mag te Okahandja te stasioneer indien Maharero daarom vra.¹⁾ Daar is toe besluit dat beide Maharero en Riarua na Leutwein se kamp sou kom om sake te bespreek. Op die bepaalde uur het Maharero opgedaag, maar van Riarua was geen spoor te sien nie. Hy het laat weet dat hy weens ongesteldheid nie kon kom nie.²⁾ Die Duitse mag het daarop na Okahandja vertrek. Hier het hulle die sendeling sowel as Riarua se eie huis deurgesoek, maar kon hom nêrens vind nie. Eers nadat Leutwein die onderkaptein gedreig het, het hy te voorskyn gekom en hom bereid verklaar om te onderhandel.³⁾

Die volgende oggend, 25 Junie, het die beoogde samesprekings in Leutwein se kamp plaasgevind. Die geskille tussen kaptein Maharero en sy onderkaptein is op 'n vreedsame wyse uit die weg geruim en daar is tot die volgende ooreenkoms geraak:

1. Die reëlings vir die opvolging van die kapteinskap is aan Maharero opgedra. Kamaherero het Riarua aanvanklik daarmee belas.
2. Die ereposisie wat Riarua onder Kamaherero gehad het, is deur Samuel Maharero erken en hy sou dit behou.
3. Die werwe wat Samuel Maharero voor Kamaharero se dood onder sy beheer gehad het, en sedertdien na Riarua oorgegaan het, is weer onder Maharero se beheer geplaas.
4. Die gewere wat Kamaharero se eiendom was en ten tye van die samesprekings in Riarua se besit was, moes aan Samuel uitgelewer word.⁴⁾

---

1. Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: Leutwein-Aus. Amt, 28-7-1894, pp.69-70.
2. Ibid: p.70.
3. Ibid: pp.70-71.
4. Ibid: pp.73-74; Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.20; von Lindequist-Aus. Amt, 24-7-1894, p.487.

Vervolgens het Samuel Maherero ook ingestem dat 'n mag van een offisier en 20 soldate ter beskerming van Maharero op Okahandja gestasioneer sou word. Die Hererokaptein sou aan die soldate tydelike huisvesting verskaf totdat die nodige geboue opgerig is. Die grond vir die stasiegebou sowel as voldoende bouland vir 'n groentetuin sou ook deur Maharero beskikbaar gestel word.¹⁾

Die volgende oggend, 26 Junie, het kaptein Nikodemus ook sy verskyning gemaak. Hy het die ooreenkoms ook erken en Leutwein het hom meegedeel dat die Duitse administrasie Maharero as die opperhoof (paramount chief) erken. Hy sou deur Maharero as 'n selfstandige onderkaptein erken word en sy grondgebied sou in die nabye toekoms afgebaken word.²⁾ Kaptein Nikodemus het met die reëlings akkoord gegaan. Die vrede was herstel en Leutwein het met 'n „Hoch auf Seine Majestät" sy reis na Otjimbingwe voortgesit.³⁾

Samuel Maherero en Zacharias het enige dae later op Windhoek aangekom waar hulle die afbakening van die suidgrens van Hereroland met assessor von Lindequist bespreek het. Die Herero's het hulle veeposte sedert die Herero-Nama-vrede van 1892 vinnig suidwaarts begin verskuif en het 'n wesentlike gevaar vir die koloniste van Klein-Windhoek en die omgewing geword.⁴⁾ Die enigste manier waarop die suidwaartse beweging gestuit kon word, was om die suidgrens van Hereroland af te baken. Na uitgerekte besprekings het Von Lindequist en Maharero op 11 Maart tot

---

1. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.17: Bericht, (ongedateer), p.488.

2. Ibid: nr.20: von Lindequist-Aus. Amt, 24-7-1894, p.487.

3. Ibid: p.488.

4. Ibid: p.488.

'n ooreenkoms geraak. Die grens sou met die Swakoprivier tot by die samevloeiing van die Windhoekrivier gaan, dan met die Windhoekrivier tot by Otjiseva, dan in 'n suid-oostelike rigting na Seeis en dan met die Witnossob in die rigting van Kitvlei.¹⁾ Maharero het onderneem om te sorg dat die Herero's nie suid van hierdie lyn gaan nie. Die veeposte wat alreeds besuide die lyn was, sou weer teruggeskuif word.²⁾

Majoor Leutwein het by sy aankoms op Otjinbingwe twee briewe van Manasse ontvang waarin hy die Landeshauptmann baie vriendelik na Omaruru uitgenooi het.³⁾ Leutwein kon hom op hierdie tydstip nie besoek nie, maar het belowe om later te kom.⁴⁾ Hy het Manasse egter versoek om met die bestryding van die longsiekte wat toe baie straf was, te help.⁵⁾ Manasse was gewillig om te help, maar het sy uitnodiging aan Leutwein weer herhaal.⁶⁾

Aangesien die Landeshauptmann toe na die Houkloofberge moes gaan, het hy ene Hartmann gestuur om Manasse op Omaruru te gaan besoek. Hartmann het die Hererokaptein oor die kole gehaal vir sy onverantwoordelike optrede en verontagsaming van die landswette. Die gevolg was dat Manasse „keine genügende Autorität“ gehad het nie. Die strewe van die nuwe Landeshauptmann „ist gerade darauf gerichtet, die Autorität des Hauptlings in seinen Stamme zu stärken.“ Dit was dan ook die rede waarom majoor

-
1. Z.B.2028, WII d16 bd3, Leute des Kapitäns Witbooi: Grensooreenkoms, 11-7-1894, p.31, par.1 en 2.
  2. Ibid: p.31, par. 2 en 3.
  3. Z.B.2027, WII d10 bd1, Kapitanschäft Manasse: Manasse-von Lindequist, 13-6-1894, p.16; Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.20: von Lindequist-Aus. Amt, 24-7-1894, p.488.
  4. Z.B.2027, WII d10 bd1, Ibid: von Lindequist-Manasse, 2-7-1894, p.2.
  5. Ibid: Kapitanschäft Manasse: von Lindequist-Manasse, 2-7-1894, p.2.
  6. Ibid: Manasse-Leutwein, 18-7-1894, p.10.
Z.B.2028, WII d16 bd3: Kapitän Witbooi: Manasse-Leutwein, 18-7-1894, p.19.

Leutwein 'n militêre mag in Okahandja gestasioneer het.¹⁾ Hartmann het Manasse ook gepols oor die moontlikheid om 'n garnisoen te Omaruru te stasioneer en hoewel die kaptein 'n direkte antwoord vermy het, het hy tog die indruk probeer skep dat hy dit sou verwelkom.²⁾

Leutwein het vermoedelik nie die vrede met Manasse vertrou nie en vir Von Lindequist gestuur om hom weer te gaan besoek en om die lug van die anti-Duitse gevoel te suiwer. Op 11 September het Von Lindequist sy opwagting by Manasse gemaak.³⁾ Von Lindequist se eerste oegmerk was om vas te stel of Manasse nog die beskermingsverdrag erken het. Hy het toe net soos Leutwein op Osona die verdrag laat voorlees en elke artikel aan die kaptein verduidelik en met hom bespreek. Hy het veral die artikels wat betrekking gehad het op die beskerming wat die Duitse administrasie aan die Herero's sou verleen, beklemtoon.⁴⁾ Manasse het nou openlik te kenne gegee dat hy graag 'n Duitse garnisoen op Omaruru sou verwelkom, maar dat hy sy Raad in so'n gewigtige saak ook wou ken.⁵⁾ Die samesprekings is toe verdaag sodat Manasse sy Raad saam kon roep. Die volgende dag het Manasse en sowat 80 raadslede en kapteins vir Von Lindequist ontmoet. Weereens is die beskermingsverdrag voorgelees en artikel vir artikel bespreek en uitgelê. Die hele vergadering het eenparig bevestig dat hulle die beskermingsverdrag nog erken en het ook die Duitse administrasie gevra om 'n Duitse vlag aan hulle te

-
1. Z.B.2027, VII d10 bd1, Ibid: Hartmann-Leutwein, 15-8-1894, pp.21-22.
  2. Ibid: p.22.
  3. Berichte d. Rhen. Miss. Gesel., 1895, 52 Jrg, nr.3: Bericht, Bernsmann, 10-12-1894, p.74.
  4. Ibid: p.74; Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: von Lindequist-Rykskanselier, 29-9-1894, pp.86-87.
  5. Ibid: p.38.

gee en dat in Omaruru 'n Duitse mag gestasioneer moes word.¹⁾ Von Lindequist het onderneem om die versoek aan die Landeshauptmann oor te dra en dat dié se beslissing dan afgewag moes word. Von Lindequist het vanaf Omaruru oor Okahandja na Windhoek teruggekeer.²⁾

Die klimaat was nou baie gunstig vir die Duitse owerheid en die weg vir die stasionering van 'n militêre mag te Omaruru was gebaan. Manasse het Von Lindequist op 19 Oktober weer skriftelik vir sy besoek bedank en die hoop uitgespreek dat die beskermingsverdrag baie jare lank sal bestaan.³⁾ Von Lindequist het geantwoord dat na sy mening alle misverstand tussen die kaptein en die Duitse outoriteite uit die weg geruim is en dat hulle die toekoms as vriende tegemoet kon gaan.⁴⁾ Op die oog af het dit dan ook werklik gelyk asof dit die geval was en Von Lindequist het hoogs voldaan aan Berlyn geskryf: „Im Uebrigen ist ein erfreuliches Vordringen der Weissen durch Wiederanknüpfung und Ausdehnung ihrer Beziehungen zu den Hereros zu verzeichnen.“⁵⁾ So seker was die outoriteite te Windhoek van hulle saak dat Leutwein reëlings getref het om Manasse op 11 November te Omaruru te besoek.⁶⁾

Op pad na Omaruru het Leutwein by sy aankoms in Otjimbingwe van die Christie-moord verneem, 'n voorval wat die hele prentjie eensklaps verander het.⁷⁾ Christie

-
1. Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: von Lindequist-Rykskanselier, 29-9-1894, pp.90-91; Berichte d. Rhen. Miss. Gesel., 1895, 52 Jrg, nr.3: Bericht, Bernsmann, 10-12-1894, p.74.
  2. Z.B.1011, Ibid: Lindequist-Ryksskanselier, 28-9-1894, p.92; Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.25, p.635.
  3. Z.B.2027, VII d10 bdl, Kapitänschaft Manasse: Manasse-von Lindequist, 19-10-1894, p.36.
  4. Ibid: Von Lindequist-Manasse, 5-11-1894, p.40.
  5. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.25: Von Lindequist-Aus. Amt, 28-9-1894, p.635.
  6. Berichte der Rhen. Miss. Gesel., 1895, 52 Jrg, nr.3: Bericht, Bernsmann, 10-12-1894, p.76.
  7. Z.B.2027, VII d10 bdl, Kapitänschaft, Manasse: Leutwein-Manasse, 8-11-1894, p.47.

was 'n rondtrekkende smous wat vergesel is deur dr. Sinclair, 'n eksentrieke skeepsdokter. Op 22 September het Christie langs die Khanrivier naby die teenwoordige Usakos 'n Baster met name Buys doodgeskiet.¹⁾ Die twee het daarop na Otjimbingwe gegaan waar hulle die voorval by die stasie-bevelvoerder aangemeld het.²⁾ Christie het beweer dat hy uit selfverdediging geskiet het. Daar was egter geen onpartydige ooggetuie teenwoordig nie en gevolglik moes 'n geregtelike ondersoek plaasvind. Dit sou by die volgende hofsitting te Otjimbingwe gebeur.³⁾ Aangesien die skiet-voorval op Manasse se grondgebied plaasgevind het, is hy daarvan in kennis gestel en versoek om die twee blankes ongehinderd te laat. Die aangelcentheid het kragtens die bepaling van die beskermingsverdrag nie onder Manasse se jurisdiksie geval nie.⁴⁾

Manasse het intussen van getuienisse verneem dat Christie 'n koelbloedige moord sou gepleeg het. Christie, 'n alkoholis, sou Buys in 'n vlaag van dronkenskap doodgeskiet het. Manasse het besluit om sake in eie hande te neem. Hy stuur sewe Herero's, insluitende sy eie seun, om Christie en dr. Sinclair gevange te neem en na Omaruru te bring, waar hulle tydens majoor Leutwein se besoek verhoor kon word.⁵⁾ Die sewe Herero's het op 8 November na Omaruru teruggekeer en vertel dat hulle Christie in selfverdediging doodgeskiet het. Hulle het al sy goed saangebring.⁶⁾

-
1. Berichte der Rhen. Miss. Gesel., 1895, 52 Jrg, nr.3: p.75.
  2. Z.S.2027, III d10 bdl, Kapitänschaft Manasse: Von Lindequist-Manasse, 8-11-1894, p.45.
  3. Ibid: Leutwein-Manasse, 8-11-1894, p.47.
  4. Berichte der Rhen. Miss. Gesel., 1895, 52 Jrg, nr.3: Bericht, Bernsmann, 10-12-1894, p.75.
  5. Ibid: p.76.
  6. Ibid: p.76.

Dr. Sinclair het na die moord op Christie na Otjimbingwe teruggevlug en die voorval by die stasie-bevelvoerder aangemeld.¹⁾ Majoor Leutwein, wat toe juis in Otjimbingwe aangekom het, het die voorval in 'n baie ernstige lig beskou. In 'n lang brief aan Manasse het hy sy misnoeë oor die voorval uitgespreek. Manasse se optrede is 'n direkte verbreking van artikel drie van die beskermingsverdrag waarin Manasse onderneem het om die lewe en eiendom van alle blankes te beskerm. Die verbreking van artikel drie is des te betreurenswaardiger as mens in aanmerking neem dat dit geskied het juis op die oomblik „als ich auf Befehl Seiner Majestät der Kaiser Wilhelm mit schweren Opfern den Kapitän Witbooi unterworfen hatte, und zwar nur in Erfüllung des Schutzvertrages um die Hereros ferner gegen dessen Angriffe zu schützen.“²⁾ Leutwein het die Herero-kaptein beveel om die beskuldigdes gevange te neem en na Omaruru te bring sodat hulle tydens sy voorgenome besoek verhoor kon word. Ook moes hy sorg dat al Christie se goed uitgelewer word.³⁾ Manasse het op 'n neerbuigende wyse geantwoord en beweer dat die Herero's teenstrydig met sy bevele opgetree het. Hy het egter onderneem om die beskuldigdes te laat arresteer en om Christie se goed uit te lewer.⁴⁾ Die sluwe Manasse het in die tussentyd sy soldate te Omaruru begin saamtrek en gereed gemaak om weerstand aan die Duitse magte te bied.⁵⁾

Toe Leutwein hierdie inligting ontvang, het hy besluit om met 'n sterk mag en twee kanonne na Omaruru te

-
1. A.B.2027, VII d10 bd1, Kapitänenschaft, Manasse: Leutwein-Manasse, 8-11-1894, p.48.
  2. Ibid: pp.47-48.
  3. Ibid: pp.48-49.
  4. Ibid: Manasse-Leutwein, 13-11-1894, pp.53-55.
  5. A.B.1011, VIII b2 bd3, Geog.: Leutwein-Rykskanselier, 17-12-1894, p.121.

gaan.¹⁾ Terselfdertyd het hy Samuel Maharero uitgenooi om saam met die troepemag na Omaruru te gaan „um dabei diene Würde als Oberhäuptling aller Herero's zur geltung zu bringen.“ Hy moes met 'n afdeling Herero-soldate aansluit by die Duitse versterking wat van Windhoek gekom het.²⁾ Nadat die troepe op Otjimbingwe saamgetrek was, het die Landeshauptmann die Duitse handelaar, Christoph Hülbich, na Omaruru gestuur om die nodige verkennerwerk te doen.³⁾ Hy het vasgestel dat die Herero's wat op Omaruru saamgetrek het almal, behalwe sowat 350 man, na hulle tuistes teruggegaan het.⁴⁾ Op 26 November het majoor Leutwein met 'n mag van 100 man en een kanon op Omaruru aangekom. Hy was ook vergesel van Samuel Maharero en Zacharias van Otjimbingwe.⁵⁾

Leutwein het dadelik 'n hof saamgestel bestaande uit Von Lindequist as voorsitter en Christoph Hülbich en Asa, 'n Herero-raadslid.⁶⁾ Die eerste saak wat verhoor is, was teen dr. Sinclair. Hy is aangekla as medepligtige by die doodskiet van die Baster Buys. Hy is egter vrygespreek.⁷⁾ Die volgende oggend, 29 November, is begin met die ondersoek na die moord op Christie. Die hofverrigtings het die hele dag tot laat in die aand geduur. Die vonnis wat die hof gefel het, was: Karuhere, die Herero wat Christie doodgeskiet het, word ter dood veroordeel, Kauzeesa, die seun van Manasse, ag jaar tronkstraf en die

-
1. Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: Leutwein-Rykskanselier, 9-11-1894, p.109.
  2. Z.B.2027, VII d9 bd1, Kapitanshaft Maharero: Leutwein-Maharero, 9-11-1894, p.59.
  3. Berichte d. Rhen. Miss. Gesel., 1895, 52 Jrg, nr.3: Bericht, Bernsmann, 10-12-1894, p.79.
  4. Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: Leutwein-Rykskanselier, 17-12-1894, p.122.
  5. Ibid, p.121; Berichte d. Rhen. Miss. Gesel., 1894, 52 Jrg, nr.3: Ibid, pp.79-80.
  6. Berichte d. Rhen. Miss. Gesel., 1895, 52 Jrg, nr.3: Bericht, Bernsmann, 10-12-1894, p.81.
  7. Ibid: p.81.

ander van twee jaar tot ses maande tronkstraf.¹⁾ Manasse het gepleit dat ag jaar vir sy seun te lank was. Leutwein het toe beloof dat die vonnis tot een jaar verkort sou word, mits Kauzeesa hom in die tronk op Windhoek goed gedra.²⁾ Vier van die veroordeeldes is aan Manasse gegee. Hy moes toesien dat hulle hul straf uitdien.³⁾

Terwyl die hofverrigtings aan die gang was, het Leutwein 'n reeks samesprekings met Manasse en sy raad gevoer. Dit het gelei tot die afsluiting van twee verdrae. In die eerste verdrag, onderteken op 30 November 1894, het majoor Leutwein onderneem om te Omaruru 'n militêre mag te stasioneer, ter beskerming van die Herero's en as teken van hulle „vriendskap“. Die kaptein het net soos in die geval van Okahandja onderneem om voorlopige huisvesting aan die soldate te verskaf en „zum Bau eines Stationsgebändes den nothigen Grund, nebst einem Stuck Gartenland zur Verfügung zu stellen.“ Die kaptein sou ook voldoende arbeiders verskaf om met die bouwerk te help.⁴⁾ Vervolgens het die Landeshauptmann onderneem om sorg te dra dat die soldate hulle goed teenoor die Herero's gedra, terwyl Manasse van sy kant ook 'n soortgelyke onderneming gegee het. Moellikhede tussen die soldate en die Herero's sou deur die stasiebevelvoerder ondersoek word.⁵⁾

In 'n tweede verdrag van dieselfde datum „geef de Kaptein Manasse als bewys van zynen vriendelyken en loyalen gezindheid aan Zijne Majesteit den Deutschen Keizer den plaats Okombane af, daartoe zoo veel wyveld als voor de vee-bestand noodig is.“⁶⁾ Die grense van die gebied

-
1. Berichte d. Rhen. Miss. Gesel., 1895, 52 Jrg, nr.3: Bericht, Bernsmann, 10-12-1894, pp.81-82; Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: Leutwein-Rykskanselier, 17-12-1894, p.126.
  2. Berichte d. Rhen. Miss. Gesel., p.84.
  3. Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: Leutwein-Rykskanselier, 17-12-1894, p.128.
  4. Ibid: Verdrag, 30-11-1894, p.142, par.1.
  5. Ibid: pp.142-143, par.2.
  6. Ibid: Verdrag, 30-11-1894, p.150, par.1.

sou deur die Duitse stasiebevelvoerder saam met 'n verteenwoordiger van Manasse later afgebaken word.¹⁾ Majoor Leutwein het van sy kant onderneem om „den plaats Okombahe, die daar woonenden Bergdamaras (te) geven, wanneer zy zich verplichten der regeering voor hunne werken arbeiders te stellen.“²⁾ Die Herero's wat wel in Okombahe ten tye van die afsluiting van die verdrag gewoon het, sou toegelaat word om daar te bly en die Landeshauptmann sou ter handhawing van die rus en orde 'n garnisoen daar stasioneer.³⁾ Die beskermingsverdrag met Manasse sou in die gebied van Okombahe van krag bly, maar geskille tussen die Herero's en die Bergdamaras sou deur die Duitse hof verhoor word.⁴⁾

As vergoeding vir die afstand van Okombahe sou Manasse en sy opvolgers 'n jaargeld van R100 ontvang.⁵⁾ Verder het die Duitse administrasie die „schatting“ wat die Bergdamaras aan die Herero's betaal het, oorgeneem. Die bedrag van die „schatting“ is op R80 per jaar bereken en sou van 1 Desember 1894 af in halfjaarlikse paaiemente betaal word. Betaling sou in klinkende munt geskied, of as die kaptein daarom vra in die vorm van tabak en lewensmiddele.⁶⁾

'n Derde verdrag is dieselfde dag ook met Cornelius, kaptein van die Bergdamaras, gesluit. In hierdie verdrag is Okombahe as woonplek aan die Bergdamaras oorgedra.⁷⁾ Die kaptein het onderneem „om Arbeiders te besorgen te all(e) tyd zoo als de Regeering verlangt voor

-
1. Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: Verdrag, 30-11-1894, p.150, par.1.
  2. Ibid., p.152, par.3.
  3. Ibid., p.152, par.3.
  4. Ibid., p.152, par.4.
  5. Ibid., p.151, par.2.
  6. Ibid., p.151, par.2.
  7. Ibid., Verdrag, 30-11-1894, p.156.

hare arbeiden zoo viel als het in zijne magt staat."¹⁾

Die regering sou hierdie arbeiders van hulle woonplekke na die werkpunte vervoer en weer terugstuur. Hulle sou voldoende kos kry „en wanneer de regeering met hunne arbeiden tevreden is, bekomen zij ook de loon hetwelk in het land gebruik is."²⁾

Cornelius het ook onderneem om die Herero's wat in Okombahe gewoon het, toe te laat om daar te bly woon en sou hulle ook met vrede laat.³⁾ Die Duitse administrasie het op hulle beurt ook die Herero's wat daar gewoon het se kaptein, Daniel, erken.⁴⁾ Deur laasgenoemde twee verdrae het die Bergdamaras wat niks meer as die Herero's se slawe was nie hulle vryheid en hulle eie tuisland verkry.⁵⁾

'n Vierde ooreenkoms wat Leutwein aangegaan het, was die bepaling van die grense tussen die verskillende stamgebiede. Die grens tussen Samuel Maharero aan die een kant en Manasse en Zacharias aan die ander kant, het van die samevloeiing van die Sny- en Swakopriviere na Okozongominja op die Khanrivier gegaan. Hiervandaan volg dit die waterskeiding tussen die Omarururivier en die Omuramba Omatako en dan met 'n reguit lyn na die Paresisberg. Die grens tussen Manasse en Zacharias sou die Khanrivier van Okozongominja tot by Usakos wees.⁶⁾ Die oos- en die wesgrense van Hereroland sou later bepaal word.⁷⁾

-
1. Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: Verdrag, 30-11-1894, p.156.
  2. Ibid., p.156.
  3. Ibid., p.157.
  4. Ibid., p.157.
  5. Berichte der Rhen. Miss. Gesel. 1895, 52 Jrg, nr.4: Bericht, p.121.
  6. Ibid: 1895, 52 Jrg, nr.3: Bericht, Bernemann, 10-12-1894, p.83.
  7. Ibid: p.83; Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: Leutwein-Rykskanselier, 17-12-1894, p.129.

Te Omaruru het Leutwein vir lt. Volksmann met 'n mag van 2 offisiere en 23 man agtergelaat.¹⁾ Die Duitse administrasie was van 'n stewige militêre vastrapplek verseker en Leutwein het sy werk te Omaruru as afgehandel beskou. Op die aand van 30 November het hy uit Omaruru na Okahandja vertrek.²⁾

Die Landeshauptmann het op 3 Desember op Okahandja aangekom, waar hy deur verskillende Hererokapteins, insluitende Riarua, baie vriendelik ontvang is.³⁾ Alles was stil en rustig en dit het gelyk asof die tien offisiere en 23 man wat daar gestasioneer was in beheer was van sake. Aan Riarua wat hom rustig gedra het, het Leutwein die wapens wat hy die vorige Junie afgeneem het, teruggegee.⁴⁾ Sy vernaamste taak was om die suidgrensooreenkoms wat Von Lindequist die vorige Julie gesluit het, finaal te bekragtig. Dit het Leutwein geluk om die grens in die Witnossobvallei 'n bietjie verder na die noorde te skuif. Hierdeur het die Duitse administrasie 'n stuk goeie bouland bygekry.⁵⁾

Te lank kon Leutwein ook nie in die noorde vertoef nie, want moeilikhede met die Khauashottentotte het sy teenwoordigheid in noord-oostelike Namaland vereis. In die begin van Oktober 1894 het 'n bende Khauashottentotte die beeste en perde van die Duitse militêre stasie te Aais, langs die gesamentlike Nossob, sowel as dié van die Duitse kolonis Mahler geroof.⁶⁾ Die Khauas-hottentotte wat

-
1. Berichte der Rhen. Miss. Gesel., 1895, 52 Jrg, nr.4: Bericht, p.131; Ibid: p.85.
  2. Z.B.1011, Ibid: Leutwein-Rykskanselier, 17-12-1894, p.131.
  3. Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: Landeshauptmann-Rykskanselier, 13-12-1894, p.161.
  4. Ibid., pp.161-163.
  5. Ibid., pp.164-167.
  6. Z.B.2030, VII d23 bdl. Stamm d. Khauas-Hottentotten: Verklarings van Andreas en Simon, 19-10-1894, pp.135-137; Ibid: Bohr-Leutwein, 12-10-1894, pp.106-109; Ibid: Meldung, Station Schaafrivier, 16-10-1894, p.133.

die rooftog uitgevoer het, het uit sowat 35 man bestaan en is deur ene Uixab aangevoer.¹⁾

Toe die tyding van die aanval Windhoek bereik, het majoor Leutwein juis op die punt gestaan om na Omaruru te vertrek. Hy het lt. von Heydebreck met 38 man en een kanon na Aais gestuur. Daar moes Von Heydebreck die bevel van die stasie oorneem en probeer vasstel waar die hottentotte hulle skuil gehou het. Sodra majoor Leutwein van Omaruru teruggekom het, sou hy die veld teen die hottentotte neem.²⁾

Lt. von Heydebreck, 'n baie bekwame offisier, het op 30 Oktober in Aais aangekom en die bevel van die stasie oorgeneem.³⁾ Hy het deur spioene vasgestel dat die Khauashottentotte by Utrag, langs die gesamentlike Nossob was.⁴⁾ Die hottentotte was in twee kampe verdeel. Die een groep onder die waarnemende kaptein Eduard Lambert en sy broer Jakobus, wou niks met die rowers te doen hê nie en het langs die linkeroewer van die Nossob vertoef. Die tweede groep wat Aais aangeval het, het onder Fledermaus gestaan en was weer op die regteroewer van die Nossob.⁵⁾

Hy het ook vasgestel dat Simon Kaaper, kaptein van die Fransman-hottentotte, niks met die aanval te doen gehad het nie, maar dat daar wel van die Velskoendraers by die groep was.⁶⁾ Die hottentotte was baie goed bewapen. Hulle het groot hoeveelhede wapens en ammunisie van Robert Lewis, wat destyds te Rietfontein-Noord gewoon het, gekry.⁷⁾

-
1. Z.B.2030, WII d23 bdl, Khauas-Hottentotten: Bohr-Leutwein, 12-10-1894, pp.106-109; Ibid: Verklaring van Andreas en Simon, 19-10-1894, pp.135-138.
  2. Ibid: Leutwein-Rykskanselier, 22-10-1894, pp.110-111.
  3. Ibid: von Heydebreck-Leutwein, 31-10-1894, p.139.
  4. Ibid: v. Heydebreck-Leutwein, 2-11-1894, p.143.
  5. Ibid: v. Heydebreck-Von Sack, 23-11-1894, pp.150-151.
  6. Ibid: von Heydebreck-Leutwein, 31-10-1894, pp.139-140.
  7. Ibid: von Heydebreck-von Sack, 23-11-1894, p.151;
Ibid: von Heydebreck-Leutwein, 17-12-1894, p.164.

Lewis se vrou het met hulle vee langs die Skaaprivier gestaan.¹⁾ Von Heydebreck het besluit om die hottentotte, wat baie mobiel was, nie met sy klein maggie aan te val nie.²⁾

Toe Leutwein in Desember van Hereroland af in Windhoek aangekom het, was sy eerste stap om die vee van Lewis in beslag te neem totdat Lewis sy onskuld aan die ammunisie-smokkelary bewys het.³⁾ Hierna het hy haastig voorbereidings vir die veldtog teen die hottentotte begin tref. Op die aand van 20 Desember het hy met die 1e kompanie uit Windhoek vertrek en die volgende oggend het die 2e kompanie vertrek.⁴⁾ Die 1e kompanie sou na Aais gaan en die 2e na Hoagans. Die 1e kompanie sou dan verder langs die Nossob afgaan en verhoed dat die vyand ooswaarts oor die grens in Betsjoeanaland-protektoraat vlug, terwyl die 2e kompanie vanuit die weste sou aanval.⁵⁾ Dieselfde dag wat Leutwein uit Windhoek vertrek het, het Fledermaus naby die militêre stasie Hoachanas twee Duitse soldate in 'n rooftog doodgeskiet.⁶⁾

Op 4 Januarie 1895 was Leutwein in Naosanabis langs die Gesamentlike Nossob. Hier het hy vasgestel dat die Hottentotte na Arahoab, nou Aranos, gevlug het.⁷⁾ In 'n lang brief aan die waarnemende kaptein Eduard Lambert het Leutwein sy innige spyt oor die hottentotte se aanvalle op

-
1. Z.B.2030, WII d23 bdl, Khauas-Hottentotten: Von Heydebreck-von Sack, 23-11-1894, p.150.
  2. Ibid: von Heydebreck-Leutwein, 8-11-1894, pp.143-144.
  3. Ibid: Leutwein-Mev. Lewis, 11-12-1894, p.151.
  4. Ibid: Troepebevel, 18-12-1894, pp.192-193.
  5. Ibid: Troepebevel, 18-12-1894, pp.192-193.
  6. Ibid: Reichwed-Leutwein, 20-12-1894, pp.114-115.
  7. Ibid: Bericht, 4-1-1895, p.198.

Aais en Hoachanas uitgespreek. Dit was 'n direkte verbreking van die beskermingsverdrag. Ooreenkomstig die verdrag moes die kaptein sy klagtes in Windhoek aanhangig maak „en zoudt gy uw recht gewisselijk daar gevonden hebben.“¹⁾ Die Duitse Administrasie kon nog die veediefstalle te Aais oorsien, maar nie die feit dat twee onskuldige Duitse soldate doodgeskiet is nie. Leutwein is egter nog gewillig om sy groothartigheid te bewys en sal tevrede wees as die leiers van die bendes wat die aanvalle gedoen het, uitgelewer word, asook al die geroofde vee en gewere van die vermoorde soldate. Die leiers sal op 'n onpartydige wyse verhoor word.²⁾

Intussen het Fledermaus met sy gevolg na Gochas gevlug waar hulle skuiling by kaptein Simon Kooper probeer soek het.³⁾ Op aandrang van Fledermaus het Eduard Lambert Arahoab verlaat en met die deel van die stam wat hom aangehang het ook na Gochas gegaan.⁴⁾ Toe Leutwein, wat intussen vanaf Naosanabis langs die Nossob na Hoagosgeis getrek het, hierdie berigte ontvang, het hy lt. Von Sack opdrag gegee om met die 2e kompanie ook na Hoagosgeis te kom en daar by die 1e kompanie aan te sluit.⁵⁾ Die verenigde mag sou dan saam na Gochas gaan.

Op 11 Januarie 1895 het kaptein Von Burgsdorff van Gibeon af, waar hy Distrikschef was, met 14 soldate en vyf Witboois op Gochas aangekom. Met die samewerking van die Fransman-hottentotte het hy Gochas teen 'n moontlike

-
1. Z.B.2030, WII d23 bdl, Khauas-Hottentotten: Leutwein-Eduard Lambert, 29-12-1894, pp.167-168.
  2. Ibid: Leutwein-Eduard Lambert, 29-12-1894, pp.168-170.
  3. Ibid: Von Sack-Leutwein, 10-1-1895, p.203.
  4. Ibid: Bevel, Hoagosgeis, 11-1-1895, p.208; Ibid., Von Sack-Leutwein, 12-1-1895, p.215.
  5. Ibid: Leutwein-Von Sack, 13-1-1895, p.217.

aanval van die Khauas-hottentotte beset.¹⁾ Dieselfde aand het hy na aanleiding van Leutwein se vredesaanbod met Fledermaus kontak gemaak en hom probeer oorreed om die aanbod te aanvaar. 'n Dergelike boodskap is ook aan Eduard en Jakob Lambert gestuur.²⁾ Die leiers van die Khauas-hottentotte het die vredesaanbod aanvaar en 'n wapenstilstand is gesluit.³⁾

Terwyl Von Burgsdorff met die onderhandelinge besig was, het die 2e kompanie by die 1e op Hoagonsgeis aangesluit en die gesamentlike mag het na Gochas getrek.⁴⁾ Terselfdertyd het majoor Leutwein vir Manasse Lambert, die wettige kaptein, wat nog steeds op Berseba gewoon het, ontbied om na Gochas te kom sodat hulle sake mondelings kon bespreek en die nodige reëlings kon tref.⁵⁾

Nadat die gesamentlike troepemag op Gochas aangekom het, het die beoogde samesprekings met die leiers van die Khauas-hottentotte begin en op 4 Februarie 1895 is 'n vredesverdrag tussen Manasse Lambert en die Duitse administrasie gesluit.⁶⁾ Manasse het die beskermingsverdrag wat Leutwein op 9 Maart 1894 met Eduard Lambert gesluit het, erken. Dit sou ook bindend op sy opvolgers wees.⁷⁾ Manasse het ook onderneem om al die onderdane van ander kapteins wat by die Khauas-hottentotte aangesluit het, na hulle onderskeie stamme terug te stuur en sou in

-
1. Z.B.2030, WII d23 bdl, Khauas-Hottentotten: Von Burgsdorff-Leutwein, 12-1-1895, p.219.
  2. Ibid: Von Burgsdorff-Leutwein, 12-1-1895, p.220.
  3. Ibid: p.223.
  4. Ibid: Leutwein-Duft, 13-1-1895, p.121; Ibid., Leutwein-Von Burgsdorff, 14-1-1895, p.247.
  5. Ibid., Leutwein-Manasse Lambert, 14-1-1895, p.177; Ibid., Leutwein-Manasse Lambert, 21-1-1895, p.183.
  6. Ibid., Verdrag, 4-2-1895, Aanhef, p.184.
  7. Ibid., p.184, par.1.

die toekoms ook nie meer vreemde onderdane in sy stam opneem nie.¹⁾ Die Khauashottentotte sou hulle voorlopig in die grondgebied van Hendrik Witbooi vestig en „Solange derselbe in diesem Gebiet wohnt erkennt Manasse die Oberhoheit des Kapitains an.“ Leutwein sou beslis wanneer die stam na hulle oorspronklike tuisland terug mog gaan. Dit sou alleen geskied as die stam hulle goed gedra.²⁾ Die hottentotte wat die twee soldate te Hoachanas doodgeskiet het, sou deur Manasse gestraf word, terwyl majoor Leutwein weer die hottentotte wat die rooftog op Aais uitgevoer het, sou straf.³⁾ Agt dae na die sluiting van die verdrag het Leutwein die Duitse kanselier meegedeel dat die moeilikhede met die Khauashottentotte op 'n vreedsame wyse opgelos is. Dit het geskied hoofsaaklik as gevolg van Hendrik Witbooi se bemiddeling.⁴⁾

Die Duitse ryksregering was nou in Suidwes-Afrika goed gevestig. Oor Namaland en Suid-Hereroland was nou 'n militêre sambreel gespan en enige onrus kon in die kiem gesmoor word. Hiermee was die ou tydperk van ordeloosheid, roof en doodslag vir goed in Suidwes-Afrika afgesluit. Die handelaar, die kolonis en die mynwerker se veiligheid was verseker en die weg vir 'n vreedsame ontwikkeling was gebaan. Die grondslag vir 'n bevolkingskolonie was gelê.

Die instelling van siviele administrasie in Suidwes-Afrika was opgedra aan majoor Leutwein en hierdie energieke en dinamiese Duitse offisier het geen gras onder sy voete laat groei nie. Reeds ten tye van die Witbooi-

-
1. Z.B.2030, WII d23 bd1, Khauas-Hottentotten: Verdrag, 4-2-1895, p.184, par.2.
  2. Ibid., p.185, par.3.
  3. Ibid., p.185, par.4.
  4. Ibid., Duft-Rykskanselier, 12-2-1895, p.125.

oorlog is Suidwes-Afrika in twee „Amtsbezirke" verdeel. Die noordelike „Amtsbezirk" met Windhoek as setel het Hereroland, Rehoboth en Hoachanas ingesluit, terwyl die „Süd-Bezirk" met Keetmanshoop as setel die hele Namaland ingesluit het.¹⁾

Tydens sy besoek aan Omaruru het die Landes-hauptmann op die vinnige toename van die blanke bevolking gewys en gekla dat die bestaande siviele administratiewe reëlings nie toereikend was om behoorlike kontrole oor die blankes uit te oefen nie. Hy het gepleit dat die militêre beheer en die siviele administrasie verenig moes word. As dit geskied, kon die stasiebevelvoerders ook die plaaslike sy van die siviele administrasie behartig. Die siviele administrasie moes vir die uitgee van plase, die bou van paaie, ens., verantwoordelik wees.²⁾ Terselfdertyd het hy gepleit vir die instelling van 'n nuwe Bezirk in die Suidwestelike gedeelte van Hereroland met Otjimbingwe as setel.³⁾

Leutwein en die Duitse ryksregering moes teen dié tyd ook al besef het dat die Kolonialgesellschaft für Deutsch-Südwest-Afrika nagenoeg bankrot was en tot die end van die Duitse bewind in Suidwes-Afrika net 'n remskoen in die ontwikkeling van die kolonie sou wees.⁴⁾ Die opbou en kolonisering sou voortaan die taak van die Duitse ryksregering wees en die kapitaal daarvoor sou kom uit die sak van die Duitse belastingbetalers.

-
1. Deut. Kol. blatt, 1894, V Jrg, nr.26: Kennisgewing, p.650.
  2. Z.B.1011, IXIII b6 bd3, Geog.: Leutwein-Rykskanselier, 17-12-1894, pp.131-133.
  3. Ibid., pp.135-136.
  4. Vgl. „Der Geschäftsbericht der Deutschen Kol. Gesel.", 1891/92, in die Deut. Kol. blatt, 1893, IV Jrg, nr.20, pp.524-525.

HOOFSTUK XIII

SAMEVATTING

Die Britse ryksregering het gedurende die sewentigerjare van die 19e eeu met 'n groot verskeidenheid vraagstukke in Suidelike Afrika te kampe gehad en moes terselfdertyd ook verskeie terugslae die hoof bied. Lord Carnarvon se mislukte federasiepogings, die probleme wat na die eerste anneksasie in die Transvaal ondervind is, die Basoetoland-vraagstuk, die Isandhlwana-ramp, ens. was 'n knellende demper op die Britse bedrywighede en die idee van verdere gebiedsuitbreiding is baie skepties bejeën. Dit was met die grootste moeite dat Downingstraat oorgehaal is om tot die anneksasie van Walvisbaai toe te stem.

Die enigste opflikkering in hierdie dekade het van die Kaapse regering gekom. Nadat aan die Kaapkolonie in 1872 verantwoordelike bestuur verleen is, het Molteno en sy opvolgers almal die moontlikheid oorweeg om die Transgariep in sy geheel of gedeeltelik te annekseer. Hulle het dit nooit in 'n baie ernstige lig beskou nie, maar as 'n stokperdjie waarmee hulle hul besig gehou het. Die Palgrave-sendings na die Transgariep is in hierdie gees onderneem. Dit was voorbereidingswerk vir latere gebiedsuitbreiding as die tyd geskikter sou wees. Intussen was hulle heeltemal tevrede om in Walvisbaai 'n Kaapse magistraat, wat geen jurisdiksie gehad het nie, te stasioneer. Hierdie bedrywighede het die Kaapse regering as voldoende beskou om later op die gebied aanspraak te maak en die Transgariep kragtens die Monroe-leer te probeer toe-eien.

Toe die vyandighede in 1880 opnuut tussen die Herero's en Namas ontvlam het, was nóg die Britse regering nóg die Kaapse kabinet in die Transgariep gekompromiteer en

kon hulle sonder die verlies van enige prestige die aftog blaas. Hulle was nie bereid om 'n duur oorlog teen die inheemse stamme te voer nie, want hulle het goed geweet dat die ekonomiese gewin van die gebied baie gering was. Dit sou goedkoper wees as die inboorlinge hulle geskille onderling self besleg. Boonop was daar op daardie tydstip geen teken of gevaar dat 'n Europese moondheid in die Transgariep sou inmeng nie. In dié gees is Bismarck meegedeel dat slegs die Ghwano-eilande en Walvisbaai Britse gebied is en dat Downingstraat die Rynse sendelinge nie in die binneland van Suidwes-Afrika kon beskerm nie.

Wat die Britse ryksregering op daardie tydstip nie geweet het nie, was dat Bismarck toe alreeds besluit het om 'n Duitse koloniale ryk op te bou en om aan die wedloop om Afrika deel te neem. Al waarop hy nog gewag het, was 'n geskikte geleentheid. Dit het gekom toe Lüderitz sy beskeie faktorjytjie op die strand van Angra Pequena opgerig het, Lüderitzland vir 'n appel en ei van die Bethanie-kaptein gekoop het en die Duitse kanselier om beskerming vir sy sakeonderneming gevra het. Bismarck het die vergete despêche van die Britse departement van Buitelandse Sake opgediep en al sy diplomatieke onderhandelinge oor Angra Pequena gebaseer op die Britse verklaring dat hulle geen jurisdiksie oor die hinterland het nie.

Die heftige diplomatieke stryd oor Angra Pequena is gekenmerk deur misverstand en wanbegrip. Bismarck, die outokraat, het nooit die staatkundige verhouding tussen Downingstraat en die Kaapse regering verstaan nie en het sy misnoeë oor die wedersydse oorlegpleging openlik te kenne gegee. Die Foreign Office aan die ander kant, het hardnekkig vasgeklem aan die idee dat Bismarck geen koloniale aspirasies koester nie en nooit 'n „Kolonial-Mensch" sou word nie. Eers nadat Bismarck sy seun Herbert von Bismarck na Londen gestuur het, het die

Britse Minister van Buitelandse Sake sy fout besef.

As skipper van die Duitse koloniale ryk moes Bismarck van meet af aan 'n beleid opstel en 'n administrasie van die grond af opbou. Die Duitse ryksregering het geen vorige ondervinding van koloniale beheer en administrasie gehad nie en boonop was hulle kennis van Suidwes-Afrika se interne probleme en potensialiteite baie beperk.

Bismarck het egter van die standpunt uitgegaan dat die Duitse nyweraars vir die ontwikkeling van Suidwes-Afrika verantwoordelik moes wees, want Duitsland het die gebied juis geannekseer om aan die opkomende jong Duitse nywerhede 'n mark te verseker. Dit sou die Duitse nywerhede ook die kans gee om die Transgariëp in die rigting wat vir hulle voordelig was, te ontwikkel. Die Duitse skatkis, so het Bismarck geredeneer, sou geen noemenswaardige uitgawes in verband met die jong kolonie hê nie en dit sou ook nie 'n bykomende las vir die Duitse belastingbetaler wees nie.

Ter bereiking van hierdie oogmerk is die Deutsche Kolonialgesellschaft für Südwest-Afrika deur Bismarck se toedoen gestig en van staatsweë is 'n omvangryke oktrooi aan die maatskappy verleen.

Die maatskappy was van die begin af 'n mislukking, want die twee basiese beginsels vir 'n suksesvolle deurvoering van die oktrooi het ontbreek. Eerstens was in Suidwes-Afrika geen voordelige handelsmoontlikhede of lonende minerale neerslae nie. Die Duitse kapitaliste was dus nie bereid om groot bedrae in die maatskappy te belê nie. In die tweede plek het die interne geskille tussen die inboorlingstamme Duitse nyweraars afgeskrik.

Bismarck se beleid om deur die sluiting van beskermingsverdrae met die inboorlingstamme die vrede te verseker, was ewe-eens 'n mislukking. Die inboorlinge het die verdrae juis aangegaan met die idee dat die Duitse ryksregering hulle teen die omliggende stamme sou help.

Alleen 'n sterk Duitse militêre mag kon die vrede verseker. Bismarck was nie bereid om 'n sterk Duitse mag na Suidwes-Afrika te stuur nie, want die koste verbonde aan so 'n ekspedisie sou deur die Duitse skatkis gedra moes word en daarby was dit ook teenstrydig met die Bismarck-beleid.

Die Duitse kanselier se volgehoue weiering om 'n militêre mag na Suidwes-Afrika te stuur, het die Duitse ryksregering op die ou end duur te staan gekom. Die Duitse ryksregering kon die verpligtings wat hulle onder die beskermingsverdrae teenoor die inboorlingstamme aangegaan het nie nakom nie. Die gevolg was dat die stamme weldra alle agting vir die Duitse staatsgesag verloor het en met hulle stam-vetes voortgegaan het. Die Duitse Ryks-kommissaris, dr. Göring, moes magteloos toesien hoedat Hendrik Witbooi die Herero's beroof, in Namaland sy uitroeiingsoorlog deurvoer en die een pro-Duitse Namastam na die ander aanval en verswelg.

Die Duitse magteloosheid was 'n vrugbare akker vir die Anti-Duitse agitators, soos Robert Lewis en Duncan. Die onvermydelike gevolg van hierdie sameloop van omstandighede was die Okahandja-debakel en die tydelike ontruiming van Suidwes-Afrika deur die Duitse landsadministrasie. Dit was voorwaar vir die Duitse koloniale geskiedenis 'n treurige dag toe dr. Göring by die magistraat van Walvisbaai diplomatieke beskerming moes gaan soek.

Dit verbaas mens dat die Deutsche Kolonial-gesellschaft in dergelike omstandighede en met so 'n klein kapitaal, nog so baie kon vermag. Weliswaar was nie een van die skemas wat hulle onderneem het 'n sukses nie, maar die maatskappy kom alle eer toe vir die ondernemingsgees wat hulle aan die dag gelê het.

Eers nadat Bismarck die skip verlaat het en die stuur aan sy opvolger, graaf Von Caprivi, oorhandig het,

het daar 'n kentering in die Duitse koloniale beleid ingetree. Von Caprivi het van uit die staanspoor 'n nuwe koers ingeslaan. Das Kolonial-Rat, 'n liggaam van deskundiges, is belas met die beplanning van die beleid, ten opsigte van Suidwes-Afrika. Die Suidwes-Afrikaanse vraagstukke sou voortaan elkeen op sy eie meriete behandel word.

Die eerste oogmerk van die nuwe rykskanselier was om die binnelandse vrede te herstel. Die houvas op Hendrik Witbooi is stadig, maar seker verstewig. Hy is voor die keuse gestel om die Duitse beskermingsverdrag vrywillig te aanvaar of andersins sou hy deur wapengeweld onderwerp word. Met die finale onderwerping van die Witbooi-kaptein is die eerste oogmerk ten opsigte van Namaland verwesenlik.

In Hereroland het die Duitse administrasie nog geen militêre vastrapplek gehad nie. Leutwein het sonder geweld en bloedvergieting daarin geslaag om die Duitse vlag in Suid-Hereroland te hys en om militêre steunpunte op Okahandja en Omaruru te verkry. Noord-Hereroland en Ovamboland sou vir eers buite die Duitse militêre sfeer van stasies gelaat word.

Die nodige vrede en orde was verseker en die tweede deel van die Duitse koloniale plan kon aangepak word. Die doel was om 'n bevolkingskolonie op te bou.

Die Duitse ryksregering het binne die bestek van een dekade van meet af aan 'n praktiese koloniale politiek beplan en gedeeltelik uitgevoer.

* * * * *

LITERATUUR- EN BRONNELYS

1. Literatuur

A. Algemeen

- Banning, E.: Die politische Teilung Afrikas nach den neuesten internationalen Vereinbarungen 1885 bis 1889, Berlyn, Pungst, 1890.
- Barth, P.: Südwestafrika: Wirtschaftlicher Ratgeber und allgemeine Anleitung besonders für Auswanderungslustige, Windhoek, Meinert, 1926.
- Brown, M.A., Ph.D., R.: The story of Africa and its Explorers, 4 dele, Londen, Cassell and Company, 1893-1895. The Cambridge History of the British Empire: South Africa, Rhodesia and the Protectorates, Band 8, Londen, University Press, 1936.
- Du Toit, B.A., A.B. en Coetzee, B.A., J.S.: Wêreld-aardrykskunde: Matematiëse, fisiese en regionale, ekonomiese en praktiese aardrykskunde, Bloemfontein, Nasionale Pers, 1941.
- Jäger, O.: Weltgeschichte: Geschichte der neuesten Zeit 1789-1900, Band IV, Leipzig, 1912. Official Year Book of the Union and of Basutoland, Bechuanaland Protectorate and Swaziland, nr.27 of 1952/53, Published by Authority, Pretoria, Government Printer, 1954.
- Supan, A.: Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien, Gotha, 1906.
- Te Lintum, Dr. C.: Leerboek der algemene Geschiedenis, Zutphen, Thieme & Co.
- Theal, Litt.D., L.L.D., Mc.C.: Ethnography and condition of South Africa before A.D.1505, 2de uitgawe, Londen, 1919.
- Theal, Litt.D., L.L.D., Mc.C.: History of South Africa, 1873-1884, 2 dele, Londen, George Allen & Unwin Ltd., 1919.
- Theal, Litt.D., L.L.D., Mc.C.: History of South Africa from 1795-1872, 3de uitgawe, Londen, George Allen and Unwin Ltd., 1920.
- von Moltke, J.von S.: Jagkonings, 2de uitgawe, Kaapstad, Nasionale Pers, 1945.
- Walker, M.A., Hon. D.Litt, E.: A History of Southern Africa, 3de uitgawe, Londen, Longman, Green & Co., 1957.

B. Besonder

- Anton, G.K.: Die Siedlungsgesellschaft für Deutsch-Südwestafrika, Jena, 1908.
- Aydelotte, W.A.: Bismarck and British colonial Policy: The problem of South West Africa 1883-1885, London, University of Pennsylvania Press, 1937.
- Backeberg, M.A., D.Phil., H.E.W.: Die Betrekkinge tussen die Suid-Afrikaanse Republiek en Duitsland tot na die Jameson-inval, 1852-1896.
Argiefjaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis, 12de Jrg., 1949, deel I, Kaapstad, Cape Times Ltd., 1949.
- Bayer, M.: Die Nation der Bastards, uitgegee deur „Koloniale Abhandlungen, Heft 1, Süfferott.
- Becker: Die militärische Lage in Südwestafrika: Jahrbuch über die deutschen Kolonien. Herausgegeben von K. Schneider, 1909.
- Bürg, G.: Die Nutzbaren Minerallagerstätten von Deutsch-Südwestafrika: Mitteilungen der Gruppe Deutsches Kolonialwirtschaftlicher Unternehmungen, Berlyn, 1942.
- Burkhardt, Dr. C.E.: Die evangelische Mission unter den Völkerstämmen von Süd-Afrika: Gänzlich umgearbeitet und bis auf die Gegenwart fortgeführt von Dr. R. Grundemann, 2de uitgawe, Leipzig, 1877, Kleine Missions-Bibliothek, 1877.
- Davies, M.A., J.H.: Palgrave and Damaraland. Argiefjaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis, 5de Jrg., 1943, deel II, Kaapstad, Cape Times Ltd., 1943.
- Dehn, P.: Von deutscher Kolonial- und Weltpolitik, 2de uitgawe, Berlyn, F. Reclam, 1907.
Denkschrift der Deutschen Colonial-Gesellschaft für Südwest-Afrika, Berlyn, 1905.
- De Kiewiet, M.A., Ph.D., C.W.: The Imperial Factor in South Africa: A study in politics and economics, Cambridge, University Press, 1937.
- Dernburg, B.: Kolonial Erziehung: Vortrag gehalten von B. Dernburg, München, Knorr & Hirth, 1907.
- Dernburg, B.: Koloniale Lehrjahre: Vortrag gehalten von B. Dernburg, Union Deutsche Verlagsgesellschaft.

- Dernburg, B.: Südwestafrikanische Eindrücke; Industrielle Fortschritte in den Kolonien, Berlyn, 1909.
- Dernburg, B.: Zielpunkte des Deutschen Kolonialwesens: Zwei Vorträge gehalten von B. Dernburg, Berlyn, 1907.
- Driessler, H.: Die Rheinische Mission in Südwestafrika, Gütersloh, 1932.
- Eveleigh, W.: South West Africa, Kaapstad, 1915.
- Fitzner, R.: Deutsch-Südwestafrika: Part of Rudolf Fitzner's Deutsches Kolonial-Handbuch; nach amtlichen Quellen bearbeitet, pp.137-218, Berlyn, 1896.
- Frey, Dr. K. en Watts, A.: Streek-Aardrykskunde van Suidwestafrika met aantekeninge en aanhangsels vir onderwysers. Uit die Engels vertaal, verwerk en uitgebrei deur J.J. Botha, Kaapstad, Nasionale Boekhandel Beperk.
- Gerding: Die Bahn Swakopmund-Windhoek, Berlyn, 1902.
- Gerstenhauer, M.R.: Die Landfrage in Südwestafrika: Ihre finanzpolitische und Aussenpolitische Seite, - ein Beitrag zu der Frage - Wie machen wir Deutsch-Südwest-Afrika rentabel? Berlyn, Süsserott, 1908.
- Gerstmeyer, J.: Das Schutzgebietsgesetz, Berlyn, 1910.
- Grundemann, Dr. R.: Die evangelische Mission unter den befreiten und freien Negeren in Westafrika, Bielefeld en Leipzig, 1877.
- Hartung, F.: Deutsche Geschichte von 1871 bis 1914, Bonn und Leipzig, Kurt Schroeder, 1920.
- Herrmann, L.: A History of the Jews in South Africa from the earliest times to 1895, Printed in Great Britain by The Camelot Press, Ltd., London, 1935.
- Hesse, Dr. Jur., H.: Die Landfrage und die Frage der Rechtsgültigkeit der Konzessionen in Südwestafrika: Ein Beitrag zur wirtschaftlichen und finanziellen Entwicklung des Schutzgebietes, 2 dele, Jena, H. Costenoble, 1906.
- Hesse, Dr. Jur., H.: Die Schutzverträge in Südwestafrika: Ein Beitrag zur rechtsgeschichtlichen und politischen Entwicklung des Schutzgebietes, Berlyn, Süsserott, 1905.

- Hindorf: Der landwirtschaftliche Wert und die Besiedlungsfähigkeit Deutsch-Südwest-Afrikas, 3de uitgawe, Berlyn, Mittler und Sohn, 1902.
- Hintrager, C.: Südwestafrika in der deutschen Zeit, München, 1955.
- Hodge, M.A., A.L.: Angra Pequena: Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität zur München, Hodge en Kie, Edinburgh, 1936.
- Hoffmann, Prof. H.E.: Einführung in das deutsche Kolonialrecht, Leipzig, 1911.
- Hutchinson, B.Sc. H. en Nankivell, B.A., J.W.: Maskew Miller's Certificate Geographies, 2 dele, 2de uitgawe, Kaapstad, M. Miller.
- Irle, I.: Die Herero, ein Beitrag zur Landes-, volks- und Missionskunde, Gütersloh, Bertelsmann, 1906.
- Jaeckel, H.: Die Landgesellschaften in den deutschen Schutzgebieten: Denkschrift zur kolonialen Landfrage, Jena, 1909.
- Janus, V.: Die Reiter von Südwest. Mit einem Gelietwort von Generalleutnant A.D.L. von Estorff. Schlusskapitel von Oberleutnant a.d. von Boemcken, Berlyn, C. Siwinna, 1937.
- Keltie, J.S.: The Partition of Africa, Londen, Edward Stanford, 1893.
- Kohler, D. J. und Simon, Dr. H.V.: Die Land- und Berg-Gerechtsame der Deutschen Colonial-Gesellschaft für Südwest-Afrika: Zwei Gutachten von Dr. J. Kohler und Dr. H.V. Simon, Berlyn, Vohsen, 1906.
- Külz, Dr. A.: Deutsch-Südafrika im 25 Jahre Deutscher Schutzherrschaft: Skizzen und Beiträge zur Geschichte Deutsch-Südafrikas, 2de uitgawe, Berlyn, 1909.
- Laurance, K.C.M.G., Sir P.: The life of John Xavier Merriman, Londen, Constable, 1930.
- Lemmer, D. C.J.C.: Inleiding tot die Geskiedenis van Suidwes-Afrika: 'n Afrikaanse werking van dr. H. Vedder se „Einführung in die Geschichte Südwestafrikas“, 2de uitgawe, Kaapstad; Unie-Volkspers, 1948.
- Lessen, H.E.: Chronik von Deutsch-Südwestafrika: Eine kurz gefasste Aufzählung geschichtlicher Ereignisse aus der Deutschen Kolonialzeit von 1883 bis 1915, Pretoria, Sagittarius.

- Leutwein, Dr. P.: Kämpfe um Afrika: Sechs Lebensbilder, Lübeck, Coleman, 1936.
- Leutwein, Major: Deutsch-Süd-West-Afrika. Uitgegeve Deutsche Kolonialgesellschaft, Berlyn, Reimer, 1898.
- Lovell, Ph.D., R.I.: The Struggle for South Africa 1875-1899: A Study in Economic Imperialism, Nu-York, MacMillan & Cie, 1934.
- Meyer, F.: Wirtschaft und Recht der Herero. Sonderabdruck a.d.VIII. Band des Jahrbuchs der Internationalen Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre zu Berlin, Berlyn, Springer, 1905.
- Meyer, Prof. Dr. H.: - Unter Mitarbeit von Prof. Dr. S. Passarge, Prof. Dr. L. Schultze, Prof. Dr. W. Sievers und Dr. G. Wegner: Das Deutsche Kolonialreich, 2 dele, Leipzig en Wene, Bibliogr. Institute, 1910.
- Mommsen, Prof. W.: Politische Geschichte von Bismarck bis zur Gegenwart 1850-1933. Frankfurt am Main, Diesterweg, 1935.
- Morrell: Narrative of the Voyage to the South and West Coast of Africa: Containing the information from whence originated the present trade in Guano, Londen, 1844.
- Müller-Rüdersdorf: Deutsche Kolonial-pioniere in Afrika, Leipzig, F. Brandsetter, 1938.
- Oelhafen von Schollenbach, Dr. H.: Die Besiedelung Deutsch-Südwestafrikas bis zum Weltkrieg. Berlyn, Reimer, 1926.
Organisationsplan der Schutztruppe der deutschen Colonial-Gesellschaft für Südwest-Afrika.
- Ostertag, Dr. U.: Jäger Afrikaner der bekehrte Räuberhauptmann, Basel, Baseler Missionsbuchhandlung, 1912.
- Postma, Ds. D.: Eenige Schetsen voor eene Geschiedenis van de Trekboeren thans bekend onder den naam van de Gereformeerde gemeente te St. Januario Mumpata, distrikt Mossamedes, Provincie Angola op de Westkust van Zuid-Afrika, Amsterdam, Høveker & Wormser, 1897.
- Preller, Dr. G.S.: Voortrekkers van Suidwes: Geskiedenis van die land en sy volke met hul oorloë, van die Dorsland-trek, die Smit-trek uit Fiketberg en die Duitse en Britse veroweringe. Kaapstad, Nasionale Pers, 1941.

- Ritter, F.: Der Kampf um den Erdräum: Kolonien vom Altertum bis zur Gegenwart, Leipzig.
„Rheinische Mission-Traktaat:
nr.3: Die Herero-Mission, Barmen, 1867.
nr.17: Ein Besuch im Hereroland, Barmen, 1880.
nr.58: Kurze Uebersicht über die fünfzigjährige Missionsarbeit im Hereroland, Barmen, 1894.
- Rohrbach, Dr.F.: Deutsche Kolonialwirtschaft.
Band 1: Südwest-Afrika, Berlyn, Schönberg, 1907.
- Rohrbach, Dr.F.: Wie machen wir unsere Kolonien rentabel? Grundzüge eines Wirtschaftsprogrammes für Deutschlands afrikanischen Kolonialbesitz, Halle, 1907.
- Schanz, N.: West-Afrika. Berlyn, Süsserott, 1903.
- Schenck, A.: „Gebirgsbau und Bodengestaltung von Deutsch-Südwestafrika.“
Verhandlungen des 10 Deutschen Geographentages zu Stuttgart, Berlyn, 1893.
- Schliam, K.: Das Grundstücksrecht in den deutschen Kolonien: Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde, Leipzig, Reudnitz, 1905.
- Schützler, W.: Adolf Lüderitz: Ein deutscher Kampf um Südafrika 1883-1886: Geschichte des ersten Kolonialpioniers im Zeitalter Bismarck.
Bremen, Schunemann, 1936.
- Siedel, D.: Deutschlands erste Kolonie: Gesammelte Erfahrungen und Erlebnisse während eines Aufenthaltes von neun Jahren in Deutsch-Südwest-Afrika, Hamburg, Busch, 1898.
- Seitz, Dr.: Grundsätze über Aufstellung und Bewirtschaftung des Deutschen Schutzgebiete, Berlyn, Reimer, 1905.
- Spellmeyer, H.: Deutsche Kolonialpolitik im Reichstag, Stuttgart, 1931.
- Spiecker, Pastor: Die Rheinische Mission im Hereroland, Barmen, Missionshauses, 1907.
- Stuhlmacker, W.: Bismarcks Kolonialpolitik, Halle, Mitteldeutsche Verlags-Aktien-Gesellschaft, 1927.

- Taylor, A.J.P.: Germany's First Bid for Colonies 1884-1885: A move in Bismarck's European policy, Londen, Macmillan, 1938.
- Townsend, Ph.D., M.E.: European Colonial Expansion since 1871. Chicago en Nu-York, Lippincott.
- Townsend, Ph.D., M.E.: The Rise and fall of Germany's Colonial Empire 1884-1918. Nu-York, 1930.
- Trümpelmann, G.F.J.: Die Boer in Suidwes-Afrika. Argief-Jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis, 11de Jrg., 1949, deel 2, Pretoria, Staatsdrukker, 1949.
- Tworeck, E.: Stoffsammlung zu einer Geschichte von Südwestafrika und Südafrika. Nürnberg, Spandel.
- van der Walt, M.A., D.Phil., A.J.H., Geskiedenis van Suid-Wild, M.A., D.Phil., J.A. en Afrika, 2 dele, Geyer, M.A., D.Phil., A.L.: Kaapstad, Nasionale Pers, 1951.
- Vedder, Dr. H.: Das alte Südwestafrika: Südwestafrikas Geschichte bis zum tode Mahareros 1890, Berlyn, Warneck, 1934.
- Vedder, Dr. H.: Hundert Jahre Otjimbingwe, Manuskrip.
- Vedder, Dr.H.: Kurze Darstellung der Geschichte von Südwestafrika 1814-1914, Manuskrip, 1929.
- von Dungern, Freiherr F.: Die völkerrechtlichen Grundlagen der neueren Kolonialgründungen: Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde bei der Juristischen Fakultät der Universität Leipzig, Leipzig, Noske, 1907.
- von Francois, C.: Deutsch-Südwestafrika, Berlyn, Reimer, 1899.
- von Francois, H.: Nama und Damara, Deutsch-Südwest-Afrika, Magdeburg, Baensch, 1896.
- von Hagen, M.: Bismarcks Kolonialpolitik, Berlyn, Deutsche Verlage, 1922.
- von Stengel, Freiherr K.: Die Rechtsverhältnisse der deutschen Schutzgebiete, Leipzig, J. Mohr, 1901.
- Wallis, J.F.R.: Fortune my Foe: The story of Charles John Andersson, African Explorer 1827-1867, Londen, Jonathan, 1936.
- Watermeyer, J.C.: Deutsch-Südwestafrika: Seine wirtschaftlichen Verhältnisse, Berlyn, Reimer, 1898.

- Wegner, F.: Die Bergdamara in Deutsch-Südwest-Afrika und die Arbeit der Rheinischen Mission an ihnen, Barmen, Missionshaus, 1907.
- Weiss, A.: Die Entwicklung des Bergrechts in Deutsch-Südwestafrika: Ein Beitrag zur Staats- und Bergrechtlichen Geschichte des Schutzgebiets, Manuskrip.
- Wessels, Dr. L.H.: Die Mandatvir Suidwes-Afrika, 's-Gravenhage, Nyhoff, 1938.
- Wiid, J.A.: Die Rolle der Burenrepubliken in der Auswärtigen und Kolonialen Politik des Deutschen Reiches in den Jahren 1883-1900: Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der hohen philosophischen Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität München, Nürnberg, 1927.
- Zimmermann, Dr. A.: Kolonialpolitik, Leipzig, Hirschfeld, 1905.
- Zimmermann, Dr. A.: Geschichte der deutschen Kolonialpolitik, Berlyn, Mittler, 1914.

II. Letterkundige Bronne

A. Reisbeskrywings en persoonlike Getuigenisse

- Andersson, C.J.: The Okavango River: A Narrative of Travel, Exploration and Adventure, Londen, Hurst and Blackett, 1861.
- Büttner, C.G.: Das Hinterland von Walfischbai und Angra Pequena: Eine Übersicht der Kulturarbeit deutscher Missionare und der seitherigen Entwicklung des deutschen Handels in Südwestafrika, Heidelberg, C.Winter, 1884.
- Brincker, P.H.: Aus dem Hererolande: Erinnerungen an Kriegeswirren und Missionarische Friedensarbeit, 3 dele, Barmen, Missionshaus, 1896.
- Carow, R.: Die Kaiserliche Schutztruppe in Deutsch-Südwest-Afrika unter Major Leutwein, Leipzig, Eg. Freund, 1898.
- Ludwig, C.: Erinnerungen aus Zwanzigjährigen Händler- und Farmerleben in Deutsch-Südwestafrika, Manuskrip, 1904.
- Dove, K.: „Deutsch-Südwestafrika: Ergebnisse einer wissenschaftlichen Reise im südlichen Damaralande“. Ergänzungsheft nr.120, zu „Petermanns Mitteilungen“, 1896.

- Dove, K.: Südwest-Afrika: Kriegs- und Friedensbilder aus der ersten deutschen Kolonie, 2de uitgawe, Berlyn, Allgemeine Verein für Deutsche Litteratur, 1892.
- Franken, J.L.M.: Duminy-Dagboeke. Van Riebeeck-vereniging, nr.19, Kaapstad, 1938.
- Gürich, G.: „Deutsch-Südwestafrika. Reisebilder und Skizzen aus den Jahren 1888 und 1889.“ Mitteilungen d. Geograph. in Hamburg 1891 bis 1892. Hamburg,
- Leutwein, Majoor: Deutsch-Südwest-Afrika. Deutsche Kolonialgesellschaft Verhandlungen der Abteilung Berlin-Charlottenburg, 1897/98, Berlyn, Reimer, 1898.
- Leutwein, T.: Elf Jahre Gouverneur in Deutsch-Südwestafrika, 3de uitgawe, Berlyn, Mittler, 1908.
- Leutwein, T.: Die Kämpfe mit Hendrik Witboi und Witbois Ende, Leipzig, Voigtländer.
- Mossop, Dr. E.E.: The Journals of Hendrik Jacob Wikar (1779), Jacobus Coetse (1760) and Willem van Reenen (1791). Van Riebeeck-vereniging, nr.15. Kaapstad, 1935.
- Mossop, Dr. E.E.: The Journals of Brink and Rhenius, being the Journal of Carel Frederik Brink of the Journey into Great Namaqualand (1761-'2) and the Journal of Ensign Johannes Tobias Rhenius (1724). Van Riebeeck-vereniging, nr.28, Kaapstad, 1947.
- Naude, C.F.: Ongebaande Weë: Die geskiedenis van James Benjamin Bassingthwaights, Kaapstad, Juta & Kie, 1931.
- Olpp, J.: Erlebnisse im Hinterlande von Angra Pequena, 2de uitgawe, Barmen, 1896.
- Schinz, Dr. H.: Deutsch-Südwest-Afrika: Forschungsreisen durch die deutschen Schutzgebiete Gross-Nama- und Hereroland, nach dem Kunene, dem Ngami-See und der Kalahari, 1884-1887, Oldenburg en Leipzig, Schulz, 1891.
- Schlettwein, C.: Der Farmer in Deutsch-Südwestafrika, Wismar, Hinstorffsche Verlagsbuchhandlung, 1907.
- Schwabe, K.: Mit Schwert und Pflug in Deutsch-Südwestafrika: Vier Kriegs- und Wanderjahre, 2de uitgawe, Berlyn, Mittler und Sohn, 1904.
- Schwarz, Dr. B.: Im deutschen Goldlande: Reisebilder aus dem südwestafrikanischen Schutzgebiet, Berlyn, Hermann Peters, 1889.

- Serton, Dr.F.: The Narrative and Journal of Gerald Mc.Kiernan in South West Africa 1874-1879, Van Riebeeck-vereniging, nr.35.
- Viehe, Missionar, J.K.: Reise-Erlebnisse eines Herero-missionars oder Der Herr ist mein Herte, Barmen, 1880.
- von Bülow, J.J.: Drei Jahre im Lande Hendrik Witboois, Berlyn, Mittler und Sohn, 1896.
- von Falkenhausen, geb. Nitze, H.: Ansiedlerschicksale: Elf Jahre in Deutsch-Südwestafrika 1893-1904, Berlyn, Reimer, 1905.
- von Weber, E.: Vier Jahre in Afrika, 2 dele, Leipzig, Brockhaus, 1878.

B. Periodieke Publikasies

(i) Amptelik

Cape Hansard, 1885-1894, Kaapstad.

The Cape of Good Hope Government Gazette, 1880-1894, Kaapstad.

The Cape of Good Hope Civil Service List, 1886, Kaapstad.

Deutsches Kolonialblatt: Amtsblatt für die Schutzgebiete des Deutschen Reichs. Herausgegeben in der Kolonial-Abteilung des auswärtigen Amts, 1890-1895, Berlyn.

Proceedings of the Angra Pequena and West Coast claims Joint Commission, Kaapstad, 1885.

(ii) Nie-amptelik

Berichte der Rheinischen Missions-Gesellschaft, 1890-1895, Barmen.

Bericht des Vorstandes der Deutsche Colonial-Gesellschaft für Südwest-Afrika, 1885-1894, Berlyn.

De Zuid-Afrikaan, 1880-1894, Kaapstad.

Deutsche Kolonialzeitung: Organ des deutschen Kolonialvereins, 1885-1887.

South West Africa Annual, 1945-1958.

The Cape Argus, 1880-1894, Kaapstad.

The Cape Times, 1880-1894, Kaapstad.

(iii) Tydskrifartikels

- Archell, J.: „Beschryving der Walvischbaai en omliggende plaatsen aan de Westkust van Afrika." Het Nederduitsch Zuid-Afrikaansch Tydschrift, 1824, nr.II, deel I, pp.145-151.
- Büttner, C.G.: „Über die deutsche Herrschaft in Südwest-Afrika", Export, 1884, VI Jrg, nr.46.
- Büttner, C.G.: „Die natürlichen Hilfsquellen von Südwest-Afrika und die Möglichkeit ihrer Verwerthung." Export, 1884, VI Jrg, nr.47.
- de Kock, W.J.: „Voorspel tot die Dorslandtrek". Die Huisgenoot, 31-5-1947.
- de Kock, W.J.: „Vroeë Planne om Suidwes te Annekseer". Die Huisgenoot, 12-9-1947.
- Gerstenhauer, M.R.: „Zur Geschichte der Besiedelung von Deutsch-Südwestafrika". Beiträge zur Kolonialpolitik und Kolonialwirtschaft, 1903/4, V Jrg., Hefte 7, 9 en 10.
- Henoch, H.: „Adolf Lüderitz." Zeitschrift für Kolonialpolitik, Kolonialrecht und Kolonialwirtschaft, 1909, XI Jrg., pp.305-322.
- Herfurth, Dr. K.: „Fürst Bismarck als Kolonialpolitiker." Zeitschrift für Kolonialpolitik, Kolonialrecht und Kolonialwirtschaft, 1909, XI Jrg., pp.721-757.
- Jordan, W.W.: „Journal of the Trekboers". Cape quarterly Magazine, 1881.
- Jordan, W.W.: „From Damaraland to Ntemba-Country." Cape quarterly magazine, 1883.
- Pechuel-Loesche, Dr.: „Zur Kenntniss des Hererolandes." Das Ausland, 1886, nr.59, pp.882-892.
- Scheltema, N.J.: „Die Rynse Sendinggenootschap". Die Huisgenoot, 4-1-1929.
- Vogelsang, V.: „Aus der Frühzeit von Deutsch-Südwestafrika." Illustrierte Zeitung, 1933, Nr.4614.

IV. Argivale Bronne

A. Gepubliseer

Arbitration concerning the Southern Boundary of the British Territory of Walvisch Bay: British Memorandum and Appendices, 1910.

Arbitration concerning the Southern Boundary of the British Territory of Walfisch Bay: British reply to German memorandum, 1910.

Fürst Bismarcks gesammelte Reden, Berlyn, Globus Verlag.

Denkschrift betreffend die Südgrenze des Britischen Walfischbai-Territoriums nach Auffassung der Kaiserlich Deutschen Regierung, Berlyn, 1909.

Dugdale, E.T.S.: German Diplomatic Documents, 1871-1914: Selected and translated by E.T.S. Dugdale, 4 dele, London, Methuen & Co., 1928.

Grosse Politik der Europäischen Kabinette, 1871-1914: Die Sammlung der Diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes. Im Auftrage des Auswärtigen Amtes herausgegeben von Johann Lepsius, Albrecht Mendelssohn Bartholdy, Friedrich Thimme, Berlyn, 1922-1927, 40 dele.

Hahn, L.: Fürst Bismarck: Sein politisches Leben und Wirken urkundlich in Thatsachen und des Fürsten eigenen Kundgebungen 1885-1890, vyfde band, Berlyn, 1891, W. Hertz, 1891.

Hertslet, C.B.: A Complete Collection of the Treaties and Conventions, and reciprocal Regulations at present subsisting between Great Britain and Foreign Powers: And of the Laws, Decrees, Orders in Council, etc., concerning the same; so far as they relate to Commerce and Navigation, the Slave trade, Post-Office Communications, Copyrights etc.; And to the privileges and interests of the subjects of the High contracting parties. Compiled from authentic Documents, edited by Sir Edward Hertslet C.B., London, Butterworths, 1890, deel XVII.

Kingon, W.L.: The Germans in Damaraland: A Collection of papers and memoranda relating to the concessions by the native chief Kamaherero and his under-chiefs and Council to Mr. Robert Lewis, together with correspondence with His Excellency the Governor and others thereon, Cape Town, 22nd January, 1889, Kaapstad, 1889.

Klein, Dr.T.: Der Kanzler Otto von Bismarck in seinen Briefen, Reden und Erinnerungen, sowie in Berichten und Anekdoten seiner Zeit, München, Langewiesche-Brandt.

Lewsen, F.: Selections from the Correspondence of J.X. Merriman 1870-1890, Van Riebeeck-vereniging, nr.41, Kaapstad, 1960.

- Lüderitz, C.A.: Die Erschliessung von Deutsch-Südwest-Afrika durch Adolf Lüderitz: Akten, Briefe und Denkschriften herausgegeben von C.A. Lüderitz, Bremen, G. Stalling Verlag, 1946.
- Riebow, und Zimmermann, Dr. A.: Die Deutsche Kolonial-Gesetzgebung: Sammlung der auf die deutschen Schutzgebiete bezüglichen Gesetze, Verordnungen, Erlasse und internationalen Vereinbarungen, Berlin, 1893 en 1898, Dele 1 en 2.
- Sander, I.: Geschichte der Deutschen Kolonial-Gesellschaft für Südwest-Afrika, Berlin, 2 dele, Berlin, Reimer, 1912.
- Witbooi, H.: Die Dagboek van Hendrik Witbooi: Kaptein van die Witbooi-Hottentotte, 1884-1905, Van Riebeeck-vereniging, nr.9, Kaapstad, 1928.

Blouboeke van die Britse Ryksregering

Arrangement between Great Britain and Germany relative to their respective spheres of Action in portions of Africa.

- 346 - Miscellaneous series: Report on the German Colonies in Africa and the South Pacific.
- A.1131 - Military Report on German South-West Africa: Prepared by the General Staff, War Office, 3de uitgawe, 1906.
- C.2144 - Further correspondence respecting the Affairs of South Africa, 1878.
- C.2754 - Instructions to Sir Hercules Robinson, 30 December, 1880.
- C.2783 - Further Correspondence re Affairs in South Africa, 1880-1881.
- C.3113 - Further Correspondence re the Affairs of South Africa, 1881-1882.
- C.3486 - Further Correspondence re the Affairs of the Transvaal and Adjacent Territories, 1882-1883.
- C.3717 - Further Correspondence re the Cape Colony and Adjacent Territories, 1883.
- C.4190 - Correspondence re the Settlement at Angra Pequena on the South West Coast of Africa, 1883-1884.
- C.4262 - Further Correspondence re the Settlement at Angra Pequena on the South West Coast of Africa, 1884-1885.

- C.4265 - Copy of a dispatch from the Right Honourable the Earl of Derby, K.G., to Her Majesty's High Commissioner in South Africa relative to the Establishment of a German Protectorate at Angra Pequena and along the neighbouring coast, 1884-1885.
- C.5180 - Further Correspondence re the claims of British subjects in the German Protectorate on the South-West Coast of Africa.
- C.6046 - Correspondence re the Anglo-German Agreement relative to Africa and Heligoland, 1890.

Blouboeke van die Kaapse regering

Bluebooks of the Colony of the Cape of Good Hope, 1870-1880.

Votes and Proceedings: House of Assembly, 1872-1894.

- A.11-'61 - Report of the Select Committee on the Annexation of Ichaboe.
- A.10-'67 - Message from H.E. the Governor to the House of Assembly, transmitting Correspondence re to Immigration of Damaras into Bushmanland.
- A.39-'68 - Copy of a letter from Commodore Randolph, relative to the state of Affairs at Walwich Bay.
- G.33-'79 - Blue-Book on Native Affairs.
- A.30-'80 - Papers connected with Affairs on the Northern Border of the Colony of the Cape of Good Hope.
- A.34-'80 - Despatches relating to the appointment of Major Musgrave at Okahandja.
- A.40-'80 - Reports and correspondence connected with Affairs in Damaraland, and amongst the tribes north of the Orange River (1879 and 1880) to which is added an Appendix being correspondence and Reports connected with the relief of the Trekboers, who have emigrated from the Transvaal, and are at present temporarily settled in the neighbourhood of the Aenene River.
- A.14-'81 - Report of the Select Committee appointed to consider and report on Damaraland Affairs.
- A.33-'81 - Petition of Certain Merchants residing in Cape Town.
- A.36-'81 - Letter, with enclosures, from Major B. D'Urban Musgrave, British Resident and Magistrate Walwich Bay, No.36, dated 19th March, 1881, to the Hon. Secretary for Native Affairs, etc. etc.

- A.37-'81 - Letter from W.A. Lippert, Esq., German Consul at Cape Town, dated 21st April, 1881, to the Secretary for Native Affairs, complaining, on behalf of a number of German Missionaries in Damaraland, of the action of the British Resident at Walwich Bay in the matter of the war between the Damaras and Namaquas.
- G.20-'81 - Blue-Book on Native Affairs.
- S.C.14-'81 - Report of the Select Committee appointed to consider and report on Damaraland Affairs.
- A.71-'82 - Reports and Correspondence on the State of Affairs in Damaraland and Great Namaqualand, in connection with the Mission of Rev. Dr. C. H. Hahn.
- A.86-'82 - Petition of Merchants and Traders engaged in the Northern Border and Portuguese West Coast Trade.
- G.70-'84 - Papers and Correspondence respecting Angra Pequena and Walwich Bay Territory.
- A.5-'85 - Papers, Minutes and Correspondence relating to the territories of Great Namaqualand and Damaraland.
- G.23-'86 - Report of the Surveyor-General for the year 1885.
- G.55-'88 - Reports and Correspondence respecting the State of affairs at Walfish Bay and the Recent threatened attack on that settlement.
- A.3-'95 - Report of the Select Committee on petition Mr. D. de Pass.
- G.81-'98 - Cape of Good Hope. South African Treaties, Conventions, Agreements and State Papers subsisting on the 1st day of September, 1898.

Publikasies van die Unie-regering

- U.G.41-'26 - Report of the Rehoboth Commission.

Publikasies van die Duitse Ryksregering

- Das Deutsche Weissbuch, Aktenstück nr.61. Angra Pequena.
- A. Korrespondenz betreffend die Niederlassungen der Rheinischen Missionsgesellschaft in Hererolande.
- B. Angra Pequena. (Dem Reichstag vorgelegt, 11 Dezember 1884).
- Denkschrift über die Deutschen Schutzgebiete vom 2 Dez. 1885. Verh. des deutschen Reichtages. 6. Legisl. Per.II. Sess. 1885/86. Drucks N.44.
- Ordonnantie voor het Mynwezen en het winnen van Goud en Edelgesteenten en het Z.W. Afrikaansch Protectoraat van Maart 1888, Kaapstad, 1889.

B. Ongepubliseer

(1) Argiefbwaarplek van Suidwes-Afrika

Das Zentral-Bureau (B.Z.)

1. AI a1 : Inbesitznahme des Schutzgebiets, 1882-1896.
- AI a2 : Vorträge mit den Häuptlingen, 1884-1897.
2. AI b4-6 : Abgrenzung des Schutzgebiets, 1885-1898.
3. AI b7 : Abgrenzung des Schutzgebiets: Walfischbaigebeit, 1885-1907.
5. Beiakten zu
AI b7 : Abgrenzung des Schutzgebiets: Walfischbaigebeit, 1880-1904.
10. AI d1-12: Grenzverletzungen, 1890-1897.
33. AII c1-10: Kolonialamt einschl. Kommando der Schutztruppen, 1894-1913.
45. AII f2: Organisation und Geschäftsgang des Gouvernements, 1888-1896.
55. AII h2: Vertretung des Gouverneurs, 1889-1910.
74. AII r1-2: Kontrolle der Dienstkorrespondenz mit dem Reichskolonialamt, 1886-1914.
112. AIII h1: Verordnungsrecht, etc. des Gouvernements, 1886-1894.
146. AVI a3: Jahresberichte über die Entwicklung des Schutzgebiets, 1891-1896.
164. AVI c1-2: Bevölkerungstatistik, Weisze, 1890-1894.
373. DI f1-2: Intendanturangelegenheiten, 1892-1894.
434. DIV a : Feldzüge gegen die Hendrik Witbooi-Hottentotten, 1894.
435. DIV b : Expedition gegen die Sanchab-Hottentotten, 1895.
436. DIV c : Feldzug gegen die Hereros und die Khauas-Hottentotten, 1895.
480. EI a1-2: Vorschläge, Schriftwechsel mit dem Reichskolonialamt deshalb und die genehmigten Etats, 1889-1914.
481. EI a3: Ditto: Etat-vorschläge, 1886-1894.
604. FI b1-2: Ausübung der Gerichtsbarkeit gegen Nichteingeborene, 1890-1914.
605. FI c1-2: Ausübung der Gerichtsbarkeit gegen Eingeborene, 1890-1914.

721. FVII a1-2: Zivilrechtliche Verhältnisse zwischen Nichteingeborenen und Eingeborenen, 1888-1910.
- 1008-1012. IXIII a1-b9: Geographische und ethnographische Forschungen, 1885-1914.
1060. LII a4-5: Ältere Akten betr. Besiedlung und Beschreibung des Landes, 1884-1914.
1064. LII C3: Niederlassung von Buren, 1885-1897.
1070. LII e1: Beihilfen für die im Lande sich niederlassenden Angehörigen der Schutztruppe, 1892-1894.
1169. MI a1-4: Forstwirtschaft, 1885-1894.
1511. RV a1-4: Bergbau: Kaiserlichen Verordnungen, 1888-1894.
- 1512-1513. RV b-c: Bergbau: Bestimmungen und Verfügungen, 1886-1894.
1522. RVI c3: Behörden: Bergamt der deutschen Kolonialgesellschaft für D.S.W.A., 1888.
- 1529-1535. RVII b3-c51: Berggerechtsame und Ansprüche, 1888-1913.
- 1542-1543. RVII. 11-3: Konsessionsgesellschaften: Deutsche Kolonialgesellschaft für D.S.W.A., 1885-1896.
1761. TVII f20-22: Hafensachen: Hafen von Tsoakhaub, 1892-1912.
1764. TVII g2: Hafensachen: Alte Akten des Landeshauptmannschaft, 1894-1897.
1793. UI a2-3: Grundstückangelegenheiten, 1888-1894.
1797. UI e1-7: Aufgebat von Landansprüchen, 1893-1913.
1812. UIII d1: Verkauf und Verpachtungen von Kronländereien, 1892-1906.
1854. UIV c1: Deutsche Kolonialgesellschaft für Südwestafrika, 1885-1895.
1860. UIV C3-5: Ansprüche der deutschen Kolonialgesellschaft für Südwest-Afrika, 1895-1896.
1861. UIV d1: Kaoko-, Land und Minnengesellschaft, 1895-1914.
1863. UIV e1: Windhuker Farmgesellschaft (Siedlungsgesellschaft für D.S.W.A.), 1892-1897.
1866. UIV f1-2: Hanseatische Land- und Minengesellschaft, 1893-1894.
1867. UIV g1: South West Africa Company, Ltd., 1892-1907.
1873. UIV h1: South African Territories, Ltd., 1892-1902.

1882. UIV: Landansprache Jordan und Genossen,
1885-1890.
2018. WI a2: Beschreibung, Sitten und Gebräuche der
Eingeborenen, 1887-1914.
- 2025-2031. WII c3-d32: Eingeborenen-Angelegenheiten:
Angelegenheiten der selbständigen Stämme,
1885-1914.

Bergbauamt. (B.A.)

32. B12: Berggerechtsame im Pomona-gebiet,
1963-1909.

Bezirksamt, Keetmanshoop (ongeorden).

- BII 18 bdl: Beamte des Schutzgebiets, 1894-1896.
- BII 24 bdl: Bekanntmachungen des Gouvernements,
1894-1896.
- BII 36b: Distriktsverwaltungen, Bethanien,
1894-1896.
- BII 65/73 bdl: Burensiedlung, 1894-1896.
Verordnungen, 1894-1896.
Akte betreffende Duncan, Alcock und
Spangenberg.

Aanwinste

- Eerw. Rust-versameling: Tagebuchblätter aus
Südwest-Afrika aus den Jahren 1879-1894.
- Kamaherero-Nachlass: 75 Dokumente aus dem
Nachlass von Kamaherero, 1860-1887.
- Von Goldammer-versameling: Private en half-
amptelike dokumente van H. von Goldammer,
1885-1904.
- Witbooi-versameling: Oorspronklike dag- en
brieweboek van Hendrik Witbooi, 1884-1892.

Kaapse Argiefbewaarplek

Argief Government House (G.H.)

- 4/2-7: Confidential Despatches received from
the Secretary of State, 1878-1893.
- 18/12-13: Letters received from private Indi-
viduals, 1868-1885.
- 19/10: Documents relating to Walfisch Bay,
Great Namaqualand and Damaraland,
1865-1880.
- 21/17-19: Angra Pequena and West Coast Joint
Commission: Minutes of Proceedings,
1885.

- 21/20-21: Angra Pequena and West Coast Joint Commission: Copies of Minutes of evidence, correspondence and printed matter, 1885.
- 23/19: Despatches to Secretary of State, 1865-1869.
- 25/4: Despatches to Secretary of State (High Commissioner), 1881-1884.
- 28/88-119: Enclosures to Despatches to Secretary of State, 1868-1885.
- 30/15-16: Letter Books: Miscellaneous, 1862-1880.
- 33/10: Drafts and Memoranda, 1884.

Argief Prime Minister (P.M.)

- 19-59: Minutes received from Governor and High Commissioner, 1884-1895.
- 243-245: Correspondence, etc. re Walfish Bay Territory, 1866-1895.
- 259: Prime Minister's Correspondence, Minutes, Memoranda, Drafts, etc., 1875-1881.
- 286-289: Copies of Minutes to His Excellency the Governor, 1882-1895.
- 329: Minutes General: Copies of minutes submitted to the Executive Council, 1883-1885.

Argief Native Affairs (N.A.)

- 204-224: Letters received from Civil Commissioners and Resident Magistrates, 1885-1894.
- 286-293: Letters received from Transgariep and Walvis Bay, 1876-1891.
- 844-932: Letters despatched by Secretary of Native Affairs, 1877-1895.
- 1136-1141: Archives of W.C. Palgrave, Special Commissioner to the Transgariep, 1873-1885.

Archives Attorney General (A.G.)

- 1928-1929: Walvis Bay Boundary arbitration; Files B-M, 1882-1912.
- 1930-1931: Walvis Bay Boundary arbitration; Reports, White Book and award, 1884-1914.

Archives Resident Magistrate Walvis Bay
(unsorted)

Letters despatched by magistrate, (2 volumes),
1884-1897.

Official Journal of Resident Magistrate, 1885-1897.

Archives of Resident Magistrate, Namaqualand

5/1/6-9: Letters despatched by magistrate,
1878-1887.

Aanwinste

Fotostaat-afdruk van Palgrave se offisiële Journal,
Julie 1878-Jan. 1879. (By V.C.-stukke onder nr.274).

Dr. Wunderlich-versameling: Dokumente betreffende
regsgedinge om die diamant-houdende gebiede aan die kus
van Suidwes-Afrika.

Transvaalse Argiefbewaarplek

Aanwinste

Preller-versameling, band nr.53: Dagboek van Pieter
Maritz Botha.

Biblioteek van die Wetgewende Vergadering,
Windhoek

Quellen zur Geschichte von Südwest-Afrika. (29 dele in
tikskrif). Versamel deur dr. H. Vedder.

Kaarte en atlasse

Hahn, Dr. Th.: Map of Namaqualand and Damaraland.
Compiled from his own observations
and surveys, Kaapstad, 1879.

Juta en Kie.: Springbok Grootdruk Atlas vir suidelike
Afrika. Juta-& Kie., Kaapstad.
Suidwes-Afrika. Uitgegee deur die
Wetenskaplike Vereniging, Windhoek, 1957.

Walker, M.A., Prof. E.: Historical Atlas. Londen &
Kaapstad, 1922.

